

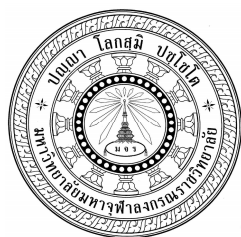
การพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี

TEMPLE DEVELOPMENT AS THE BEST EXAMPLE DEVELOPED TEMPLE
OF BANPONG DISTRICT, RATCHABURI PROVINCE

พระครูสุพัฒน์วรกิจ (ใหม่ อุตตโม)

สารนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๑

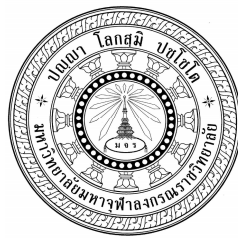
การพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี

พระครูสุพัฒน์วรกิจ (ใหม่ อุตฺตโม)

สารนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๑

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

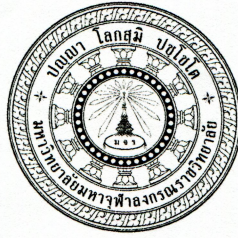
Temple Development as the Best Example Developed Temple of Banpong District, Ratchaburi Province

Phrakhru Suphatwarakit (Mai Auttamo)

A Research Paper Submitted in Partial Fulfillment of
the Requirements for the Degree of
Master of Arts
(Buddhist Management)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
C.E. 2018

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับสารนิพนธ์เรื่อง
“การพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี” เป็นส่วนหนึ่งของการ
ศึกษาตามหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

(พระมหาสมบูรณ์ วุฑฺฒิกโร, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบสารนิพนธ์

(พระสมุทรวิชโร, ดร.)

ประธานกรรมการ

กรรมการ

(ผศ. ดร.สมคิด ดวงจักร์)

กรรมการ

(รศ. ดร.สุรพล สุยะพรหม)

กรรมการ

(พระครูสังฆรักษ์ทรงพรณ ชยทตโต, ผศ. ดร.)

กรรมการ

(พระปิฎกโกศล, ดร.)

คณะกรรมการควบคุมสารนิพนธ์

พระครูสังฆรักษ์ทรงพรณ ชยทตโต, ผศ. ดร.

ประธานกรรมการ

พระปิฎกโกศล, ดร.

กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

(พระครูสุพัฒน์วรกิจ)

ชื่อสารนิพนธ์ : การพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี
 ผู้วิจัย : พระครูสุพัฒน์วรกิจ (ใหม่ อุตตโม)
 ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (การจัดการเชิงพุทธ)

คณะกรรมการควบคุมสารนิพนธ์

: พระครูสังฆรักษ์ทรงพรพรณ ชยทนต์, ผศ. ดร.,
 พธ.บ. (การจัดการเชิงพุทธ), พธ.ม. (การจัดการเชิงพุทธ),
 พธ.ด. (การจัดการเชิงพุทธ)
 : พระปิฎกโกศล, ดร., พธ.บ. (พระพุทธศาสนา), ศษ.ม. (การแนะแนว),
 พธ.ด. (พระพุทธศาสนา)

วันสำเร็จการศึกษา : ๒๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (๑) ศึกษาสภาพการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี (๒) ศึกษาเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล และ (๓) ศึกษาปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะในการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ระเบียบวิธีวิจัยเป็นการวิจัยแบบผสมวิธี โดยในส่วนของ การวิจัยเชิงปริมาณ ใช้แบบสอบถาม เป็นเครื่องมือเก็บข้อมูลภาคสนามจากพระภิกษุที่สังกัดวัดในอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี จำนวน ๒๓๑ รูป วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้โดยหาค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ทดสอบสมมติฐานโดยการทดสอบค่าที ค่าเอฟ วิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว และใน ส่วนของการวิจัยเชิงคุณภาพมีการวิเคราะห์เอกสาร และใช้แบบสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือในการเก็บ ข้อมูลภาคสนามจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน ๗ รูป/คน และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยเทคนิคการวิเคราะห์ เนื้อหาประกอบบริบท

ผลการวิจัยพบว่า

๑. สภาพการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๒๑ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน

๒. ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล พบว่า ปัจจัยส่วนบุคคลของพระภิกษุ ได้แก่ อายุ และพรรษา มีผลให้ความคิดเห็นที่มีต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ แต่ปัจจัยส่วนบุคคลของพระภิกษุ ได้แก่ สถานะ วุฒิการศึกษาสามัญ และวุฒิการศึกษานักธรรม มีผลให้ความคิดเห็นที่มีต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม ไม่แตกต่างกัน

๓. ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะในการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอ บ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี พบว่า ปัญหา อุปสรรค ได้แก่ พระภิกษุผู้บวชใหม่บางรูปไม่มีความรู้ทางธรรม บางวัดมีต้นไม้ยืนต้นน้อย บางวัดขาดเงินสนับสนุนการก่อสร้าง พระภิกษุบางรูปไม่ทำความสะอาด บริเวณวัด บางวัดก่อสร้างเสนาสนะไม่เป็นสัดส่วน บางวัดไม่รักษาความสะอาดของห้องน้ำห้องสุขา บางวัดปล่อยให้ชาวบ้านรูกล้ำเข้ามาในที่ดินของวัด บางวัดปิดแสงไฟฟ้าบริเวณหน้าวัดในเวลา กลางคืน บางวัดเน้นการจำหน่ายวัตถุมงคล และบางวัดทำงานเพียงลำพัง ส่วนข้อเสนอแนะ ได้แก่ พระสงฆ์ผู้บวชใหม่ควรพัฒนาตนเองให้มีความรู้ทางธรรม วัดควรเน้นการปลูกต้นไม้ยืนต้นเพื่อให้ร่มเงา วัดควรวางแผนการก่อสร้างโดยคำนึงถึงความเสี่ยงทางเศรษฐกิจ วัดควรกำหนดภาระรับผิดชอบ ในการรักษาความสะอาดแก่พระภิกษุในสังกัดอย่างชัดเจน วัดควรกำหนดแผนผังให้เป็นสัดส่วน วัด ควรให้ความสำคัญกับความสะอาดของห้องสุขา วัดควรจัดทำรั้วถาวร วัดควรติดตั้งหลอดไฟให้แสงสว่างบริเวณหน้าวัด วัดควรเน้นการสร้างศรัทธาแก่ประชาชนด้วยการให้ธรรมะสำหรับการดำเนินชีวิต วัดควรส่งเสริมให้ครูในโรงเรียนได้เรียนและสอบธรรมศึกษา และวัดควรร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐ หรือเอกชนในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ โดยมุ่งประโยชน์ของชุมชน

Research Paper Title : Temple Development as the Best Example Developed Temple of Banpong District, Ratchaburi Province

Researcher : Phrakhru Suphatwarakit (Mai Auttamo)

Degree : Master of Arts (Buddhist Management)

Research Paper Supervisory Committee

: Phrakhru Sangharak Songphan Jayadatto, Asst. Prof. Dr., B.A. (Buddhist Management), M.A. (Buddhist Management), Ph.D. (Buddhist Management)

: Phra Pidokgoson, Dr., B.A. (Buddhist Studies), M.A. (Guidance), Ph.D. (Buddhist Studies)

Date of Graduation : February 25, 2019

Abstract

The objectives of research paper were: (1) to study the temple development as the best example developed temple of Banpong district, Ratchaburi province, (2) to compare the opinion of monks toward temple development as the best example developed temple of Banpong district, Ratchaburi province, classified by personal data, and (3) to study the problems, obstacles and suggestions of temple development as the best example developed temple of Banpong district, Ratchaburi province. The research methodology was the mixed methods research, that the quantitative research used the questionnaire as the tool to collect the data in the field study from 231 monks in Banpong district, Ratchaburi province. The statistics were used for the data analysis through frequency, percentage, mean, standard deviation (S.D.), t-test, F-test, One-way Analysis of Variance, and the qualitative research had the documentary analysis and interview as the tool to collect the data in the field study from 7 key informants and analyzed the data through the content analysis technique.

The findings of this research were as following:

1. Temple development as the best example developed temple of Banpong district, Ratchaburi province, overall, was in high at mean of 4.21, when considered in each aspect found that was high level all aspects.

2. The comparison of monk's opinions toward temple development as the best example developed temple of Banpong district, Ratchaburi province, classified by personal data, found that age and ordination years had the opinions towards

temple development as the best example developed temple of Banpong district, Ratchaburi province were different, significantly at 0.05. But, status, general education and Dhamma education had the opinions towards temple development as the best example developed temple of Banpong district, Ratchaburi province were not different.

3. The problems, obstacles and suggestions of temple development as the best example developed temple of Banpong district, Ratchaburi province as following: problems and obstacles found that some new monks do not have the knowledge of Dhamma, some temples have little perennial, some temples lack of money to support construction, some monks do not clean the temple area, some temples do not construct buildings in proportion, some temples do not keep the toilet clean, some temples let villagers occupy on the temple's land, Some temple turn off the electricity in front of the temple at night, some temples focus on selling sacred objects, and some temples work alone. Suggestions found that new monks should develop themselves to have Dhamma knowledge, the temple should focus on planting the trees for shading, the temple should plan the construction with consideration of economic risks, the temple should clearly define the responsibility for maintaining cleanliness for the monks, the temple should set the plan in proportion, the temple should focus on the cleanliness of the toilets, the temple should be made permanent fence, the temple should be installed to illuminate the light in front of the temple, the temple should focus on building faith for the people by providing Dhamma for life, the temple should encourage teachers to study Dhamma education, and temples should cooperate with government or private agencies in organizing various activities with the benefit of the community.

กิตติกรรมประกาศ

สารนิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี ด้วยความเมตตาของคณะกรรมการผู้ควบคุมสารนิพนธ์ ได้แก่ พระครูสังฆรักษ์ทรงพรณ ชยทตฺโต, ผศ. ดร. และพระปิฎกโกศล, ดร. ที่อนุเคราะห์ให้คำปรึกษาแนะนำ ช่วยเหลือในการปรับปรุง แก้ไขสารนิพนธ์จนสำเร็จด้วยดี

ขอขอบคุณ คณะกรรมการตรวจสอบสารนิพนธ์ ซึ่งประกอบด้วย พระสมุทรวชิโรโสภณ, ดร., ผศ. ดร.สมคิด ดวงจักร์, รศ. ดร.สุรพล สุยะพรหม, พระปิฎกโกศล, ดร. และพระครูสังฆรักษ์ทรงพรณ ชยทตฺโต, ผศ. ดร. ที่กรุณาให้ข้อเสนอแนะ ปรับปรุง เพื่อความถูกต้องและสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอขอบคุณ พระสมุทรวชิโรโสภณ, ดร., พระครูวิสุทธาณันทคุณ, ดร., พระครูวาทีวรวัฒน์, ดร., พระมหากังวาล ธีรธมฺโม, ผศ. ดร. และ ดร.ปณณธร เขียรชัยพุกษ์ ที่กรุณาเป็นผู้เชี่ยวชาญในการตรวจแบบสอบถาม พร้อมแนะนำในการปรับปรุงแก้ไขแบบสอบถามให้สมบูรณ์และสำเร็จได้ด้วยดี

ขอขอบคุณ พระครูศรีธรรมนาท, พระครูสุธีปริยัติวิธาน, พระมหาวิศักดิ์ คุณธมฺโม, ดร., พระครูชินวรานุวัตร, ดร., นายวิเชียร หล่อเงิน, นายวิเชียร มูลจันทะ, นางดวงธิดา เอี่ยมหนู และพระภิกษุทุกรูปที่ให้ข้อมูลสำคัญเพื่อการวิจัย ตลอดจนบุคคลต่าง ๆ ที่อนุเคราะห์ข้อมูลเพื่อการวิจัยเป็นอย่างดี

สุดท้ายนี้ คุณค่าและประโยชน์ใด ๆ อันจะพึงมีจากสารนิพนธ์เล่มนี้ ผู้วิจัยขอน้อมถวายเป็นพุทธบูชา ธรรมบูชา สังฆบูชา และมอญบูชาเป็นกตเวทิตาคุณแก่บิดรมารดา ตลอดจนครู อาจารย์ รวมถึงผู้มีอุปการคุณทุกท่าน ซึ่งไม่สามารถจะเอ่ยนามได้ทั้งหมด

พระครูสุพัฒน์วรกิจ (ใหม่ อุตตโม)

๒๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
สารบัญตาราง	ซ
สารบัญภาพ	ญ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ฎ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ คำถามวิจัย	๔
๑.๓ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๕
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย	๕
๑.๕ สมมติฐานการวิจัย	๖
๑.๖ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๖
๑.๗ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	๘
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๙
๒.๑ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนา	๙
๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับวัด	๑๘
๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการพัฒนาวัด	๒๕
๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับวัดพัฒนาตัวอย่าง	๕๘
๒.๕ พื้นที่ที่ใช้ในการวิจัย	๘๘
๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๙๑
๒.๗ กรอบแนวคิดในการวิจัย	๙๙
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย	๑๐๐
๓.๑ รูปแบบการวิจัย	๑๐๐
๓.๒ ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	๑๐๐
๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	๑๐๒
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล	๑๐๖

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล	๑๐๗
บทที่ ๔ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	๑๐๘
๔.๑ ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม	๑๐๙
๔.๒ การพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี	๑๑๐
๔.๓ ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล	๑๒๒
๔.๔ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะในการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี	๑๓๑
๔.๕ สรุปผลการสัมภาษณ์เกี่ยวกับการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี	๑๓๓
๔.๖ สรุปองค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย	๑๔๕
บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ	๑๔๘
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๔๘
๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย	๑๕๓
๕.๓ ข้อเสนอแนะ	๑๕๗
บรรณานุกรม	๑๕๙
ภาคผนวก	๑๖๗
ภาคผนวก ก รายนามผู้เชี่ยวชาญหรือผู้ทรงคุณวุฒิในการตรวจเครื่องมือวิจัย	๑๖๘
ภาคผนวก ข หนังสือขอความอนุเคราะห์ในการเก็บข้อมูล	๑๗๔
ภาคผนวก ค ตัวอย่างเครื่องมือวิจัยทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ	๑๘๒
ภาคผนวก ง ประมวลภาพจากการสัมภาษณ์	๑๙๓
ภาคผนวก จ ผลการวิเคราะห์ค่า IOC และผลการวิเคราะห์ค่า Alpha	๑๙๗
ประวัติผู้วิจัย	๒๐๔

สารบัญตาราง

ตาราง	หน้า
๒.๑ วัดและเจ้าอาวาสในเขตปกครองคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี	๘๘
๓.๑ จำนวนประชากรและกลุ่มตัวอย่างพระภิกษุที่สังกัดวัดในอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี จำแนกตามสังกัดตำบล (คณะสงฆ์)	๑๐๒
๔.๑ จำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล	๑๐๘
๔.๒ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม	๑๑๐
๔.๓ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านพระสงฆ์	๑๑๑
๔.๔ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านความสงบ	๑๑๒
๔.๕ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านความสวยงาม	๑๑๓
๔.๖ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านความสะอาด	๑๑๔
๔.๗ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านเสนาสนะ	๑๑๕
๔.๘ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านสุขลักษณะ	๑๑๖
๔.๙ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านสิ่งแวดล้อม	๑๑๗
๔.๑๐ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านความสะอาด	๑๑๘
๔.๑๑ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านการสร้างความศรัทธา	๑๑๙

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตาราง	หน้า
๔.๑๒ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านการส่งเสริมการศึกษา	๑๒๐
๔.๑๓ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านส่งเสริมกิจกรรมทางศาสนา	๑๒๑
๔.๑๔ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามสถานะ	๑๒๓
๔.๑๕ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามสถานะ	๑๒๓
๔.๑๖ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามอายุ	๑๒๔
๔.๑๗ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามอายุ	๑๒๔
๔.๑๘ การวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามอายุ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD)	๑๒๕
๔.๑๙ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามพรรษา	๑๒๖
๔.๒๐ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามพรรษา	๑๒๖
๔.๒๑ การวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามพรรษา ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD)	๑๒๗

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตาราง	หน้า
๔.๒๒ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ	๑๒๘
๔.๒๓ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ	๑๒๘
๔.๒๔ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามวุฒิการศึกษานักธรรม	๑๒๙
๔.๒๕ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามวุฒิการศึกษานักธรรม	๑๒๙
๔.๒๖ ผลการทดสอบสมมติฐานการวิจัย	๑๓๐
๔.๒๗ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะในการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี	๑๓๑

สารบัญภาพ

ภาพ	หน้า
๒.๑ องค์ประกอบความอยู่ดีมีสุข	๑๕
๒.๒ กรอบแนวคิดในการวิจัย	๙๙
๔.๑ สรุปองค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย	๑๔๕

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

สารนิพนธ์ฉบับนี้ ได้ใช้พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ เป็นหลักในการอ้างอิง ซึ่งจะระบุ เล่ม/ข้อ/หน้า หลังอักษรย่อชื่อคัมภีร์ เช่น วิ.มหา. (ไทย) ๑/ ๑๘/๒๓ หมายความว่า ระบุถึง พระวินัยปิฎก มหาวิภังค์ ฉบับภาษาไทย เล่มที่ ๑ ข้อที่ ๑๘ หน้าที่ ๒๓ เป็นต้น ทั้งนี้ โดยใช้ระบบคำย่อ ดังต่อไปนี้

พระวินัยปิฎก

วิ.มหา.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก	มหาวิภังค์	(ภาษาไทย)
วิ.ม.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
วิ.จุ.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก	จุฬวรรค	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.สี.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	สีลขันธวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฏิกวรรค	(ภาษาไทย)
ม.มู.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มูลปณณาสก์	(ภาษาไทย)
ม.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มัชฌิมปณณาสก์	(ภาษาไทย)
ส.ส.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
อง.เอก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	เอกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ติก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ติกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.จตุกก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ทสก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ทสกนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.ขุ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ขุททกปาฐะ	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ธรรมบท	(ภาษาไทย)
ขุ.ชา.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ชาดก	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ธรรมบท	(ภาษาไทย)
ขุ.เถร.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	เถรคาถา	(ภาษาไทย)
ขุ.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	มหานิเทศ	(ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สมัยพุทธกาล เดิมที พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้พระสงฆ์หลักเรือนอยู่ในที่อันสงัด ได้แก่ ป่า โคนไม้ หรือเรือนว่าง มีชอกเขา ถ้ำในภูเขา ป่าช้า ป่าละเมาะ ที่โล่งแจ้ง ลอมฟางที่สงัดมีเสียงน้อย มีเสียงอีกทีก็น้อย ไม่มีคนสัญจรไปมา ไม่มีคนพลุกพล่าน เพื่อเหมาะเป็นที่หลักเรือน เป็นสถานที่ปฏิบัติธรรม^๑ ต่อมา เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จจาริกประกาศพระพุทธศาสนา พร้อมกับพระสาวกได้ไม่นาน ได้มีผู้มีความศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาและเข้ามาบวชเป็นพระภิกษุจำนวนมาก และเมื่อพระองค์ทรงแสดงธรรมโปรดพระเจ้าพิมพิสารและข้าราชการบริพารพร้อมทั้งประชาชนชาวมคธจนได้ดวงตาเห็นธรรม คราวนั้นพระเจ้าพิมพิสารจึงได้ถวายสวนไผ่ซึ่งเป็นพระราชอุทยานของพระองค์ให้เป็นที่พักของพระพุทธเจ้าและพระสงฆ์สาวกด้วยพระดำรัสว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ขอถวายสวนเวฬุวันนั้นแด่พระสงฆ์ มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุขพระเจ้าข้า” พระพุทธองค์ทรงรับอารามนั้นแล้วทรงแสดงพระธรรมเทศนาถวายพระเจ้าพิมพิสารให้อาจหาญรื่นเริงแล้ว จึงทรงตรัสกับภิกษุทั้งหลายว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตอาราม”^๒

วัดแห่งแรกในประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา คือ วัดพระเวฬุวัน ซึ่งพระเจ้าพิมพิสารสร้างถวาย โดย “วัด” ในความหมายนี้ก็คือ สวนไผ่หรือป่าไผ่ เพราะฉะนั้นจึงเรียกว่าเวฬุวัน (ป่าไผ่) ชื่อเต็มคือ เวฬุวันาราม กลั่นทกะนิวาปะ เป็นสถานที่สวนป่าไผ่ที่พระราชทานเหยื่อแก่กระแต เวฬุวันาราม (สวนป่าไผ่) คงยังไม่มีสิ่งปลูกสร้างอะไร^๓ และต่อมา ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับจำพรรษา ณ เวฬุวันวิหาร (พรรษาที่ ๓) เศรษฐีกรุงราชคฤห์ผู้มีความเลื่อมใสศรัทธาในภิกษุผู้สมบูรณ์ด้วยอิริยาบถ จึงได้ทูลขออนุญาตสร้างเสนาสนะถวาย พระพุทธองค์จึงทรงอนุญาตเสนาสนะ^๔

^๑พระครูโสภิตปัญญานุการ และพระครูโอภาสสนทกิตติ์, “บทบาทของวัดในฐานะเป็นแหล่งเรียนรู้เชิงวัฒนธรรม” วารสาร มจร ศึกษาศาสตร์ปริทรรศน์, ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๓ (กันยายน-ธันวาคม ๒๕๕๘): ๘๑.

^๒วิ.ม. (ไทย) ๔/๕๙/๗๑-๗๒.

^๓เสฐียรพงษ์ วรรณปก, “สิ่งแรกในพระพุทธศาสนากับวัดแห่งแรกในเมืองสาวัตถี”, มติชนสุดสัปดาห์, (๒๗ มกราคม - ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐): ๘.

^๔คำว่า เสนาสนะ พบอยู่ ๒ ลักษณะ ได้แก่ (๑) เสนาสนะ ๕ คือ ที่อยู่อาศัย ๕ อย่าง คือ กุฏิ เรือนมุง แถบเดียว เรือนชั้น เรือนโล้น ถ้ำ ซึ่งทั้ง ๕ นี้จัดเป็นอดีตเรือกลาภหรือรุกขมูลคือโคนไม้ จึงเป็นเสนาสนะในนิสสัย ๔ และ (๒) เสนาสนะ ๙ หรือเสนาสนะอันสงัด ๙ อย่าง คือ ป่า โคนไม้ ภูเขา ชอก เขา ถ้ำ ป่าช้า ป่าชัน ที่แจ้ง ลอมฟาง, ดุรายละเียดที่ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๔, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธนธการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๕๐๗.

วัดเกิดขึ้นเพราะมีผู้เข้าใจธรรมชาติและชีวิต วัดจึงเป็นสัญลักษณ์ของความสงบร่มเย็น และความสะอาด หมู่บ้านแต่ละแห่งต่างก็มีวัดประจำหมู่บ้านของตน ยึดถือวัดนั้นว่าเป็นวัดของตน เป็นสมบัติร่วมกันของคนทั้งหมู่บ้านนั้น วัดแต่ละวัดจึงเป็นเครื่องรวมของสังคมย่อยสังคมหนึ่งเข้าให้เป็นหน่วยเดียวกัน^๕ ดังคำกลอนที่ว่า วัดเป็นที่สงบร่มเย็น เป็นที่บ่มศิลงาม เป็นแหล่งความรู้ เป็นแหล่งธรรมะ เป็นแหล่งละอายมุข เป็นแหล่งปลูกปลูกใจ เป็นแหล่งให้บริการ^๖

วัด คือ สถานที่ทางศาสนา โดยปกติมีโบสถ์ วิหาร และที่อยู่ของพระสงฆ์ หรือนักบวช^๗ วัดเป็นหน่วยงานของศาสนาที่เป็นสถาบันหลักของชุมชน ทำหน้าที่หลักในการถ่ายทอดศีลธรรม จริยธรรมแก่ชุมชน^๘ บทบาทของวัดในสังคมไทยตั้งแต่อดีตและตกทอดมาถึงปัจจุบัน คือ (๑) วัดเป็นสถานที่ประพาศพรหมจรรย์ของพระภิกษุสามเณรและประชาชนผู้ไคร้ธรรม (๒) วัดเป็นสถานที่สำหรับประชาชนไปบำเพ็ญกุศล (๓) วัดเป็นดินแดนแห่งความสงบ (๔) วัดเป็นสาธารณูปการที่ชาวบ้านได้อาศัยใช้สาธารณูปโภค (๕) วัดเป็นสถานศึกษาเล่าเรียนวิชาความรู้แทบทุกสาขาวิชาตั้งแต่ชั้นต่ำจนถึงชั้นสูง (๖) วัดเป็นสโมสรสถานหรือสมาคมที่ชุมชนพักผ่อนหย่อนอารมณ์ของประชาชนทั่วไปในบางโอกาส (๗) วัดเป็นสุศาลาหรือแพทย์สถานที่พระบริการชาวบ้านผู้ป่วยไข้ (๘) วัดเป็นสถานที่พึ่งพำนักของคนไร้ที่พึ่ง (๙) วัดเป็นที่พึ่งหลบลี้หนีภัยของคนที่ถูกภัยคุกคาม (๑๐) วัดเป็นสถานที่พึ่งของผู้ตายและญาติของผู้ตาย (๑๑) วัดเป็นสนามเด็กเล่นหรือเล่นกีฬาของประชาชน (๑๒) วัดเป็นสถานที่พักของผู้เดินทาง (๑๓) วัดเป็นสถานที่เปรียบเทียบคติความเสมือนหนึ่งเป็นโรงศาลวินิจฉัยเรื่องราวแก่ประชาชน (๑๔) เป็นสถานที่พบปะกันแห่งชายหนุ่มหญิงสาวตามประเพณีไทยแท้มาแต่โบราณ และ (๑๕) วัดเป็นศูนย์กลางแห่งศิลปวัฒนธรรมของสังคมไทย^๙

ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน วัดเป็นศูนย์กลางแห่งกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน และแม้ปัจจุบันความเป็นศูนย์กลางในบางเรื่องจะลดลงแต่ความสำคัญก็ยังคงอยู่ โดยเฉพาะวัดในเขตภูมิภาค บทบาทของวัดยังคงมีความเข้มข้นอยู่ค่อนข้างมาก ทั้งในเรื่องของการพัฒนาชุมชน หรือการเป็นหน่วยสังคม สงเคราะห์และความเป็นศูนย์กลางทางด้านจิตใจ^{๑๐}

^๕ พระพิพัฒนศาสนกิจวิธาน (พิพัฒน์ สุเมธโส), **หลักการแนวคิดและวิธีการพัฒนาวัดพัฒนา ๕๑**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๑), หน้า ๑๙-๒๐.

^๖ พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), **พระสงฆ์กับการศึกษาไทยในบทบาทของสถาบันพระพุทธศาสนากับการจัดการศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๔๖), หน้า ๒๑.

^๗ ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์ จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๖), หน้า ๑,๑๐๔.

^๘ ไพบูลย์ เสียงก้อง, **คน ต้นไม้ และสายน้ำ**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๔), หน้า ๔๖.

^๙ พระธรรมวรนายก (โอภาส นิรุตติเมธี), “การพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน”, ใน **ธรรมปริทัศน์ ๔๖**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖): ๑๖๕-๑๖๖.

^{๑๐} กรมการศาสนา, **คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยพระราชบัญญัติ กฎ ระเบียบ และคำสั่งของคณะสงฆ์**, (กรุงเทพมหานคร: กองแผนงาน กรมการศาสนา, ๒๕๔๓), หน้า ๕.

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ มาตรา ๓๑ ระบุว่า วัดมีสองอย่าง คือ วัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา และสำนักสงฆ์^{๑๑} โดยนัยนี้ วัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา ได้แก่ อาราม ตามที่ได้บัญญัติไว้ในมาตรา ๕ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ และวัดที่เลื่อนฐานะมาจากสำนักสงฆ์ โดยได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเพื่อเป็นประโยชน์แก่สังฆกรรมตามพระธรรมวินัยสำหรับพระสงฆ์ นับว่าเป็นวัดที่สมบูรณ์ทั้งทางกฎหมายและทางพระวินัยทุกประการ ส่วนสำนักสงฆ์ ได้แก่ วัดที่กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศตั้งวัดแล้ว แต่ยังไม่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา รวมถึงวัดที่ได้รับพระบรมราชานุญาตให้สร้างขึ้น ตามความในมาตรา ๙ แห่งพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ และวัดที่สร้างขึ้นก่อน ร.ศ. ๑๒๑ ซึ่งยังมิได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาด้วย^{๑๒} และหากพิจารณาตามสภาพฐานะ พบว่า วัด มี ๓ ประเภท คือ ประเภทที่ ๑ พระอารามหลวง ได้แก่ วัดที่พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระราชินี สมเด็จพระยุพราช ทรงสร้างและปฏิสังขรณ์ เป็นการส่วนพระองค์ กิติ พระราชทานเพื่อเป็นเกียรติแก่ผู้ต่ำศักดิ์ลงมา หรือแก่วัดเองกิติ หรือวัดที่พระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการบริพาร ทรงสร้างหรือโปรดให้ปฏิสังขรณ์ แล้วน้อมเกล้าน้อมกระหม่อมถวายเป็นพระอารามหลวง รวมทั้งวัดที่ประชาชนสร้างหรือปฏิสังขรณ์ และทรงรับไว้เป็นพระอารามหลวงด้วย ประเภทที่ ๒ วัดราษฎร์ ได้แก่ วัดที่ประชาชนทั่วไปสร้าง หรือปฏิสังขรณ์ ซึ่งได้รับอนุญาตให้สร้างวัดและประกาศตั้งวัด โดยถูกต้องตามกฎหมายจากทางราชการแล้ว และช่วยกันทะนุบำรุงสืบต่อมาตามลำพัง วัดราษฎร์ หมายถึง วัดทั้งชนิดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาและสำนักสงฆ์ซึ่งมิได้นับเข้าเป็นพระอารามหลวง และประเภทที่ ๓ วัดร้าง ได้แก่ วัดที่ไม่มีพระภิกษุสงฆ์พำนักอาศัยอยู่ประจำ ซึ่งทางราชการจะขึ้นทะเบียนเป็นวัดร้างไว้^{๑๓}

ปัจจุบัน ภาครัฐมีนโยบายที่จะส่งเสริมการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนในทุก ด้าน เป็นที่สงบจิตใจเป็นที่พักผ่อนของชุมชน โดยการปรับปรุงสภาพวัด และการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของวัดโดยมีแนวทางการพัฒนาวัดที่สร้างความรู้สึกรักแก่ชุมชนในท้องถิ่นนั้นว่า วัดเป็นของตน เกิดความรู้สึกรักหวงแหน รักและช่วยกันดูแลรักษา จัดสภาพวัดให้มีความพร้อม สามารถเชื่อมโยงกิจกรรมของวัดให้สอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมในปัจจุบัน ยึดหลักบวร (บ้าน วัด โรงเรียน และราชการ) เพื่อให้ประชาชนเห็นคุณค่าและประโยชน์ขององค์กรพระพุทธศาสนา คือ พระสงฆ์ วัด ซึ่งเป็นแกนสำคัญในการหล่อหลอม ปลุกฝัง และพัฒนาวัด ตรงตามหลักของพระพุทธศาสนา ๔ ประการ คือ สะอาด สงบ สว่าง สร้างความสุข โดยนัยนี้ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติได้รับสนองนโยบายดังกล่าว โดยกำหนดกรอบนโยบายในการส่งเสริมการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน โดยทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกับวัด

^{๑๑} พระวิสุทธิกัทรธาดา (ประสิทธิ์ พรหมรังสี), พระราชบัญญัติคณะสงฆ์และกฎหมายเถรสมาคม, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๘๓.

^{๑๒} สำนักงานเลขาธิการมหาเถรสมาคม, คู่มือพระสังฆาธิการและพระวิทยากร, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๒), หน้า ๘.

^{๑๓} พระราชวิสุทธิเวที (เที่ยง อคฺคธมฺโม), พระสงฆ์กับงานพัฒนาพระศาสนาและสังคม, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๖๐.

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ได้กำหนดหลักเกณฑ์และแนวทางในการพิจารณา คัดเลือกอุทยานการศึกษาในวัด วัดพัฒนาตัวอย่าง และวัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่น พร้อมทั้งได้ คัดเลือกและประกาศผลการคัดเลือกอุทยานการศึกษาในวัด วัดพัฒนาตัวอย่าง และวัดพัฒนาตัวอย่าง ที่มีผลงานดีเด่นเป็นประจำทุกปี^{๑๔}

ปัจจุบัน (พ.ศ. ๒๕๖๑) อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี มีวัดที่ได้รับการคัดเลือกให้เป็นวัด พัฒนาตัวอย่าง จำนวน ๔ วัด ได้แก่

๑. วัดบ้านโป่ง หมู่ที่ ๑ ตำบลบ้านโป่ง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี
๒. วัดชมพูพล หมู่ที่ ๖ ตำบลหนองปลาหมอ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี
๓. วัดบ้านฆ้องน้อย หมู่ที่ ๑๒ ตำบลท่าผา อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี
๔. วัดอ้ออเขียว หมู่ที่ ๒ ตำบลกรับใหญ่ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี

อย่างไรก็ตาม ถือว่าเป็นสัดส่วนน้อยมากเมื่อเปรียบเทียบกับจำนวนวัดทั้งหมดในสังกัด อำเภอบ้านโป่ง ซึ่งมีจำนวนทั้งสิ้น ๕๖ วัด^{๑๕} (คิดเป็นร้อยละ ๐.๗๐)

จากที่กล่าวมา ประกอบกับที่ผู้วิจัยมีสังกัดอยู่ในอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี จึงศึกษา เรื่อง การพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี เพื่อนำเสนอ ผลการวิจัยอันประโยชน์ต่อการพัฒนาวัดในอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี และเป็นกรณีศึกษาสำหรับ พื้นที่อื่น ๆ ได้อีกประการหนึ่งด้วย

๑.๒ คำถามการวิจัย

๑.๒.๑ สภาพการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี เป็นอย่างไร

๑.๒.๒ ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนา ตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล มีความแตกต่างกัน หรือไม่ อย่างไร

๑.๒.๓ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะในการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี มีอะไรบ้าง

^{๑๔}จุไรรัตน์ มีศิริ กองพุทธศาสนนิเทศ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, “หน้าต่างศาสนา”, ข่าวสด รายวัน, ปีที่ ๑๙ ฉบับที่ ๖๙๓๓ (๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๕๒): ๘.

^{๑๕}วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี, รายชื่อวัดในจังหวัดราชบุรี, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.wikipedia.org/wiki/รายชื่อวัดในจังหวัดราชบุรี> [๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐].

๑.๓ วัตถุประสงค์การวิจัย

๑.๓.๑ เพื่อศึกษาสภาพการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี

๑.๓.๒ เพื่อศึกษาเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

๑.๓.๓ เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะในการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตเนื้อหาโดยอ้างอิงจากแนวคิดของ กองพุทธศาสนสถาน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ รวม ๑๑ ด้าน ได้แก่ (๑) ด้านพระสงฆ์ (๒) ด้านความสงบ (๓) ด้านความสวยงาม (๔) ด้านความสะอาด (๕) ด้านเสนาสนะ (๖) ด้านสัญลักษณ์ (๗) ด้านสิ่งแวดล้อม (๘) ด้านความสะดวก (๙) ด้านการสร้างเสริมความศรัทธา (๑๐) ด้านการส่งเสริมการศึกษา และ (๑๑) ด้านส่งเสริมกิจกรรมทางศาสนา^{๑๖}

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านตัวแปร

ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตตัวแปร ดังนี้

ตัวแปรต้น (Independent Variables) คือ ปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ สถานะ อายุ พรรษา วุฒิการศึกษาสามัญ และวุฒิการศึกษานักธรรมของพระภิกษุที่ตอบแบบสอบถาม

ตัวแปรตาม (Dependent Variables) คือ ความคิดเห็นที่มีต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านประชากรและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

การวิจัยครั้งนี้ กำหนดขอบเขตประชากรและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ดังนี้

ประชากร (Population) ได้แก่ พระภิกษุที่สังกัดวัดในอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี จำนวน ๕๔๗ รูป^{๑๗}

^{๑๖}ดูรายละเอียดใน กองพุทธศาสนสถาน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, วัดพัฒนา'๕๒, (กรุงเทพมหานคร: กองพุทธศาสนสถาน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๓), หน้า ๖๕-๗๓.

^{๑๗}สำนักงานเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง, สถิติภิกษุ สามเณร และศิษย์วัด อำเภอมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี ภาค ๑๕ พุทธศักราช ๒๕๖๑, (ราชบุรี: สำนักงานเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๕๖๑), หน้า ๑-๔. (เอกสารอัดสำเนา).

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน ๗ ท่าน

๑.๔.๔ ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี

๑.๔.๕ ขอบเขตด้านระยะเวลา

ดำเนินการวิจัยตั้งแต่เดือน พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๖๑ ถึงเดือน มกราคม พ.ศ. ๒๕๖๒ รวมเป็นระยะเวลา ๙ เดือน

๑.๕ สมมติฐานการวิจัย

๑.๕.๑ พระภิกษุที่มีสถานะต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม แตกต่างกัน

๑.๕.๒ พระภิกษุที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม แตกต่างกัน

๑.๕.๓ พระภิกษุที่มีพรรษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม แตกต่างกัน

๑.๕.๔ พระภิกษุที่มีวุฒิการศึกษาสามัญต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม แตกต่างกัน

๑.๕.๕ พระภิกษุที่มีวุฒิการศึกษานักธรรมต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม แตกต่างกัน

๑.๖ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

การพัฒนา หมายถึง การปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงเพื่อให้เกิดความเจริญมากกว่าที่เป็นอยู่ ซึ่งพิจารณาจากผลลัพธ์โดยอาศัยปัจจัยนำเข้าในกระบวนการบริหารที่ก่อให้เกิดผลได้เป็นอย่างดี เป็นรูปธรรม

วัดพัฒนาตัวอย่าง หมายถึง วัดที่ปรับปรุงสภาพวัดและพัฒนากิจกรรมให้เจริญ บำเพ็ญกุศลศึกษาธรรม เผยแผ่ธรรมสำเร็จ โดยสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติได้ยกย่องให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่าง เพื่อให้เป็นตัวอย่าง แก่วัดอื่น ๆ ใน ๑๑ ด้าน ประกอบด้วย

๑. ด้านพระสงฆ์ หมายถึง พระสงฆ์ในวัดประพฤติปฏิบัติเหมาะสมทั้งในส่วนของคันถธุระ และวิปัสสนาธุระ เป็นผู้นำท้องถิ่นทุกด้าน เป็นที่พึ่งของประชาชน สามารถสอนประชาชนโดยให้นำหลักธรรมมาใช้ในชีวิตประจำวันได้ และสอนให้ประชาชนมีศรัทธาปฏิบัติธรรมตามคำสอนของพระพุทธองค์ได้เพื่อให้ชีวิตมีความสุข จิตใจสงบ มีสมาธิในการประกอบสัมมาชีพ

๒. ด้านความสงบ หมายถึง ปรับปรุงให้เป็นสถานที่สงบร่มรื่น มีต้นไม้สำหรับคนและสัตว์ ได้อาศัยร่มเงา ไปวัดแล้วทำให้เกิดความสงบใจ ทำให้มีความสุขเป็นเบื้องต้น

๓. ด้านความสวยงาม หมายถึง ปรับปรุงสิ่งก่อสร้างให้เหมาะสมกับท้องถิ่น เศรษฐกิจของประชาชน มีศิลปวัฒนธรรมไทย เข้ากับบรรยากาศวัดในพระพุทธศาสนา สิ่งก่อสร้างสวยงาม ไม่รกรุงรัง ไม่มีร่องรอยความเสื่อมโทรม ไม่ขาดการทํานุบำรุงดูแลรักษา

๔. ด้านความสะอาด หมายถึง ปรับปรุงให้มีความสะอาด มีผู้ปัดกวาดและดูแลในการเก็บขยะมูลฝอย ไม่มีกองขยะเศษกระดาษและถุงพลาสติก ถูกเก็บและทำลาย สนามหญ้า หรือบริเวณวัดโดยทั่วไปจะมองเห็นสิ่งปฏิกูล ถ้ามีสระน้ำ บ่อน้ำ สระบัว ก็มีการเก็บขยะที่ลอยน้ำ ทำให้มองเห็นสะอาด

๕. ด้านเสนาสนะ หมายถึง ปรับปรุงการก่อสร้างเสนาสนะ ไม่ปลูกสร้างเสนาสนะ อาคารต่าง ๆ จนรกรุงรังไปหมด มีแผนผังและแบบแปลนวัดที่ดี เสนาสนะอาคารที่สร้างไว้แล้วแต่เดิมก็ไม่ควรรื้อสิ่งปลูกสร้างจนไม่สามารถที่จะสร้างขึ้นมาใหม่ได้ แม้ว่าแผนผังจะไม่มีระเบียบมาแต่เดิม แต่ถ้ารักษาความสะอาดบริเวณอาคาร กุฎ ศาลาการเปรียญ ซึ่งแม้ว่าอาคารสิ่งปลูกสร้างจะเก่าทรุดโทรมไปบ้างก็ยังถือว่าใช้ได้

๖. ด้านสุขลักษณะ หมายถึง ปรับปรุงให้ถูกสุขลักษณะ มีระบบการเก็บขยะและเศษอาหาร และมีที่กำจัดขยะมูลฝอย มีที่ระบายน้ำ ลักษณะอาคาร กุฎ ศาลาการเปรียญไม่มีดทับ มีอากาศถ่ายเทสะดวก และห้องน้ำห้องส้วมสะอาด ถ้ามีครัวประจำวัดครัวก็สะอาด

๗. ด้านสิ่งแวดล้อม หมายถึง ปรับปรุงให้มีสิ่งแวดล้อมดี สงบ ร่มรื่น สวยงาม ให้ผู้ที่เหยียบย่างเข้าไปในวัดเกิดความรู้สึกเย็นใจ สบายใจ ไม่ปล่อยบ้านเรือนราษฎรกล้าเข้ามาอยู่ในบริเวณพุทธาวาส และสังฆาวาส ไม่ถูกปิดบังด้วยตลาด โรงแรม และ ตึกแถว โดยเฉพาะโรงแรมไม่ควรสร้างในที่วัดสูงค่าโบสถ์วิหาร

๘. ด้านความสะอาด หมายถึง ปรับปรุงให้ความสะอาดแก่ประชาชนที่จะเข้าวัด เช่น สะพานข้ามคลอง สะพานข้ามทุ่ง ถนนเข้าวัด สะพานทำน้ำ ตลอดจนความสะอาดอื่น ๆ เช่น สระน้ำ บ่อน้ำ สำหรับชาวบ้านได้ตกินใช้สอย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง วัดในชนบท แต่วัดในเขตนครหลวงซึ่งมีประชาชนหนาแน่นพลุกพล่าน ควรมีเวลากำหนดปิดเปิดประตูให้แน่นอน เพื่อควบคุมความปลอดภัยและอื่น ๆ

๙. ด้านการสร้างเสริมศรัทธา หมายถึง ปรับปรุงสร้างเสริมศรัทธาของประชาชนที่มีอยู่ต่อวัด จูงคนเข้าวัดโดยการวัดกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ที่ประชาชนหันมาพึ่งพระสงฆ์ได้ หลักสำคัญคือการจัดกิจกรรมทางศาสนาให้ประชาชนได้มีโอกาสปฏิบัติธรรม จูงใจประชาชนให้เข้าวัดโดยการสอนธรรมอย่างจริงจัง ให้ชาวบ้านเกิดความเลื่อมใสศรัทธาด้วยการจัดกิจกรรมที่เป็นมงคล ให้เกิดมีที่พึ่งทางใจ

๑๐. ด้านการส่งเสริมการศึกษา หมายถึง ส่งเสริมการศึกษาทั้งทางตรงและทางอ้อมทุกรูปแบบเท่าที่สามารถจะทำได้ ส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรในวัด ตลอดจนคฤหัสถ์ได้มีโอกาสศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย และหลักคำสอน

๑๑. ด้านส่งเสริมกิจกรรมทางศาสนา หมายถึง สนับสนุนวัดให้มีกิจกรรมวัฒนธรรมเกี่ยวกับพระศาสนา ตามแนวทางการวัดกิจกรรมในวัด ซึ่งเป็นกิจกรรมส่งเสริมศรัทธาในพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น รวมทั้งต้องเชื่อมโยงให้ทราบหลักธรรมคำสั่งสอนด้วย

๑.๗ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑.๗.๑ ทำให้ทราบสภาพการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี

๑.๗.๒ ทำให้ทราบผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

๑.๗.๓ ทำให้ทราบปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะในการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี

๑.๗.๔ ผลการวิจัยนี้ เป็นสารสนเทศสำคัญสำหรับการพัฒนาวัดในอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี และเป็นกรณีศึกษาสำหรับพื้นที่อื่น ๆ ได้อีกประการหนึ่งด้วย

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี
ครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาใช้ในการกำหนดกรอบแนวคิด
และทิศทางในการศึกษา ดังนี้

๒.๑ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนา

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับวัด

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการพัฒนาวัด

๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับวัดพัฒนาตัวอย่าง

๒.๕ พื้นที่ที่ใช้ในการวิจัย

๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๗ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๒.๑ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนา

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้า แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนา จากเอกสารทางวิชาการต่าง ๆ จึง
ได้ประมวลสาระสำคัญไว้ตามลำดับ ดังนี้

๒.๑.๑ ความหมายของการพัฒนา

จากการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับ ความหมายของการพัฒนา ผู้วิจัยได้ประมวลเนื้อหา
สาระสำคัญไว้ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

คำว่า พัฒนา ในภาษาไทย มาจาก วุฒฺณ ในภาษาบาลี และ วรณ ในภาษาสันสกฤต
แปลว่า ความเจริญ^๑ หรือจำเริญ ได้แก่ เติบโต งอกงาม มากขึ้น หรือสมบูรณ์^๒ การพัฒนา โดย
ความหมายจากรูปศัพท์ จึงหมายถึง การเปลี่ยนแปลงสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้เกิดความเจริญเติบโตงอกงาม
และดีขึ้นจนเป็นที่พึงพอใจ ความหมายดังกล่าวนี้ เป็นที่มาของความหมายในภาษาไทยและเป็น
แนวทางในการกำหนดความหมายอื่น ๆ

^๑ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร:
บริษัท ศรีวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์ จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๖), หน้า ๘๒๗.

^๒เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๒๒.

โดยทั่วไป การพัฒนา คือ การเปลี่ยนแปลงสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้เกิดคุณภาพดีขึ้นกว่าเดิม ตามนัยความหมายนี้ นับว่าเป็นความหมายที่รู้จักกันโดยทั่วไป เพราะนำมาใช้มากกว่าความหมายอื่น ๆ แม้ว่าจะไม่ใช่ที่ยอมรับของนักวิชาการก็ตาม^๓

คำว่า พัฒนา เกิดขึ้นและนำมาใช้ครั้งแรกในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ โดยนักเศรษฐศาสตร์ได้นำมาใช้เรียกการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการปฏิวัติอุตสาหกรรมในยุโรป ซึ่งเกิดการเปลี่ยนแปลงจากการใช้แรงงานคนและสัตว์มาเป็นพลังงานจากเทคโนโลยี เช่น เครื่องจักร เครื่องยนต์ต่าง ๆ อาชีพของคนในสังคมเปลี่ยนจากเกษตรกรรมเป็นการประกอบอาชีพทางด้านอุตสาหกรรม วิธีการผลิตเปลี่ยนจากการยังชีพเป็นวิธีการผลิตเพื่อการค้า ที่อยู่อาศัยเปลี่ยนจากชนบทเป็นเมือง สิ่งแวดล้อมเปลี่ยนจากสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติเป็นสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น หลังจากนั้น คำว่า พัฒนา ก็ได้แพร่กระจายออกไปทั่วโลก โดยความหมายกว้าง ๆ ทั่วไปแล้ว หมายถึง การกระทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากสภาพหนึ่งไปสู่อีกสภาพหนึ่งที่ดีกว่าเดิมอย่างเป็นระบบ สำหรับประเทศไทย ปรากฏมีการใช้คำว่า พัฒนา เมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๕๐๓ ในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ คำว่า พัฒนา แปลว่า เจริญ แต่ต่อมาในสมัย จอมพลถนอม กิตติขจร ประมาณ พ.ศ. ๒๕๐๕ ยังปรากฏมีการใช้คำอื่นต่อมาอีก เป็นต้นว่า การพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development)^๔ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงบทบาทที่สำคัญของธุรกิจว่านอกจากจะสร้างสรรค์การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจแล้ว ยังสามารถเกื้อหนุนสังคมและสิ่งแวดล้อมให้พัฒนาและเติบโตควบคู่กันอย่างสมดุลไปพร้อมๆ กันด้วย^๕

นักเศรษฐศาสตร์ ให้ความหมายว่า การพัฒนา หมายถึง ความเจริญเติบโต แต่เป็นความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ตามเนื้อหาของวิชาเศรษฐศาสตร์ ซึ่งเป็นการเน้นความหมายเชิงปริมาณ คือ การเพิ่มขึ้นหรือการขยายตัวของเศรษฐกิจมากกว่าด้านอื่น ๆ

นักพัฒนาบริหารศาสตร์ ให้ความหมายว่า การพัฒนา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ทั้งในด้านคุณภาพ (ดีขึ้น) ปริมาณ (มากขึ้น) และสิ่งแวดล้อม (มีความเหมาะสม) ไม่ใช่การเปลี่ยนแปลงด้านใดด้านหนึ่งเพียงด้านเดียว

นักเทคโนโลยี ให้ความหมายว่า การพัฒนา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงสังคมให้ทันสมัยด้วยความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

นักบริหาร ให้ความหมายว่า การพัฒนา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการเตรียมการของมนุษย์ไว้ล่วงหน้า ในลักษณะของแผนและโครงการ แล้วบริหารหรือจัดการให้เป็นไปตามแผนและโครงการจนประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่วางไว้

^๓ สอนยา พลศรี, **ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน**, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๗), หน้า ๒.

^๔ วิรัช วิรัชนิภาวรรณ, **การประยุกต์และการพัฒนา**, (กรุงเทพมหานคร: โพรเพลซ์, ๒๕๔๙), หน้า ๒.

^๕ อนันตชัย ยूरประถม และคณะ, **ไขความหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน**, (นนทบุรี: หจก. วนิดาการพิมพ์, ๒๕๕๗), หน้า ๑๕.

นักสังคมวิทยา ให้ความหมายว่า การพัฒนา หมายถึง ซึ่งเน้นการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของสังคม หมายถึง มนุษย์ กลุ่มทางสังคม การจัดระเบียบทางสังคม ซึ่งมีลักษณะเช่นเดียวกับความหมายในทางพระพุทธศาสนา คือ การเปลี่ยนแปลงมนุษย์และสิ่งแวดล้อมให้มีความสุข

นักพัฒนาชุมชน ให้ความหมายว่า การพัฒนา หมายถึง หมายถึง กระบวนการเปลี่ยนแปลงของสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้ดีขึ้น ทั้งทางด้านคุณภาพ ปริมาณ และสิ่งแวดล้อม ด้วยการวางแผนโครงการและการดำเนินงานโดยมนุษย์เพื่อประโยชน์แก่ตัวของมนุษย์เอง^๖

การพัฒนาเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงของสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้ดีขึ้น ทั้งทางด้านคุณภาพ ปริมาณ และสิ่งแวดล้อม ด้วยการวางแผนโครงการและดำเนินงานโดยมนุษย์เพื่อประโยชน์แก่ตัวของมนุษย์เอง^๗

สรุปได้ว่า คำว่า พัฒนา ในภาษาไทย มาจาก วุฒฺ ในภาษาบาลี และ วรณ ในภาษาสันสกฤต และตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า Development ซึ่งหมายถึง การเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงในสิ่งต่าง ๆ ทั้งในเชิงปริมาณ หรือเชิงคุณภาพ อย่างไรก็ตาม แม้ นักวิชาการต่างสาขาจะให้นิยามความหมายแตกต่างกันไป เช่น นักเศรษฐศาสตร์ ให้ความหมายว่า การพัฒนา หมายถึง ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ หรือนักบริหาร ให้ความหมายว่า การพัฒนา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการเตรียมการของมนุษย์ไว้ล่วงหน้า ฯลฯ แต่ก็ล้วนแต่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน กล่าวคือ มีนัยความหมายว่า การเปลี่ยนแปลงในทิศทางที่ดีขึ้นกว่าเดิม นั่นเอง

๒.๑.๒ ลักษณะของการพัฒนา

จากการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับ ลักษณะของการพัฒนา ผู้วิจัยได้ประมวลเนื้อหาสาระสำคัญไว้ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

การพัฒนา (Development) คือ การเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงในสิ่งต่าง ๆ ดังนี้

๑. ความแตกต่าง เช่น ปริมาณและคุณภาพของบริการข้อมูลและข่าวสารฐานะทางสังคม บทบาทและอาชีพ

๒. การใช้ประโยชน์จากบริการที่มีอยู่ เช่น ครอบครัวยุคใหม่จัดหาเครื่องอำนวยความสะดวกและบริการต่าง ๆ มาใช้ได้ เนื่องจากครอบครัวมีรายได้สูงขึ้น การกระจายรายได้ของครอบครัว ครอบครัวมีสิ่งของเครื่องใช้ และครอบครัวสามารถใช้บริการต่าง ๆ เพิ่มขึ้น

๓. เทคโนโลยีและควมมีประสิทธิภาพ เช่น การใช้เทคโนโลยีระดับสูง และการแพร่กระจายเทคโนโลยีออกสู่สังคมอย่างกว้างขวางมากยิ่งขึ้น

๔. ความเชื่อและความไม่เชื่อ เช่น เป้าประสงค์ ความเชื่อพื้นฐาน ค่านิยม

^๖ สันธยา พลศรี, **ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน**, หน้า ๒-๕.

^๗ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕.

๕. ทักษะ เช่น ระดับความพอใจ ความเป็นเอกภาพ ขวัญและความพึงพอใจ
๖. พฤติกรรม เช่น การช่วยตนเอง ความมีประสิทธิภาพ และความคิดริเริ่ม
๗. ทรัพยากรและสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น ทรัพยากรทางกายภาพ ทรัพยากรมนุษย์ และสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ
๘. โครงสร้าง เช่น แบบแผนการดำเนินชีวิต และแบบแผนขององค์กร
๙. ผลต่อเนื่องและแบบแผนรวม เช่น คุณภาพชีวิต และคุณภาพของสิ่งที่มีมนุษย์ผลิตขึ้น

การพัฒนาทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทิศทางที่ดีขึ้น (Better Change) ช่วยเพิ่มอัตราเร่งในการทำกิจกรรมหรือการผลิตให้รวดเร็วขึ้น (Better Speed) และทำให้สภาพความเป็นอยู่ของมนุษย์ดีขึ้น (Better Life) กว่าเดิมทั้งในด้านคุณภาพและปริมาณ^๙ บุคคลที่จะพัฒนาตนเองได้ จะต้องเป็นผู้มุ่งมั่นที่จะเปลี่ยนแปลงหรือปรับปรุงตัวเอง โดยมีความเชื่อหรือแนวคิดพื้นฐานในการพัฒนาตนเองที่ถูกต้อง ซึ่งจะเป็นสิ่งที่ช่วยส่งเสริมให้การพัฒนาตนเองประสบความสำเร็จ แนวคิดที่สำคัญมีดังนี้

๑. มนุษย์ทุกคนมีศักยภาพที่มีคุณค่าอยู่ในตัวเอง ทำให้สามารถฝึกหัดและพัฒนาตนเองได้ในเรื่องเกือบทุกเรื่อง
๒. ไม่มีบุคคลใดที่มีความสมบูรณ์พร้อมทุกด้าน จนไม่จำเป็นต้องพัฒนาในเรื่องใด ๆ อีก
๓. แม้บุคคลจะเป็นผู้ที่รู้จักตนเองได้ดีที่สุด แต่ก็ไม่สามารถปรับเปลี่ยนตนเองได้ในบางเรื่อง ยังต้องอาศัยความช่วยเหลือจากผู้อื่นในการพัฒนาตน การควบคุมความคิด ความรู้สึก และการกระทำของตนเอง มีความสำคัญเท่ากับการควบคุมสิ่งแวดล้อมภายนอก
๔. อุปสรรคสำคัญของการปรับปรุงและพัฒนาตนเอง คือ การที่บุคคลมีความคิดติดยึด ไม่ยอมปรับเปลี่ยนวิธีคิดและการกระทำ จึงไม่ยอมสร้างนิสัยใหม่หรือฝึกทักษะใหม่ ๆ ที่จำเป็นต่อตนเอง
๕. การปรับปรุงและพัฒนาตนเองสามารถดำเนินการได้ตลอดเวลาและอย่างต่อเนื่อง เมื่อพบปัญหาหรือข้อบกพร่องเกี่ยวกับตนเอง^{๑๐}

การพัฒนาคนให้มีความสุข คือ ให้เป็นคนที่มีคุณภาพ มีคุณธรรม มีความสุขสงบ จิตใจที่เยือกเย็น อารมณ์แจ่มใส มั่นคง ไม่มีความเครียด สุขุม มีเมตตา กรุณา เอื้ออาทรต่อผู้อื่น รู้จักความประมาณตน มีความพอเพียง เข้าใจในสัจธรรมของชีวิตมองโลกในแง่ดี และมีสุขภาพสมบูรณ์แข็งแรงเป็นต้น^{๑๐}

^๙วิช วิรัชนิภาวรรณ, ความหมายของการพัฒนา คำที่มีความหมายใกล้เคียง และแนวคิดพื้นฐานของการพัฒนา, (นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๔), หน้า ๓-๘.

^{๑๐}ประสิทธิ์ ทองอุ่น และคณะ, พฤติกรรมมนุษย์กับการพัฒนาตนเอง, (กรุงเทพมหานคร: ซีเอ็ดดูเคชั่น, ๒๕๔๒), หน้า ๑๙๗.

^{๑๑}โกวิท พวงงาม, การจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่น, (กรุงเทพมหานคร: บพิธการพิมพ์, ๒๕๕๓), หน้า ๑๖๐-๑๖๒.

การพัฒนาทุกอย่างจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นก่อนแล้วจะต้องมีสิ่งอื่นหรือลักษณะอื่นเข้ามาผสม จึงจะเรียกการเปลี่ยนแปลงนั้นว่าการพัฒนา โดยลักษณะที่ประกอบเข้ามานั้น คือ ทิศทางของการเปลี่ยนแปลงที่กำหนดไว้ล่วงหน้า^{๑๑}

สรุปได้ว่า การพัฒนา มีลักษณะการเปลี่ยนแปลง อาจเป็นการเปลี่ยนแปลงในเชิงปริมาณหรือในเชิงคุณภาพ บนแนวคิดพื้นฐานในการพัฒนาที่ถูกต้อง มุ่งไปสู่เป้าหมาย คือ การเปลี่ยนแปลงในทิศทางที่ดีขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ การพัฒนาทุกอย่างจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นก่อนแล้วจะต้องมีสิ่งอื่นหรือลักษณะอื่นเข้ามาผสม จึงจะเรียกการเปลี่ยนแปลงนั้นว่าการพัฒนา โดยนัยนี้ ทศนะทางมนุษยศาสตร์ เชื่อว่า มนุษย์ทุกคนมีศักยภาพที่มีคุณค่าอยู่ในตัวเอง และไม่มีบุคคลใดที่มีความสมบูรณ์พร้อมทุกด้าน จนไม่จำเป็นต้องพัฒนาในเรื่องใด ๆ อีก แต่อุปสรรคสำคัญของการปรับปรุงและพัฒนา คือ การที่บุคคลมีความคิดติดยึด ไม่ยอมรับ หรือไม่ยอมปรับเปลี่ยนวิธีคิดและการกระทำ หรือฝึกทักษะใหม่ ๆ นั้นเอง

๒.๑.๓ ความสำคัญของการพัฒนา

จากการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับ ความสำคัญของการพัฒนา ผู้วิจัยได้ประมวลเนื้อหาสาระสำคัญไว้ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

บุคคลล้วนต้องการเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ หรืออย่างน้อยก็ต้องการมีชีวิตที่เป็นสุขในสังคม ประสบความสำเร็จตามเป้าหมายและความต้องการของตนเอง พัฒนาตนเองได้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคมโลก การพัฒนาตนจึงมีความสำคัญ ดังนี้

๑. ความสำคัญต่อตนเอง จำแนกได้ดังนี้

- เป็นการเตรียมตนให้พร้อมในด้านต่าง ๆ เพื่อรับกับสถานการณ์ทั้งหลายได้ด้วยความรู้สึที่ดีต่อตนเอง
- เป็นการปรับปรุงสิ่งที่บกพร่องและพัฒนาพฤติกรรมให้เหมาะสม จัดคุณลักษณะที่ไม่ต้องการออกจากตัวเอง และเสริมสร้างคุณลักษณะที่สังคมต้องการ
- เป็นการวางแนวทางให้ตนเองสามารถพัฒนาไปสู่เป้าหมายในชีวิตได้อย่างมั่นใจ
- ส่งเสริมความรู้สึในคุณค่าแห่งตนสูงให้ขึ้น มีความเข้าใจตนเอง สามารถทำหน้าที่ตามบทบาทของตนได้เต็มศักยภาพ

๒. ความสำคัญต่อบุคคลอื่น เนื่องจากบุคคลย่อมต้องเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กัน การพัฒนาในบุคคลหนึ่งย่อมส่งผลต่อบุคคลอื่นด้วย การปรับปรุงและพัฒนาตนเองจึงเป็นการเตรียมตนให้เป็นสิ่งแวดล้อมที่ดีของผู้อื่น เป็นประโยชน์ร่วมกันทั้งชีวิตส่วนตัวและการทำงานและการอยู่ร่วมกันอย่างเป็นสุขในชุมชน ที่จะส่งผลให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

^{๑๑} สัญญา สัญญาวิวัฒน์, การพัฒนาชุมชนแบบจัดการ, (กรุงเทพมหานคร: เอมี่เทรดดิ้ง, ๒๕๔๑), หน้า ๑๙.

๓. ความสำคัญต่อสังคมโดยรวม การกิจที่แต่ละหน่วยงานในสังคมต้องรับผิดชอบ ล้วนต้องอาศัยทรัพยากรบุคคลเป็นผู้ปฏิบัติงาน การที่ผู้ปฏิบัติงานแต่ละคนได้พัฒนาและปรับปรุงตนเองให้ทันต่อพัฒนาการของรูปแบบการทำงานหรือเทคโนโลยี การพัฒนาเทคนิควิธี หรือวิถีคิดและทักษะใหม่ ๆ ที่จำเป็นต่อการเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานและคุณภาพของผลผลิต ทำให้หน่วยงานนั้นสามารถแข่งขันในเชิงคุณภาพและประสิทธิภาพกับสังคมอื่นได้สูงขึ้น ส่งผลให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจของประเทศโดยรวมได้^{๑๒}

การพัฒนาที่ยั่งยืนและวิกฤตการณ์ต่าง ๆ เกิดจากการพัฒนาแบบแยกส่วน เช่น การพัฒนาแต่เศรษฐกิจแยกส่วนจากสังคมและสิ่งแวดล้อม ทำให้สังคมและสิ่งแวดล้อมเกิดวิกฤตตามมา ก็ส่งผลกลับไปยังเศรษฐกิจ เพราะทุกอย่างเชื่อมโยงกัน นั่นคือ เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ต้องบูรณาการเข้ามาสู่วัตถุประสงค์เดียวกัน เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสมดุลระหว่างคนกับคน และระหว่างคนกับสิ่งแวดล้อม^{๑๓}

สำหรับการพัฒนาของประเทศที่กำลังพัฒนานั้น อาจต้องพิจารณาปัจจัย ๓ ประการ ได้แก่ ปัจจัยด้านโครงสร้าง ปัจจัยด้านทรัพยากร และปัจจัยด้านเทคโนโลยี^{๑๔} โดยมีลักษณะสำคัญ คือ

๑. เป็นการพัฒนาที่ดำเนินไปโดยคำนึงถึงขีดจำกัดของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และสนองความต้องการในปัจจุบันโดยไม่ส่งผลเสียต่อความต้องการในอนาคต

๒. เป็นการพัฒนาที่คำนึงถึงความเป็นองค์รวม มองว่าการจะทำสิ่งใดต้องคำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดกับสิ่งอื่น ๆ ดังนั้น การพัฒนาแนวนี้ จึงยึดหลักความรอบคอบ และค่อยเป็นค่อยไป

๓. การพัฒนาอย่างยั่งยืนไม่ได้ระบุว่าต้องปฏิรูกระบบเทคโนโลยี เพียงแต่ต้องคำนึงว่าเทคโนโลยีที่นำมาใช้นั้นเป็นไปในทางสร้างสรรค์หรือทำลาย^{๑๕}

การพัฒนาที่ยั่งยืนมุ่งเน้นพัฒนาศักยภาพของคนในสังคมให้เกิดความรู้ ทักษะ มุมมอง และค่านิยม ซึ่งเป็นปัจจัยหลักชั้นนำและจูงใจให้บุคคลแสวงหาและดำเนินชีวิตของตนในแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืน เนื่องจากสถานะการดำรงชีวิตของคนในสังคมปัจจุบันมีความซับซ้อนมากขึ้น ความรู้และทักษะที่จำเป็นสำหรับการสร้างตัวและครอบครัวยังคงมีอยู่ดีมีสุข ในขณะที่สามารถช่วยเหลือผู้อื่นและสังคมให้อยู่รอดได้ด้วย ซึ่งครอบคลุมหัวข้อและประเด็นที่ต้องเรียนรู้มากมาย ทั้งที่เป็นความรู้และทักษะจำเป็นต่อการใช้ชีวิตในท้องถิ่นที่ตนอาศัยอยู่ และความรู้เกี่ยวกับสถานการณ์โลกด้วยเหตุนี้ กระบวนการเรียนรู้ เพื่อนำไปสู่สังคมที่มีการพัฒนาอย่างยั่งยืน

^{๑๒} ประสิทธิ์ ทองอุ่น และคณะ, พฤติกรรมมนุษย์กับการพัฒนาตนเอง, หน้า ๑๙๗-๑๙๘.

^{๑๓} ประเวศ วะสี อังโน สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี, วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และนวัตกรรม เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน, (ปทุมธานี: สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ, ๒๕๕๗), หน้า ๑๔.

^{๑๔} โครงการพัฒนาดัชนีชี้วัดการพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศไทย, รายงานการศึกษาระดับสมบูรณ์, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๔๗), หน้า ๑๑.

^{๑๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗.

หัวใจสำคัญของการพัฒนา คือ การพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีกว่าสำหรับทุกคน เป็นการพัฒนาที่ก่อให้เกิดดุลยภาพระหว่าง การกระตุ้นความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ การสร้างความเข้มแข็งทางสังคม และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ เพื่อความอยู่ดีมีสุขของประชาชนทุกคน ทั้งในยุคปัจจุบันและอนาคต โดยมีพื้นฐานความคิดว่า เศรษฐกิจที่ทำให้เกิดดุลยภาพของการพัฒนาได้นั้น จำเป็นต้องเป็นเศรษฐกิจในสังคมที่มีรากฐานมั่นคง มีความสามารถในการแข่งขัน และสามารถพึ่งตนเองได้ ในขณะเดียวกัน ประชาชนในสังคมสามารถพัฒนาระเบียบวิถีชีวิต ทั้งของตนเองและส่วนรวม ให้ดำรงอยู่ได้ โดยไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม ซึ่งจำเป็นต้องเกี่ยวเนื่องกับการพัฒนาความรู้ (Knowledge) ทักษะ (Skills) มุมมอง (Perspectives) และค่านิยม (Values) ของคนในสังคม เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสู่สภาพเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมที่สมดุลและยั่งยืน^{๑๖}

สรุปได้ว่า หัวใจสำคัญของการพัฒนา คือ การพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีกว่าสำหรับทุกคน เป็นการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น หรือเปลี่ยนแปลงไปสู่ความเจริญก้าวหน้า เพราะการพัฒนา มักจะเกิดควบคู่มากับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมโดยเฉพาะด้านชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คน นั่นเอง การพัฒนาจึงมีความสำคัญทั้งต่อตนเอง ต่อครอบครัว ต่อสังคมและประเทศชาติ ดังนั้น การพัฒนาที่นำไปสู่ความยั่งยืน จึงจำเป็นต้องมีลักษณะเป็นการพัฒนาแบบไม่แยกส่วน คือ เป็นการพัฒนาตั้งแต่ระดับพื้นฐานการดำรงชีวิตของมนุษย์โดยไม่แยกส่วนจากสังคมและสิ่งแวดล้อม

๒.๑.๔ ทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนา

จากการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับ ทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนา ผู้วิจัยได้ประมวลเนื้อหาสาระสำคัญไว้ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

ภาพที่ ๒.๑ องค์ประกอบความอยู่ดีมีสุข^{๑๗}

^{๑๖} อ่ำไพ หรรณารักษ์, การศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน, (นนทบุรี: สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย, ๒๕๕๐), หน้า ๒-๓.

^{๑๗} สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, การพัฒนาที่ยั่งยืนในบริบทไทย, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๕๖), หน้า ๑๑๓.

สำหรับประเทศไทยนั้น การมีสุขภาพอนามัยที่ดีทั้งร่างกายและจิตใจ มีความรู้ มีงานทำที่ทั่วถึง มีรายได้พอเพียงต่อการดำรงชีพ มีครอบครัวที่อบอุ่นมั่นคง อยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดี และอยู่ภายใต้ระบบบริหารจัดการที่ดีของภาครัฐ ถือเป็นผลของการพัฒนาที่ยั่งยืนแบบไทย ๆ โดยพิจารณาจากตัวบ่งชี้ความอยู่ดีมีสุข ซึ่งจากนี้ข้างต้น ครอบคลุมทุกมิติของการดำรงชีวิตที่เชื่อมโยงกันอย่างเป็นองค์รวม

๑. สุขภาพอนามัย หมายถึง ภาวะที่ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บอันเกิดจากการสร้างสุขภาวะที่สมบูรณ์ทั้งทางร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และสติปัญญา รวมถึงการมีภาวะโภชนาการที่ดี การรู้จักป้องกันดูแลสุขภาพที่ดีของตนเองและสามารถเข้าถึงบริการสาธารณสุข ซึ่งจะ使人มีอายุยืนยาว สามารถดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างปกติสุข สร้างสรรค์ประโยชน์แก่ตนเอง ครอบครัวและสังคมได้อย่างเต็มศักยภาพ

๒. ความรู้ เป็นปัจจัยสำคัญที่สุดในการยกระดับความอยู่ดีมีสุขของคนไทย เพราะความรู้ช่วยเสริมสร้างศักยภาพของคนให้มีความสามารถในการปรับตัวได้อย่างรู้เท่าทันในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว การที่คนเราจะมีรู้ได้นั้น จะต้องได้รับการศึกษา การศึกษาจึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างโอกาสและพัฒนาสติปัญญาและกระบวนการเรียนรู้ของคนให้สามารถ คิด เป็น ทำเป็น เรียนรู้ที่จะพึ่งตนเองและใช้ประสบการณ์ ศักยภาพ และทักษะของตนให้เป็นประโยชน์ในการปฏิบัติการกิจในสังคมได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ

๓. ชีวิตการทำงาน เป็นปัจจัยกำหนดความอยู่ดีมีสุขของคน นอกจากจะต้องมีสุขภาพอนามัยที่ดี ได้รับการศึกษาแล้ว การทำงานจะเป็นที่มาของรายได้และอำนาจซื้อ ซึ่งนำไปสู่การสร้างความสำเร็จและคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น การมีงานทำที่ดี มีความมั่นคงและปลอดภัยในการทำงาน มีรายได้อย่างต่อเนื่อง ย่อมส่งผลให้คนเราสามารถดูแลความเป็นอยู่ของตนเองและครอบครัวให้อยู่ดีมีสุขได้และยังประโยชน์ต่อเศรษฐกิจและสังคมโดยรวม

๔. รายได้และการกระจายรายได้ ความขัดสนในด้านรายได้ในการยังชีพ การมีปัญหาความยากจนที่รุนแรงและความไม่เท่าเทียมกันของรายได้ในระดับสูง ย่อมสะท้อนการอยู่อย่างเป็นทุกข์ในสังคม ดังนั้น ความอยู่ดีมีสุขที่สำคัญประการหนึ่ง คือ การเสริมสร้างการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่เอื้อประโยชน์ต่อประชาชนให้มีฐานะความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น มีอำนาจซื้อเพียงพอต่อการดำรงชีวิตที่ได้มาตรฐาน และหลุดพ้นจากปัญหาความยากจนและมีการกระจายรายได้ในกลุ่มต่าง ๆ ในสังคมอย่างเท่าเทียมกัน อันจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนอย่างแท้จริง

๕. ชีวิตครอบครัว ครอบครัวเป็นสถาบันพื้นฐานทางสังคมที่มีความสำคัญยิ่งต่อคนในการดำรงชีวิต ความสัมพันธ์ในครอบครัวถือเป็นประเด็นสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อความอยู่ดีมีสุข ครอบครัวอยู่ดีมีสุขคือ ครอบครัวที่มีความรัก ความอบอุ่น อบอุ่นภาพหน้าที่ของครอบครัว มีความสัมพันธ์ภาพที่ดีต่อกัน ลดปัจจัยเสี่ยงของครอบครัว สามารถพึ่งตนเองได้ และมีการเกื้อกูลสังคมอย่างมีคุณธรรม

๖. สภาพแวดล้อมในการดำรงชีวิต เป็นอีกมิติหนึ่งที่มีความสำคัญต่อความอยู่ดีมีสุข สภาพแวดล้อมที่ดีย่อมส่งผลต่อสุขภาพร่างกายและจิตใจที่ดี เอื้อต่อการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิตในสังคม การมีสภาพแวดล้อมที่ดีหมายความว่าความรวมถึงการมีที่อยู่อาศัยที่มั่นคง การได้รับบริการสาธารณสุขที่พอเพียง และมีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน อนามัยสิ่งแวดล้อมที่ดี ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเกื้อกูลคุณภาพการดำรงชีวิตให้เกิดการสนับสนุนความอยู่ดีมีสุขของคน

๗. การบริหารจัดการที่ดีของรัฐ ความอยู่ดีมีสุขของประชาชนส่วนหนึ่ง จะขึ้นอยู่กับ การบริหารจัดการที่ดีของภาครัฐ มีการดูแลคนในสังคมให้มีสิทธิและเสรีภาพในการดำรงชีวิตมีส่วนร่วมในการพัฒนาและตรวจสอบภาครัฐ ได้รับการปฏิบัติที่เท่าเทียมกันตามกฎหมาย และรัฐกับประชาชนมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน นำไปสู่สังคมที่คนในสังคมจะอยู่ดีมีสุขตลอดไป^{๑๘}

การพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) ประกอบด้วยปัจจัยนำเข้า คือ มีทุนทางสังคมและวัฒนธรรม ที่มีการช่วยเหลือ พึ่งพาอาศัยกัน การดูแลจากผู้นำเครือข่าย การมีฐานทรัพยากรของตนเอง ผ่านปัจจัยกระบวนการที่ประกอบด้วยการจัดการเชิงยุทธศาสตร์ (Strategic Management) การจัดการความรู้ (Knowledge Management) และการจัดการทรัพยากร (Resource Management)^{๑๙} การพัฒนาที่ยั่งยืนและวิกฤตการณ์ต่าง ๆ เกิดจากการพัฒนาแบบแยกส่วน เช่น การพัฒนาแต่เศรษฐกิจแยกส่วนจากสังคมและสิ่งแวดล้อม ทำให้สังคมและสิ่งแวดล้อมเกิดวิกฤตตามมา ก็ส่งผลกลับไปยังเศรษฐกิจ เพราะทุกอย่างเชื่อมโยงกัน นั่นคือ เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ต้องบูรณาการเข้ามาสู่วัตถุประสงค์เดียวกัน เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสมดุลระหว่างคนกับคน และระหว่างคนกับสิ่งแวดล้อม^{๒๐} โดยแท้จริงแล้ว การพัฒนาที่ยั่งยืนจะต้องเป็นการพัฒนาที่

๑. เป็นการพัฒนาที่ดำเนินไป โดยคำนึงถึงขีดจำกัดของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และสนองความต้องการในปัจจุบันโดยไม่ส่งผลเสียต่อความต้องการในอนาคต

๒. เป็นการพัฒนาที่คำนึงถึงความเป็นองค์รวม มองว่าการจะทำสิ่งใดต้องคำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดกับสิ่งอื่น ๆ ดังนั้น การพัฒนาแนวนี้ จึงยึดหลักความรอบคอบ และค่อยเป็นค่อยไป

๓. การพัฒนาอย่างยั่งยืนไม่ได้ระบุว่าต้องปฏิเสธระบบเทคโนโลยี เพียงแต่ต้องคำนึงว่าเทคโนโลยีที่นำมาใช้นั้นเป็นไปในทางสร้างสรรค์หรือทำลาย^{๒๑}

^{๑๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๓-๑๑๔.

^{๑๙} สมบูรณ์ ชาวชายโขง และธวัชชัย กุณวณิช, “คนรุ่นใหม่กับการพัฒนาท้องถิ่นอย่างยั่งยืน”, วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ สถาบันวิจัยและพัฒนามหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร, ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๔ (มีนาคม-เมษายน ๒๕๕๕): ๕.

^{๒๐} สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี, วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และนวัตกรรม เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน, หน้า ๑๔.

^{๒๑} โครงการพัฒนาดัชนีชี้วัดการพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศไทย, รายงานการศึกษาระดับสมบูรณ, หน้า ๑๗.

ส่วนการพัฒนาที่ยั่งยืนแนวพุทธ คือ การพัฒนามนุษย์ตามหลักการทางพระพุทธศาสนา ด้วยการพัฒนาระบบการดำเนินชีวิตทั้งสามด้านให้เป็นการพัฒนาเต็มทั้งคนก่อนจึงจะเป็นการพัฒนาที่ได้ผล คือ ระบบแห่งไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา^{๒๒}

สรุปได้ว่า การพัฒนาที่ยั่งยืนแบบไทย ๆ จำเป็นต้องเป็นการพัฒนาที่ดำเนินไป โดยคำนึงถึงขีดจำกัดของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และสนองความต้องการในปัจจุบันโดยไม่ส่งผลเสียต่อความต้องการในอนาคต ต้องเป็นการพัฒนาที่คำนึงถึงความเป็นองค์รวม พิจารณาถึงผลกระทบที่จะเกิดกับสิ่งอื่น ๆ ด้วย ทั้งนี้ ต้องปฏิรูประบบเทคโนโลยี แต่ต้องคำนึงว่าเทคโนโลยีนั้นมาใช้ในการสร้างสรรค์ ขณะเดียวกันหากพิจารณาในมุมมองของพระพุทธศาสนา ทางพระพุทธศาสนาก็มีหลักการสำหรับพัฒนาระบบการดำเนินชีวิตทั้งสามด้าน (ศีล-สมาธิ-ปัญญา) ให้เป็นการพัฒนาเต็มทั้งคนก่อนจึงจะเป็นการพัฒนาที่ได้ผลอย่างแท้จริง

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับวัด

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้า แนวคิดเกี่ยวกับวัด จากเอกสารทางวิชาการต่าง ๆ จึงได้ประมวลสาระสำคัญไว้ตามลำดับ ดังนี้

๒.๒.๑ ความหมายของวัด

จากการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับ “ความหมายของวัด” ผู้วิจัยได้ประมวลเนื้อหาสาระสำคัญไว้ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

สถาบันศาสนาเป็นสถาบันที่สำคัญของสังคมไทย แต่โดยทั่วไปคนเราจะมองศาสนาไปใน ๒ ลักษณะ คือ

ลักษณะที่ ๑ หลักธรรมคำสอนทางศาสนา ตัวหลักธรรมคำสอนเป็นสิ่งสำคัญสำหรับมนุษย์เพราะเป็นแนวทางปฏิบัติสามารถขจัดความทุกข์ได้ และยังเป็นหลักปฏิบัติเพื่อประโยชน์สุขของหมู่ชน เพราะฉะนั้นหลักธรรมคำสอนของศาสนาจึงเป็นส่วนประกอบที่สำคัญส่วนหนึ่งของศาสนา

ลักษณะที่ ๒ ในแง่ที่เป็นสัญลักษณ์ เช่น พระสงฆ์ วัดวาอาราม เป็นต้น ตามปกติถือว่าเป็นตัวแทนในการสืบทอดศาสนาให้ยั่งยืนมาจนถึงปัจจุบัน เพราะเป็นส่วนหนึ่งของสถาบันทางศาสนาที่นำเอาทั้งหลักคำสอนมาปฏิบัติเป็นตัวอย่างแก่สังคม และเผยแผ่หลักธรรมคำสอนนั้นออกไปให้กว้างขวาง ดังนั้นสถาบันทางศาสนาในแง่นี้จึงมีส่วนรับผิดชอบต่อความเจริญหรือความเสื่อมของศาสนาเป็นอย่างมาก เป็นองค์ประกอบที่เกี่ยวกับควบคู่กับศาสนาที่เป็นหลักธรรมคำสอน^{๒๓}

^{๒๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), การพัฒนาที่ยั่งยืน, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก, ๒๕๔๑), หน้า ๒๓๘.

^{๒๓} พระมหาบุญมี ปุณฺณวฑฺฒโน, “ศึกษาวิเคราะห์พฤติกรรมการบริหารงานวัดของเจ้าอาวาสในเขตการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดเลย”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๓๕.

คนทั่วไปมักจะเข้าใจกันว่าวัดเป็นเพียงที่อยู่ของพระสงฆ์ ซึ่งเป็นความหมายที่ธรรมดาสามัญ เข้าใจกันตามสภาวะที่ปรากฏให้เห็นโดยไม่พิจารณาให้ลึกซึ้งเพียงพอ ความจริงแล้ววัดนั้นมีคำที่ใช้อยู่เดิมในภาษาบาลีอยู่ ๓ คำ คือ

อาราม โดยพยัญชนะแปลว่า เป็นที่รื่นรมย์ โดยอรรถแปลว่า สวน เพราะในสมัยพุทธกาลนั้นพุทธศาสนิกชนนิยมถวายสวนให้เป็นที่ประทับของพระพุทธเจ้าและพระสงฆ์เช่น เวฬุวันวนาราม เป็นสวนที่พระเจ้าพิมพิสารถวายให้เป็นที่ประทับของพระพุทธเจ้าและพระสงฆ์ หรือเชตวันวนาราม สวนที่อนาถปิณฑิกเศรษฐีถวายแก่พระพุทธเจ้าและพระสงฆ์เพื่อเป็นที่อยู่ของพระสงฆ์

อาวาส โดยพยัญชนะแปลว่า ที่อยู่ ซึ่งเป็นความหมายที่กว้าง แต่ถ้าจะจำกัดขอบเขตแคบลง หมายถึง วัด ก็ต้องมีภิกษุศัพท เป็นคำจำกัดความข้างหน้าว่า ภิกขุมวาโส แปลว่า ที่อยู่ของพระภิกษุสงฆ์ โดยอรรถในอภิธานปิฎกิกาท่านแปลว่า เรือน เป็นไวพจน์ของคำว่า ชร เป็นต้น

วิหาร โดยพยัญชนะก็แปลว่าที่อยู่คล้ายกับอาวาส แต่ตามพระวินัย เช่น ในมหัลลกลีขาบทแห่งสังฆาติเลสและในอนุศาสน์ ท่านหมายเอาสิ่งปลูกสร้างเป็นหลัง และสังเกตในที่ทั่วไปดูเหมือนเป็นสิ่งก่อสร้างด้วยอิฐ ปูน คือ เป็นพวกตึก แต่เพราะวิหารนั้นสร้างไว้ในที่อยู่ของภิกษุทั้งหลาย จึงพลอยเรียกว่า วิหาร ซึ่งเท่ากับคำว่าวัดในภาษาไทย

ที่กล่าวมานั้นอาจเป็นเพียงความหมายในด้านรูปธรรมเพื่อสะดวกในการสื่อสาร เท่านั้น แต่ความจริงแล้วพระพุทธศาสนามีได้มีความหมายเพียงเท่านั้นไม่ พระพุทธศาสนา วัดและพระสงฆ์มีความผูกพันกับชีวิตและความเป็นอยู่ของคนไทยมาอย่างยาวนาน ถึงแม้ในปัจจุบันสำหรับสังคมเมืองหลวงผู้คนห่างเหินจากวัดมากขึ้น แต่ก็ยังมีวัดอยู่มากมาย มีประชาชนทำบุญตักบาตรกันอยู่ทุกวัน สำหรับในชนบทนั้นความสัมพันธ์ระหว่างวัดพระสงฆ์และประชาชนยังไม่เปลี่ยนแปลงมากนัก อาจกล่าวได้ว่า วัดและพระสงฆ์เป็นตัวแทนของพระพุทธศาสนา เป็นศูนย์กลางที่รวมจิตใจของประชาชนชาวไทย

วัด หมายความว่า สถานที่ทางศาสนา โดยปกติมีโบสถ์ วิหาร และที่อยู่ของพระสงฆ์ หรือนักบวช เป็นต้น^{๒๔} คำว่า วัด นั้นความหมายโดยผิวเผิน หมายถึง ที่อยู่ของพระสงฆ์แล้ว วัดก็เหมือนกับที่อยู่อาศัยทั่วไปนั่นเอง วัดเป็นสถาบันที่อำนวยความสะดวกทั้งทางรูปธรรมและนามธรรมแก่สังคมอย่างมาก เพราะเป็นศูนย์กลางวัฒนธรรม ประเพณี และศูนย์กลางอื่น ๆ อีกมาก ยิ่งหากพระซึ่งเป็นผู้นำทางจิตใจได้ปฏิบัติหน้าที่ที่ควรปฏิบัติแล้วก็สามารถทำให้สังคมอยู่ได้สงบสุข ด้วยเหตุนี้วัดจึงมีความจำเป็นต่อสังคมเพราะฉะนั้นในการศึกษา ความหมายของวัดจึงควรศึกษาถึงความหมาย ความมุ่งหมายและบทบาทของวัดของพระสงฆ์มาพิจารณาด้วย จึงมองทั้งในแง่ของรูปธรรมและแง่ของนามธรรมควบคู่กัน

^{๒๔}ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔, หน้า ๑,๑๐๔.

ตามพระราชพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ในมาตรา ๓๑ ให้วัดมีสองอย่าง คือ วัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา และสำนักสงฆ์ โดยให้วัดมีฐานะเป็นนิติบุคคล และมีเจ้าอาวาส เป็นผู้แทนของวัดในกิจการทั่วไป^{๒๕} โดยความหมายของวัดตามเจตนาในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ดังกล่าวข้างต้น คือ^{๒๖}

๑. วัดเป็นองค์กรทางพระพุทธศาสนา และมีสถานที่พำนักอาศัยของภิกษุสงฆ์ ดังจะเห็นได้จากหลักเกณฑ์การอนุญาตสร้างวัดที่กำหนดว่า “สมควรเป็นที่พำนักอาศัยของภิกษุสงฆ์” และหลักเกณฑ์ในการตั้งวัดในข้อ ๔ แห่งกฎกระทรวงฉบับนี้ว่า เมื่อได้สร้างเสนาสนะขึ้นเป็นหลักฐานพร้อมที่จะใช้เป็นที่พำนักของภิกษุสงฆ์ได้แล้วให้ผู้ได้รับอนุญาตสร้างวัด

๒. วัดประเภทที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา ต้องได้สร้างขึ้น หรือได้บูรณปฏิสังขรณ์เป็นหลักฐานถาวร และมีพระภิกษุอยู่ประจำไม่น้อยกว่า ๕ รูป ติดต่อกันไม่น้อยกว่า ๕ ปี แต่ระยะเวลาห้าปีมิได้บังคับแก่วัดที่ได้สร้างอุโบสถเสร็จเรียบร้อยแล้ว

วัดเป็นสถานที่ประกอบศาสนกิจและบำเพ็ญกุศล เป็นสถาบันการศึกษาอบรมของพระสงฆ์ และเยาวชนผู้ด้อยโอกาสทางการศึกษาเป็นศูนย์กลางของการสมาคมพบปะสังสรรค์ ปรึกษาหารือและบริการด้านต่าง ๆ แก่ชุมชน^{๒๗}

วัด คือ หน่วยงานของศาสนา ที่เป็นสถาบันหลักของชุมชน ทำหน้าที่หลักในการถ่ายทอดศีลธรรม จริยธรรม ให้การศึกษาอบรม ให้ความรู้และศิลปกรรมต่าง ๆ ของชุมชน^{๒๘} เป็นที่อยู่ของพระ (นักบวช) ผู้ประพาศพิภพจรจรเป็นดินแดนแห่งพระรัตนตรัยสำหรับชุมชนมี ๓ เขต คือ เขตพุทธาวาส เขตธรรมาวาส และเขตสังฆาวาส^{๒๙}

สรุปได้ว่า วัดหมายถึงสถานที่ในทางพระพุทธศาสนา เป็นที่พักอาศัยของพระภิกษุสามเณร ในการปฏิบัติตามพระธรรมวินัยและประกอบกิจของสงฆ์ เป็นสถานที่สำหรับประกอบพิธีกรรมและบำเพ็ญกุศลของพุทธบริษัททั้งหลายและเป็นสถานที่ในการให้การศึกษาอบรมขัดเกลาบุคคลให้เป็นสมาชิกที่ดีของสังคม ดังกล่าวนี้อาจเป็นเพียงความหมายในด้านรูปธรรมเพื่อสะดวกในการสื่อสาร เท่านั้น แต่ความจริงแล้ววัดในพระพุทธศาสนามีความผูกพันกับชีวิตและความเป็นอยู่ของคนไทยมาอย่างยาวนาน เพราะเป็นศูนย์กลางวัฒนธรรม ประเพณี และศูนย์กลางอื่น ๆ อีกมาก

^{๒๕} พระวิสุทธิกัทรธาดา (ประสิทธิ์ พรหมรังสี), พระราชบัญญัติคณะสงฆ์และกฎหมายเถรสมาคม, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๘๓.

^{๒๖} กรมการศาสนา, คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยพระราชบัญญัติ กฎ ระเบียบ และคำสั่งของคณะสงฆ์, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๒), หน้า ๑๖.

^{๒๗} สุนทร สุฤตะโยธิน, คู่มือสมณศักดิ์สำหรับผู้บริหาร, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: กรังปรีซ์อินเตอร์เนชั่นแนล, ๒๕๔๐), หน้า ๔๒.

^{๒๘} ไพบุลย์ เสี่ยงก้อง, คน ต้นไม้ และสายน้ำ, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๔), หน้า ๔๖.

^{๒๙} พระธรรมวรนายก (โอภาส นิรุติเมธี), “การพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน” ใน ธรรมปริทัศน์ ๔๖, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖): ๑๖๔.

๒.๒.๒ การสร้างวัด

จากการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับ การสร้างวัด ผู้วิจัยได้ประมวลเนื้อหาสาระสำคัญไว้ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

วัดซึ่งเป็นองค์กรทางพระพุทธศาสนาและมีสถานที่พำนักอาศัยของภิกษุสงฆ์นั้น หากพิจารณาตามสภาพฐานะ มี ๓ ประเภท คือ^{๓๐}

๑. พระอารามหลวง ได้แก่ วัดที่พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระราชินี สมเด็จพระยุพราช ทรงสร้างและปฏิสังขรณ์ เป็นการส่วนพระองค์ก็ดี พระราชทานเพื่อเป็นเกียรติแก่ผู้ต่ำศักดิ์ลงมา หรือ แก่วัดเองก็ดี หรือวัดที่พระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการบริพาร ทรงสร้างหรือโปรดให้ปฏิสังขรณ์ แล้ว น้อมเกล้าฯน้อมกระหม่อมถวายเป็นพระอารามหลวง รวมทั้งวัดที่ประชาชนสร้างหรือปฏิสังขรณ์ และ ทรงรับไว้เป็นพระอารามหลวงด้วย

๒. วัดราษฎร์ ได้แก่ วัดที่ประชาชนทั่วไปสร้าง หรือปฏิสังขรณ์ ซึ่งได้รับอนุญาตให้สร้าง วัดและประกาศตั้งวัด โดยถูกต้องตามกฎหมายจากทางราชการแล้ว และช่วยกันทะนุบำรุงสืบต่อมา ตามลำพัง วัดราษฎร์ หมายถึง วัดทั้งชนิดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาและสำนักสงฆ์ซึ่งมิได้นับ เข้าเป็นพระอารามหลวง

๓. วัดร้าง ได้แก่ วัดที่ไม่มีพระภิกษุสงฆ์พำนักอาศัยอยู่ประจำ ซึ่งทางราชการจะขึ้น ทะเบียนเป็นวัดร้างไว้

ส่วนขั้นตอนการตั้งวัดให้ถูกต้องตามกฎหมายนั้น แบ่งเป็น ๒ ขั้นตอน คือ

๑. ขั้นตอนการสร้างวัด มีวิธีปฏิบัติดังนี้

ให้ผู้ขออนุญาตติดต่อทางราชการอำเภอท้องที่ เพื่อยื่นคำขออนุญาตสร้างวัด โดยมี รายการและเอกสารดังต่อไปนี้

- หนังสือสำคัญแสดงกรรมสิทธิ์ที่ดินที่จะยกให้เป็นที่ตั้งสร้างวัด
- หนังสือสัญญายกที่ดินให้สร้างวัดหรือหนังสือของส่วนราชการระดับกรมอนุญาตให้ใช้ ที่ดินเป็นท้องที่สร้างวัด
- จำนวนและสัมภาระต้องมีทั้งสองรายการ และมีราคารวมกันไม่น้อยกว่า ๕๐,๐๐๐ บาท
- แผนที่จุดที่จะสร้างวัด ให้ระบุชื่อบ้านและวัดข้างเคียง พร้อมด้วยระยะทางคมนาคม ติดต่อกับสถานที่สร้างวัดไว้ด้วย

^{๓๐} พระราชพิธีสุทิวาธิ (เที่ยง อคฺคธมฺโม), พระสงฆ์กับงานพัฒนาพระศาสนาและสังคม, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๖๐.

- แผนผังแสดงอาคารเสนาสนะ สิ่งปลูกสร้างของวัดที่จะสร้างขึ้น ให้แสดงขนาดและตำแหน่งอาคารโดยใช้มาตรฐานส่วนประกอบเขตของที่ดินในแผนผังต้องมีรูปร่างลักษณะตรงตามอาณาเขตที่ดินที่ขออนุญาต

- จำนวนประชาชนบำรุงวัดจะต้องมีไม่น้อยกว่า ๑,๐๐๐ คน
- สถานที่ขออนุญาตสร้างวัดต้องห่างจากวัดอื่นไม่น้อยกว่า ๒ กิโลเมตร

๒. ขั้นตอนการตั้งวัด มีวิธีปฏิบัติดังนี้

ผู้ขออนุญาตติดต่อทางราชการอำเภอท้องที่ เพื่อเสนอรายงานขอตั้งวัด โดยมีรายการและเอกสารดังต่อไปนี้

- การตั้งวัดให้ชี้แจงเหตุผลประกอบด้วย สมควรตั้งตามชื่อหมู่บ้านหรือสถานที่ตั้งวัด หากมีวัดที่มีชื่อตรงตามชื่อบ้านอยู่ก่อนแล้วให้ชี้แจงไว้ด้วย
- จำนวนพระภิกษุประจำไม่น้อยกว่า ๔ รูป โดยให้เสนอชื่อผู้ที่จะเป็นเจ้าอาวาสไว้ด้วย
- ภาพถ่ายเสนาสนะสิ่งปลูกสร้างทุกรายการ
- แผนที่แสดงจุดที่ตั้งวัดให้ระบุชื่อบ้านและวัดข้างเคียง พร้อมระยะทางคมนาคมติดต่อกับวัดที่ขออนุญาต

- แผนผังแสดงอาคารเสนาสนะสิ่งปลูกสร้างของวัดที่ได้สร้างขึ้นแล้ว ให้แสดงขนาดและตำแหน่งอาคารโดยใช้มาตราส่วนประกอบ ขอบเขตของที่ดินในแผนผังต้องมีรูปร่างลักษณะตรงตามอาณาเขตที่ตั้งวัด เมื่ออำเภอท้องที่ได้รับรายงานขอตั้งวัดแล้วจะเสนอเรื่องไปยังจังหวัด กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการและมหาเถรสมาคม ตามลำดับ

เมื่อมหาเถรสมาคมเห็นชอบ และให้ตั้งชื่อวัดอย่างใดแล้ว กระทรวงศึกษาธิการจะออกประกาศตั้งวัดโดยถูกต้องตามกฎหมายต่อไป ทางราชการจะขึ้นทะเบียนวัดไว้ ทางคณะสงฆ์จะดำเนินการแต่งตั้งเจ้าอาวาสแล้วเจ้าอาวาสจะดำเนินการรับโอนที่ดินเป็นของวัด^{๓๑}

สรุปได้ว่า สถานภาพขอวัดแบ่งได้ ๓ ประเภท คือ วัดพระอารามหลวง วัดราษฎร์ และวัดร้าง ซึ่งในประเทศไทยเรามีวัดราษฎร์เป็นจำนวนมากกว่าประเภทอื่น เนื่องจากพุทธศาสนิกชนมีจิตศรัทธาและดำเนินการสร้างวัดกันมาก แต่อย่างไรก็ตาม ต้องเป็นไปตามวิธีปฏิบัติที่ทางราชการได้กำหนดไว้อย่างชัดเจน และเมื่อสามารถตั้งวัดอย่างถูกต้องได้เป็นที่เรียบร้อยแล้ว คณะสงฆ์จึงจะได้แต่งตั้งเจ้าอาวาสเข้าไปเป็นผู้ปกครองดูแล และเป็นผู้บริหารจัดการกิจการของวัดนั้น ๆ ต่อไป

^{๓๑} พระราชบัญญัติญาณวงศ์ (สุชาติ ธรรมรัตน์), คู่มือวิทยากรอบรมพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส, (กรุงเทพมหานคร: อาทรการพิมพ์, ๒๕๔๐), หน้า ๒๒๕.

๒.๒.๓ บทบาทของวัด

จากการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับ บทบาทของวัด ผู้วิจัยได้ประมวลเนื้อหาสาระสำคัญไว้ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

วัดเป็นองค์กรหลัก เป็นฐานรองรับกิจการคณะสงฆ์และพระศาสนา เป็นหน่วยบริหารและจัดการโดยตรง มีเจ้าอาวาสเป็นผู้บังคับบัญชารองเจ้าอาวาสและผู้ช่วยเจ้าอาวาสเป็นผู้ช่วยในกิจการทั่วไป ไวยาวัจกรเป็นผู้ช่วยงานการศาสนสมบัติ^{๓๒} นับตั้งแต่สมัยโบราณวัดมีความสำคัญยิ่งต่อสังคมไทย ทุกหมู่บ้านมีวัดเป็นศูนย์กลางมีพระสงฆ์เป็นผู้นำทางจิตใจและสติปัญญา เป็นศูนย์กลางของความเชื่อถือและความสามัคคี ดังกล่าวนี้ อ้างอิงเหตุผลจากคำกลอน ความว่า วัดเป็นที่สงบร่มเย็น เป็นที่บ่มศิลางาม เป็นแหล่งความรู้ เป็นแหล่งชูธรรมะ เป็นแหล่งละอบายมุข เป็นแหล่งปลูกปลอบใจ เป็นแหล่งให้บริการ^{๓๓} หากกล่าวถึงอดีตที่ผ่านมา กล่าวได้ว่า บทบาทของวัดในสังคมไทย ตั้งแต่ครั้งอดีตและอาจตกทอดมาถึงปัจจุบัน มีดังนี้

๑. เป็นสถานที่ประพาศพิภพมัจฉริยะของพระภิกษุสามเณรและประชาชนผู้ใคร่ธรรม
๒. เป็นสถานที่สำหรับประชาชนไปบำเพ็ญกุศล
๓. เป็นดินแดนแห่งความสงบ คือเป็นที่อยู่ของผู้สงบเป็นดินแดนไปมาหาสู่ของผู้รักสงบ
๔. เป็นสาธารณูปการที่ชาวบ้านได้อาศัยใช้สาธารณูปโภค เช่น ตักน้ำกินน้ำใช้ที่สระวัด
๕. เป็นสถานศึกษาเล่าเรียนวิชาความรู้แทบทุกสาขาวิชาตั้งแต่ชั้นต่ำจนถึงชั้นสูง
๖. เป็นสโมสรสถานหรือสมาคมที่ชุมนุมพักผ่อนหย่อนอารมณ์ของประชาชนทั่วไปในบางโอกาส
๗. เป็นสุขศาลา โรงพยาบาลหรือแพทย์สถานที่พระบริการชาวบ้าน ผู้ป่วยไข้
๘. เป็นสถานที่พึ่งพำนักของคนไร้ที่พึ่ง เช่น กำพร้า อนาคตหรือประสบไฟไหม้ น้ำท่วม
๙. เป็นที่พึ่งหลบลี้หนีภัยของคนที่ถูกภัยคุกคาม เช่น ภัยสงคราม หรือโรคภัยร้ายแรงคุกคาม
๑๐. เป็นสถานที่พึ่งของผู้ตายและญาติของผู้ตาย
๑๑. เป็นสนามเด็กเล่นหรือเล่นกีฬาของประชาชน
๑๒. เป็นสถานที่พักของผู้เดินทาง เสมือนเป็นโรงแรมของประชาชนคนเดินทาง
๑๓. เป็นสถานที่เปรียบเทียบคติความเสมือนหนึ่งเป็นโรงศาลวินิจฉัยเรื่องราวแก่ประชาชน
๑๔. เป็นสถานที่พบปะกันแห่งชายหนุ่มหญิงสาวตามประเพณีไทยแท้แต่โบราณ

^{๓๒} พระธรรมปริยัติโสภณ (วรวิทย์ คงคปญโญ), การพัฒนาพระสังฆาธิการ ภาค ๒ ภาคปฏิบัติการ, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๑๐.

^{๓๓} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), พระสงฆ์กับการศึกษาไทยในบทบาทของสถาบันพระพุทธศาสนากับการจัดการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๔๖), หน้า ๒๑.

๑๕. เป็นศูนย์กลางแห่งศิลปวัฒนธรรมของสังคมไทย^{๓๔}

อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันบทบาทของวัดที่มีต่อสังคมไทยเกิดจากความสำคัญอันเป็นภารกิจทั่วไปของวัด มีดังนี้

๑. เป็นสถานที่ศึกษาสำหรับชาวบ้านส่งกุลบุตรมารับใช้พระรับการอบรมทางศีลธรรมและเล่าเรียนวิชาต่าง ๆ ตามที่มีสอนในสมัยนั้น รวมทั้งเป็นศูนย์รวมของเยาวชน

๒. เป็นสถานสงเคราะห์บุตรหลานของชาวบ้านที่ยากจนได้มาอาศัยเลี้ยงชีวิตอยู่และศึกษาเล่าเรียนด้วย ตลอดถึงผู้ใหญ่ที่ขัดสนมาอาศัยวัด

๓. เป็นสถานพยาบาลที่แจกจ่ายพวกรักษาผู้เจ็บป่วย

๔. เป็นที่พักคนเดินทาง

๕. เป็นสโมสรที่ชาวบ้านมาพบปะสังสรรค์ หย่อนใจ หาความรู้เพิ่มเติม

๖. เป็นสถานบันเทิงที่จัดงานเทศกาลและมหรสพต่าง ๆ สำหรับชาวบ้าน

๗. เป็นที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท เป็นที่ปรึกษาแก้ปัญหาชีวิตและครอบครัวและความทุกข์ต่าง ๆ

๘. เป็นศูนย์กลางศิลปวัฒนธรรมที่รวบรวมศิลปกรรมต่าง ๆ ของชาติ เสมือน พิพิธภัณฑ์

๙. เป็นคลังวัสดุสำหรับเก็บของไว้ ซึ่งชาวบ้าน จะได้ขอยืมไปใช้เมื่อคนมีงานต่าง ๆ

๑๐. เป็นศูนย์กลางการปกครอง ที่กำนันหรือผู้ใหญ่บ้านจะเรียกลูกบ้านมาประชุมกันบอกแจ้งกิจกรรมต่างๆ

๑๑. เป็นที่ประกอบพิธีกรรมหรือให้บริการด้านพิธีกรรม อันเป็นเรื่องผูกพันกับชีวิตของทุกคนในระยะต่าง ๆ^{๓๕}

บทบาทและความสำคัญของวัด ได้แก่ เป็นสถานที่อยู่ของผู้ทรงศีลทรงธรรม เป็นสถานที่บำเพ็ญกุศล เป็นสถานที่ศึกษาวิชาต่าง ๆ เป็นสถานสังคมสงเคราะห์ เป็นรมณีสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ เป็นสถานที่พักผ่อนของคนเดินทาง เป็นศูนย์รวมของศิลปวัฒนธรรม เป็นสถานที่ฝึกอาชีพ เป็นสถานที่บันเทิงของชาวบ้าน เป็นสถานที่เลือกคู่ เป็นสโมสรของชาวบ้าน เป็นศาลของชาวบ้าน และเป็นคลังพัสดุของชาวบ้าน^{๓๖}

^{๓๔} พระธรรมวรนายก (โอภาส นิรุตติเมธี), “การพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน”, ใน **ธรรมปริทัศน์ ๔๖**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖): ๑๖๕-๑๖๖.

^{๓๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **การศึกษาเครื่องมือพัฒนาที่ยั่งยืน**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก, ๒๕๔๑), หน้า ๑๕-๑๙.

^{๓๖} พัน ดอกบัว, **วัดและพระสงฆ์ทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท บุรพาสานส์, ๒๕๕๐), หน้า ๓-๔.

สรุปได้ว่า ปัจจุบันวัดมีบทบาทในฐานะเป็นศูนย์กลางในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน นอกจากนี้วัดยังมีบทบาทในการพัฒนาอาชีพของประชาชน เช่น เป็นสถานศึกษากลางสำหรับประชาชนทั่วไป เป็นแหล่งรวมศิลปวิทยาการในด้านต่าง ๆ ที่เป็นความรู้เพื่อการดำรงรักษาสังคม ซึ่งได้แก่ วิชาก่อสร้างช่างฝีมือ จิตรกรรม ประติมากรรมสถาปัตยกรรม เกษัตริกรรม นิติศาสตร์ พงศาวดาร ตำนานเมืองและท้องถิ่นเป็นศูนย์กลางในการทำกิจกรรมร่วมกันของคนในชุมชนและสังคม โดยจากการที่วัดกลายเป็นศูนย์กลางของสังคมจึงทำให้พระสงฆ์กลายเป็นผู้นำทางจิตใจของคนในชุมชนด้วย นั่นเอง

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการพัฒนาวัด

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้า แนวคิดเกี่ยวกับปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการพัฒนาวัด จากเอกสารทางวิชาการต่าง ๆ จึงได้ประมวลสาระสำคัญไว้ตามลำดับ ดังนี้

๒.๓.๑ บุคลากร

จากการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับ บุคลากร ผู้วิจัยได้ประมวลเนื้อหาสาระสำคัญไว้ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

บุคลากรของศาสนา เรียกว่า ศาสนบุคคล โดยนัยนี้ คำว่า ศาสนบุคคล เป็นคำกลาง ไม่อิงไปทางศาสนาใดศาสนาหนึ่ง หมายถึง นักบวชในศาสนานั้น ๆ หากจำเพาะเจาะจงว่าเป็นศาสนบุคคลของพระพุทธศาสนา จึงหมายถึง ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา เช่น ภิกษุเป็นศาสนบุคคลของพระพุทธศาสนา^{๓๓๗}

ศาสนบุคคล ได้แก่ ผู้ปฏิบัติตามพระธรรมวินัยมีตัวตนอยู่ ๔ กลุ่ม คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา^{๓๓๘} ศาสนบุคคลหรือบุคลากรขององค์กรคณะสงฆ์ หรือพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา จำแนกเป็น ๒ ประเภท ได้แก่

๑. อริยสงฆ์ หมายถึง พระอริยบุคคล คือ ผู้ปฏิบัติตนจนได้บรรลุมรรคผลตั้งแต่โสดาบันขึ้นไป ซึ่งแบ่งประเภทได้ ๓ ประเภท คือ แบบทั่วไป แบบพิสดาร และแบบตามความหลุดพ้น ดังนี้

แบบทั่วไป พระอริยบุคคล ๔

- พระโสดาบัน
- พระสกทาคามี หรือพระสกิทาคามี
- พระอนาคามี
- พระอรหันต์

^{๓๓๗} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔, หน้า ๑,๑๔๓.

^{๓๓๘} กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, ชุดฝึกอบรมวิทยากรที่มำการจัดการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๔ ชุดที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร: กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๕๔), หน้า ๖.

แบบพิสดาร พระอริยบุคคล ๘

- พระผู้ตั้งอยู่ในโสดาปัตติมรรค
- พระผู้ตั้งอยู่ในโสดาปัตติผล
- พระผู้ตั้งอยู่ในสกทาคามีมรรค
- พระผู้ตั้งอยู่ในสกทาคามีผล
- พระผู้ตั้งอยู่ในอนาคามีมรรค
- พระผู้ตั้งอยู่ในอนาคามีผล
- พระผู้ตั้งอยู่ในอรหัตตมรรค
- พระผู้ตั้งอยู่ในอรหัตตผล

ตามความหลุดพ้น พระอริยบุคคล ๗

- สัทธานุสारी
- ธรรมานุสारी
- สัทธาวิมุต
- ทิฏฐิปปัตตะ
- กายสักชี
- ปัญญาวิมุต
- อุภโตภาควิมุต

๒. สมมติสงฆ์ หมายถึง ภิกษุและสามเณรที่บรรพชาอุปสมบทโดยวิธีที่ถูกต้องตามพระบรมพุทธานุญาตแล้ว อุทิศชีวิตศึกษาและปฏิบัติพระธรรมวินัย แต่ยังมีได้บรรลุมรรคผลยังเป็นปุถุชนอยู่^{๓๙}

โดยนัยนี้ แบบเดียวที่ไม่ต้องพัฒนา คือ อเสขบุคคล บุคคลผู้ไม่ต้องศึกษา เพราะศึกษาเสร็จสิ้นแล้ว ได้แก่ บุคคลผู้ตั้งอยู่ในอรหัตตผล คือ พระอรหันต์ เท่านั้น^{๔๐} การพัฒนาบุคคลในทางพระพุทธศาสนามุ่งพัฒนาคุณภาพทางจิต คือ ความสุขที่เกิดจากความปราศจากทุกข์ ได้แก่ ความสุขแห่งพระนิพพาน ดังปรากฏหลักฐานในพระไตรปิฎก ว่า “พระนิพพานที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงแล้ว ไม่มีใครปราศจากธุลี เกษม เป็นที่ดับทุกข์ เป็นสุขดีหนอ”^{๔๑}

^{๓๙} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๔, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธนัทธการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๕๑๖.

^{๔๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๒๔.

^{๔๑} ขุ.เถร. (ไทย) ๒๖/๓๐๙/๓๐๕.

อย่างไรก็ตาม แม้ศาสนบุคคลแห่งพระพุทธศาสนา ไม่สามารถประพฤติปฏิบัติให้สำเร็จความต้องการทางใจสูงสุด คือ บรรลุอรหัตผล แต่การปฏิบัติย่อมไม่สูญเปล่า โดยยอมได้สมบัติ ๓ ประการ ตามระดับการปฏิบัติ ได้แก่

ประการที่ ๑ มนุษย์สมบัติ หมายถึง ความสมบูรณ์แห่งความเป็นมนุษย์

ประการที่ ๒ สวรรค์สมบัติ คำว่า สวรรค์ หมายถึง สถานที่สถิตของเหล่าเทวดาผู้มีปัญญา ผู้ที่จะได้ไปสวรรค์ก็คือ ผู้ที่มีทาน มีศีล มีสมาธิมาก มีสติปัญญาพอสมควร ขณะที่ยังเป็นมนุษย์อยู่ ก็ประกอบแต่กรรมดี มีคุณธรรมประจำใจ

ประการที่ ๓ นิพพานสมบัติ หมายถึง คุณสมบัติของพระอรหันต์ผู้ที่จะเข้าสู่นิพพานได้ต้องชำระกิเลส ความโลภ โกรธ หลง อันที่เป็นเครื่องเศร้าหมองของจิตให้หมดสิ้นไปจากจิตใจในชาตินี้^{๔๒}

สมบัติทั้ง ๓ ประการนี้มีพื้นฐานมาจากกรรม คือ การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา คือ ตั้งใจหรือจงใจทำ ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวว่า เจตนาเป็นกรรม”^{๔๓}

การพัฒนาตามความหมายของพระพุทธศาสนา ประกอบด้วย

๑. กายภาวนา คือ การเจริญกาย การพัฒนากาย การฝึกอบรมกายให้รู้จักติดต่อกี่ยวข้องกับสิ่งทั้งหลายภายนอกทางอินทรีย์ทั้งหลายด้วยดี และปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นในทางที่เป็นคุณ มิให้เกิดโทษ ให้กุศลธรรมงอกงาม อกุศลธรรมเสื่อมสูญ การพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ

๒. สีลภาวนา คือ การเจริญศีล การพัฒนาความประพฤติ การฝึกอบรมศีลให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัย ไม่เบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนเสียหาย อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ด้วยดีเกื้อกูลแก่กัน

๓. จิตภาวนา คือ การเจริญจิต การพัฒนาจิต การฝึกอบรมจิตใจให้เข้มแข็ง มั่นคง เจริญงอกงามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย เช่น มีเมตตากรุณา ขยันหมั่นเพียร อดทนมีสมาธิ และสดชื่น เบิกบาน เป็นสุข ผ่องใส เป็นต้น

๔. ปัญญาภาวนา คือ การเจริญปัญญา การฝึกอบรมปัญญาให้รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง รู้เท่าทันเห็นโลกและชีวิตตามสภาวะ สามารถทำจิตใจให้เป็นอิสระ ทำตนให้บริสุทธิ์จากกิเลสและปลดปล่อยจากความทุกข์ แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยปัญญา^{๔๔}

จุดมุ่งหมายหลักในการพัฒนาศาสนบุคคลหรือบุคลากรแห่งพระพุทธศาสนา คือ เจโตวิมุตติ หรือความหลุดพ้นแห่งจิต^{๔๕} เป็นเป้าหมายหลัก ดังมีหลักฐานปรากฏเป็นพุทธพจน์ว่า “เปรียบเหมือนมหาสมุทรมีรสเดียวคือรสเค็ม ฉันทิธ ธรรมวินัยนี้ก็มีรสเดียวคือวิมุตติ ฉันทิธ”^{๔๖}

^{๔๒}ช.ช. (ไทย) ๒๕/๙/๑๒.

^{๔๓}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๒๘/๒๒๗.

^{๔๔}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๘, (นนทบุรี: โรงพิมพ์เพิ่มทรัพย์การพิมพ์, ๒๕๕๓), หน้า ๗๐.

^{๔๕}ม.ม. (ไทย) ๑๒/๓๕๒/๓๗๓.

^{๔๖}วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๖๒/๒๙๑.

ดังนั้น การพัฒนาบุคลากรหรือการพัฒนาศาสนบุคคลของพระพุทธศาสนาจึงเป็นไปเพื่อความหลุดพ้นจากอาสวะกิเลสทั้งปวง โดยการปฏิบัติเพื่อบรรลุนิพพานอันเป็นธรรมชั้นสูงในพระพุทธศาสนานั้น ในเบื้องต้นนั้นผู้ปฏิบัติต้องตั้งมั่นอยู่ในศีล คือ รักษากาย วาจา ให้เรียบร้อย ชำระศีลให้บริสุทธิ์หมดจด เพราะศีลเป็นเบื้องต้น เป็นมารดาของกัลยาณธรรมทั้งหลาย เมื่อศีลบริสุทธิ์แล้วสมาธิคือความตั้งใจมั่น และปัญญาคือความรู้ในกองสังขารก็เกิดขึ้น สัมพันธ์กันดุจลูกโซ่ อันจะนำผู้ปฏิบัติให้ถึงซึ่งนิพพาน ดังพระพุทธพจน์ว่า “นรชนผู้มีปัญญา ตั้งมั่นแล้วในศีล อบรมจิตและปัญญา ให้เจริญอยู่เป็นผู้มีความเพียร มีปัญญารักษาตน ภิกษุนี้พึงเถลิงชื่อนี้”^{๔๗} สอดคล้องกับในโอวาทปาติโมกข์มีการกำหนดให้หนีพพานหรือความหลุดพ้นทุกซ์เป็นเป้าหมายสูงสุดในการปฏิบัติธรรม โดยแนวทางปฏิบัติธรรมให้ยึดหลัก ๓ ประการ คือ ไม่ทำชั่วทั้งปวง ทำดีให้ถึงพร้อม และทำจิตใจให้ผ่องใส^{๔๘}

อย่างไรก็ดี การบรรลุนิพพานได้นั้นต้องอาศัยปัญญาคือการรอบรู้ในกองสังขารทั้งหลาย ซึ่งรวมอยู่ในอริยมรรคมีองค์ ๘ ซึ่งอยู่ในอริยสัจอันเป็นความจริงอันประเสริฐ ความจริงของพระอริยะ ดังที่ทรงตรัสย้ำว่า “ภิกษุทั้งหลาย เพราะไม่ตรัสรู้ ไม่เข้าใจอริยสัจ ๔ ทั้งเราและเธอจึงได้วิ่งเล่นเร่ร่อนไป (ในชาติทั้งหลาย) สิ้นกาลนานอย่างนี้”^{๔๙}

มรรค แปลว่า ทาง หนทาง หากโดยองค์ประกอบ คือ ข้อปฏิบัติในถึงความดับทุกข์ ประกอบไปด้วยองค์ ๘ ประการ ได้แก่

สัมมาทิฐิ ความเห็นชอบ หมายความว่า ความรู้ในทุกข์ ความรู้ในทุกขสมุทัย ความรู้ในทุกขนิโรธ ความรู้ในทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา นี้เรียกว่า สัมมาทิฐิ

สัมมาสังกัปปะ ความดำริชอบ หมายความว่า ความดำริในการออกจากกาม ความดำริในการไม่พยาบาท ความดำริในการไม่เบียดเบียน นี้เรียกว่า สัมมาสังกัปปะ

สัมมาวาจา เจรจาชอบ หมายความว่า เจตนาเป็นเหตุงดเว้นจากการพูดเท็จ เจตนาเป็นเหตุงดเว้นจากการพูดส่อเสียด เจตนาเป็นเหตุงดเว้นจากการพูดคำหยาบ เจตนาเป็นเหตุงดเว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ นี้เรียกว่า สัมมาวาจา

สัมมากัมมันตะ การกระทำชอบ หมายความว่า เจตนาเป็นเหตุงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ เจตนาเป็นเหตุงดเว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้เจตนาเป็นเหตุงดเว้นจากการประพฤติดีกในกาม นี้เรียกว่า สัมมากัมมันตะ

สัมมาอาชีวะ อาชีพชอบหรือเลี้ยงชีพชอบ หมายความว่า อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ละมิจฉาอาชีวะแล้ว สำเร็จการเลี้ยงชีพด้วยสัมมาอาชีวะ นี้เรียกว่า สัมมาอาชีวะ

^{๔๗} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๖๑/๑๖.

^{๔๘} ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๒๔/๓๙.

^{๔๙} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๘๖/๑๐๗.

สัมมาวายามะ เพียรชอบหรือพยายามชอบ หมายความว่า สร้างฉันทะ พยายาม ปรารภ ความเพียร ประคองจิต มุ่งมั่นเพื่อ... ป้องกันบาปอกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดมิให้เกิดขึ้น ...ละบาปอกุศล ธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว ...ทำกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดขึ้นให้เกิดขึ้น ...ความดำรงอยู่ ไม่เลือนหาย ภัยโยธภาพ ไพบูลย์ เจริญเต็มที่แห่งกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว นี้เรียกว่า สัมมาวายามะ

สัมมาสติ ระลึกรชอบ หมายความว่า พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มี สัมปชัญญะ มีสติกำจัดอภิชมาและโทมนัสในโลกได้ พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลายอยู่... พิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ ...พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชมาและโทมนัสในโลกได้ นี้เรียกว่า สัมมาสติ

สัมมาสมาธิ ตั้งใจมั่นชอบ หมายความว่า สงัดจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลาย บรรลุ ปฐมฌานที่มีวิตก มีวิจาร มีปิติและสุขอันเกิดจากวิเวกอยู่ เพราะวิตกวิจารณ์สงบระงับไป บรรลุทุติย ฌานที่มีความผ่องใสภายใน มีภาวะที่จิตเป็นหนึ่งผุดขึ้น ไม่มีวิตก ไม่มีวิจาร มีแต่ปิติและสุขอันเกิดจาก สมาธิอยู่ เพราะปิติจางคลายไป มีจิตเป็นอุเบกขา มีสติ มีสัมปชัญญะอยู่และเสวยสุขด้วยกาย บรรลุ ตติยฌานที่พระอริยะทั้งหลายกล่าวสรรเสริญว่า ผู้มีอุเบกขา มีสติ อยู่เป็นสุข เพราะละสุขและทุกขได้ เพราะโสมนัสและโทมนัสดับไปก่อนแล้ว บรรลุจตุตถฌานที่ไม่มีทุกขไม่มีสุข มีสติบริสุทธิ์เพราะ อุเบกขาอยู่ นี้เรียกว่า สัมมาสมาธิ^{๕๐}

การเจริญอริยมรรคมีองค์ ๘ นี้เท่านั้นจัดว่าเป็นทางสายกลางที่อำนวยการให้บรรลุพระ นิพพานในปัจจุบันชาติได้ ดังนั้นผู้ปฏิบัติธรรมจะให้บรรลุผลสำเร็จจะต้องเดินให้ถูกทางและต้องเดิน ไปตามลำดับขั้นตอนเพื่อเป็นการอบรม บ่มอินทรีย์ ๕ คือ ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ และปัญญาให้แก่ กล้า จึงสามารถเดินไปตามทางจนบรรลุจุดหมายปลายทางได้สำเร็จ^{๕๑}

การบรรลุธรรมในชาติปัจจุบันของสาวก ไม่ได้ขึ้นอยู่กับที่วรรณะ สถานะทางสังคม กำหนด การ ศึกษา มีพระสาวกมาจากวรรณะกษัตริย์ วรรณะพราหมณ์ วรรณะแพศย์ วรรณะศูทร วรรณะ จัณฑาล และวรรณะหีนชาติ พระสาวกนั้นมีทั้งที่เคยเป็นกษัตริย์ เคยเป็นพราหมณ์ เคยเป็นนักธุรกิจ และเคยเป็นคนรับใช้ ท่านเหล่านี้ได้ฟังธรรมของพระพุทธเจ้าแล้ว ความแตกต่างทางวรรณะมิได้เป็น อุปสรรค เพราะทุกท่านมีอุปนิสัยที่จะบรรลุธรรมได้ อุปนิสัยเป็นคุณสมบัติส่วนตัวของพระสาวกแต่ละ รูป^{๕๒} ผู้มีภารกิจที่ยังต้องศึกษา เรียกว่า พระเสขะ คือ พระอริยบุคคล ยกเว้นพระอริยบุคคลผู้บรรลุเป็น พระอรหันต์ ส่วนผู้สำเร็จการศึกษาแล้ว เรียกว่า พระอเสขะ คือ ผู้บรรลุอรหัตผลแล้วการบรรลุธรรมใน พระพุทธศาสนามี ๔ ขั้น จัดเป็น ๔ คู่ คือ มรรค ๔ ผล ๔^{๕๓}

^{๕๐}ที.ม. (ไทย) ๑๐/๔๐๒/๓๓๕-๓๓๗.

^{๕๑}พระพรหมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม), **อัมมจักกัปปวัตตนสูตร**, แปลโดย พระคันธสราภิวังศ์, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสาส์นไทยการพิมพ์, ๒๕๕๒), หน้า ๓.

^{๕๒}บรรจบ บรรณรุจิ, **อัสติมหาสาวก**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๒๓.

^{๕๓}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย**, พิมพ์ครั้งที่ ๓๙, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า ๒๘๒.

แม้สาวกผู้เป็นคฤหัสถ์เมื่อได้รับการอบรมจิตใจให้หลุดพ้นจากกองทุกข์ บรรลุธรรมในระดับต่าง ๆ มีฐานะเป็นพระอริยบุคคล จะดำเนินชีวิตตามภูมิธรรมของตน คือ ผู้เป็นโสดาบันและสกทาคามีครองเรือนเหมือนปุถุชน มีความรับผิดชอบและรู้จักหน้าที่ของตน ผู้เป็นอนาคามีแม้อยู่ครองเรือนแต่การปฏิบัติหน้าที่สามีหรือภรรยาไม่นับปฏิบัติต่อกันดุจพี่น้องไม่ถูกกามคุณครอบงำ คฤหัสถ์ผู้บรรลุอรหัตผลเมื่อบรรลุแล้วจะต้องบวชในวันนั้น หรือไม่ก็ต้องปรินิพพานในวันนั้น^{๕๔}

อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาพุทธวิธีการบริหารตามหน้าที่ของนักบริหารในคำย่อภาษาอังกฤษว่า POSDC จะพบว่า พระพุทธเจ้ามีกระบวนการในการควบคุมคุณภาพ ใน C คือ Controlling หมายถึงการกำกับดูแล เป็นการควบคุมคุณภาพของการปฏิบัติงานภายในองค์กรรวมทั้งกระบวนการแก้ปัญหาภายในองค์กร^{๕๕} พระพุทธศาสนามีทัศนะว่า “เมื่อพัฒนามนุษย์ขึ้นไปก็จะค่อย ๆ ทำให้คนนั้นห่างออกไปจากการที่จะตกอยู่ภายใต้อิทธิพลครอบงำของตัณหา มานะ ทิฐิคือ ถูกตัณหา มานะ ทิฐิ ครอบงำน้อยลงเมื่อครอบงำน้อยลงก็เป็นอิสระแก่ตัวมากขึ้น สามารถทำสิ่งที่ดีงามได้มากขึ้น”^{๕๖} ข้อความนี้ แสดงให้เห็นแนวคิดของพระพุทธศาสนาที่มีความเชื่อมั่นในศักยภาพของมนุษย์ เชื่อว่ามนุษย์ทุกคนมีศักยภาพสามารถพัฒนาตนเองได้ แต่ก็มีหลากหลายกรณีที่ ศาสนบุคคลหรือบุคลากรแห่งพระพุทธศาสนานั้น ๆ หมดโอกาสเจริญเติบโตในทางธรรมได้ พระพุทธเจ้าก็ทรงให้พ้นจากสภาวะแห่งความเป็นสมณะ หรือพ้นจากสภาพ การเป็นศาสนบุคคลโดยปริยาย เช่นเดียวกับระบบการให้รางวัลและการลงโทษในปัจจุบัน คือ ใครทำดีก็ควรได้รับการยกย่อง ใครทำผิดก็ควรได้รับการลงโทษ ดังที่มีพุทธพจน์ว่า “ข่มคนที่ควรข่ม ยกย่องคนที่ควรยกย่อง”^{๕๗}

การลงโทษซึ่งมีทั้งทางธรรมและทางวินัยนี้ มีบทบาทยุติความประพฤติอยู่แล้ว และถือเป็นตัวอย่างแก่ผู้อื่นด้วย อาทิ เรื่องการลงพรหมทัณฑ์ต่อพระฉนฺนะ ซึ่งมีความเย่อหยิ่งว่าตนเป็นเป็นผู้อุปฐากพระพุทธเจ้าในสมัยที่ยังทรงพระเยาว์กระทั่งออกบวช เป็นเหตุให้พระฉนฺนะไม่ยอมปฏิบัติตามคำสั่งสอนของครูอาจารย์ ด้วยเหตุนี้ เพื่อให้พระฉนฺนะรู้จักสำนึกในการกระทำของตนเอง พระพุทธเจ้าจึงตรัสให้มีการลงพรหมทัณฑ์ ด้วยการไม่ให้ผู้ใดพูดคุย หรือกล่าวตักเตือนอะไรเลยแก่พระฉนฺนะ โดยตรัสกับพระอานนท์ก่อนที่จะเสด็จปรินิพพานว่า “อานนท์ เมื่อเราล่วงไป สงฆ์พึงลงพรหมทัณฑ์แก่ภิกษุฉนฺนะ ด้วยการที่ว่า แม้ภิกษุฉนฺนะจะพึงพูดได้ตามต้องการ แต่ภิกษุไม่พึงว่ากล่าวตักเตือนพราสสอนเธอ”^{๕๘}

^{๕๔} สันชัย วงษ์จำนง, “การศึกษาคติภพของคฤหัสถ์ผู้เป็นพระอริยบุคคลในพระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ก.

^{๕๕} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), พุทธวิธีบริหาร, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๔-๕.

^{๕๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), ทศวรรษธรรมทัศน์พระปิฎก หมวดศึกษาศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๔๓), หน้า ๙๖.

^{๕๗} ขุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๒๔๔๒/๕๓๑.

^{๕๘} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๖/๑๖๕.

สำหรับในทางวินัยนั้น กล่าวได้ว่า วินัย คือ การจัดตั้งระบบและระเบียบแบบแผน^{๕๙} วินัยหรือสิกขาบทนี้ประกอบ ด้วยสิกขาบทต่าง ๆ มากมาย มีทั้งข้อกำหนดเกี่ยวกับ ความเป็นอยู่ส่วนตัว ข้อกำหนดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิก คือพระภิกษุด้วยกัน และความสัมพันธ์ระหว่างคนภายนอก^{๖๐}

นอกจากนี้ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงบำรุงขวัญกำลังใจแก่ศาสนบุคคลโดยยกย่องเป็นเอตทัคคะ แปลว่า ผู้เป็นเลิศในทางนั้น หมายความว่า เป็นผู้ยอดเยี่ยมในทางใดทางหนึ่งเป็นพิเศษสูงกว่าผู้อื่น เอตทัคคะ เป็นตำแหน่งพิเศษที่พระพุทธเจ้าทรงยกย่องพระสาวกผู้มีความเป็นเลิศทางใดทางหนึ่ง โดยทรงพิจารณาถึงคุณธรรมหรือความรู้ความสามารถเฉพาะตัวที่ยอดเยียมกว่าพระสาวกอื่น พระสาวกที่ได้รับยกย่องเป็นเอตทัคคะ มีทั้งฝ่ายภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา เอตทัคคะมีเฉพาะในครั้งพุทธกาลเท่านั้น เพราะพระพุทธเจ้าทรงตั้งเอง^{๖๑} ตำแหน่งเอตทัคคะในพระพุทธศาสนาที่พระบรมศาสดาทรงประทาน ในแต่ละเรื่อง พระองค์ทรงแต่งตั้งเอตทัคคะเพียงท่านเดียว เท่านั้น ประกอบด้วย ภิกษุ ๔๑ รูป ภิกษุณี ๑๓ รูป อุบาสก ๑๐ ท่าน และอุบาสิกา ๑๐ ท่าน เท่านั้น^{๖๒} ปัจจุบันมี สมณศักดิ์ หมายถึง ยศที่พระสงฆ์ได้รับพระราชทาน มีหลายชั้น แต่ละชั้นมีพัดยศเป็นเครื่องหมายกำหนด^{๖๓} สมณศักดิ์ หรือบรรดาศักดิ์ หรือยศ พระมหากษัตริย์พระราชทานแก่พระสงฆ์ผู้ประพฤติดี ประพฤติชอบให้ดำรงมั่นอยู่ในสมณเพศ เพื่อเป็นกำลังสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาและเพื่อให้การปกครองคณะสงฆ์เป็นไปโดยเรียบร้อย เพราะการที่พระสงฆ์รูปใดได้รับพระราชทานสมณศักดิ์ย่อมได้รับมอบหมายภาระหน้าที่ในการปกครองหมู่คณะแห่งสงฆ์ไปพร้อมกันด้วย^{๖๔}

สรุปได้ว่า ความสุขที่แท้จริงของชีวิต ได้แก่ ความสุขแห่งพระนิพพาน และแม้ศาสนบุคคลแห่งพระพุทธศาสนา ไม่สามารถประพฤติปฏิบัติให้สำเร็จความต้องการทางใจสูงสุด แต่การปฏิบัติย่อมไม่สูญเปล่า เพราะย่อมได้สมบัติ ๓ ประการ ได้แก่ มนุษย์สมบัติ สวรรค์สมบัติ และนิพพานสมบัติ ตามระดับการปฏิบัติ อย่างไรก็ตาม หากภิกษุในพระพุทธศาสนารูปใดหมดโอกาสเจริญเติบโตในทางธรรมได้ พระพุทธองค์ก็ทรงให้พ้นจากสถานะแห่งความเป็นสมณะ หรือพ้นจากสภาพการเป็น ศาสนบุคคลโดยปริยาย การนี้ พระพุทธองค์ทรงบัญญัติพระวินัยไว้เป็นเครื่องมือในการควบคุมคุณภาพของพระภิกษุในพระพุทธศาสนา นอกจากนี้ ในทางพระพุทธศาสนามีการบำรุงขวัญและกำลังใจแก่บุคลากรด้วยการยกย่องเชิดชูในคุณงามความดีที่กระทำ โดยในสมัยพุทธกาลมีเอตทัคคะ และปัจจุบันมีสมณศักดิ์ หรือยศที่พระราชทานจากพระมหากษัตริย์ซึ่งมีจุดมุ่งหมายในลักษณะคล้ายกัน

^{๕๙} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **นิติศาสตร์แนวพุทธ**, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทพิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๕๐), หน้า ๖๑.

^{๖๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย**, หน้า ๔๓๓.

^{๖๑} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), **คำวัด**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๔๑), หน้า ๑,๔๒๑.

^{๖๒} อ.เอก. (ไทย) ๒๐/๑๔๖-๑๕๒/๒๔-๒๗.

^{๖๓} ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔**, หน้า ๑,๑๖๗.

^{๖๔} วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม, **ตำนานพระอารามและทำเนียบสมณศักดิ์**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๔๓), หน้า ๙๐-๙๙.

๒.๓.๒ งบประมาณ

จากการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับ งบประมาณ ผู้วิจัยได้ประมวลเนื้อหาสาระสำคัญไว้ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

คำว่า เงิน ในทางพระพุทธศาสนากล่าวถึง รูปียะ หรือ รูปียะ หมายถึง เงินตรา และรูปยสังโฆหาร หมายถึง การแลกเปลี่ยนด้วยรูปียะ หรือการซื้อขายด้วยเงินตรา หากภิกษุใดกระทำ ต้องอาบัตินิสสัคคียปาจิตตีย์^{๖๕} ดังนั้น ในประเด็นนี้ จึงได้นำเสนอรายละเอียด ดังนี้

ก. ทศนะของพระพุทธศาสนาที่มีต่อเงิน

พระพุทธเจ้าตรัสเกี่ยวกับเงินตรา หรือรูปียะ หรือรูปียะ ดังที่มีปรากฏในพระไตรปิฎก มหาวิงค์ โกสิยวรรค ความว่า

โดยสมัยนั้น พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ พระเวฬุวัน อันเป็นสถานที่พระราชทานเหยื่อแก่กระแต เขตพระนครราชคฤห์ ครั้นนั้น ท่านพระอุปนันทศากยบุตร เป็นกลุ่มกะของสกุลหนึ่ง รับประทานอยู่เป็นประจำ ของเคี้ยวของฉันอันใดที่เกิดขึ้นในสกุลนั้น เขาย่อมแบ่งส่วนไว้ถวายท่านพระอุปนันทศากยบุตร เย็นวันหนึ่งในสกุลนั้นมีเนื้อเกิดขึ้น เขาจึงแบ่งส่วนเนื้อนั้นไว้ถวายท่านพระอุปนันทศากยบุตร เด็กของสกุลนั้นตื่นขึ้นในเวลาเช้ามืด ร้องอ้อนวอนว่า จงให้เนื้อแก่ข้าพเจ้า บุรุษสามจึงสั่งภรรยาว่า จงให้ส่วนของพระแก่เด็ก เราจักซื้อของอื่นถวายท่าน ครั้นแล้วเวลาเช้าท่านอุปนันทศากยบุตร นุ่งอันตราวาสกแล้ว ถือบาตรจีวรเข้าไปสู่สกุลนั้น แล้วนั่งบนอาสนะที่เขาจัดถวาย ทนไค บุรุษนั้นเข้าไปหาท่านพระอุปนันทศากยบุตร กราบแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ได้กราบเรียนว่า ท่านเจ้าข้า เมื่อเย็นวานนี้มีเนื้อเกิดขึ้น ผมได้เก็บไว้ถวาย พระคุณเจ้าส่วนหนึ่ง จากนั้นเด็กคนนี้ตื่นขึ้นแต่เช้ามืดร้องอ้อนวอนว่า จงให้เนื้อแก่ข้าพเจ้า ผมจึงได้ให้เนื้อส่วนของพระคุณเจ้าแก่เด็ก พระคุณเจ้าจะให้ผมจัดหาอะไรมาถวายด้วยทรัพย์ กหาปณะหนึ่ง ขอรับ ท่านพระอุปนันทศากยบุตรถามว่า เธอบริจาคทรัพย์กหาปณะหนึ่งแก่เราแล้วหรือ เขาตอบว่า ขอรับ ผมบริจาคแล้ว พระอุปนันทศากยบุตร กล่าวว่า เธอจงให้กหาปณะนั้นแหละแก่เรา บุรุษนั้นได้ถวายกหาปณะแก่ท่านพระอุปนันทศากยบุตร ในทันใดนั้นเอง แล้วเพ่งโทษติเตียน โพนทะนาว่า พระสมณะเชื้อสายพระศากยบุตรเหล่านี้ รับประทานเหมือนพวกเรา ภิกษุทั้งหลายได้ยินบุรุษนั้นเพ่งโทษ ติเตียน โพนทะนาอยู่ บรรดาภิกษุที่เป็นผู้มักน้อยสันโดษ มีความละอาย มีความรังเกียจ ผู้ใคร่ต่อสิกขา ต่างก็เพ่งโทษ ติเตียน โพนทะนาว่าไฉน ท่านพระอุปนันทศากยบุตรจึงได้รับรูปียะเล่า แล้วกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาค^{๖๖}

^{๖๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมศาสนา ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๓๔๘.

^{๖๖} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๑๐๕/๑๐๘.

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งให้ประชุมภิกษุสงฆ์ ในเพราะเหตุเป็นเค้ามูลนั้น ในเพราะเหตุแรกเกิดนั้น แล้วทรงสอบถามท่านพระอุปลันตศากยบุตรว่า ดูกรอุปลันตนะ ข้าว่าเธอรับรูปิยะจริงหรือ ท่านพระอุปลันตศากยบุตรทูลรับว่า จริง พระพุทธเจ้าข้า พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าทรงติเตียนว่า ดูกรโมฆบุรุษ การกระทำของเธอนั้น ไม่เหมาะ ไม่สม ไม่ควร ไม่ใช่กิจของสมณะ ใช้ไม่ได้ ไม่ควรทำ โฉนเธอจึงได้รับรูปิยะเล่า การกระทำของเธอนั้น ไม่เป็นไปเพื่อความเลื่อมใสของชุมชนที่ยังไม่เลื่อมใส หรือเพื่อความเลื่อมใสยิ่งของชุมชนที่เลื่อมใสแล้ว โดยที่แท้ การกระทำของเธอนั้น เป็นไปเพื่อความไม่เลื่อมใสของชุมชนที่ยังไม่เลื่อมใส และเพื่อความเป็นอย่างอื่นของชนบางพวกที่เลื่อมใสแล้ว พระผู้มีพระภาค ทรงติเตียนท่านพระอุปลันตศากยบุตร โดยอเนกปริยายดังนี้แล้วตรัส โทษแห่งความเป็นคนเลี้ยยาก ความเป็นคนบำรุงยาก ความเป็นคนมักมาก ความเป็นคนไม่สันโดษ ความคลุกคลี ความเกียจคร้าน ตรัสคุณแห่งความเป็นคนเลี้ยง่าย ความเป็นคนบำรุงง่าย ความมักน้อย ความสันโดษ ความขัดเกลา ความกำจัด อากาโรที่น่าเลื่อมใส การไม่สะสม การปรารภความเพียร โดยอเนกปริยาย ทรงกระทำธรรมิกถาที่สมควรแก่เรื่องนั้น ที่เหมาะสมแก่เรื่องนั้น แก่ภิกษุทั้งหลาย แล้วรับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง ภิกษุใด รับก็ดี ให้รับก็ดี ซึ่งทอง เงิน หรือยินดีทอง เงินอันเขาเก็บไว้ให้ เป็นนิสสัคคียปาจิตติย^{๖๗}

จากพุทธพจน์ดังกล่าวนี้ ที่ชื่อว่า ทอง ตรัสหมายทองคำ ที่ชื่อว่า เงิน ได้แก่ กหาปณะ มาสกที่ทำด้วยโลหะ มาสกที่ทำด้วยไม้ มาสกที่ทำด้วยครั้ง ซึ่งใช้เป็นมาตราสำหรับแลกเปลี่ยนซื้อขายกันได้ บทว่า รับ คือรับเอง เป็นนิสสัคคีย บทว่า ให้รับ คือให้คนอื่นรับแทน เป็นนิสสัคคีย บทว่า หรือ ยินดีทองเงินอันเขาเก็บไว้ให้ ความว่า หรือยินดี ทอง เงินที่เขาเก็บไว้ให้ด้วยบอกว่า ของนี้จึงเป็นของพระคุณเจ้า ดังนี้เป็นต้น เป็นนิสสัคคีย ทองเงินที่เป็นนิสสัคคียต้องเสียสละในท่ามกลางสงฆ์ โดยนัยนี้ บทภาชนีย์ ติกะนิสสัคคียปาจิตติย อธิบายขยายความไว้ ดังนี้

รูปิยะ ภิกษุสำคัญว่าเป็นรูปิยะ รับรูปิยะ เป็นนิสสัคคีย ต้องอาบัติปาจิตติย, รูปิยะ ภิกษุสงฆ์ รับรูปิยะ เป็นนิสสัคคีย ต้องอาบัติปาจิตติย, รูปิยะ ภิกษุสำคัญว่ามีใช้รูปิยะ รับรูปิยะ เป็นนิสสัคคีย ต้องอาบัติปาจิตติย, ไม่ใช่รูปิยะ ภิกษุสำคัญว่าเป็นรูปิยะ ต้องอาบัติทุกกฏ, ไม่ใช่รูปิยะ ภิกษุสงฆ์ รับ ต้องอาบัติทุกกฏ, ไม่ใช่รูปิยะ ภิกษุสำคัญว่าไม่ใช่รูปิยะ รับ ไม่ต้องอาบัติ ทองเงินตกอยู่ภายในวัดก็ดี ภายในที่อยู่ก็ดี ภิกษุหิยบายเองก็ดี ใช้ให้หิยบายก็ดี แล้วเก็บไว้ด้วยตั้งใจว่าเป็นของผู้ใด ผู้นั้นจักนำไปดังนี้ ๑ ภิกษุวิกลจริต ๑ ภิกษุอาทิกัมมิกะ ๑ ไม่ต้องอาบัติแล^{๖๘}

ข. การจัดการเงินของวัดในสมัยปัจจุบัน

ปัจจุบัน ได้มีการจัดหมวดหมู่ทรัพย์สินของวัด โดยเฉพาะในส่วนที่เป็นอสังหาริมทรัพย์ ประเภทที่ดินและสมบัติของวัด ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช ๒๕๐๕ มาตรา ๓๓ โดยบัญญัติถึง

^{๖๗}วิ.มหา. (ไทย) ๒/๑๐๕/๑๐๘-๑๐๙.

^{๖๘}วิ.มหา. (ไทย) ๒/๑๐๗-๑๐๘/๑๑๑-๑๑๒.

๑. ที่วัด และที่ซึ่งขึ้นต่อวัด ดังนี้ ที่วัด คือ ที่ซึ่งตั้งวัดตลอดจนเขตของวัดนั้น, พื้นที่ธรณีสงฆ์ คือ ที่ซึ่งเป็นสมบัติของวัด และที่กัลปนา คือ ที่ซึ่งมีผู้อุทิศแต่ยกผลประโยชน์ให้วัดหรือพระศาสนา

๒. ศาสนสมบัติ แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท ดังนี้ ศาสนสมบัติกลาง คือ ทรัพย์สินของกรมการศาสนาซึ่งมิใช่ของวัดใดวัดหนึ่ง และศาสนสมบัติของวัด คือ ทรัพย์สินของวัดใดวัดหนึ่ง

โดยการดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติกลางให้เป็นอำนาจหน้าที่ของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ส่วนการดูแลรักษาจัดการศาสนสมบัติของวัดให้วัดเป็นผู้จัดการตามที่กฎหมายกำหนดไว้ ประกอบด้วย การดูแลจัดการและการจัดหาประโยชน์ในที่วัด ที่พื้นที่ใช้ประโยชน์และศาสนสมบัติอื่น ๆ ของวัด^{๖๔} เจ้าอาวาสหรือผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาสที่ประสงค์จะให้มีการจัดประโยชน์ในทรัพย์สินของวัดจะต้องทำหนังสือแต่งตั้งเป็นลายลักษณ์อักษร บุคคลหรือนิติบุคคลที่เหมาะสมเป็นผู้กระทำการแทนโดยพิจารณาคัดเลือกบุคคลหรือนิติบุคคล ตามขอบเขตและวิธีการในการจัดประโยชน์ที่มุ่งหมายไว้ ดังนี้

๑. แต่งตั้งไวยาวัจกรเป็นผู้จัดประโยชน์สำหรับวัดที่มีรายได้น้อยและเป็นรายได้คงตัว ไม่มีการเปลี่ยนแปลงบ่อย โดยตามกฎหมายเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๘ (พุทธศักราช ๒๕๓๖) ได้ให้คำนิยาม “ไวยาวัจกร” หมายถึง คลุหฺสฺส ผู้ได้รับแต่งตั้งให้มีหน้าที่เบิกจ่ายนิตยภัตเท่านั้น ไม่สามารถเข้าไปจัดประโยชน์หรือดูแลทรัพย์สินของวัด ไวยาวัจกรที่ถือวิสาสะเข้าดำเนินการเองอาจมีความผิดทางอาญาได้ เนื่องจาก ตามมาตรา ๔๕ ของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช ๒๕๐๕ ได้กำหนดให้ไวยาวัจกรเป็นพนักงานตามความในประมวลกฎหมายอาญาด้วย ดังนั้น ไวยาวัจกรจะมีอำนาจดูแลจัดการทรัพย์สินของวัดได้ เจ้าอาวาสต้องมอบหมายเป็นหนังสือแล้ว เท่านั้น

๒. แต่งตั้งสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติเป็นผู้จัดประโยชน์สำหรับวัดวาอารามทั่วไป เนื่องจากสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติเป็นส่วนราชการที่มีหน้าที่โดยตรง

๓. แต่งตั้งมูลนิธิเป็นผู้จัดประโยชน์ มูลนิธิที่รับนั้นต้องมีวัตถุประสงค์ตามข้อบังคับให้จัดประโยชน์ เช่น กรณีวัดบวรนิเวศวิหาร มอบหมายให้มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์ เป็นผู้ดูแลจัดการประโยชน์ในทรัพย์สิน เป็นต้น

๔. แต่งตั้งคณะกรรมการเป็นผู้จัดประโยชน์ คณะกรรมการที่ได้รับแต่งตั้งประกอบด้วยบุคคลตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป ดังนั้น คณะกรรมการต้องมีการกำหนดรูปแบบการจัดตั้ง กำหนดอำนาจหน้าที่ภายในกรอบของการมอบหมายจากเจ้าอาวาสให้ชัดเจน กำหนดบุคคลที่ทำหน้าที่แทนคณะกรรมการ เช่น กรณีสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ในฐานะรักษาการเจ้าอาวาสวัดญาณสังวราราม ทรงโปรดมอบหมายให้คณะกรรมการบริหารวัดญาณสังวราราม เป็นผู้ดูแลจัดการวัดญาณสังวราราม เมื่อวันที่ ๕ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๕๓ เป็นต้น

^{๖๔} กองพุทธศาสนสถาน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, คู่มือการพัฒนาวัดสู่ความเป็นมาตรฐาน, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๔), หน้า ๔.

การเลือกจะแต่งตั้งใครเป็นผู้จัดการผลประโยชน์ของวัด จึงเป็นอำนาจเด็ดขาดของเจ้าอาวาสหรือรักษาการเจ้าอาวาส ซึ่งจะต้องพิจารณาอย่างรอบคอบ เพราะเป็นการมอบทรัพย์สินของวัดหรือสมบัติของวัดส่วนที่จะจัดประโยชน์ไว้ในอำนาจการตัดสินใจของบุคคลอื่น ทั้งนี้ จะต้องมอบหมายเป็นหนังสือเท่านั้น จะมอบด้วยวาจาหรือโดยปริยายอย่างใดอย่างหนึ่งไม่ได้^{๗๐}

การรับและเก็บรักษาเงินของวัดและการทำบัญชี เป็นงานการศาสนสมบัติของวัด เป็นงานหนึ่ง ซึ่งอยู่ในความดูแลและจัดการของเจ้าอาวาสตามกฎหมายกระทรวง ฉบับที่ ๒ (พ.ศ.๒๕๑๑) ซึ่งมีวิธีปฏิบัติ คือ

๑. วิธีรับและเก็บรักษาเงินของวัด

การรับเงินผลประโยชน์ไม่ว่ากรณีใดๆ วัดจะต้องออกใบเสร็จรับเงิน (ตามแบบ ศบว. ๗) แสดงการรับทุกครั้งแล้วจึงนำยอดเงิน ตามใบเสร็จนั้นเข้าบัญชีรับ และลงเลขที่ใบเสร็จไว้ในบัญชีรับอีกครั้ง แม้การรับดอกเบี้ยเงินฝากธนาคารเข้าบัญชีรับก็ต้องปฏิบัติเช่นเดียวกัน สำหรับอนุโมทนาบัตรจะมีหรือไม่ก็ได้ ส่วนการรับเงินการกุศลควรออกอนุโมทนาบัตรแล้วลงบัญชีรับอีกครั้งหนึ่ง

การเก็บรักษาเงินของวัด วัดจะเก็บรักษาเงินผลประโยชน์ของวัดเองได้เพียง ๓,๐๐๐ บาท ส่วนที่เกิน ๓,๐๐๐ บาทให้นำฝากกรมการศาสนาจังหวัด อำเภอ ธนาคาร หรือนิติบุคคลที่กรมการศาสนาให้ความเห็นชอบทางปฏิบัตินั้น ควรฝากธนาคารโดยระบุชื่อบัญชีว่า วัด.....หรือว่า เงินของวัด..... ห้ามฝากเป็นชื่อเจ้าอาวาสหรือผู้ใด การเบิกเงินจากธนาคารควรกำหนดเงื่อนไขให้ลงนามร่วมกัน ๓ คน คือ เจ้าอาวาส ไวยาวัจกร หรือผู้ดูแลผลประโยชน์ รวมเป็น ๓ คน ผู้ที่เจ้าอาวาสเห็นควรจึงถอนได้ หรือเมื่อฝากลงนามร่วมกัน ๓ คน เมื่อจะถอนลงนามต้องมี ๒ ใน ๓ มีเจ้าอาวาสเป็นหลัก

ส่วนเงินการกุศล ให้เก็บรักษาตามความประสงค์ของผู้บริจาค ถ้าผู้บริจาคมิได้แจ้งความประสงค์ไว้ ให้อนุโลมตามการเก็บรักษาเงินผลประโยชน์ของวัด

๒. วิธีทำบัญชีรับจ่าย

ให้เจ้าอาวาสมอบให้ไวยาวัจกรหรือผู้จัดประโยชน์วัดจัดนำบัญชีรับจ่ายประจำเดือน โดยใช้แบบของกรมการศาสนา เมื่อทุกสิ้นเดือนให้รวบรวมยอดรับจ่าย หักยอดคงเหลือและยอดยกไปเดือนต่อไป ผู้ทำบัญชีลงนามรับรองแล้ว เสนอเจ้าอาวาสตรวจและควรให้ตรวจทุกเดือน วัดใหญ่ ๆ มีรายรับรายจ่ายมาก อาจมีบัญชีรับจ่ายหลายเล่มตามประเภทแห่งงานหรืออาจใช้บัญชีรับจ่ายแบบทั่วไปเพื่อความสะดวกในการจัดทำบัญชีก็ได้

๓. วิธีทำบัญชีงบประมาณของวัด

เจ้าอาวาสต้องตั้งไวยาวัจกรหรือผู้จัดประโยชน์ของวัดจัดทำบัญชีงบประมาณ (ตามแบบ ศบว. ๖) ตัดยอดวันที่ ๓๑ ธันวาคม โดยปฏิบัติดังนี้

^{๗๐} สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์, การบริหารจัดการวัดและศาสนสถาน, (ม.ป.ท.: ม.ป.ป.), หน้า ๒๓๔-๒๓๕.

- แยกรายรับทั้งป้อนออกเป็นประเภท เช่น ยอดเงินยกมาจากปีเก่า เงินค่าเช่า เงินค่าบำรุงเงินค่าดอกเบี้ย เงินการกุศลต่าง ๆ และรายรับอื่น ๆ แต่ละประเภทเป็นเงินเท่าใด และรวมทุกประเภทเป็นเงินเท่าใด

- แยกรายจ่ายทั้งป้อนออกเป็นประเภท เช่น ค่าก่อสร้างและบูรณะ ค่าตอบแทน ค่าภาษี ค่าน้ำประปา ไฟฟ้า โทรศัพท์ ค่าคนงานวัดและรายจ่ายอื่น ๆ แต่ละประเภทเป็นเงินเท่าใด และรวมทุกประเภทเป็นเงินเท่าใด

- เมื่อหักแล้วคงเหลือเงินเท่าใด

- เงินที่เหลือเป็นเงินสดเท่าใด ฝากธนาคารไหน เท่าใด

เมื่อจัดลงรายการในบัญชีปีเรียบร้อยแล้วให้ผู้จัดทำบัญชีลงนามรับรอง แล้วเสนอเจ้าอาวาสลงนามและเก็บไว้ให้ผู้สอบบัญชีตรวจสอบอีกครั้งหนึ่ง^{๗๑}

ค. รายได้และการจัดการของวัดในสมัยปัจจุบัน

รายได้ของวัดและศาสนสถานมาจากการรับบริจาคโดยตรง แต่สำหรับพระพุทธศาสนามีรายได้จากการบริจาคโดยตรง และรายได้อื่น ๆ ดังนี้

๑. รายได้จากผู้รับบริจาค

เป็นการหารายได้เข้าวัดด้วยการตั้งผู้รับบริจาคเพื่อให้พุทธศาสนิกชนได้บริจาคเงิน เพื่อที่วัดจะได้นำไปใช้ในกิจการต่าง ๆ เช่น การทำนุบำรุงอาคารและสิ่งปลูกสร้าง หรือการช่วยเหลือนักเรียนที่ขาดแคลนทุนทรัพย์ เป็นต้น สำหรับการบริหารจัดการผู้รับบริจาคควรแต่งตั้งคณะกรรมการเปิดตู้ โดยใช้ตู้ที่มีความมั่นคงปลอดภัย และควรใช้ระบบกุญแจคู่สำหรับการไขตู้บริจาค และมีพยานรู้เห็นในการเปิดหรือปิดตู้บริจาคทุกครั้งเพื่อป้องกันปัญหาการทุจริตและสร้างความมั่นใจให้แก่ผู้ที่เกี่ยวข้องมาทำหน้าที่คณะกรรมการ

นอกจากนี้ ควรมีการจัดทำบัญชีสำหรับเงินบริจาค แยกตามรายตู้บริจาคประจำวันหรือตามแต่เหมาะสม ทั้งนี้ควรนำเงินเข้าฝากธนาคารเป็นรายวันหรือตามแต่เหมาะสมเพื่อป้องกันการตกหล่นสูญหาย และสามารถตรวจสอบจำนวนเงินได้อย่างถูกต้อง

๒. รายได้การทอดกฐินประจำปี

ถือเป็นช่วงพิเศษที่หนึ่งปีจะมีเพียงครั้งเดียวในระหว่างช่วงแรมหนึ่งค่ำเดือนสิบเอ็ดถึงขึ้นสิบห้าค่ำเดือนสิบสอง ซึ่งพุทธศาสนิกชนจะไปทำบุญทอดกฐินในช่วงเวลาดังกล่าว ด้วยถือว่าได้บุญสูงและวัดหนึ่ง ๆ สามารถรับกฐินได้เพียงปีละหนึ่งครั้งเท่านั้น การทอดกฐินมี ๒ ประเภท คือ จุลกฐินและมหากฐินที่ต้องมีเครื่องปัจจัยไทยทาน แต่โดยมากมักจะเป็นกฐินสามัคคี

^{๗๑} อดิชา จันทน์สม, “โครงการศึกษาการบริหารการเงินของวัดในประเทศไทย ระยะที่สอง: การบริหารการเงินของวัดในประเทศไทย”, รายงานการวิจัย, (สำนักวิจัย: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๕๔), หน้า ๔๐-๔๑.

กฐิน หรือทอดกฐินคือการทำบุญโดยการถวายผ้ากฐินให้สงฆ์เพื่อไปทำจีวร ปีละครั้ง ในช่วงเวลาหลังจากวันออกพรรษาเป็นเวลา ๑ เดือนคือตั้งแต่แรม ๑ ค่ำเดือน ๑๑ จนถึง ๑๕ ค่ำเดือน ๑๒ โดยต้องถวายให้กับพระสงฆ์จำพรรษาอยู่ในวัดใดวัดหนึ่งครบ ๓ เดือน ซึ่งแต่ละวัดสามารถทำได้ครั้งเดียว โดยกฐินนั้นสามารถแบ่งออกได้เป็น ๒ ประเภทได้แก่ กฐินหลวง คือกฐินที่พระเจ้าแผ่นดินทรงเป็นประธานในการพระราชทานถวาย และกฐินราษฎร์ คือกฐินที่ราษฎรเป็นเจ้าของ

๓. รายได้การทอดผ้าป่าตามเทศกาล

เป็นการหารายได้เข้าวัดด้วยการทอดผ้าป่า โดยใช้วันสำคัญทางประเพณีไทย และทางพุทธศาสนา เช่น วันขึ้นปีใหม่ วันสงกรานต์ วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา หรือวันอาสาฬหบูชา ฯลฯ นอกจากนี้ ยังรวมถึงการตั้งกองผ้าป่าเพื่อบอกบุญแก่ญาติโยมที่มาทำบุญที่วัดอีกด้วย

ผ้าป่า หรือทอดผ้าป่า คือ การทำบุญถวายผ้าป่าหรือจีวรให้แก่พระสงฆ์ สามารถทำได้ทั้งปี โดยมีที่มาจากสมัยพุทธกาลที่พระสงฆ์ต้องนำผ้าป่าหรือผ้าห่อศพมาย่อมเป็นจีวร พุทธศาสนิกชนเห็นว่าลำบากจึงนำผ้าไปหมกไว้ตามป่าช้าหรือตามข้างทางเพื่อไม่ให้ผิดพระวินัย ต่อมา หมอชีวกโกมารภัจจ์ทูลขอพระพุทเจ้าให้ภิกษุรับจีวรจากคหบดีได้ จึงกลายเป็นประเพณีทอดผ้าป่าสืบมา

๔. รายได้การอบรมปฏิบัติธรรม

โดยทั่วไปการจัดฝึกอบรมธรรมจะไม่มี การเรียกเงินค่าสมัคร ค่าใช้จ่ายต่าง ๆ เช่น ค่าที่พัก ค่าบำรุงสถานที่ หรือค่าอาหาร เป็นต้น ในระหว่างการฝึกอบรม อย่างไรก็ตาม เมื่อเสร็จสิ้นการอบรมแล้ว ผู้ได้รับการอบรมส่วนใหญ่มักจะบริจาคเงินให้กับวัดเพื่อเป็นการชดเชยหนี้สงฆ์ หรือตอบแทนวัด

๕. รายได้การบริจาคทั่วไป

เป็นการบริจาคครั้งคราวตามกำลังศรัทธาของพุทธศาสนิกชน

๖. รายได้จากการฝากเงินหรือลงทุน

วัดและศาสนสถานสามารถเลือกฝากเงินกับสถาบันการเงินที่เชื่อถือได้ และควรเลือกฝากประเภทและระยะเวลาที่ให้ผลตอบแทนที่คุ้มค่า นอกจากนี้ สามารถนำเงินฝากหรือเงินสดไปลงทุนในกิจการที่ไม่มีความเสี่ยง เช่น การซื้อพันธบัตรรัฐบาล เป็นต้น

๗. รายได้จากการตั้งซุ้มจำหน่ายสินค้าของวัด

สินค้าของวัด เช่น ดอกไม้ ธูปเทียน อาหาร วัตถุมงคล หนังสือธรรมะ หรือของที่ระลึกอื่น ๆ โดยมีเจ้าหน้าที่ของวัดเป็นผู้จำหน่ายและจัดทำบัญชีรายการสินค้า รายรับและรายจ่ายที่เกิดขึ้น

๘. รายได้จากการจัดผลประโยชน์ทรัพย์สิน

เป็นรายได้จากการที่วัดให้เช่าอสังหาริมทรัพย์ประเภทที่ดิน อาคารและสิ่งปลูกสร้าง โดยวัดต้องจัดทำบัญชีทรัพย์สินที่จะให้เช่า แสดงถึงการได้มา ขนาด ทำเลที่ตั้ง ลักษณะของทรัพย์สิน มูลค่าปัจจุบันทั้งตามราคาประเมินของราชการ และราคาตลาด

การจัดผลประโยชน์ทรัพย์สินให้นำข้อมูลเหล่านี้มาประมวลถึงลักษณะการให้เข้าร่วมทั้งรายได้ที่ควรจะได้รับจากทรัพย์สินแต่ละรายการ และจัดทำนิติกรรมการเข้าให้ถูกต้องตามแบบของกฎหมาย ที่สำคัญคือต้องหมุนเวียนไปดูแลทรัพย์สิน ณ สถานที่ตั้งทรัพย์สินนั้นเสมอ ๆ เพื่อปรับปรุงซ่อมแซมให้อยู่ในสภาพที่ดี และป้องกันไม่ให้มีการใช้ทรัพย์สินผิดประเภทจากที่แจ้งไว้ หรือผิดกฎหมาย หรือผิดศีลธรรมอันดี หรือก่อให้เกิดความเดือดร้อนรำคาญกับบุคคลอื่น นอกจากนี้ วัดต้องติดตามเรื่องการเสียภาษีโรงเรือนซึ่งวัดในฐานะผู้ถือกรรมสิทธิ์จะต้องชำระ รวมทั้ง การจัดทำประกันอัคคีภัยให้ครอบคลุมเพื่อมิให้เกิดความเสียหายในกรณีเกิดเหตุสุดวิสัยขึ้นด้วย นอกจากนี้ ยังรวมถึงรายได้จากการให้บริการสถานที่สำหรับประชาชนหรือหน่วยงานต่าง ๆ เช่น ศาลาหรืออาคารอเนกประสงค์ หรือห้องประชุม เป็นต้น

๙. รายได้อื่น ๆ

รายได้อื่น ๆ ของวัดที่พึงบังเกิดมี อาทิ วัดที่อยู่ใกล้กับแหล่งท่องเที่ยวมีพุทธสถานที่สวยงาม สงบ ร่มเย็น ดังนั้น บริษัทจัดการท่องเที่ยวมักจะให้ความสำคัญบรรจุในโปรแกรมนำเที่ยวอยู่เสมอ ก่อให้เกิดรายได้จากเงินบริจาคค่าจอดรถ หรือค่าบริการห้องน้ำ ถือได้ว่าเป็นการประชาสัมพันธ์ให้วัดเป็นที่รู้จักมากขึ้นอีกทางหนึ่งด้วย^{๗๒}

เมื่อพิจารณากฎหมาย กฎระเบียบ และข้อบังคับที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการทางการเงินของวัด ๆ เพื่อใช้ในการกำกับดูแลการดำเนินงานของวัด จะพบว่า กฎหมายและกฎระเบียบข้อบังคับที่มีอยู่ ยังไม่เพียงพอที่จะทำให้การบริหารจัดการวัดสะท้อนถึงการบริหารจัดการกิจการที่ดีหรือสอดคล้องกับหลักธรรมาภิบาลทุกมิติได้ ดังจะเห็นได้จากรายละเอียดการวิเคราะห์ความสอดคล้องกับหลักธรรมาภิบาลแต่ละองค์ประกอบ ดังนี้

๑. หลักความรับผิดชอบ คือ การกำหนดความรับผิดชอบของผู้มีอำนาจและผู้ปฏิบัติหน้าที่ไว้อย่างชัดเจน และพร้อมต่อการตรวจสอบได้ ในส่วนนี้มีพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ เป็นกฎหมายหลักที่กำหนดบทบาท อำนาจ และหน้าที่ของผู้ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ มหาเถรสมาคม เจ้าคณะ เจ้าอาวาส รวมถึงกำหนดโครงสร้างในการปกครองคณะสงฆ์ไว้อย่างชัดเจน

นอกจากนั้น ยังมีกฎกระทรวงว่าด้วยการแบ่งส่วนราชการ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๕ ที่กำหนดหน้าที่ ภารกิจ ลักษณะและการแบ่งส่วนราชการของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติไว้ด้วย รวมถึง กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๘ (พ.ศ. ๒๕๓๖) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนไวยาวัจกรที่ระบุถึงความหมาย ลักษณะของคุณสมบัติ การแต่งตั้ง การพ้นจากหน้าที่ และการถอดถอนไวยาวัจกรออกจากหน้าที่

แต่อย่างไรก็ดี พระราชบัญญัติ กฎกระทรวง และกฎมหาเถรสมาคมที่มีอยู่ยังมิได้ระบุถึงกระบวนการในการตรวจสอบการดำเนินงานของผู้มีอำนาจและผู้ปฏิบัติงานในวัด เพื่อนำไปสู่การรับผิดชอบของผู้ปฏิบัติงานได้

^{๗๒} สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์, การบริหารจัดการวัดและศาสนสถาน, หน้า ๒๓๖-๒๓๗.

๒. หลักการมีส่วนร่วม คือ การเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) ได้รับรู้และร่วมตัดสินใจในกิจกรรมที่จะส่งผลกระทบต่อกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเหล่านั้น กฎมหาเถรสมาคมฉบับที่ ๑๘ (พ.ศ. ๒๕๓๖) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนไวยาวัจกร ได้ระบุถึงการมีส่วนร่วมของคฤหัสถ์ได้การที่จะเข้ามารับการแต่งตั้งเป็นไวยาวัจกร เพื่อทำหน้าที่แทนสงฆ์ตามที่เจ้าอาวาสมอบหมาย นอกจากนี้ กฎมหาเถรสมาคมฉบับดังกล่าวยังได้ระบุว่า ในการแต่งตั้งไวยาวัจกรของวัดใด ให้เป็นอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาสวัดนั้น ปรัชญาสงฆ์ในวัดพิจารณาคัดเลือกคฤหัสถ์ผู้มีคุณสมบัติ โดยการอนุมัติของเจ้าคณะอำเภอ ประเด็นเหล่านี้สะท้อนถึงการมีส่วนร่วมของพุทธศาสนิกชน และการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในวัดต่อการบริหารจัดการวัดได้ในระดับหนึ่ง

๓. หลักคุณธรรม ซึ่งค่อนข้างมีความชัดเจนมากกว่าหลักธรรมาภิบาลองค์ประกอบอื่น ๆ จากการที่มีพระธรรมวินัยเป็นประมวลกฎข้อบังคับ เกี่ยวกับความประพฤติของเหล่าพระสงฆ์ทั้งศีล ๒๒๗ ข้อ กฎข้อบังคับเกี่ยวกับกิจการเกี่ยวแก่ภิกษุสงฆ์ ได้แก่ มหาขันธกะ อุโบสถขันธกะ เป็นต้น และ ๑๒ ขันธกะ เกี่ยวกับระเบียบความเป็นอยู่ของภิกษุ เป็นข้อกำหนดเกี่ยวกับแนวทางการประพฤติของพระสงฆ์ที่สอดคล้องกับหลักคุณธรรมอย่างแน่นอน

๔. หลักนิติธรรม คือ การดำเนินงานที่อยู่ภายใต้กฎหมายและกฎระเบียบ ยึดกรอบของกฎหมายเดียวกัน ไม่เลือกปฏิบัติ ไม่ลำเอียง รวมถึงการบังคับใช้กฎหมาย กฎระเบียบ ตามลำดับชั้น บังคับบัญชาทางการปกครอง ให้สามารถใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือในการกำกับดูแลการดำเนินการเพื่อให้ประชาชนหรือกลุ่มเป้าหมายและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้รับการปฏิบัติอย่างถูกต้องเหมาะสม กฎหมายสำคัญที่ใช้ในการกำกับดูแลการบริหารจัดการวัด ได้แก่ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ กฎกระทรวง กฎมหาเถรสมาคม ระเบียบสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ระเบียบกรมการศาสนา เป็นต้น โดยกฎหมายเหล่านี้ถูกตราขึ้นเพื่อให้มีแนวทางในการบริหารจัดการวัดในประเทศไทย

๕. หลักความโปร่งใส หลักการสนองตอบรับ หลักความเสมอภาค และหลักความคุ้มค่า โดยทั้ง ๔ องค์ประกอบนี้ ยังไม่สามารถระบุกฎหมาย กฎระเบียบข้อบังคับใดที่เกี่ยวข้องจะสามารถกำหนดแนวทางปฏิบัติที่สะท้อนถึงองค์ประกอบเหล่านี้ได้อย่างชัดเจน^{๗๓}

สรุปได้ว่า บริหารจัดการทางการเงินของวัดนั้น จำเป็นต้องมีการแต่งตั้งบุคคลหรือนิติบุคคลที่เหมาะสมเป็นผู้กระทำการแทนเจ้าอาวาสในการจัดประโยชน์ ซึ่งโดยทั่วไปรายได้ของวัดจะมาจากการรับบริจาคโดยตรงและรายได้อื่น รวม ๔ ประเภท ได้แก่ รายได้จากผู้รับบริจาค รายได้การทอดกฐินประจำปี รายได้การทอดผ้าป่าตามเทศกาล รายได้การอบรมปฏิบัติธรรม รายได้การบริจาคทั่วไป รายได้จากการฝากเงินหรือลงทุน รายได้จากการตั้งซุ้มจำหน่ายสินค้าของวัด รายได้จากการจัดผลประโยชน์ทรัพย์สิน และรายได้อื่น ๆ

^{๗๓} วนิดา จันทรสม, “โครงการศึกษาการบริหารการเงินของวัดในประเทศไทย ระยะที่สอง: การบริหารการเงินของวัดในประเทศไทย”, รายงานการวิจัย, (สำนักวิจัย: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๕๔), หน้า ๖๗-๖๘

๒.๓.๓ วัสดุอุปกรณ์และสถานที่

จากการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับ วัสดุอุปกรณ์และสถานที่ ผู้วิจัยได้ประมวลเนื้อหาสาระสำคัญไว้ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

ก. ทศนะของพระพุทธศาสนาที่มีต่อวัสดุอุปกรณ์และสถานที่

ตั้งแต่สมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าทรงมีวิธีและแนวทางที่จะดูแลวัสดุอุปกรณ์ให้มีระเบียบ เพื่อที่เมื่อใครมาพบเห็นจะได้เกิดความเลื่อมใสในบวรพระพุทธศาสนา พระองค์ทรงบัญญัติพระวินัยในสิกขาบทปาจิตติยหมวดกฏมคคามวรรค ในข้อที่ ๔ ความว่า “ภิกษุเอาเตียง ตั่ง พูก เก้าอี้ ของสงฆ์ไปตั้งในที่แจ้งแล้วเมื่อหลีกไปจากที่นั้น ไม่เก็บเองก็ดี ไม่ใช้ให้ผู้อื่นเก็บก็ดี ไม่มอบหมายแก่ผู้อื่นก็ดี ต้องปาจิตติย”^{๗๔} พุทธพจน์ดังกล่าวนี้ แสดงให้เห็นถึงการบริหารวัสดุอุปกรณ์ของวัดในสมัยพุทธกาล ซึ่งดังกล่าวนี้มีอธิบายว่า

สมัยนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ พระเชตวันมหาวิหาร อารามของอนาถปิณฑิก เศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี สมัยนั้นในฤดูหนาว ภิกษุทั้งหลายจัดตั้งเสนาสนะในที่กลางแจ้งผิงกายกัน ครั้นถึงเวลาฉันภัตตาหาร เมื่อจากไปก็ไม่เก็บ ไม่ใช้ให้เก็บเสนาสนะนั้น และก็ไม่ได้สั่งให้ใครเก็บ เสนาสนะจึงถูกน้ำค้างและเปียกฝน บรรดาภิกษุผู้มักน้อยจึงตำหนิ ประณาม โพนทะนาว่า ไฉนภิกษุทั้งหลายจัดตั้งเสนาสนะในที่กลางแจ้ง เมื่อจะจากไปจึงไม่เก็บ ไม่ใช้ให้เก็บเสนาสนะนั้น ไม่บอกมอบหมายพากันจากไปเล่า เสนาสนะถูกน้ำค้างน้ำฝนตรุด ครั้นภิกษุทั้งหลายตำหนิภิกษุเหล่านั้นโดยประการต่าง ๆ แล้วจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าให้ทรงทราบ พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งให้ประชุมสงฆ์เพราะเรื่องนี้เป็นเหตุ ทรงสอบถามพระภิกษุทั้งหลายว่า ภิกษุทั้งหลาย ทราบว่า ภิกษุทั้งหลายจัดตั้งเสนาสนะในที่กลางแจ้ง เมื่อจากไปไม่เก็บ ไม่ใช้ให้เก็บเสนาสนะนั้น ไม่บอกมอบหมายพากันจากไป เสนาสนะถูกน้ำค้างน้ำฝนตรุดจริงหรือ ภิกษุทั้งหลายทูลรับว่า จริงพระพุทธเจ้าข้า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงดำหนิว่า การกระทำอย่างนี้มิได้ทำให้คนที่ยังไม่เลื่อมใสให้เลื่อมใส^{๗๕}

แนวทางในการจัดการวัสดุอุปกรณ์และสถานที่ในสมัยพุทธกาล เป็นทิศทางการจัดการปัจจัย ๔ ที่เกี่ยวกับอาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค ดังนี้

๑. ทศนะที่เกี่ยวกับวัสดุอุปกรณ์และสถานที่ที่เกี่ยวข้องกับอาหาร

ปิณฑยาโลปโกชนะ โภชนะที่ได้มาด้วยกำลังปลีแข้ง คือ เทียวบิณฑบาต รวมทั้งอาหารที่เป็นอติเรกลาภ พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้พระภิกษุเลี้ยงชีวิตด้วยการเทียวบิณฑบาตหรือรับของจากผู้ให้ในแต่ละวันโดยไม่มีการสะสมไว้ เพื่อวันต่อวัน ให้แสวงหาวันต่อวัน ภิกษุรูปใดฉันอาหารที่เก็บสะสมไว้ค้างคืนมีความผิด จะฉันได้เฉพาะอาหารที่มีผู้ให้หรือประเคนแล้วเท่านั้น

^{๗๔} ญาณจารย์เถียงเชียงจงเจริญ, นวโกวาท ฉบับสมบูรณ์, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เถียงเชียงจงเจริญ, ๒๕๔๒), หน้า ๑๐.

^{๗๕} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๒๘๕/๒๙๑.

แนวคิด ปิณฑิยาโลปโภชนะ นี้เพื่อเป็นการป้องกันไม่ให้ภิกษุเกิดความโลภกระทำตามความอยากของตนเอง นอกจากนี้ ยังทรงบัญญัติให้ภิกษุรับอาหารได้ไม่เกิน ๓ บาตร และอาหารที่รับมานั้นจะต้องแบ่งปันให้กับผู้ปฏิบัติธรรมร่วมกัน^{๗๖}

ตามหลักฐานปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนานั้น พระทัฬหฬลบุตรผู้เป็นเอตทัคคะในทางผู้จัดเสนาสนะ และก็ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นภิกษุเทศก์ด้วย จากประวัติพบว่า เมื่อทัฬหฬราชกุมารมีพระชนมายุได้ ๗ พรรษา พระอัยยิกาได้พาไปเฝ้าพระบรมศาสดา ที่ประทับอยู่ ณ อนุปิยนิคม แคว้นมัลลประเทศพร้อมด้วยภิกษุพุทธสาวก เพื่อฟังธรรมพร้อมกับชาวเมือง ทัฬหฬราชกุมารทอดพระเนตรเห็นพระพุทธเจ้า เกิดศรัทธาเลื่อมใสในพระทัยไปในการออกบวช กราบพูลลาพระอัยยิกาเพื่อขอบวช พระพุทธองค์ทรงมอบให้ภิกษุรูปหนึ่งเป็นพระอุปัชฌาย์บวชให้ พระภิกษุผู้เป็นอุปัชฌาย์ ได้สอนตบปัญจกรรมฐานแก่ทัฬหฬราชกุมาร ขณะที่กำลังทำการโกณณม ได้พิจารณากรรมฐาน คือผม ขน เล็บ ฟันและหนัง โดยลำดับ เมื่อจรดมีดโกนครั้งที่ ๑ ได้บรรลุ โสตาปัตติผล ครั้งที่ ๒ บรรลุ สกทาคามิผล ครั้งที่ ๓ บรรลุอนาคามิผลและเมื่อการโกนผมสิ้นสุดลง ท่านได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ พร้อมด้วยปฏิสัมภิทา ๔ และอภิญญา ๖ ท่านสำเร็จเป็นพระอรหันต์เมื่ออายุเพียง ๗ ขวบ^{๗๗} ต่อมาท่านตามเสด็จพระพุทธองค์ไปจำพรรษาที่กรุงราชคฤห์ แคว้นมคธ ขณะนั่งพักผ่อนอยู่เพียงตามลำพัง ความคิดอย่างหนึ่งเกิดขึ้นแก่ท่านว่า เราสิ้นกิเลสแล้ว สมควรที่จะช่วยรับภารกิจของสงฆ์ทำประโยชน์แก่ส่วนรวมบ้าง เมื่อมีโอกาสจึงเข้าเฝ้ากราบทูลพระบรมศาสดา พระพุทธองค์ตรัสอนุโมทนา แล้วทรงประกาศให้ สงฆ์แต่งตั้งท่านรับหน้าที่เป็นภิกษุเทศก์ คือ มีหน้าที่แจกจ่ายภิกษุไปฉันในที่มีผู้นิมนต์ไว้ และเป็นเสนาสนาหาบะ คือ มีหน้าที่จัดเสนาสนะแจกจ่ายแก่พระภิกษุที่มาจากต่างถิ่นให้ได้พักอาศัยตามความเหมาะสม^{๗๘}

ต่อมา พระพุทธองค์ทรงพิจารณาเห็นว่าท่านมีอายุยังน้อยนัก แต่มารับภาระอันหนักซึ่งควรจะเป็นหน้าที่ของพระภิกษุมามากกว่า ดังนั้นเพื่อต้องการให้ท่านปฏิบัติงานได้สะดวก พุทธองค์ จึงบวชให้ท่าน ด้วยการยกท่านจากการเป็นสามเณรขึ้นเป็นภิกษุในวันนั้น ด้วยพระดำรัสว่า อชช โต ปญฺฐาย ภิกขุ โหหิ ซึ่งแปลว่า เธอจงเป็นภิกษุตั้งแต่วันนี้ไป การบวชด้วยวิธีนี้เรียกว่า ทายัชชอุปสัมปทา แปลว่าการรับเข้าหมู่โดยความเป็นทายาท ทั้งนี้เพราะพระพุทธองค์พิจารณาเห็นว่า ท่านมีคุณสมบัติสมควรเป็นพระภิกษุเพราะเป็นพระอรหันต์ และปฏิบัติหน้าที่เทียบเท่าพระ^{๗๙}

^{๗๖}พระมหาธรรมรัต อริยธมฺโม (ยศขุน), การศึกษาเชิงวิเคราะห์หลักรัฐศาสตร์ที่มีในพระไตรปิฎก (ที่ระลึกในงานวันคล้ายวันสถาปนามหาวิทยาลัย มหามกุฏราชวิทยาลัย ๑๖ กันยายน ๒๕๔๓), (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๙๓.

^{๗๗}วิ.ม.หา. (ไทย) ๑/๓๘๐/๔๑๒.

^{๗๘}วิ.จุ. (ไทย) ๖/๑๘๙/๓๐๐-๓๐๑.

^{๗๙}บรรจบ บรรณรุจิ, อสัทธิมหาสาวก, หน้า ๒๙๔.

สมัยพุทธกาลมีผู้ที่ได้รับการบวชด้วยวิธีนี้ ๓ รูป คือสามเณรสุมนะ สามเณรโสปากะและสามเณรทัฬหะ พระทัฬหะมีลบลบุตรปฏิบัติหน้าที่อย่างสมบูรณ์ กรณีจัดพระไปฉันในที่ มีผู้นิมนต์ (ภัตตุงเทศก์) ท่านจะคำนึงถึงวัยวุฒิและคุณวุฒิทั้งพิจารณาถึงความรู้จักคุ้นเคยกับทายก อีกทั้ง ให้พระหมุนเวียนผลัดเปลี่ยนกันไปตามวาระและตามความเหมาะสมด้วย^{๘๐}

บิณฑบาต หมายถึง อาหารที่ใส่ลงในบาตรพระ ในภาษาไทยใช้ในความหมายว่า รับของใส่บาตร พระที่ไปบิณฑบาต คือ ไปรับอาหารที่เขาส่งใส่ลงในบาตร^{๘๑} ดังที่ ในพระวินัยปิฎก มหาวรรค ทรงอนุญาตให้บอก นิสสัย ๔ พระพุทธเจ้าทรงให้โอวาทพระสงฆ์ผู้บวชใหม่ ว่า “บรรพชาอาศัยโภชนะ คือ คำข้าวอันหาได้ด้วยปัสสัณห์ เธอพึงทำอุตสาหะในสิ่งนั้นตลอดชีวิต”^{๘๒} และผู้ที่มาบวชในบวรพุทธศาสนาจะต้องถือ นิสสัยอย่างเคร่งครัด ได้แก่ บิณฑิยาโลปโภชนะ บิณฑบาตเลี้ยงชีพ ให้พิจารณาคุณค่าแท้ของอาหาร คือ เพื่อหล่อเลี้ยงร่างกาย คุณค่าเทียม คือ ความอร่อย ความหรูหรา ฟุ่มเฟือย ความมัน ความสนุกสนาน^{๘๓}

ปัจจัยสำหรับเลี้ยงชีพของพระภิกษุ คือ อาหาร อาหารสำหรับพระภิกษุเป็นอาหารที่ต้องอาศัยผู้อื่นเขามีศรัทธาแล้วถวายจึงจะฉันได้ จะไปหาหรือทำเองโดยเที่ยวประกอบอาชีพ หรือแม้แต่ไปเก็บผลไม้ตกหล่นกินเองก็ไม่ได้ ต้องให้ปากท้องขึ้นอยู่กับประชาชน และประพฤติดนให้น่าศรัทธา เลื่อมใส อาหารที่ชาวบ้านถวายเรียกว่า บิณฑบาต จึงต้องใช้ลำแข้งของตัวเองเดินไป เขาศรัทธาก็ใส่บาตรให้ ต่อมาเมื่อมีผู้ศรัทธานำมาถวายถึงวัด พระพุทธเจ้าก็อนุญาตเพราะเขาถวายด้วยศรัทธา เรียกว่าเป็นอดิเรกกลาก^{๘๔}

การบิณฑบาตมีความสำคัญในฐานะที่เป็นพุทธวงศ์ คือ พระพุทธเจ้าทุก ๆ พระองค์ในอดีตได้ประพฤติปฏิบัติเป็นแบบอย่างสืบต่อกันมา คงจะเห็นได้จากเมื่อครั้งที่พระพุทธเจ้าเสด็จกลับกรุงกบิลพัสดุ์ ได้เสด็จเข้าไปบิณฑบาตในเมือง พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ เมื่อพระเจ้าสุทโธทนะทรงทราบจึงรีบเสด็จไปยืนเบื้องพระพักตร์ของพระพุทธเจ้าตรัสว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เพราะเหตุไรพระองค์จึงทำให้หม่อมฉันได้อาย วงศ์ของเราเป็นวงศ์กษัตริย์ ไม่เคยมีกษัตริย์องค์ใดออกไปเที่ยวภิกขาจารเช่นนี้ พระพุทธองค์ตรัสว่า มหาบพิตร คำว่าวงศ์กษัตริย์นั้นเป็นวงศ์ของพระองค์ ส่วนวงศ์ของอาตมาภาพอันมีพระที่ปึงกรพระพุทธเจ้า เป็นต้นนั้น ชื่อว่าพุทธวงศ์ ซึ่งสำเร็จการเลี้ยงชีพด้วยภิกขาจารเท่านั้น แล้วตรัสพระคาถาว่า บุคคลไม่ควรประมาทในบิณฑบาตที่ตนได้รับ^{๘๕}

^{๘๐} พระครูกล้วยานสิทธิวัฒน์ (สมาน พรหมอยู่/กลยาณธมโม), **เอตทัคคะในพระพุทธศาสนา**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๔), หน้า ๑๔๔.

^{๘๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมศาสนา ฉบับประมวลศัพท์**, หน้า ๑๘๒.

^{๘๒} วิ.มหา. (ไทย) ๔/๑๘๒/๑๙๗.

^{๘๓} เสฐียรพงษ์ วรรณปก, **พุทธศาสนาทรรคนะและวิจารณ์**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๓), หน้า ๖๘.

^{๘๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **สอนนาคนอนจิต ชีวิตพระ ชีวิตชาวพุทธ**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๔๒-๔๓.

^{๘๕} วิเชียร มีผลกิจ และสุริย์ มีผลกิจ, **พระพุทธกิจ ๔๕ พรรษา**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทคอมฟอร์ม จำกัด, ๒๕๔๓), หน้า ๑๖.

ภิกษุผู้ถือเทียวบิณฑบาตเป็นวัตร ย่อมเชื่อว่าเป็นผู้มีข้อปฏิบัติอันสมควรแก่ปัจจัย (อันควรแก่การเลี้ยงชีพ) ตามที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสเป็นหลักไว้ว่า “การบวชอาศัยโภชนาหารอันจะพึงได้ด้วย การเทียวบิณฑบาตด้วยกำลังปลีแข้ง” และในคัมภีร์บัญญัติบทการศึกษาของการเทียวบิณฑบาตเอาไว้ โดยเริ่มตั้งแต่การนุ่งห่มจีวรเพื่อออกไปบิณฑบาตจนกระทั่งฉันเสร็จแล้วเก็บบาตร ความว่า ภิกษุผู้เทียวบิณฑบาต เมื่อจะเข้าหมู่บ้าน พึงนุ่งห่มให้เรียบร้อย และปฏิบัติตนขณะเข้าบ้าน ตามเสขียววัตร คือ พระภิกษุสามเณรจะต้องนุ่งห่มให้เรียบร้อย และบิณฑบาตด้วยอาการสงบ^{๘๖}

๒. ทักษะที่เกี่ยวกับวัสดุอุปกรณ์และสถานที่ที่เกี่ยวข้องกับเครื่องนุ่งห่ม

บังสกุลจีวร ผ้านุ่งห่มที่ทำจากของเขาทั้ง รวมทั้งผ้าที่เป็นอติเรกลาภ บังสกุลจีวร คือ ผ้านุ่งห่มของพระภิกษุซึ่งพระพุทธรเจ้าทรงอนุญาตให้ภิกษุเก็บผ้ามาจากผ้าห่อศพแล้วนำมาเย็บต่อกันเป็นผืน นอกจากนี้ในพระไตรปิฎกบางตอน ยังใช้คำเรียกผ้ายดังกล่าวเป็นเครื่องหมายแสดงถึงการเปลี่ยนสถานภาพจากฆราวาสมาเป็นพระภิกษุด้วย เช่น ในมหาปทานสูตร ตอนที่พระวิปัสสิราชกุมารเสด็จประพาสอุทยานได้ทอดพระเนตรเห็นบุรุษศิระโหล่นุ่งห่มผ้ากาสาวพัสดุ์ จึงตรัสถามนายสารถิว่า “ชายคนนี้ถูกใครทำอะไรให้ทั้งศิระและเครื่องนุ่งห่มของเขาจึงไม่เหมือนของคนอื่น ๆ” นายสารถิพุทธตอบว่า “ขอเดชะ ผู้นี้ชื่อว่าบรรพชิต”^{๘๗} พระพุทธรเจ้าทรงอนุญาตจีวร ๖ ชนิด คือ โขมะ (ผ้าเปลือกไม้) กัปปาสิกะ (ผ้าฝ้าย) โกเสยยะ (ผ้าไหม) กัมพล (ผ้าขนสัตว์) สาณะ (ผ้าป่าน) และกังคะ (ผ้าที่ทำด้วยของผสมกัน)^{๘๘} นอกจากจีวรทั้ง ๖ ชนิดแล้ว ในจีวรชั้นธกะ พระพุทธรเจ้ายังทรงอนุญาตผ้าปาวาร ผ้าปาวารแถมไหม และผ้าโกเชวอีกด้วย^{๘๙} นอกจากพระพุทธรเจ้าจะทรงอนุญาตให้ภิกษุเก็บผ้ามาจากผ้าห่อศพแล้วนำมาเย็บต่อกันเป็นผืนเพื่อเย็บเป็นจีวรแล้ว ยังทรงอนุญาต คหบดีจีวร คือ ผ้าจีวรที่พวกคหบดีถวายแก่ภิกษุเพื่อใช้เป็นผ้าบังสกุลสำหรับนุ่งห่ม กล่าวคือ พระภิกษุไม่ได้ทำขึ้นเองแต่มีผู้ถวายมาให้ อย่างไรก็ตาม พระพุทธรองค์ทรงกล่าวสรรเสริญความสันโดษด้วยการใช้จีวรตามมีตามได้^{๙๐} ในกฐินชั้นธกะกล่าวถึงรูปแบบจีวรที่มีชั้น ๕ คือ จีวรที่ตัดเย็บปรากฏกระหง (ผ้าท่อนหนึ่ง ๆ มีลักษณะเหมือนกระหงนา มีรูปสี่เหลี่ยม) มีกระหงใหญ่ กระหงเล็ก โดยมีจุดคันดุดคั่นนายนระหว่างกระหงจีวร ซึ่งแบ่งเป็น ๕ กระหง^{๙๑} สำหรับขนาดของจีวรไม่ได้ระบุไว้ในพระวินัยปิฎกโดยตรง แต่มีมูลเหตุเรื่องพระภิกษุนั้นนุ่งห่มจีวรขนาดเท่ากับสุตจีวร ทำให้ภิกษุอื่นเข้าใจว่าท่านคือพระพุทธรเจ้า เป็นเหตุให้เกิดความเข้าใจผิดในหมู่สงฆ์ ด้วยเหตุนี้จึงทรงมีพระวินัยบัญญัติว่า “ก็ภิกษุทำจีวรมีขนาดเท่ากับสุตจีวร หรือใหญ่กว่า ต้องอาบัติปาจิตติยที่ชื่อว่าเนทนกะ ขนาดเท่าสุตจีวรของสุตในข้อนั้น คือ ยาว ๙ คืบ กว้าง ๖ คืบ โดยคืบสุต นี่เป็นขนาดเท่าสุตจีวรของพระสุต”^{๙๒}

^{๘๖} วัชร ศรีเมือง, วินัยสงฆ์, (ลำปาง : ลำปางภัณฑิ์เพ็ญ, ๒๕๔๕), หน้า ๑๔๐.

^{๘๗} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๕๓/๒๙.

^{๘๘} วิ.ม. (ไทย) ๒/๔๖๓/๔.

^{๘๙} วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๓๓/๑๙๙.

^{๙๐} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๒๔๒/๒๘๖.

^{๙๑} วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๐๘/๑๔๘.

^{๙๒} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๔๘/๖๒๔.

จีวร มี ๓ ผืน ได้แก่ สังฆาฏิ (ผ้าพาดบ่า) อุตราสังฆ์ (ผ้าจีวรสำหรับห่ม) และอันตรวาสก (สบงสำหรับนุ่ง) แต่นิยมเรียกรวมกันว่า ไตรจีวร นอกจากนี้ยังมีผ้าบริวาร คือ ผ้าที่เป็นเครื่องใช้สอยของพระภิกษุ ในอัฐบริวาร (บริวาร ๘) มีของที่เป็นผ้า ๔ รายการ คือ ไตรจีวร ๓ และผ้ากรองน้ำ ๑ นอกจากนี้มีคำอธิบายลักษณะของภิกษุผู้สันโดษว่า ภิกษุผู้สันโดษซึ่งจะเดินทางไปไหนก็ได้ตามปรารถนาคือท่านที่มีบริวาร ๘ นอกจากนี้ผู้มีบริวาร ๙ (เพิ่มผ้าปูลาดหรือลูกกัญญา) มีบริวาร ๑๐ (เพิ่มผ้านิสีทนะหรือแผ่นหนัง) มีบริวาร ๑๑ (เพิ่มไม้เท้าหรือทะนันทัน) มีบริวาร ๑๒ (เพิ่มร่มหรือรองเท้า) ก็เรียกว่ามักน้อยสันโดษ^{๙๓} นอกจากนี้ ยังมีเรื่องผ้าที่ปรากฏเป็นเครื่องใช้สอยนอกเหนือไปจากที่ได้กล่าวไว้แล้ว เช่น ผ้าปาวาร ผ้าเช็ดเท้า ผ้าปิดฝี ผ้าสาฎก ผ้าปลอกฟูก ผ้าปูพื้น ผ้าปูรักษาผิวพื้น ผ้าปูนั่ง ผ้าปูนอน ผ้าปูเตียง ผ้าลาด ผ้าคลุมอาสนะ ฯลฯ เรียกว่า บริวาราล๑^{๙๔} อย่างไรก็ตาม งานวิจัยของนักวิชาการด้านผ้าทอชี้ให้เห็นว่า ในแถบเอเชียอาคเนย์ ผ้ามีบทบาทที่สำคัญมากในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ นอกจากจะใช้ผ้าในการตกแต่งประดับประดาแล้ว ผ้ายังเป็นสื่อกลางระหว่างผู้คนในพิธีกรรมและบรรดาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย^{๙๕} ประการสำคัญ คือ การนุ่งห่มผ้าบังสุกุลจีวรของภิกษุนั้น พระพุทธเจ้าทรงมีเจตนารมณ์ชัดเจนว่า ให้พิจารณาโดยแยบคาย แล้วนุ่งห่มจีวร เพียงเพื่อบำบัดความหนาว เพื่อบำบัดความร้อน เพื่อบำบัดสัมผัสอันเกิดจากเหลือบ ยุง ลม แดด และสัตว์เลื้อยคลานทั้งหลาย และเพียงเพื่อปกปิดอวัยวะ อันให้เกิดความละอาย ไม่ให้เป็นไปเพื่อประดับ ไม่ให้เป็นไปเพื่อตกแต่ง แต่ให้เป็นไปเพื่อความตั้งอยู่ได้แห่งกายนี้ เพื่อความเป็นไปได้ของอัตภาพ เพื่อความสิ้นไปแห่งความลำบากทางกาย เพื่ออนุเคราะห์แก่การประพาสพรหมจรรย์^{๙๖}

๓. ทศนะที่เกี่ยวกับวัสดุอุปกรณ์และสถานที่ที่เกี่ยวข้องกับที่อยู่อาศัย

เดิมทีในสมัยพุทธกาลนั้น พระภิกษุสงฆ์อาศัยอยู่ในป่า โคนไม้ ภูเขา ซอกเขา ถ้ำ ป่าช้า ป่าชุก ลอมฟาง และที่แจ้ง เพื่อบำเพ็ญจิตภาวนา ครั้นเศรษฐีชาวกรุงราชคฤห์เห็นจึงเกิดศรัทธาได้สร้างวิหารถวาย ต่อมาประชาชน ได้สร้างที่อยู่ถวายเพิ่ม พระพุทธองค์ทรงอนุญาตที่อยู่ ๕ ชนิด คือ วิหาร ปราสาท เรือนเป็นชั้น เรือนโล้น หรือหลังคาตัดและถ้ำ^{๙๗} เวฬุวันเป็นวัดแห่งแรกที่พระพุทธองค์ทรงรับ และได้ทรงอนุญาตให้ภิกษุรับเสนาสนะและอยู่จำพรรษาได้ ทำให้เกิดมีอาวาสึก ซึ่งหมายถึง ผู้อยู่ประจำ เป็นผู้ดูแลสมาชิกในองค์กร พระเถระรูปเดียวอาจดำรงตำแหน่งอุปฌาย์อาจารย์และคณาจารย์ในขณะเดียวกันก็ได้ พระเถระที่รับผิดชอบงานพระศาสนาทั้งหมดจะขึ้นตรงต่อพระพุทธเจ้า จึงมีธรรมเนียมว่าหลังจากออกพรรษาจะมาเฝ้าพระพุทธเจ้าเพื่อกราบทูลรายงานเหตุการณ์ต่าง ๆ^{๙๘}

^{๙๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมศาสนา ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๑๗๔.

^{๙๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗๕.

^{๙๕} ร็อบบิน แม็คเวล, “ความหวัง ศรัทธาและเนื้อนาบุญ”, ใน ผ้าเอเชีย-มรดกร่วมทางวัฒนธรรม, รวบรวมโดย ทรงศักดิ์ ปรางวัฒนากุล, (กรุงเทพมหานคร: อัมรินทร์พรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๕๓): ๒๐๗.

^{๙๖} กองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, บททำวัตรสวดมนต์ (แปล), (กรุงเทพมหานคร: ฝ่ายเผยแผ่พระพุทธศาสนา กองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๓), หน้า ๑๓-๑๔.

^{๙๗} วิ.จุ. (ไทย) ๗/๒๕๔/๙.

^{๙๘} พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ จิตตภาโณ), ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๖๙.

การก่อสร้างที่อยู่อาศัยของภิกษุนั้นจะต้องให้สงฆ์กำหนดเขตให้ชัดเจน ซึ่งอาจวิเคราะห์ได้จากกรณีที่ภิกษุชาวเมืองอาฬวีสร้างกุฏิด้วยเครื่องอุปกรณ์ที่ขอมมา ไม่มีเจ้าของสร้างให้ สร้างเป็นของส่วนตัวไม่จำกัดขนาด กุฏิสร้างไม่เสร็จ อีกทั้งยังรบกวนชาวบ้านให้ช่วยบริจาคสิ่งของสำหรับการก่อสร้าง ทำให้ชาวบ้านต้องเดือดร้อน พระพุทธองค์ทราบจึงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ อาศัยเรื่องนี้เป็นต้นเหตุทรงดำหนิ แล้วบัญญัติให้ภิกษุผู้จะสร้างกุฏิจะต้องกำหนดเขต แคนให้ชัดเจนให้ได้ขนาดยาว ๑๒ คืบ กว้าง ๗ คืบโดยคืบพระสุคต และต้องให้ภิกษุสงฆ์ดูพื้นที่ที่ไม่มีอันตราย มีบริเวณโดยรอบ ถ้าไม่ให้ภิกษุสงฆ์ ชีเขตแดน หรือสร้างเกินขนาดทรงปรับอาบัติสังฆาทิเสส^{๙๙}

อย่างไรก็ตาม จากการเพิ่มของจำนวนภิกษุจึงเป็นสาเหตุนำไปสู่ความขัดแย้งเรื่องเสนาสนะที่มีไม่พอต่อความต้องการ เห็นได้จากกรณีพวกภิกษุอันเตวาสิกของพวกภิกษุฉัพพัคคีย์จับจองวิหารที่นอนไว้เฉพาะพวกของตน^{๑๐๐} พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติอาบัติทุกกฏ ในฐานะพระภิกษุได้พากันแย่งที่พักอาศัยโดย ไม่ได้สนใจพระสารีบุตรผู้มีพรรษามากกว่า ว่าจะมีที่พักอาศัยหรือไม่^{๑๐๑} พระพุทธเจ้าจึงทรงอนุญาตการแต่งตั้งผู้ทำการแทนสงฆ์เพื่อจัดการเสนาสนะ คือ เจ้าอธิการแห่งเสนาสนะ มีหน้าที่แจกเสนาสนะให้ภิกษุ เรียกว่า เสนาสนปัญญูปกะ โดยพระทักขมัลลบุตรผู้เป็นพระอรหันต์ ประกอบ ด้วยปฏิสัมภิทา ๔ และอภิญญา ๖ ได้รับหน้าที่เป็นผู้จัดเสนาสนะในมหาวิหาร ๑๘ แห่ง ท่านได้รับการยกย่องว่าเป็นยอดในการจัดเสนาสนะ โดยจัดที่อยู่อาศัยให้ผู้ที่มาพักตามความต้องการ ซึ่งทำให้ผู้มาพักเกิดความสบายใจ อบอุ่น เป็นกันเอง ด้วยญาณแห่งความเป็นพระอรหันต์ ท่านจึงรู้ชัดว่าอะไรเป็นธรรมหรือไม่เป็น ท่านอธิบายให้สามารถปฏิบัติตามได้อย่างแจ่มแจ้งว่า นี่เตียง นี่ตั่ง นี่ฟูก นี่หมอน นี่ที่ถ้ายอุจจาระ นี่ที่ปัสสาวะ นี่น้ำดื่ม นี่น้ำใช้ นี่ไม้เท้า นี่ระเบียบกติกาสงฆ์ ควรเข้าเวลานี้ ควรออกเวลานี้^{๑๐๒}

ปัจจุบัน เสนาสนะ หมายถึง ที่อยู่อาศัย เช่น กุฏิ วิหาร และเครื่องใช้เกี่ยวกับสถานที่ เช่น โต๊ะ เก้าอี้ แม้โคนไม้ เมื่อใช้เป็นที่อยู่อาศัย ก็เรียกว่า เสนาสนะ^{๑๐๓} โดยในการใช้สอย ภิกษุพึงพิจารณาโดยแยกคายแล้วใช้สอยเสนาสนะ เพียงเพื่อบำบัดความหนาว เพื่อบำบัดความร้อน เพียงเพื่อบำบัดสัมผัสอันเกิดจากเหลือบ ยุง ลม แดด และสัตว์เลื้อยคลานทั้งหลาย เพียงเพื่อบรรเทาอันตราย อันจะพึงมีจากดินฟ้าอากาศ และเพื่อความเป็นผู้นอนติดอยู่ได้ในที่หลีกเร้นสำหรับภาวนา^{๑๐๔}

^{๙๙}วิ.มหา. (ไทย) ๑/๓๔๒-๓๔๘/๓๗๘-๓๘๓.

^{๑๐๐}วิ.จู. (ไทย) ๗/๓๑๐/๑๒๑.

^{๑๐๑}วิ.จู. (ไทย) ๗/๓๑๐/๑๒๑-๑๒๔.

^{๑๐๒}วิ.จู. (ไทย) ๖/๑๙๑/๓๐๓.

^{๑๐๓}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๔๖๒.

^{๑๐๔}กองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, บททำวัตรสวดมนต์ (แปล), หน้า ๑๓-

๔. ทักษะที่เกี่ยวกับวัสดุอุปกรณ์และสถานที่ที่เกี่ยวข้องกับยารักษาโรค

พระพุทธเจ้าทรงให้พระอุปัชฌาย์บอกนิสสัย ๔ เพื่อการดำรงชีพของภิกษุ ซึ่งประการสุดท้าย คือ ปุติมุตตเภสัช ยาน้ำมูตรเน่า^{๑๐๕} ซึ่งคำว่า มูตร ได้แก่ ปัสสาวะ น้ำเบา เยี่ยว^{๑๐๖}

จุดประสงค์ของการบอกนิสสัย ก็เพื่อต้องการให้ผู้ที่ยังบวชเข้ามาใหม่ได้รู้สิ่งที่สำคัญ หรือ สิ่งที่เป็นพื้นฐานสำหรับการดำรงชีวิตของสมณะ หรือการดำรงอยู่ของอัฐภาพ โดยสมควร เท่าที่จำเป็น และพอเพียง เท่านั้น ดังกรณีของ เภสัชบริขาร หรือยารักษาโรคนี้ พระพุทธเจ้าทรงมุ่งหมายให้ภิกษุพิจารณาโดยแยบคายแล้วบริโภคเภสัชบริขารอันเกื้อกูลแก่คนไข้ เพียงเพื่อบำบัดทุกข์เวทนาอันบังเกิดขึ้นแล้ว มีอาพาธต่าง ๆ เป็นมูล และเพื่อความเป็นผู้ไม่มีโรคเบียดเบียนเป็นอย่างยิ่ง เท่านั้น^{๑๐๗}

พระพุทธศาสนามีทัศนะว่าร่างกายหรือรูปธรรม เป็นสภาพที่มีทุกข์ มีโทษมากมาย เป็นที่อยู่อันอุดมหรือเป็นแหล่งสะสมของโรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ ทั้งมีธรรมชาติที่ต้องเจ็บป่วย ตามพุทธพจน์ที่ว่า “ร่างกายนี้แก่หง่อมแล้ว เป็นรังของโรค มีแต่จะทรุดโทรมลงไป ร่างกายที่เนา เปื่อยนี้ก็จะแตกดับไป เพราะชีวิตมีความตายเป็นที่สุด”^{๑๐๘}

ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาได้มีการกล่าวอ้างถึงโรคต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับร่างกายไว้อย่าง หลากหลาย เป็นการแสดงถึงความยอมรับในความอุดมไปด้วยโรคภัยไข้เจ็บของร่างกาย เช่น โรคตา โรคหู โรคจมูก โรคลิ้น โรคกาย โรคศีรษะ โรคที่ใบหู โรคปาก โรคฟัน โรคไธ โรคหืด โรคไข้หวัด โรคไข้พิษ โรคไข้เชื่อมซึม โรคท้อง โรคลมสลับ โรคลงแดง โรคจุกเสียด โรคลงราก โรคเรื้อน โรคฝี โรคกลาก โรคมองคร่อ โรคลม บ้าหมู โรคหิดเปื่อย โรคหิดดำน โรคคุดทะราด โรคหูด โรคละอองบวม โรคอาเจียนเป็นเลือด โรคดี โรคเบาหวาน โรคเริม โรคพุพอง โรค ริดสีดวง อาพาธมีดี เป็นสมุฏฐาน อาพาธมีเสลดเป็นสมุฏฐาน อาพาธมีลมเป็นสมุฏฐาน อาพาธมีไข้สันนิบาตเป็นสมุฏฐาน อาพาธที่เกิดแต่ฤดูแปรปรวน อาพาธที่เกิดแต่การบริหารที่ไม่ สม่าเสมอ อาพาธที่เกิดแต่ความเพียรเกินกำลัง อาพาธที่เกิดแต่วิบากของกรรม ความหนาว ความร้อน ความหิว ความกระหาย ปวด อุจจาระ ปวดปัสสาวะ เป็นต้น^{๑๐๙}

พระพุทธศาสนาให้ความใส่ใจและเห็นคุณค่าของการมีร่างกายแข็งแรงมีสุขภาพดี พระสูตรต่าง ๆ ได้แสดงให้เห็นว่า พระพุทธองค์ได้ตรัสแสดงถึงส่วนดีหรือประโยชน์ หรือคุณค่าแห่งการมีสุขภาพดี มีร่างกายสมบูรณ์แข็งแรงไว้

^{๑๐๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๑๓๐-๑๓๑.

^{๑๐๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๓๒.

^{๑๐๗} กองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, บททำวัตรสวดมนต์ (แปล), หน้า ๑๓-๑๔.

^{๑๐๘} พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๔๘/๗๘.

^{๑๐๙} วจ.ทสก. (ไทย) ๒๔/๖๐/๑๒๙-๑๓๑.

ดังเช่นในอรรถทวาร (ประตูแห่งประโยชน์ ช่องทางแห่งประโยชน์) หรือ วัฒนมุข (ธรรมที่เป็นปากทางแห่งความเจริญ) ไว้ ๖ อย่างนั้นมี ความไม่มีโรคเป็นหนทางสู่ความเจริญอย่างหนึ่ง เพราะการที่มีร่างกายแข็งแรง ไม่มีโรค ย่อมสามารถสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ และสามารถพัฒนาตนเพื่อตอบสนองจุดหมายในทุก ๆ ระดับ คือ ความไม่มีโรค คือ การคล้อยตามความรู้ของท่านผู้ฉลาด การสดับตรับฟัง การประพฤติสมควรแก่ธรรม ความที่จิตไม่หดหู่ คุณธรรม ๖ ประการนี้ เป็นช่องทางหลักแห่งประโยชน์หรือ “ความไม่มีโรค เป็นลาภอันประเสริฐ นิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง บรรดาทางทั้งหลายอันให้ถึงอมตธรรม ทางมีองค์ ๘ เป็นทางอันเกษม”^{๑๑๐}

สุขภาพ หรือ สุขภาวะ ทั้งสองเป็นคำเดียวกันในภาษาบาลี แต่ภาษาไทยแผลง “ว” เป็น “พ” เป็นคำ ว่า สุขภาพ เมื่อความหมายของสุขภาพ คือ สุขภาพทางกาย จิต สังคม และปัญญา จึงสื่อ ความหมายใกล้ความสุข ภาวะปลอดทุกข์ เป็นสุข เป็นภาวะที่สมบูรณ์ คำสมัยใหม่เรียกว่า องค์รวม สุขภาพแนวพุทธหรือสุขภาพแนวพุทธประกอบด้วยลักษณะที่เป็นวิชา (ความสว่างผ่องใส) วิมุตติ (ความหลุดพ้นเป็นอิสระ) วิสุทธิ (ความหมดจด ไม่ขุ่นมัวเศร้าหมอง) สันติ (ความสงบไม่ร้อนรนกระวนกระวาย) ซึ่งเป็นภาวะที่เป็นความดีงามของชีวิต^{๑๑๑}

สาเหตุของโรคทางกายนั้น พระพุทธองค์ได้ทรงจำแนกสาเหตุของการเกิดโรคทางกายไว้อย่างหลากหลาย ดังนี้

- สาเหตุจากดี
- สาเหตุจากเสมหะ (เสลด)
- สาเหตุจากลม
- สาเหตุจากใช้สันนิบาต
- สาเหตุจากการเปลี่ยนฤดูกาล
- สาเหตุจากการผลัดเปลี่ยนอิริยาบถไม่ได้ส่วนกัน
- สาเหตุจากความปากเพียรเกิดกำลังความสามารถ
- สาเหตุเกิดจากผลกรรม
- สาเหตุจากความหนาว ความร้อน (ภูมิอากาศ)
- สาเหตุจากความหิว กระจาย ปวดอุจจาระ ปวดปัสสาวะ (ความต้องการเพื่อการดำรงอยู่)
- สาเหตุจากการถูกสัมผัสสัมผัส เย็น ลม แดด และสัตว์เลื้อยคลาน^{๑๑๒}

^{๑๑๐}ม.ม. (ไทย) ๑๓/๒๑๕-๒๑๖/๒๕๔-๒๕๕.

^{๑๑๑}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), สุขภาวะองค์รวมแนวพุทธ ภาวะที่ปลอดทุกข์และเป็นสุขในระบบชีวิตแห่งธรรมชาติ และสังคมยุคไอที, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันบันลือธรรม, ๒๕๔๙), หน้า ๓.

^{๑๑๒}ช.ม. (ไทย) ๑๑/๒๙/๑๗.

พระพุทธองค์ทรงมีพุทธานุญาตให้เภสัช ๕ เป็นเภสัช (ปัญจเภสัช) คือ เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย เภสัชที่เหมาะสมสำหรับภิกษุผู้อาพาธ เป็นเภสัช (อาหาร) ที่ให้พลังงานสูง ช่วยลดอาการอ่อนเพลีย มีประโยชน์ทางโภชนาการ ทั้งไม่เป็นอาหารหยาบ ทั้งเป็นยา สามารถฉันได้ทั้งเวลาในกาล และเวลาวิกาล ดังพระบัญญัติว่า “เภสัชใดควรลืมหืมสำหรับภิกษุผู้เป็นไข้ คือ เนย ใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย ภิกษุรับประเคนเภสัชนั้นแล้วเก็บไว้ฉันได้ ๗ วันเป็นอย่างมาก ให้เกินกำหนดนั้นไป ต้องอาบัตินิสสัคคียปาจิตติย”^{๑๑๓}

ปัจจุบัน พระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทกับแนวคิดตะวันตก มีประเด็นที่เหมือนกัน คือ การไม่ปฏิเสธการแพทย์แผนปัจจุบัน ใช้การรักษาแบบเวชศาสตร์กายจิตสัมพันธ์ประกอบกับใช้หลักจิตวิทยา และมองผู้ป่วยเป็นศูนย์กลาง แต่พระพุทธศาสนามีความแตกต่างเฉพาะประเด็นของการใช้ธรรมะเพื่อตอบสนองประเด็นด้านจิตวิญญาณของผู้ป่วยด้วย^{๑๑๔}

ข. การจัดการวัดอุปกรณ์และสถานที่ของวัดในปัจจุบัน

วัดเป็นที่อยู่ของพระสงฆ์ เป็นที่พำนักอาศัยของพระภิกษุสามเณรและประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ในพระพุทธศาสนา^{๑๑๕} มีฐานะเป็นนิติบุคคล ตามความในมาตรา ๓๑ วรรคสอง และมาตรา ๑๙ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ วัดจึงได้รับความคุ้มครองจากบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์และกฎหมายอื่น ๆ วัดทั้งหลายย่อมมีสิทธิและหน้าที่ต่าง ๆ ตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายดังเช่นบุคคลธรรมดา เว้นแต่สิทธิและหน้าที่ในการต่าง ๆ เองมิได้ จำเป็นต้องมีผู้แทน เพื่อใช้สิทธิและหน้าที่หรือแสดงเจตนาแทน ดังเช่นบทบัญญัติในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ มาตรา ๓๑ วรรคสามว่า เจ้าอาวาสเป็นผู้แทนของวัดในกิจการทั่วไป ดังนั้น เจ้าอาวาสเป็นทั้งผู้ปกครองวัดตามความในมาตรา ๓๖ และเป็นผู้แทนวัดตามความในมาตรา ๓๑ วรรคสาม ทั้งเป็นฐานะเป็นเจ้าพนักงานตามความในประมวลกฎหมายอาญา ดังความแห่งมาตรา ๔๕ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ว่า ให้ถือว่าพระภิกษุซึ่งได้รับแต่งตั้งในการดำรงตำแหน่งในการปกครองคณะสงฆ์ และไว้วางใจเป็นเจ้าพนักงานตามความในประมวลกฎหมายอาญา^{๑๑๖}

โดยที่ มาตรา ๓๗ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ อันเป็นกฎหมายสูงสุดของคณะสงฆ์ไทย ระบุหน้าที่ของเจ้าอาวาสไว้ว่า มีหน้าที่ดังนี้

^{๑๑๓}วิ.มท. (ไทย) ๒/๖๒๒/๑๔๓.

^{๑๑๔}พระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุทโธ), “การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องสุขภาพแบบองค์รวมในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับแนวคิดตะวันตก”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ก.

^{๑๑๕}บุญร่วม เทียมจันทร์, เจ้าอาวาส เจ้าพนักงาน ใครกำหนด, (กรุงเทพมหานคร: สามดีพริ้นติ้ง อีควิปเมนต์, ๒๕๔๖), หน้า ๓๙.

^{๑๑๖}พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปณโณ), การคณะสงฆ์และการพระศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๑๖.

๑. บำรุงรักษาวัด จัดกิจการและศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี

๒. ปกครองและสอดส่องให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีที่อยู่หรือพำนักอาศัยอยู่ในวัดนั้น ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ หรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม

๓. เป็นธุระในการศึกษาอบรมและสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์

๔. ให้ความสะดวกตามสมควรในการบำเพ็ญกุศล^{๑๑๗}

ตามความในวงเล็บที่หนึ่ง เมื่อนำมาขยายความ พบว่า มีหน้าที่ที่ต้องถือปฏิบัติให้เป็นรูปธรรมอย่างหนึ่ง คือ จัดการศาสนสมบัติให้เป็นไปด้วยดี หมายถึง การดูแลและรักษา การใช้จ่าย การจัดหาทรัพย์สินของวัด ตลอดจนการบัญชีทั้งส่วนที่เป็น ศาสนวัตถุ ศาสนสถาน และศาสนสมบัติของวัดที่ตนเองเป็นเจ้าของให้ให้เป็นไปด้วยดี คือ ให้เป็นไปตามวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง^{๑๑๘}

แม้การดูแลวัดจัดเป็นภาระงานในด้านสาธารณูปการอันเป็นการคณะสงฆ์และการพระศาสนาที่พระสงฆ์และวัดต้องดำเนินการเพื่อประโยชน์ของสังคมไทย แต่อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันยังประสบปัญหาต่าง ๆ ซึ่งปัญหาสำคัญอย่างหนึ่งขององค์กรสงฆ์โดยรวมก็คือความรู้ความเข้าใจในด้านการบริหารจัดการที่ยังไม่ได้ปรับระบบบริหารให้สอดคล้องกับยุคสมัย^{๑๑๙}

สรุปได้ว่า วัสดุอุปกรณ์และสถานที่ของวัดตามหลักพระธรรมวินัยส่วนใหญ่เป็นการบริหารจัดการทรัพย์สินที่จัดอยู่ในปัจจัย ๔ คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค (จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ เกสซ์) ซึ่งทายกถวายแก่สงฆ์ โดยผู้รับหน้าที่จัดการจะต้องได้รับแต่งตั้งจากสงฆ์ โดยต้องคัดเลือกภิกษุที่มีความรู้ความสามารถในหน้าที่นั้นๆ ตำแหน่งหน้าที่ทุกหน้าที่ ผู้ที่จะได้รับแต่งตั้งต้องมีคุณสมบัติ ๕ ประการ คือ ไม่ลำเอียงเพราะความชอบพอ ไม่ลำเอียงเพราะความเกลียดชัง ไม่ลำเอียงเพราะความเขลา ไม่ลำเอียงเพราะความกลัว และต้องรู้วิธีบริหารจัดการในเรื่องนั้น ๆ โดนคุณสมบัติข้อสุดท้ายนี้เป็นความสามารถและเข้าใจถึงการจัดการ เป็นคุณภาพภายนอก นั่นเอง และในยุคปัจจุบัน การบริหารจัดการวัสดุอุปกรณ์และสถานที่ของวัด เป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาสโดยตรง ตามความในมาตรา ๓๗ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ อันเป็นกฎหมายสูงสุดของคณะสงฆ์ไทย ซึ่งระบุหน้าที่ของเจ้าอาวาสไว้ประการแรก คือ บำรุงรักษาวัด จัดกิจการและศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี

^{๑๑๗} กนก แสนประเสริฐ, **ประมวลพระราชบัญญัติคณะสงฆ์**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๙), หน้า ๙.

^{๑๑๘} กรมการศาสนา, **คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยพระราชบัญญัติ กฎ ระเบียบ และคำสั่งของคณะสงฆ์**, หน้า ๗๗.

^{๑๑๙} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **พระพุทธศาสนายุคโลกาภิวัตน์**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙), หน้า ๑๕.

๒.๓.๔ การจัดการ

จากการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับ การจัดการ ผู้วิจัยได้ประมวลเนื้อหาสาระสำคัญไว้ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

การบริหารจัดการ หมายถึง การทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยคนอื่น (Getting Things Done Through Other People) มีวิธีการที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ซึ่งดำรงสืบมาจนถึงปัจจุบันเป็นเวลากว่า ๒,๕๐๐ ปี ตามคำย่อในภาษาอังกฤษว่า POSDC^{๑๒๐} สอดคล้องกับทฤษฎีตะวันตก ในปี ค.ศ. ๑๙๗๒ โดย Harold Koontz^{๑๒๑} ดังนี้

P คือ Planning หมายถึง การวางแผน เป็นการกำหนดแนวทางดำเนินงานในปัจจุบัน เพื่อความสำเร็จที่จะตามมาในอนาคต ผู้บริหารที่ดีต้องมีวิสัยทัศน์เพื่อกำหนดทิศทางขององค์กร

O คือ Organizing หมายถึง การจัดองค์กร เป็นการกำหนดโครงสร้างความสัมพันธ์ของสมาชิกและสายบังคับบัญชาภายในองค์กร มีการแบ่งงานกันทำและการกระจายอำนาจ

S คือ Staffing หมายถึง งานบุคลากร เป็นการสรรหาบุคลากรใหม่ การพัฒนาบุคลากร และการใช้คนให้เหมาะกับงาน

D คือ Directing หมายถึง การอำนวยการ เป็นการสื่อสารเพื่อให้เกิดการดำเนินการตามแผน ผู้บริหารต้องมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีและมีภาวะผู้นำ

C คือ Controlling หมายถึง การกำกับดูแล เป็นการควบคุมคุณภาพของการปฏิบัติงานภายในองค์กรรวมทั้งกระบวนการแก้ปัญหาภายในองค์กร

หลักการบริหารทั้ง ๕ นี้เป็นหลักสากลซึ่งนำมาใช้กันอยู่ทั่วไป อีกทั้งนำไปศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบกับองค์ความรู้ในการบริหารอื่น ๆ กันอย่างกว้างขวางนำไปสู่การเกิดองค์ความรู้ใหม่เป็นประโยชน์ต่อการบริหารการจัดการองค์กรอย่างมาก^{๑๒๒}

ก. การวางแผน

หลังจากพระพุทธเจ้าตรัสรู้ได้ ๒ เดือน นั่นคือ เมื่อพระพุทธเจ้าแสดงปฐมเทศนาแก่พระปัญจวัคคีย์ในวันอาสาฬหบูชา ท่านอัญญาโกณฑัญญะได้ดวงตาเห็นธรรมแล้วขอบวชเป็นพระภิกษุรูปแรกในพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรงประทานการอุปสมบทแก่ท่านอัญญาโกณฑัญญะ ด้วยพระพุทธดำรัสว่า “เธอจงเป็นภิกษุมาเถิด ธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว เธอจงประพฤติพรหมจรรย์ เพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบเถิด”^{๑๒๓}

^{๑๒๐} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), พุทธวิธีบริหาร, หน้า ๓.

^{๑๒๑} ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ, องค์การและการจัดการ, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธรรมสาร จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๒๑๑.

^{๑๒๒} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), พุทธวิธีบริหาร, หน้า ๔-๕.

^{๑๒๓} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๑๘/๒๓.

พระพุทธดำรัสดังกล่าวนี้ มีการกล่าวถึงวัตถุประสงค์ของการอุปสมบทไว้ชัดเจนว่า “เธอจงประพฤติพรหมจรรย์ เพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบเถิด”^{๑๒๔} นั้นหมายถึง การกำหนดวัตถุประสงค์ส่วนตัวเพื่อให้สมาชิกใหม่ได้ปฏิบัติไปในทิศทางเดียวกัน พระพุทธเจ้าทรงประสงค์ให้ผู้เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนายึดมั่นเป้าหมายเดียวกัน คือ มุ่งปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้นทุกข์ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสในโอกาสอื่นว่า พรหมจรรย์ (การบวช) นี้ไม่ได้มีไว้สำหรับแสวงหาลาภสักการะและคำสรรเสริญ ไม่ได้มีไว้เพียงเพื่อศีล สมาธิ และปัญญาเท่านั้น แต่มีไว้เพื่อเจโตวิมุตติหรือความหลุดพ้นแห่งจิต

ในพุทธวิธีเกี่ยวกับการวางแผนนี้ สิ่งที่สำคัญมากคือผู้บริหารต้องมีวิสัยทัศน์ พระพุทธเจ้าตรัสว่า ผู้บริหารต้องมีจักขุมา^{๑๒๕} แปลว่า มีสายตาที่ยาวไกล คือ มองการณ์ไกล^{๑๒๖} วิสัยทัศน์ช่วยให้ผู้บริหารสามารถวาดภาพจุดหมายปลายทางได้ชัดเจนและใช้สื่อสารให้สมาชิกภายในองค์กรยอมรับและดำเนินไปสู่จุดหมายปลายทางนั้น องค์กรทั้งหมดก็จะถูกขับเคลื่อนไปด้วยวิสัยทัศน์นี้ พระพุทธเจ้าทรงกำหนดจุดหมายปลายทางในพระพุทธศาสนาไว้ว่า การประพฤติปฏิบัติธรรมทุกอย่างมีเป้าหมายสูงสุดอยู่ที่จุดเดียวคือวิมุตติ (ความหลุด พ้นทุกข์) ดังพุทธพจน์ที่ว่า “เปรียบเทียบเหมือนมหาสมุทรมีรสเดียวคือรสเค็ม ฉันท ไตร ธรรมวินัยนี้ก็มีรสเดียวคือวิมุตติ ฉันทนั้น”^{๑๒๗}

การถือเอาความหลุดพ้นทุกข์เป็นวัตถุประสงค์ส่วนตัวสำหรับสมาชิกทุกคนในพระพุทธศาสนานี้ ใช้ได้กับผู้ยังไม่บรรลुเป็นพระอรหันต์ แต่เมื่อสมาชิกรับเป็นพระอรหันต์ได้ เจโตวิมุตติ หลุดพ้นทุกข์แล้ว วัตถุประสงค์ของเขาก็เปลี่ยนไป นั่นคือ แทนที่จะดำเนินชีวิตเพื่อความหลุดพ้นส่วนตัว พระอรหันต์จะดำเนินชีวิตเพื่อคนอื่นให้หลุดพ้นทุกข์ ดังจะเห็นได้ว่าเมื่อพ้นพรชาแรก มีภิกษุผู้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ ๖๐ รูป

พระพุทธเจ้าทรงวางแผนเพื่อประกาศศาสนาแล้วส่งพระสาวกเหล่านั้นให้แยกย้ายกันไป ในทิศทางต่าง ๆ ด้วยพระดำรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราพ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ เธอทั้งหลายจงเที่ยวจาริกไป เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์แก่ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทเวตาและมนุษย์ทั้งหลาย แต่อย่าไปทางเดียวกันสองรูป... แม้เราเองก็จะไปยังตำบลอุรุเวลาเสนานิคมเพื่อแสดงธรรม”^{๑๒๘}

เนื่องจากพระสงฆ์มีจำนวนจำกัด พระพุทธเจ้าจึงทรงบัญชาให้แต่ละรูปไปตามลำพังผู้เดียว ส่วนพระองค์เองทรงเลือกไปประกาศธรรมแก่เจ้าลัทธิในแคว้นมคธ คือ ชฎิลสามพี่น้องที่ตำบลอุรุเวลาเสนานิคม พระพุทธเจ้าทรงใช้เวลา ๒ เดือนในการชี้แจงให้เข้าใจปรัชญาในพระพุทธศาสนา แก่ชฎิลสามพี่น้องและบริวาร จนทำให้พวกเขาหันมาบวชเกิดความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา

^{๑๒๔} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๓๕๒/๓๗๓.

^{๑๒๕} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมจิตโต), พุทธวิธีบริหาร, หน้า ๖.

^{๑๒๖} อ.ต.ก. (ไทย) ๒๐/๔๕๔/๑๕๖.

^{๑๒๗} ว.จ. (ไทย) ๗/๔๖๒/๒๙๑.

^{๑๒๘} วิ.ม.ท. (ไทย) ๑/๓๒/๓๙.

จากนั้นได้เสด็จไปเทศน์โปรดพระเจ้าพิมพิสารผู้เป็นพระราชอาแห่งแคว้นมคธ พระเจ้าพิมพิสารและประชาชนชาวมคธเห็นว่าขุณทาสที่พวกตนนับถือได้ยอมเป็นสาวกของพระพุทธเจ้า ก็คลายทิฐิมานะหันมาตั้งใจฟังธรรม ในที่สุดก็ได้ดวงตามเห็นธรรมและหันมานับถือพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรงใช้เวลาไม่นานนับจากวันตรัสรู้ก็สามารถวางรากฐานพระพุทธศาสนา ในแคว้นมคธ ซึ่งเป็นหนึ่งในแคว้นมหาอำนาจสมัยนั้น นี่เป็นผลมาจากการวางแผนประกาศพระศาสนาในเบื้องต้นของพระพุทธเจ้า

ถ้าพระพุทธเจ้าไม่ประสบความสำเร็จในการประกาศศาสนาโดยที่หาผู้บรรลุนิพพานตามอย่างพระพุทธองค์ไม่ได้สักคนเดียว พระพุทธเจ้าก็เป็นเพียงพระปัจเจกพุทธะ คือ ผู้ตรัสรู้เฉพาะตนที่ไม่สามารถสอนคนอื่นให้บรรลุนิพพานตามได้ จึงไม่ใช่กบฏบริหาร แต่เพราะเหตุที่พระพุทธเจ้าทรงสามารถทรงสามารถสอนให้คนอื่นตรัสรู้ตามได้พระองค์จึงเป็นพระสัมมาสัมพุทธะผู้สามารถจัดตั้งองค์กรพระพุทธศาสนา และเป็นนักบริหารกิจการพระศาสนา

ในการวางแผนเพื่อประกาศพระศาสนาดังกล่าวมานั้น พระพุทธเจ้าทรงกำหนดวัตถุประสงค์สำหรับให้สมาชิกในองค์กรทุกคนถือปฏิบัติเป็นแบบเดียวกัน นั่นคือให้สมาชิกยึดความหลุดพ้นทุกข์ส่วนตัวหรือความหลุดพ้นทุกข์ของคนอื่นเป็นเป้าหมายของการดำเนินชีวิต การปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้นทุกข์ส่วนตัว เรียกว่า อตตहितสมบัติ การปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้นทุกข์ของคนอื่น เรียกว่า พรหิตสมบัติ^{๑๒๙}

พระพุทธเจ้าทรงมีทั้งอตตहितสมบัติที่เกิดจากพระปัญญาคุณและพรหิตสมบัติที่เกิดจากพระกรุณาคุณ จึงทรงวางรากฐานในการประกาศพระศาสนาด้วยการแสดงโอวาทปาฏิโมกข์ แก่พระอรหันต์ ๑,๒๕๐ รูป ในวันมาฆบูชา หลังจากตรัสรู้ได้ ๔ เดือน

โอวาทปาฏิโมกข์ หมายถึง คำสอนที่เป็นหลักสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่พระอรหันต์เพื่อให้ใช้เป็นแนวทางในการดำเนินงานต่อไป ในโอวาทปาฏิโมกข์นี้ มีการกำหนดให้หนีพพานหรือความหลุดพ้นทุกข์เป็นเป้าหมายสูงสุดในการปฏิบัติธรรม แนวทางปฏิบัติธรรมให้ยึดหลัก ๓ ประการ คือ ไม่ทำชั่วทั้งปวง ทำดีให้ถึงพร้อม และทำจิตใจให้ผ่องใส และนอกจากนี้ยังกำหนดวิธีการประกาศพระศาสนาว่า ให้เผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยสันติหรือความอดทน ไม่ให้ใช้การว่าร้ายหรือการเข่นฆ่าประหัตประหาร เพื่อบีบบังคับให้คนหันมานับถือพระพุทธศาสนา^{๑๓๐} ด้วยเหตุนี้ พระพุทธศาสนาจึงได้ชื่อว่าเป็นศาสนาแห่งสันติภาพ และจะเห็นได้ว่าการวางแผนเพื่อบริหารองค์กรของพระพุทธเจ้านั้น มีการใช้วิสัยทัศน์กำหนดเป้าหมาย วัตถุประสงค์ และพันธกิจขององค์กรคณะสงฆ์ไว้อย่างชัดเจน องค์กรพระพุทธศาสนาจึงเจริญเติบโตขึ้นมาได้เพราะผลจากวิสัยทัศน์ของพระพุทธเจ้า^{๑๓๑}

^{๑๒๙} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), พุทธวิธีบริหาร, หน้า ๘.

^{๑๓๐} พ.ธ. (ไทย) ๒๕/๒๔/๓๙.

^{๑๓๑} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), พุทธวิธีบริหาร, หน้า ๙.

ข. การจัดองค์กร

ในการรับสมาชิกใหม่เข้ามาบวชเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนาจะมีการกำหนดให้สมาชิกทุกคนเริ่มต้นจากศูนย์ นั่นคือ ไม่มีการอนุญาตให้นำชาติชั้นวรรณะหรือตำแหน่งหน้าที่ในเพศฆราวาสเข้ามาในองค์กรคณะสงฆ์^{๑๓๒} ดังพุทธพจน์ที่ว่า “เปรียบเหมือนแม่น้ำใหญ่บางสายคือ แม่น้ำคงคา ยมนา อจิรวดี สรภู มหิ ไหลถึงมหาสมุทรแล้วย่อมละนามและโคตรอันเดิมเสีย ถึงซึ่งอันนับว่ามหาสมุทรเหมือนกันวรรณะ ๔ เหล่านี้ คือ กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร ก็เช่นเดียวกันคือ ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตในธรรมวินัยที่เถาเถาประกาศแล้ว ย่อมละชื่อและตระกูลเดิมเสีย ถึงซึ่งอันนับว่าสมณะเชื้อสายศากยบุตรเหมือนกัน”^{๑๓๓} พุทธพจน์นี้แสดงให้เห็นว่า ทุกคนที่เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาเป็นพระภิกษุเสมอเหมือนกันหมด การอยู่ร่วมกันของคนที่เหมาะสมกันนี้อาจก่อให้เกิดปัญหาในการบังคับบัญชาภายในองค์กร เพราะเหตุที่ว่าเมื่อสมาชิกถือตัวว่า เท่าเทียมกับคนอื่นก็จะไม่มีใครเชื่อฟังใครหรือยอมลงให้ใคร ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า “การอยู่ร่วมกันของคนที่เหมาะสมก็นำทุกข์มาให้ ถ้าเป็นเช่นนั้นการบังคับบัญชาภายในองค์กรก็ไม่ได้”^{๑๓๔} พระพุทธเจ้าจึงทรงกำหนดให้พระภิกษุต้องเคารพกันตามลำดับพรรษา ผู้บวชทีหลังต้องแสดงความเคารพต่อผู้บวชก่อน

เมื่อสาวกมีจำนวนมากขึ้น พระพุทธเจ้าทรงจัดองค์การในพระพุทธศาสนาออกเป็นพุทธบริษัท ๔ คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ในส่วนของภิกษุบริษัทและภิกษุณีบริษัท พระพุทธเจ้าทรงมอบความเป็นใหญ่ให้แก่คณะสงฆ์ ดังจะเห็นได้จากการที่ทรงกระจายอำนาจให้คณะสงฆ์ดำเนินการอุปสมบท เมื่อมีกิจจาริกรรมหรือกิจการที่จะต้องทำร่วมกัน คณะสงฆ์สามารถบริหารจัดการเอง หรือเมื่อมีกรณีความขัดแย้งเกิดขึ้นในคณะสงฆ์ พระพุทธเจ้าก็ทรงมอบอำนาจให้คณะสงฆ์เป็นผู้จัดการแก้ปัญหา^{๑๓๕}

พระพุทธเจ้าทรงดำรงตำแหน่งเป็นธรรมราชา คือผู้บริหารสูงสุดในองค์กรพระพุทธศาสนา ดังพุทธพจน์ที่ว่า “เราเป็นพระราชานั้นคือเป็นธรรมราชาผู้ยอดเยี่ยม”^{๑๓๖} พระพุทธเจ้าทรงแต่งตั้งพระสารีบุตรให้เป็นพระธรรมเสนาบดี มีฐานะเป็นรองประธานบริหาร อยู่ในลำดับถัดมาจากพระพุทธเจ้า และเป็นอัครสาวกฝ่ายขวารับผิดชอบ งานด้านวิชาการ พระโมคคัลลานะเป็นพระอัครสาวกฝ่ายซ้ายรับผิดชอบ งานด้านบริหาร พระอานนท์เป็นเลขานุการส่วนพระองค์ และทรงแต่งตั้งสาวกทั้งฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์เป็นเอตทัคคะ คือ ผู้ชำนาญการที่รับภาระงานด้านต่าง ๆ เช่น พระมหากัสสปะเป็นผู้ชำนาญด้านธุดงค์ พระปุลณณะมันตานีบุตรเป็นผู้ชำนาญด้านการแสดงธรรม ภิกษุณีปุณณาสกเป็นผู้ชำนาญด้านวินัย จิตตคหบดีเป็นผู้ชำนาญด้านการแสดงธรรม^{๑๓๗}

^{๑๓๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐.

^{๑๓๓} ว.จ. (ไทย) ๗/๔๖๐/๒๙๐.

^{๑๓๔} พ.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๑/๕๔.

^{๑๓๕} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), พุทธวิธีบริหาร, หน้า ๑๑.

^{๑๓๖} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๖๐๙/๕๕๔.

^{๑๓๗} อ.เอก. (ไทย) ๒๐/๑๔๖/๓๐.

ค. การบริหารงานบุคคล

การบริหารงานบุคคลในพระพุทธศาสนา เริ่มตั้งแต่การรับคนเข้ามาบวช ที่ต้องมีการกลั่นกรองโดยคณะสงฆ์ พระพุทธเจ้าทรงมอบความเป็นใหญ่ให้คณะสงฆ์ในการให้การอุปสมบทแก่กุลบุตรตามแบบบัญญัติจตุตถกรรม พระสงฆ์ผู้เป็นประธานในพิธีอุปสมบทเรียกว่าพระอุปัชฌาย์ การรับคนเข้ามาอุปสมบทต้องได้รับความเห็นชอบเป็นเอกฉันท์จากคณะสงฆ์ที่ประชุมพร้อมกันในอุโบสถที่ประกอบพิธีอุปสมบท^{๑๓๘}

เมื่อบวชเข้ามาในพระพุทธศาสนาแล้ว พระบวชใหม่จะต้องได้รับการฝึกหัดอบรมและการศึกษาเล่าเรียนจากพระอุปัชฌาย์โดยอยู่ภายใต้การปกครองดูแลของท่านจนกว่าจะมีพรรษาครบ ๕ จึงเรียกว่านิสัยมุตตกะ คือผู้พ้นจากการพึ่งพาพระอุปัชฌาย์ ดังนั้นกระบวนการฝึกอบรมพระบวชใหม่จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง กระบวนการนี้ก่อให้เกิดระบบโรงเรียนในวัด ซึ่งต่อมาได้พัฒนาเป็นมหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนาที่สำคัญในอินเดีย เช่น มหาวิทยาลัยนาลันทา

ระบบการศึกษาในพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการพัฒนาบุคลากร トラบใดที่บุคลากรนั้นยังไม่บรรลुเป็นพระอรหันต์เขานั้นต้องได้รับการศึกษาอบรมตลอดไป เรียกว่าเป็นเสขะ คือ ผู้ยังต้องศึกษา ต่อเมื่อสำเร็จการศึกษาเป็นพระอรหันต์แล้วจึงเรียกว่าเป็นอเสขะ คือ ผู้ไม่ต้องศึกษา

กระบวนการจัดการศึกษาในพระพุทธศาสนายึดหลักไตรสิกขา คือศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งเป็นการฝึกอบรม (Training) ที่เน้นภาคปฏิบัติมากกว่าจะเป็นการเรียนการสอนในทางทฤษฎี (Teaching) เมื่อกล่าวในเชิงบริหารเราต้องยอมรับว่า พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญแก่การจัดการศึกษาอบรมเพื่อพัฒนาบุคลากรเป็นอย่างยิ่ง ด้วยเหตุนี้ พระพุทธศาสนาจึงถือว่าเป็นศาสนาแห่งการศึกษา^{๑๓๙}

การศึกษอบรมในพระพุทธศาสนายึดผู้เรียนสำคัญที่สุด หมายถึง การกำหนดจุดหมายสาระกิจกรรม แหล่งเรียนรู้ สื่อการเรียน และการวัดประเมินผล ที่มุ่งพัฒนาคนและชีวิตให้เกิดประสบการณ์เรียนรู้เต็มความสามารถ สอดคล้องกับความถนัด ความสนใจและความต้องการของผู้เรียน^{๑๔๐} ดังจะเห็นได้จากการจัดการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับพัฒนาการและวุฒิภาวะของผู้เรียน โดยที่พระพุทธเจ้าทรงเทียบความพร้อมในการศึกษาเล่าเรียนของบุคคลเข้ากับบัวสี่เหล่า และทรงจำแนกประเภทของบุคคลที่จะเข้ารับการศึกษอบรมไปตามจรีต ๖ และที่สำคัญมากก็คือ พระพุทธเจ้าทรงมุ่งให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติด้วยตนเองดังพุทธพจน์ที่ว่า “เธอทั้งหลายต้องทำความเพียรเผากิเลสเอง พระตถาคตเจ้าเป็นแต่ผู้บอกทาง”^{๑๔๑}

^{๑๓๘} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), พุทธวิธีบริหาร, หน้า ๑๒.

^{๑๓๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓.

^{๑๔๐} คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ, ปฏิรูปการเรียนรู้ผู้เรียนสำคัญที่สุด, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๔๓), หน้า ๒๐.

^{๑๔๑} ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๐/๕๑.

บุคลากรที่ได้รับการพัฒนาแล้วก็จะได้รับการจัดสรรภาระหน้าที่ให้ปฏิบัติงานภายในองค์กรตามความรู้ความสามารถ ดังที่พระพุทธเจ้าทรงแต่งตั้งเป็นเอตทัคคะในด้านต่าง ๆ ดังกล่าวมาแล้ว

การบริหารงานบุคคลในพระพุทธศาสนามีระบบการให้รางวัลและการลงโทษ ซึ่งเทียบได้กับการใช้พระเดชพระคุณในสมัยปัจจุบันนั่นคือ ใครทำดีก็ควรได้รับการยกย่อง ใครทำผิดก็ควรได้รับการลงโทษดังพระบาลีที่ว่า “ข่มคนที่ควรข่ม ยกย่องคนที่ควรยกย่อง”^{๑๔๒} เราจะเข้าใจระบบการให้รางวัลและการลงโทษได้ดีจากเรื่องต่อไปในเกสสูตร ความว่า วันหนึ่ง สาริณีผู้ฝึกม้าชื่อนายเกสไปเข้าเฝ้า แล้วทูลถามว่า ทรงมีวิธีฝึกคนอย่างไร พระพุทธเจ้าทรงย้อนถามว่า นายเกสมีวิธีฝึกม้าอย่างไร นายเกสกราบทูลว่า เขาใช้ ๓ วิธี คือ วิธีนุ่มนวล วิธีรุนแรง วิธีผสมผสาน คือ มีทั้งความนุ่มนวลและรุนแรง พระพุทธเจ้าตรัสถามว่า ถ้าใช้ ๓ วิธีแล้วไม่ได้ผลจะทำอย่างไร นายเกสกราบทูลว่า ถ้าฝึกไม่ได้ผลก็ฆ่าม้าทิ้งเสีย เพราะปล่อยไปก็ทำให้เสียชื่อเสียงบ้านเกสวิทยา พระพุทธเจ้าตรัสว่า พระองค์ทรงใช้ทั้ง ๓ วิธีฝึกคนเหมือนกันคือ ใช้วิธีนุ่มนวลกับคนที่ควรให้กำลังใจ ใช้วิธีรุนแรงกับคนที่ควรตำหนิ ห้ามปราม และใช้วิธีผสมผสานกับคนที่ควรยกย่องเมื่อถึงคราวต้องยกย่องและตำหนิเมื่อถึงคราวต้องตำหนิ นายเกสทูลถามว่า ถ้าใช้ ๓ วิธีแล้วไม่ได้ผลจะทำอย่างไร พระพุทธเจ้าตรัสว่า ก็มีการฆ่าทิ้งเหมือนกัน นายเกสทูลถามว่า การฆ่าไม่สมควรสำหรับสมณะมิใช่หรือ พระพุทธเจ้าทรงอธิบายว่า ในวินัยของพระอริยเจ้า การฆ่าหมายถึงการเลิกว่ากล่าวสั่งสอน คนที่พระพุทธเจ้าเลิกว่ากล่าวสั่งสอนย่อมหมดโอกาสเจริญเติบโตในทางธรรม^{๑๔๓}

ง. การอำนวยการ

การอำนวยการให้เกิดการดำเนินงานในพระพุทธศาสนาต้องอาศัยภาวะผู้นำเป็นสำคัญ ทั้งนี้เพราะไม่มีระบบการใช้กำลังบังคับให้ปฏิบัติตามผู้นำในพระพุทธศาสนา การที่สมาชิกจะทำตามคำสั่งของผู้บริหารหรือไม่จึงขึ้นอยู่กับภาวะผู้นำในผู้บริหารเป็นสำคัญ^{๑๔๔}

อะไรคือความแตกต่างระหว่างผู้บริหารกับผู้นำ

ผู้บริหาร คือ ผู้ที่ทำให้คนอื่นทำงานตามที่ผู้บริหารต้องการ

ผู้นำ คือ ผู้ที่ทำให้คนอื่นต้องการทำงานตามที่ผู้นำต้องการ

ดังนั้น ผู้บริหารเชิงพุทธต้องมีภาวะผู้นำ คือ มีความสามารถในการจูงใจให้คนเกิดความต้องการอยากปฏิบัติตามคำสั่งของผู้บริหาร บุคคลที่จะเป็นผู้บริหารต้องมีคุณสมบัติสำคัญ ๒ ประการดังกล่าวมาแล้ว คือ อุตตหิตสมบัติ หมายถึงความเพียบพร้อมด้วยคุณสมบัติส่วนตัวที่เหมาะสมกับการเป็นผู้นำ และ พรหิตปฏิบัติ หมายถึงความมีน้ำใจในการปฏิบัติงานเพื่อส่วนรวมและองค์กรของตน

^{๑๔๒} พ.ช. (ไทย) ๒๗/๒๕๔๒/๕๓๑.

^{๑๔๓} อ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๑๑/๑๕๐.

^{๑๔๔} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), พุทธวิธีบริหาร, หน้า ๑๕.

พระพุทธเจ้าทรงเพียบพร้อมด้วยอรรถกถาสมบัติและปริตสมบัติจึงสามารถใช้ภาวะผู้นำบริหารกิจการพระพุทธศาสนาให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี อรรถกถาสมบัติที่สำคัญในการบริหารของพระพุทธเจ้าก็คือความสามารถในการสื่อสารกับคนทั่วไป ในการสื่อสารเพื่อการบริหารแต่ละครั้งพระพุทธเจ้าทรงใช้หลัก ๔ส.^{๑๔๕} ได้แก่ สันติสนา สมาทปนา สมุตเตชนา และสัมปหังสนาหรือกล่าวคือ แจ่มแจ้ง จูงใจ แก่ล้าวกล้า และร่าเริง^{๑๔๖}

ความสามารถในการจูงใจคนของพระพุทธเจ้า ตรงกับพระสมัญญาว่า ตถาคต หมายถึงคนที่พูดอย่างไรแล้วทำอย่างนั้น^{๑๔๗} พระพุทธเจ้าทรงมีภาวะผู้นำสูงมากเพราะทรงสอนให้รู้ (ยถาวาที) ทำให้ดู (ตถาการี) และอยู่ให้เห็น (ยถาวาที ตถาการี)

ยิ่งไปกว่านั้น การสั่งการแต่ละครั้งของพระพุทธเจ้าเป็นที่ยอมรับได้ง่ายเพราะไม่ทรงใช้วิธีเผด็จการ แต่ทรงใช้วิธีการแบบธรรมาธิปไตย ดังที่พระพุทธเจ้าทรงจำแนกแรงจูงใจในการทำความคิดซึ่งเรียกว่า อธิปไตย ๓ ประการ คือ อัตตอธิปไตย การทำความดีเพราะยึดผลประโยชน์หรือความพอใจของตนเป็นที่ตั้ง โลกาธิปไตย การทำความดีเพราะต้องการให้ชาวโลกยกย่อง นั่นคือ ยึดทัศนคติหรือคะแนนนิยมจากคนอื่นเป็นที่ตั้ง และธรรมาธิปไตย การทำความดีเพื่อความดี ทำหน้าที่เพื่อหน้าที่ นั่นคือยึดธรรมคือหน้าที่เป็นสำคัญ^{๑๔๘}

แม้พระพุทธเจ้าจะประกาศว่า พระองค์เป็นธรรมราชา แต่ก็ไม่ทรงใช้อำนาจเบ็ดเสร็จโดยลำพังพระองค์เองตามแบบราชาธิปไตย ในสมัยนั้นพระพุทธเจ้าทรงกระจายอำนาจในการบริหารให้กับคณะสงฆ์ดังกล่าวมาแล้ว ทั้งนี้เพราะแรงจูงใจในการบริหารของพระพุทธเจ้าผู้หมดกิเลสแล้วย่อมไม่ใช่เพื่อความยิ่งใหญ่ส่วนพระองค์ การบริหารของพระพุทธเจ้าจึงไม่ใช่ใช้อัตตอธิปไตย นอกจากนี้พระพุทธเจ้าก็ไม่ได้ทรงบริหารกิจการพระพุทธศาสนาไปตามค่านินทา และสรรเสริญของชาวโลก การบริหารของพระองค์จึงไม่ใช่โลกาธิปไตย พุทธวิธีบริหารเป็นธรรมาธิปไตย เพราะพระพุทธเจ้าทรงยึดธรรมคือหลักการสร้างประโยชน์สุขเพื่อประโยชน์ส่วนรวมเป็นสำคัญ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสถึงหลักการบริหารของพระองค์ ไว้ว่า “พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นผู้ทรงธรรม เป็นธรรมราชา ทรงอาศัยธรรม สักการธรรม เคารพธรรม ยำเกรงธรรม มีธรรมเป็นธง มีธรรมเป็นตรา เป็นธรรมาธิปไตย ทรงจัดการรักษาป้องกันและคุ้มครองที่เป็นธรรม”^{๑๔๙} เหตุที่พระพุทธเจ้าทรงยึดหลักธรรมาธิปไตยนี้เองจึงไม่มีการตั้งใครเป็นศาสดาสืบต่อจากพระองค์^{๑๕๐}

^{๑๔๕} ที.สี. (ไทย) ๙/๑๔๘/๑๖๑.

^{๑๔๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), *พุทธวิธีการสอน*, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมมิก จำกัด, ๒๕๔๔), หน้า ๔๕.

^{๑๔๗} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๑/๒๕๕.

^{๑๔๘} อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๔๗๙/๑๘๖.

^{๑๔๙} อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๔๕๓/๑๓๙.

^{๑๕๐} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), *พุทธวิธีบริหาร*, หน้า ๑๘.

ทั้งนี้เพราะทรงประสงค์จะให้คณะสงฆ์ปกครองกันเองโดยยึดพระธรรมวินัยเป็นหลักในการปกครอง ดังที่ พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ธรรมและวินัยที่เราแสดงแล้วบัญญัติแล้วจะเป็นศาสดาของพวกเขาเมื่อเราล่วงลับไป”^{๑๕๑}

จ. การกำกับดูแล

การกำกับดูแลเป็นการควบคุมสมาชิกภายในองค์กรให้ปฏิบัติหน้าที่เพื่อบรรลุผลตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญแก่การกำกับดูแลคณะสงฆ์เป็นอย่างยิ่ง ดังที่ พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติพระวินัยเพื่อให้พระสงฆ์ใช้เป็นมาตรฐานควบคุมความประพฤติให้เป็นแบบเดียวกัน พระพุทธเจ้าทรงให้เหตุผลในการบัญญัติพระวินัยไว้ ๑๐ ประการ^{๑๕๒} เช่น เพื่อความผาสุกแห่งคณะสงฆ์ เพื่อข่มบุคคลผู้ร้ายางอายุ เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดความเสื่อมเสียทั้งในปัจจุบันและอนาคต เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา^{๑๕๓}

การบัญญัติพระวินัยเป็นเครื่องช่วยให้พระสงฆ์มีวินัยในตนเองและมีเกณฑ์ในการประเมินตนเอง เมื่อเห็นว่าตนทำผิดพลาดไปจากมาตรฐานความประพฤติที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ และความผิดพลาดนั้นไม่ร้ายแรงถึงขนาดต้องถูกขับออกจากหมู่คณะ หรือขาดจากความเป็นภิกษุพระสงฆ์แต่ละรูปจะสารภาพความผิดพลาดต่อเพื่อนพระสงฆ์ด้วยกัน พิธีสารภาพเรียกว่า การแสดงอาบัติซึ่งลงท้ายด้วยคำมั่นสัญญาว่า จะไม่ทำผิดอย่างนั้นอีกต่อไป

เพื่อเป็นเครื่องเตือนใจให้พระสงฆ์ปฏิบัติตามพระวินัยที่ทรงบัญญัติไว้แล้ว พระพุทธเจ้าทรงกำหนดให้พระภิกษุนำศีลสิกขาบทที่ทรงบัญญัติไว้เหล่านั้นมาสวดให้กันและกันฟังทุกกึ่งเดือนในวันพระ ๑๕ คำ ประเพณีปฏิบัตินี้เรียกว่าการสวดปาฏิโมกข์ ในตอนจบของศีลสิกขาบทแต่ละข้อ ผู้สวดก็จะถามที่ประชุมสงฆ์ว่า “ท่านทั้งหลายบริสุทธฺิในศีลสิกขาบทนี้แล้วหรือ”^{๑๕๔}

ยิ่งไปกว่านั้น พระพุทธเจ้ายังได้ทรงบัญญัติให้พระภิกษุทำการปวารณาต่อคณะสงฆ์ในวันออกพรรษา การปวารณาหมายถึง การอนุญาตให้ว่ากล่าวตักเตือนซึ่งกันและกันด้วยคำว่า “ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าขอปวารณาต่อสงฆ์ เพราะเห็นก็ดี เพราะได้ยินก็ดี เพราะสงสัยก็ดี ขอท่านทั้งหลายจงอาศัยความกรุณาว่ากล่าวข้าพเจ้า เมื่อข้าพเจ้าเห็นว่าผิดพลาด ก็จักแก้ไขปรับปรุงตัวเอง”^{๑๕๕} ทั้งหมดที่กล่าวมานี้แสดงว่า พระพุทธเจ้าทรงกำหนดวิธีการในการกำกับดูแลเพื่อให้ พระสงฆ์มีวินัยในตนเอง มีการประเมินตนเองและมีการกระจายอำนาจให้คณะสงฆ์กำกับดูแลกันเอง

กรณีที่เกิดข้อพิพาทขัดแย้ง ซึ่งเรียกว่าอธิกรณ์ขึ้นในองค์กรสงฆ์ อันเนื่องมาจากพระสงฆ์บางรูปไม่ยอมรับการกำกับดูแล พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติวิธีระงับอธิกรณ์ซึ่งเรียกว่า อธิกรณ์สมณะ^{๑๕๖}

^{๑๕๑}ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๗๗/๑๔๐.

^{๑๕๒}พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), พุทธวิธีบริหาร, หน้า ๑๙.

^{๑๕๓}วิ.ม.หา. (ไทย) ๑/๒๐/๓๗.

^{๑๕๔}วิ.ม.หา. (ไทย) ๑/๓๐๐/๒๒๐.

^{๑๕๕}วิ.ม.หา. (ไทย) ๔/๒๒๖/๓๑๔.

^{๑๕๖}วิ.ม.หา. (ไทย) ๒/๔๗๙/๕๗๑.

สรุปได้ว่า พระพุทธเจ้าทรงวิธีการที่ใช้ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ซึ่งดำรงสืบมาจนถึงปัจจุบันเป็นเวลากว่า ๒,๕๐๐ ปี ตามคำย่อในภาษาอังกฤษว่า POSDC ได้แก่ P คือ Planning หมายถึง การวางแผน เป็นการกำหนดแนวทางดำเนินงานในปัจจุบัน เพื่อความสำเร็จที่จะตามมาในอนาคต O คือ Organizing หมายถึง การจัดองค์กร เป็นการกำหนดโครงสร้างความสัมพันธ์ของสมาชิกและสายบังคับบัญชาภายในองค์กร มีการแบ่งงานกันทำและการกระจายอำนาจ S คือ Staffing หมายถึง งานบุคลากร เป็นการสรรหาบุคลากรใหม่ การพัฒนาบุคลากรและการใช้คนให้เหมาะกับงาน D คือ Directing หมายถึง การอำนวยการ เป็นการสื่อสารเพื่อให้เกิดการดำเนินการตามแผน ผู้บริหารต้องมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีและมีภาวะผู้นำ และ C คือ Controlling หมายถึง การกำกับดูแล เป็นการควบคุมคุณภาพของการปฏิบัติงานภายในองค์กรรวมทั้งกระบวนการแก้ปัญหาภายในองค์กร หลักการบริหารทั้ง ๕ นี้ เป็นหลักสากลซึ่งนำมาใช้กันอยู่ทั่วไป อีกทั้งนำไปศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบกับองค์ความรู้ในการบริหารอื่น ๆ กันอย่างกว้างขวางนำไปสู่การเกิดองค์ความรู้ใหม่เป็นประโยชน์ต่อการบริหารการจัดการองค์กรอย่างมาก

๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับวัดพัฒนาตัวอย่าง

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้า แนวคิดเกี่ยวกับวัดพัฒนาตัวอย่าง จากเอกสารทางวิชาการต่าง ๆ จึงได้ประมวลสาระสำคัญไว้ตามลำดับ ดังนี้

๒.๔.๑ การจัดประเภทของวัดพัฒนา

จากการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับ ระดับของวัดพัฒนา ผู้วิจัยได้ประมวลเนื้อหาสาระสำคัญไว้ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ เป็นหน่วยงานที่มีหน้าที่ในการสนองงานคณะสงฆ์และรัฐ มีนโยบายในการอุปถัมภ์ ค้ำครอง และทำนุบำรุงศาสนา ส่งเสริมการปกครองและกลไกที่รับผิดชอบด้านศาสนาเพื่อให้การบริหารจัดการ ส่งเสริมทำนุบำรุงศาสนา มีความเป็นเอกภาพและประสิทธิภาพ รวมทั้งส่งเสริมความเข้าใจอันดีและสมานฉันท์ระหว่างศาสนิกชนของทุกศาสนาเพื่อนำหลักธรรมของศาสนาใช้ในการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม และสร้างแรงจูงใจให้ประชาชนใช้หลักธรรมในการดำรงชีวิตมากขึ้น ดังนั้น วัดจึงต้องได้รับการพัฒนาในด้านการบูรณปฏิสังขรณ์ให้มีความมั่นคงแข็งแรง ปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์ให้เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ เพื่อสามารถใช้ประโยชน์ในการดำเนินกิจกรรมได้อย่างสมบูรณ์แบบ การพัฒนาวัดเพื่อให้วัดมีสภาพสะอาด สงบ และสว่าง เพื่อสร้างความสุขทางด้านจิตใจให้กับประชาชน จึงควรพัฒนาวัดแบบบูรณาการให้สอดคล้องกับภารกิจของคณะสงฆ์ โดยระดมการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน เช่น ชุมชนรอบวัด องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ส่วนราชการ สถานศึกษาในพื้นที่เพื่อจุดมุ่งหมายให้วัดมีสภาพความเป็นศูนย์กลางชุมชนอย่างแท้จริง และยั่งยืน^{๑๕๗}

^{๑๕๗} กองพุทธศาสนสถาน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, คู่มือการพัฒนาวัดสู่ความเป็นมาตรฐาน,

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ได้ร่วมกับเจ้าคณะจังหวัด และผู้ว่าราชการจังหวัดทุกจังหวัด ได้คัดเลือกวัดที่มีความพร้อมและเหมาะสมในด้านความสะอาด ร่มรื่น สวยงาม และจัดกิจกรรมที่เอื้อประโยชน์ต่อชุมชน เพื่อประกาศให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่น วัดพัฒนาตัวอย่าง และอุทยานการศึกษาในวัด เป็นประจำปีทุกปี โดยมีหลักเกณฑ์และแนวทางในการพิจารณาคัดเลือกอุทยานการศึกษาในวัด วัดพัฒนาตัวอย่าง และวัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่น เรียงตามลำดับ ดังนี้

๑. อุทยานการศึกษาในวัด คุณสมบัติเบื้องต้น

- เป็นวัดที่ถูกต้องตามกฎหมาย มีชื่อในทะเบียนวัดของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ และเจ้าอาวาสของวัดนั้นได้รับการแต่งตั้งอย่างถูกต้องตามกฎหมายมหาชน ทั้งต้องปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎ ระเบียบ และคำสั่งของมหาเถรสมาคม กฎหมาย กับได้ปฏิบัติตามแบบธรรมเนียมของทางราชการมาด้วยดี

- เป็นวัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาแล้ว

- มีพระภิกษุ สามเณร อยู่ประจำตลอดทั้งปีไม่น้อยกว่า ๕ รูป เป็นเวลาติดต่อกันไม่น้อยกว่า ๕ ปี

- ไม่เคยได้รับการคัดเลือกเป็นอุทยานการศึกษาในวัด วัดพัฒนาตัวอย่าง วัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่น และไม่เป็นพระอารามหลวงมาก่อน

- จัดตั้งพิพิธภัณฑสถาน หรือพิพิธภัณฑภัณฑ์พื้นบ้านในวัด

- จัดกิจกรรมทางการศึกษา และการเผยแพร่ความรู้แก่พระภิกษุ สามเณร และประชาชน

- จัดสถานที่เผยแพร่ข้อมูล ข่าวสาร ป้ายคติธรรม พุทธภาษิต หรือความรู้ทางวิชาการในวัด

- บริเวณวัดมีความสะอาด สงบ ร่มรื่น สวยงาม

- จัดทำแผนงานหรือโครงการ เพื่อพัฒนาวัดอย่างต่อเนื่อง

- มีการจัดทำแผนผังวัดแสดงพื้นที่บริเวณวัด และอาคารเสนาสนะต่าง ๆ ในวัด และติดตั้งไว้ในบริเวณที่สามารถเห็นได้ชัดเจน^{๑๕๘}

^{๑๕๘} กองพุทธศาสนสถาน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, **วัดพัฒนา'๕๒**, (กรุงเทพมหานคร: กองพุทธศาสนสถาน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๓), หน้า ๑๓๔.

๒. วัดพัฒนาตัวอย่าง คุณสมบัติเบื้องต้น

- เป็นวัดที่ถูกตั้งตามกฎหมาย มีชื่อในทะเบียนวัดของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ และเจ้าอาวาสของวัดนั้นได้รับการแต่งตั้งอย่างถูกต้องตามกฎหมายทั้งต้องปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎ ระเบียบ และคำสั่งของมหาเถรสมาคม กฎหมาย กับได้ปฏิบัติตามธรรมเนียมของทางราชการมาด้วยดี

- เป็นวัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาแล้ว

- มีพระภิกษุสามเณรอยู่ประจำตลอดทั้งปีไม่น้อยกว่า ๗ รูป เป็นเวลาติดต่อกันไม่น้อยกว่า ๕ ปี

- ได้รับการคัดเลือกเป็นอุทยานการศึกษาในวัดมาแล้วไม่น้อยกว่า ๒ ปี

- ไม่เคยได้รับการคัดเลือกเป็นวัดพัฒนาตัวอย่าง วัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่น และไม่เป็นพระอารามหลวงมาก่อน

- มีการจัดบริเวณวัดเป็นสัดส่วน สะอาด สงบ ร่มรื่น สวยงาม อาคารเสนาสนะมั่นคง เป็นระเบียบ

- มีการจัดการศึกษาแก่พระภิกษุ สามเณร และประชาชน

- มีการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมศีลธรรม กิจกรรมวันสำคัญต่าง ๆ และกิจกรรมที่เอื้ออำนวยประโยชน์แก่ชุมชน

- จัดการปกครองพระภิกษุ สามเณร และศิษย์วัดอย่างมีระเบียบ และปฏิบัติตามกฎ ระเบียบ คำสั่งของมหาเถรสมาคม

- จัดทำแผนงานหรือโครงการเพื่อพัฒนาวัดอย่างต่อเนื่อง^{๑๕๙}

๓. วัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่น คุณสมบัติเบื้องต้น

- เป็นวัดที่ถูกตั้งตามกฎหมาย มีชื่อในทะเบียนวัดของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ และเจ้าอาวาสของวัดนั้นได้รับการแต่งตั้งอย่างถูกต้องตามกฎหมายทั้งต้องปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎ ระเบียบ และคำสั่งของมหาเถรสมาคม กฎหมาย กับได้ปฏิบัติตามแบบธรรมเนียมของทางราชการมาด้วยดี

- เป็นวัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาแล้ว

- มีพระภิกษุสามเณรอยู่ประจำตลอดทั้งปีไม่น้อยกว่า ๑๐ รูป เป็นเวลาติดต่อกันไม่น้อยกว่า ๕ ปี

^{๑๕๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๕.

- ได้รับการคัดเลือกเป็นวัดพัฒนาตัวอย่างมาแล้วไม่น้อยกว่า ๒ ปี และมีการพัฒนาตัวอย่างต่อเนื่อง

- ไม่เคยได้รับการคัดเลือกเป็นวัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่นและไม่เป็นพระอารามหลวงมาก่อน

- จัดทำแผนงานหรือโครงการเพื่อพัฒนาตัวอย่างต่อเนื่อง

- ในกรณีที่มีการเปลี่ยนแปลงเจ้าอาวาสแห่งวัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่น ผู้ซึ่งได้รับพัฒนา ยาม และโล่ประกาศเกียรติคุณจากสมเด็จพระสังฆราช แล้วมรณภาพหรือย้ายไปดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสแห่งวัดอื่น เจ้าอาวาสรูปปัจจุบันซึ่งมาดำรงตำแหน่งแทน ต้องมีผลงานการพัฒนา วัดดีเด่น ไม่ต่ำกว่า ๓ ปี (เป็นผลงานที่ปฏิบัติอยู่ในวัดปัจจุบัน) จึงสามารถขอรับพัฒนา ยาม และ โล่ประกาศเกียรติคุณจากสมเด็จพระสังฆราชได้ ตามระเบียบของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

อนึ่ง การคัดเลือกวัดทั้ง ๓ ประเภท หากมีวัดใดที่คณะกรรมการฯ เห็นสมควรคัดเลือก เป็นอุทยานการศึกษาในวัด วัดพัฒนาตัวอย่าง และวัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่น ก็ให้สามารถ กระทำได้โดยให้ผ่านความเห็นชอบจากคณะกรรมการพิจารณาหลักเกณฑ์และแนวทาง ที่สำนักงาน พระพุทธศาสนาแห่งชาติแต่งตั้ง^{๑๖๐}

สรุปได้ว่า ประเภทของวัดพัฒนา มี ๓ ระดับ ได้แก่ อุทยานการศึกษา วัดพัฒนาตัวอย่าง และวัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่น โดยที่สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ได้ร่วมกับเจ้าคณะ จังหวัด และผู้ว่าราชการจังหวัดทุกจังหวัด จะได้ร่วมกันคัดเลือกวัดที่มีความพร้อมและเหมาะสมใน ด้านความสะอาด ร่มรื่น สวยงาม และจัดกิจกรรมที่เอื้อประโยชน์ต่อชุมชน เพื่อประกาศให้เป็นวัด พัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่น วัดพัฒนาตัวอย่าง และอุทยานการศึกษาในวัด เป็นประจำปีทุกปี โดย มีหลักเกณฑ์และแนวทางในการพิจารณาคัดเลือกอุทยานการศึกษาในวัด วัดพัฒนาตัวอย่าง และวัด พัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่น ตามลำดับ

๒.๔.๒ ระดับของการพัฒนาวัด

จากการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับ ระดับของการพัฒนาวัด ผู้วิจัยได้ประมวลเนื้อหา สาระสำคัญไว้ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

หลักเกณฑ์และแนวทางในการพิจารณาคัดเลือกอุทยานการศึกษาในวัด วัดพัฒนาตัวอย่าง และวัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่น อันเป็นแนวทางในการคัดเลือกวัดที่มีความพร้อมและเหมาะสม ในด้านความสะอาด ร่มรื่น สวยงาม และจัดกิจกรรมที่เอื้อประโยชน์ต่อชุมชน เพื่อประกาศให้เป็นวัด พัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่น วัดพัฒนาตัวอย่าง และอุทยานการศึกษาในวัด มีดังนี้

^{๑๖๐} อ้างแล้ว, หน้า ๑๓๖.

ก. อุทยานการศึกษาในวัด

อุทยานการศึกษาในวัด หมายถึง การพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชนโดยเน้นให้วัดมีความร่มรื่น สวยงาม สะอาด สงบ เป็นระเบียบและเป็นแหล่งเรียนรู้ ข้อมูล ข่าวสาร ทั้งด้านวิชาการ วิชาชีพ ตลอดจนเป็นแหล่งพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม สามารถกล่อมเกลาจิตใจของผู้ที่เข้าไปในวัดได้ อุทยานการศึกษาในวัด มีแนวการดำเนินงานดังต่อไปนี้

๑. จัดและพัฒนาบริเวณอาคารสถานที่ เสนาสนะของวัดให้เป็นอุทยานการศึกษา โดยเน้นบริเวณวัดให้มีความสะอาด ร่มรื่น สวยงาม สงบ

๒. จัดให้มีบริเวณสถานที่ที่มีธรรมชาติสิ่งแวดล้อมที่ดีเอื้อต่อการเข้ามาใช้บริการของประชาชน

๓. ส่งเสริมและพัฒนาให้วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน ให้บริการความรู้ ข่าวสาร ข้อมูล และเกิดความรุ้ความเข้าใจที่ดีแก่ประชาชนในชุมชน

๔. ให้การศึกษาตามอัธยาศัยโดยการเรียนรู้ อาจจะอาศัยธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม แหล่งวิทยาการชุมชน ภูมิปัญญาชาวบ้านที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชนมาเป็นองค์ประกอบในการเรียนรู้ โดยการเรียนรู้ด้วยตนเอง มีการจัดกระบวนการให้กลมกลืนกับสภาพ และบรรยากาศของสถานที่บริเวณนั้น^{๑๖๑}

การจัดวัดให้เป็นอุทยานการศึกษานั้น วัดต่าง ๆ สามารถจัดได้ทุกวัด แต่การดำเนินการนั้นอาจจะแตกต่างกันออกไปตามสภาพที่มีอยู่แล้วในวัด และได้มีการพัฒนาเพิ่มเติมขึ้นบ้างตามความเหมาะสม สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติได้กำหนดแนวทางในการจัด โดยวัดอาจจะดำเนินการตามแนวทางที่กำหนดทั้งหมด หรืออาจจะมีความคิดสร้างสรรค์มากกว่า หรืออาจมีเพียงบางส่วนก็ได้ ตามศักยภาพ และสภาพที่มีอยู่ โดยสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติมีแนวทางสำหรับวัดนำไปใช้ในการจัดอุทยานการศึกษาในวัด ดังนี้

๑. ด้านบริเวณวัดและอาคารสถานที่

- เป็นวัดที่ตั้งอยู่ในแหล่งชุมชน
- จัดวัดให้มีบริเวณร่มรื่น สวยงาม สะอาด สงบและมีสภาพเป็นอุทยาน หรือสวนป่าที่มีความร่มรื่น และเป็นธรรมชาติมากที่สุด เพื่อเปิดโอกาสให้นักเรียน นิสิต นักศึกษา และประชาชนได้เข้ามาพักผ่อน พร้อมทั้งศึกษาหาความรู้
- จัดวางผังวัดให้เป็นสัดส่วน โดยแบ่งเขตพุทธาวาส เขตสังฆาวาส เขตสาธารณสงเคราะห์ให้เป็นระเบียบ

^{๑๖๑} กองพุทธศาสนสถาน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, วัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่น วัดพัฒนาตัวอย่าง และอุทยานการศึกษาในวัด ประจำปีพุทธศักราช ๒๕๕๑, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๒), หน้า ๕.

- จัดให้มีแหล่งน้ำเพื่อการอุปโภค บริโภค สรรน้ำไว้บริการแก่พระภิกษุ สามเณร และประชาชน
- จัดทำห้องสมุด หรือมุมหนังสือไว้บริการแก่พระภิกษุ สามเณร และประชาชน
- จัดให้มีหอกระจายข่าว เพื่อสอดแทรกความรู้และบริการข่าวสารต่าง ๆ ให้แก่ชุมชน
- จัดทำพิพิธภัณฑ์ในวัด ซึ่งอาจจะเป็นพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น เพื่อเป็นแหล่งอนุรักษ์มรดกทางศิลปกรรมจัดแสดงโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อเป็นการสนับสนุนวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว
- จัดทำธรรมสถานหรือสวนธรรม เพื่อเป็นสถานที่ฝึกอบรมศีลธรรม จริยธรรม แก่ประชาชนหรือคนในท้องถิ่นนั้น

๒. ด้านกิจกรรม

เป็นแหล่งให้ความรู้ที่ไม่จำกัดเพศ และวัย โดยให้ความรู้ทั้งทางตรงและทางอ้อม ทางตรง ได้แก่ การจัดการเรียนการสอน โดยมีครูหรือวิทยากรบรรยาย เช่น

- การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม-บาลี และแผนกสามัญศึกษา
 - จัดตั้งศูนย์การศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด
 - จัดตั้งศูนย์ฝึกอาชีพ ศูนย์ฝึกอบรมทางศิลปกรรม เพื่อเสริมการประกอบอาชีพประจำวัน การฝึกสอนและสาธิตวิชาชีพสาขาต่าง ๆ จัดอบรมเกี่ยวกับงานพื้นบ้าน การเตรียมอาหารที่ถูกวิธี วิธีถนอมอาหาร การทำสวน และการสาธารณสุขมูลฐาน การให้ความรู้ด้านกฎหมาย พร้อมทั้ง ตอบปัญหาแก่ชาวบ้านเป็นครั้งคราว
 - การจัดสอนกัมมัฏฐาน ฝึกสมาธิเพื่ออบรมจิตใจ
- ทางอ้อม ได้แก่ การจัดการเรียนการสอนแบบไม่มีครูผู้สอน สามารถศึกษาด้วยตนเองจากสิ่งแวดล้อมหรือสื่อต่าง ๆ ที่สัมผัสได้ มีเนื้อหาสาระที่อยู่ในความสนใจ และเป็นประโยชน์แก่ผู้เรียนอย่างละเอียด เป็นขั้นตอน หมดเหตุ สามารถเรียนรู้ได้อย่างรวดเร็ว เข้าใจง่าย เช่น
- การจัดนิทรรศการ
 - การจัดต้นไม้พูดได้ โดยเขียนคติธรรม หรือคติพจน์ การจัดสวนสมุนไพร โดยทำป้ายบอกสรรพคุณและวิธีใช้ไว้ที่ต้นสมุนไพรนั้น
 - การบรรยายภาพเกี่ยวกับจิตรกรรมฝาผนัง โดยอาจเป็นเรื่องราววรรณคดี หรือตำรายาต่าง ๆ
 - จัดทำพิพิธภัณฑ์เพื่อเก็บรักษาโบราณวัตถุ และของเก่าต่าง ๆ และควรเขียนชื่อสิ่งของ พร้อมทั้งคำบรรยายประวัติความเป็นมาและคุณประโยชน์ของสิ่งนั้น ๆ

- จัดทำเอกสารเกี่ยวกับธรรมะ หรือสื่อธรรมะประเภทต่าง ๆ เพื่อเผยแพร่แก่ประชาชน^{๑๖๒}

วัดในฐานะองค์กรชุมชนประเภทหนึ่งซึ่งมีปฏิสัมพันธ์กับประชาชนหรือชุมชนในเขตพื้นที่วัดและบริเวณใกล้เคียงมากกว่าองค์กรชุมชนอื่น ๆ ดังนั้น ในการพัฒนาวัดตามมาตรฐานที่กำหนดนั้น วัดควรจะมีบทบาทในการทำหน้าที่และมีกิจกรรมต่าง ๆ โดยเจ้าอาวาสและคณะกรรมการของวัดจะต้องมีระบบการบริหารจัดการวัดที่ทันสมัย มีการนำระบบเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการจัดเก็บข้อมูลต่าง ๆ ที่มีความโปร่งใสสามารถตรวจสอบได้ เพื่อให้ชุมชนมีความไว้วางใจ (Trust) เปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการวัด^{๑๖๓}

ข. วัดพัฒนาตัวอย่าง และวัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่น

วัดพัฒนาตัวอย่าง หมายถึง วัดที่มีการปรับปรุงสภาพวัด และดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของวัด จนกระทั่งมีความเจริญรุ่งเรืองเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชน และเป็นศูนย์กลางของชุมชนในการบำเพ็ญบุญกุศล ศึกษาธรรม ปฏิบัติธรรม และเผยแผ่ธรรมจนประสบผลสำเร็จ เป็นตัวอย่างแก่วัดอื่น ๆ ได้ ในการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่น และวัดพัฒนาตัวอย่างจะต้องดำเนินการตาม แนวทาง ดังนี้

๑. พัฒนาวัดให้เกิดความรู้สึกแก่ชุมชนในท้องถิ่นว่า วัดเป็นของตน มีความรู้สึกหวงแหน รักและช่วยกันดูแลรักษา

๒. สร้างสภาพวัดให้มีความหมาย ๕ ประการ คือ

- เป็นที่พักอาศัยของพระภิกษุสามเณร
- เป็นที่บวชเรียนศึกษาปฏิบัติธรรม
- เป็นที่ทำบุญบำเพ็ญกุศลของชาวบ้าน
- เป็นที่ที่ชาวบ้านได้เข้ามาหาความสงบทางกายและใจ
- เป็นศูนย์กลางสำหรับทำกิจกรรมทางสังคมร่วมกันของชาวบ้าน

๓. สร้างความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับประชาชนในท้องถิ่น โดยวัดต้องสะอาด ร่มรื่น มีการจัดกิจกรรมเพื่อประชาชน มีความพร้อมที่จะให้บริการแก่ประชาชนที่เข้าวัดเพื่อบำเพ็ญกุศล ศึกษาพระธรรมวินัยและหลักพระพุทธศาสนา

^{๑๖๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖-๗.

^{๑๖๓} กองพุทธศาสนสถาน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, คู่มือการพัฒนาวัดสู่ความเป็นมาตรฐาน,

๔. สร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ระหว่างวัดกับประชาชนในท้องถิ่น วัดควรเป็นแกนนำของประชาชนในท้องถิ่นในการติดต่อกับหน่วยงานอื่น ๆ การจัดกิจกรรมเพื่อการสาธารณูปโภค สาธารณูปการ ตลอดจนการส่งเสริมอาชีพ ซึ่งควรใช้วัดเป็นศูนย์กลางเพื่อให้เกิดการยอมรับตลอดไป ว่า วัดกับชุมชนนั้น ๆ เป็นหน่วยเดียวกัน ให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน^{๑๖๔}

แนวคิดสำคัญที่ต้องนำมาเป็นหลักในการพัฒนาวัด เพื่อให้เป็นแนวทางสำหรับการพัฒนา ให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่าง หรือมีผลงานอันเป็นที่ประจักษ์ชัดเจนในระดับวัดพัฒนาที่มีผลงานดีเด่น ประกอบด้วย

๑. ต้องส่งเสริมให้พระสงฆ์มีบทบาทต่อการพัฒนาชุมชน โดยส่งเสริมสนับสนุนให้พระภิกษุ สามเณร ได้มีการศึกษาที่ดีและถูกต้อง มีความสามารถ รู้พระธรรมวินัยที่จะสอนประชาชนได้ นำ ประชาชนในทางที่ถูกต้องถูกทาง

๒. ส่งเสริมให้มีการเพิ่มศาสนทายาท เพื่อการสืบทอดพระพุทธศาสนาอย่างมีคุณภาพ

๓. พัฒนาศาสนบุคคล

เจ้าอาวาสผู้บริหารปกครองวัด ต้องปฏิบัติหน้าที่และใช้อำนาจตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๓๗ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และแก้ไขเพิ่มเติม โดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ โดยเคร่งครัด กล่าวคือ ต้องทำนุบำรุงรักษาวัด คอยสอดส่องดูแลลูกวัดไม่ให้ ประพฤติผิดนอกรีตนอกรอยทั้งในและนอกวัด ต้องสามารถปกครองบุคคลที่อยู่อาศัยในวัดได้ไม่ว่าจะเป็น บรรพชิตหรือคฤหัสถ์ หากไม่เชื่อฟังหรือไม่ให้ความร่วมมือต้องขับไล่ออกจากวัด โดย

- แบ่งอำนาจหน้าที่การดูแลปกครองให้รองเจ้าอาวาส หรือผู้ช่วยเจ้าอาวาสเป็นลายลักษณ์อักษรชัดเจน

- พระภิกษุสามเณรต้องขึ้นอยู่ในการปกครองบังคับบัญชาของพระสังฆาธิการ เหนือตน

- เจ้าอาวาสต้องปฏิบัติตามคำสั่งของมหาเถรสมาคมอันเป็นองค์กรปกครองคณะสงฆ์ สูงสุด และเจ้าคณะพระสังฆาธิการเหนือตน

- การใดที่ทางคณะสงฆ์ห้ามมิให้กระทำก็ต้องงดเว้น เช่น ห้ามเรียไร ห้ามจัดงานวัดโดยวิธีการที่ไม่สมควร ห้ามไปหวนซื้อสลากกินแบ่ง และห้ามเดินในห้างสรรพสินค้า เป็นต้น

- การใดที่เป็นไปเพื่อความเจริญรุ่งเรืองแห่งพระพุทธศาสนา ซึ่งต้องดำเนินการร่วมมือกับ หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง ก็ควรปฏิบัติด้วยดี เช่น ส่งรายงานฐานะวัด

^{๑๖๔} กองพุทธศาสนสถาน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, วัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่น วัดพัฒนาตัวอย่าง และอุทยานการศึกษาในวัด ประจำปีพุทธศักราช ๒๕๕๑, หน้า ๑.

- ปลุกฝังศรัทธาของพุทธศาสนิกชนในหมู่บ้านโดยทั่วถึง ให้ประชาชนที่มีภูมิลำเนาใกล้วัด เสื่อมใสศรัทธา มีจิตกุศลในการบำเพ็ญกุศลในวัด โดยไม่ต้องไปแสวงหาบำเพ็ญบุญในวัดอื่นที่ห่างไกล

- ให้ประชาชนที่ขึ้นกบวัดตั้งอยู่ในศีลธรรม และมีความพร้อมที่จะช่วยกันบำรุงรักษาวัด

- บุคคลผู้อาศัยอยู่ในวัด หรือศิษย์วัด ต้องบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์แก่วัด ช่วยทำงาน ดูแลกิจการวัด สนับสนุนการพัฒนาวัด โดยมีการลงทะเบียนผู้อาศัยในวัดไว้เป็นหลักฐาน

จัดระเบียบปฏิบัติสำหรับพระภิกษุสามเณร บุคคลที่อาศัยอยู่ในวัด

- ความเป็นศิลาจารวัตร ประพฤติพระธรรมวินัยเสมอกัน

- การครองผ้าเป็นระเบียบ เรียบร้อย สวยงาม

- ทำกิจวัตร และสังฆกรรมร่วมกัน

- ช่วยชำระสะสางอิทธิฤทธิ์ที่เกิดขึ้นไม่ให้มีเรื่องฟ้องร้องกันให้เป็นที่อื้อฉาวเป็นข่าวทาง สื่อมวลชน

- มีความคิดเห็นถูกต้องตามหลักธรรมเป็นสัมมาทิฐิด้วยกัน

- มีความสามัคคี พร้อมเพรียง ร่วมมือกันในการประชุมสร้างสรรค์พัฒนาวัด (มีหลักสาราณียธรรม และอปริหาปิยธรรม)

มุ่งเน้นให้มีการส่งเสริมให้ประชาชน พุทธบริษัททุกฝ่ายได้ศึกษา ปฏิบัติ เผยแผ่ และ ปกป้องอย่างกว้างขวาง และแพร่หลาย อันเป็นการธำรงรักษาไว้ไม่ให้อันตรายอันเสื่อมสูญในเวลาอันไม่ สมควร โดยการ

- ส่งเสริมสนับสนุนการธำรงรักษาความถูกต้องซึ่งพระบาลีพุทธพจน์ในพระไตรปิฎกและ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยการสังคายนา และจัดพิมพ์เผยแพร่

- ส่งเสริมสนับสนุนการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมของพระภิกษุ สามเณร การศึกษาเชิงวิเคราะห์พระไตรปิฎก และคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาทั้งเชิงลึก และเชิงกว้าง

- นำหลักไตรสิกขา คือศีล สมาธิ ปัญญา ลงสู่กระบวนการปฏิบัติของพระภิกษุ สามเณร หรือการปฏิบัติธรรมด้านการเจริญสมถกัมมัฏฐาน และวิปัสสนากัมมัฏฐาน

- ส่งเสริมสนับสนุนการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรมศึกษา สำหรับ ประชาชน

- ส่งเสริมสนับสนุนการศึกษาหลักธรรมเพื่อการดำรงชีวิตประจำจัน การบำเพ็ญบุญสิกขา คือ ทาน ศีล ภาวนา และการฝึกอบรมปฏิบัติธรรมด้วยการอบรมจิต พัฒนาปัญญาสำหรับประชาชน

- จัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้พระพุทธศาสนาเนื่องในเทศกาลวันสำคัญและในโอกาส ต่าง ๆ

- รณรงค์เผยแพร่ความรู้ ความเข้าใจในหลักพระพุทธศาสนาที่ถูกต้องแก่ประชาชน พุทธบริษัททางสื่อสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ เพื่อไม่ให้เกิดความงมงาย เชื่อเรื่องไสยศาสตร์ หรือปฏิบัติผิดเพี้ยนไปจากหลักธรรมคำสอนอนันตริสุขของพระพุทธเจ้า

จัดระเบียบด้านศาสนสถาน/ศาสนวัตถุ ดังนี้

- ที่ดินที่ตั้งวัด ที่ธรณีสงฆ์ทุกๆ แปลง ต้องออกหนังสือสำคัญขึ้นทะเบียนไว้กับสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ โดยผ่านคณะสงฆ์ตามลำดับชั้น

- ต้องมีแผนผังกำหนดเขตการปลูกสร้างภายในวัด (แผนผังวัด) แยกเป็นเขตพุทธาวาสเป็นที่ตั้งโบสถ์ วิหาร เจดีย์ เขตสังฆาวาสเป็นที่ตั้งเสนาสนะของพระภิกษุ สามเณร เช่น กุฏิ หอฉัน โรงครัว ศาลารับแขก ศาลาการเปรียญ หรือสำนักงานเจ้าอาวาส เขตสาธารณสงเคราะห์เป็นที่สำหรับการสงเคราะห์ประชาชนด้านต่าง ๆ และเขตจัดประโยชน์ คือ ถ้ามีที่ดินที่ตั้งวัดเคยจัดประโยชน์มาก่อนหรือจะขอเป็นเขตจัดประโยชน์ ก็ต้องปฏิบัติตามขั้นตอนของระเบียบที่เกี่ยวข้อง

- ทรัพย์สินของวัด เช่น พระพุทธรูป ศิลปวัตถุ ที่ดินที่ตั้งวัด ต้องมีการควบคุมดูแลเป็นอย่างดี บำรุงรักษาตามหลักวิชาการ และลงทะเบียนทรัพย์สินไว้

- ทรัพย์สินที่จัดประโยชน์ต้องดำเนินการให้เป็นไปตามกฎหมาย คำสั่งมหาเถรสมาคม ระเบียบของทางราชการ

- ทะเบียนบัญชีพัสดุ บัญชีทางการเงิน รายรับ-รายจ่าย มีความถูกต้องตามแบบของทางราชการที่กำหนดไว้ในกฎกระทรวง และวัดทุกวัดต้องจัดทำให้ครบถ้วน

- หนังสือสัญญานิติกรรมหนี้สิน ต้องปฏิบัติตามเงื่อนไขโดยสุจริตใจ โดยจัดซื้อสมุดทะเบียนประวัติ ทะเบียนทรัพย์สินของวัด ทะเบียนบัญชีเงินฝาก ตามแบบที่สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติกำหนดไว้ในกฎกระทรวง

- จัดระบบการสาธารณูปโภคที่จำเป็นสำหรับพระภิกษุสามเณร และคนใกล้ชิดวัด เช่น ระบบน้ำฉัน น้ำดื่ม น้ำใช้ ระบบไฟฟ้า ที่อยู่อาศัย ให้เป็นระเบียบ

- จัดระบบกำจัดสิ่งปฏิกูล มีห้องน้ำ ห้องสุขาให้สะอาด และเพียงพอ โดยมีเจ้าหน้าที่ของวัดดูแลเอาใจใส่รักษา

- จัดระบบส่งเสริมสวัสดิการ ดูแลรักษาพยาบาลแก่พระภิกษุสามเณร จัดกองทุนค่าใช้จ่ายในการฌาปนกิจ

- จัดตั้งศูนย์เผยแผ่พระพุทธศาสนาในวัด หน่วยสงเคราะห์พุทธมามกะผู้เยาว์ หรือจัดตั้งศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนา ศูนย์พัฒนาจิตใจประชาชน เป็นต้น

- หากมีที่ดินมากพออาจกันที่ดินบางส่วนให้ทางราชการปลูกสร้างโรงเรียน สถานือนามัย โดยให้เช่า หรือให้ใช้ประโยชน์ โดยต้องทำหนังสือสัญญาเช่า หรือใช้ประโยชน์ไว้เป็นหลักฐาน แล้วแจ้งให้พระสังฆาธิการทราบตามลำดับชั้น

- ปรับทัศนียภาพ หรือภูมิทัศน์ภายในจัดให้เป็นรมณีสถาน เช่น ปลุกต้นไม้ให้ร่มรื่น สร้างศาลาที่พักให้ประชาชนได้พักผ่อนหาความสงบใจ จัดสวนหย่อมไม้ดอกไม้ประดับ หากมีสถานที่ลานจัดกว้างขวางพอก็จัดเป็นลานวัด ลานใจ ลานกีฬา เพื่อให้เด็กและเยาวชนได้มาออกกำลังกาย เป็นการป้องกันปัญหายาเสพติด^{๑๖๕}

สรุปได้ว่า การพัฒนาในระดับอุทยานการศึกษาในวัด ซึ่งได้แก่ การพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชนโดยเน้นให้วัดมีความร่มรื่น สวยงาม สะอาด สงบ เป็นระเบียบและเป็นแหล่งเรียนรู้ ข้อมูล ข่าวสาร ทั้งด้านวิชาการ วิชาชีพ ตลอดจนเป็นแหล่งพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม สามารถกล่อมเกล่าจิตใจของผู้ที่เข้าไปในวัดได้ โดยที่การจัดวัดให้เป็นอุทยานการศึกษานั้น วัดต่าง ๆ สามารถจัดได้ทุกวัด แต่การดำเนินการนั้นอาจจะแตกต่างกันออกไปตามสภาพที่มีอยู่แล้วในวัด และได้มีการพัฒนาเพิ่มเติมขึ้นบ้างตามความเหมาะสม สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติได้กำหนดแนวทางในการจัด โดยวัดอาจจะดำเนินการตามแนวทางที่กำหนดทั้งหมด หรืออาจจะมีความคิดสร้างสรรค์มากกว่า หรืออาจมีเพียงบางส่วนก็ได้ตามศักยภาพ และสภาพที่มีอยู่ และในส่วนของการพัฒนาวัดให้เป็นพัฒนาตัวอย่าง ซึ่งหมายถึง วัดที่มีการปรับปรุงสภาพวัด และดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของวัด จนกระทั่งมีความเจริญรุ่งเรืองเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชน และเป็นศูนย์กลางของชุมชนในการบำเพ็ญบุญกุศล ศึกษาธรรม ปฏิบัติธรรม และเผยแผ่ธรรมจนประสบผลสำเร็จ เป็นตัวอย่างแก่วัดอื่น ๆ ได้ และมีผลงานโดดเด่นเป็นวัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่น ตามลำดับ ทั้งนี้ พึงยึดถือหลักการสำคัญ คือ วัดในฐานะองค์กรชุมชนประเภทหนึ่งซึ่งมีปฏิสัมพันธ์กับประชาชนหรือชุมชนในเขตพื้นที่วัดและบริเวณใกล้เคียงมากกว่าองค์กรชุมชนอื่น ๆ ดังนั้น ในการพัฒนาวัดตามมาตรฐานที่กำหนดนั้น วัดควรมีบทบาทในการทำหน้าที่และมีกิจกรรมต่าง ๆ โดยเจ้าอาวาสและคณะกรรมการของวัดจะต้องมีระบบการบริหารจัดการวัดที่ทันสมัย มีการนำระบบเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการจัดเก็บข้อมูลต่าง ๆ ที่มีความโปร่งใสสามารถตรวจสอบได้ เพื่อให้ชุมชนมีความไว้วางใจ และเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการวัดเป็นสำคัญ

^{๑๖๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒-๔.

๒.๔.๓ เกณฑ์มาตรฐานในการพัฒนาวัดของสำนักงานพระพุทธศาสนา ๖ ด้าน

จากการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับ เกณฑ์มาตรฐานในการพัฒนาวัดของสำนักงานพระพุทธศาสนา ๖ ด้าน ผู้วิจัยได้ประมวลเนื้อหาสาระสำคัญไว้ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

การพัฒนาวัดที่สมบูรณ์ครบถ้วนจะต้องพัฒนาวัดแบบบูรณาการ โดยการเชื่อมโยงกิจกรรมของวัดให้สอดคล้องกับการบริหารงานคณะสงฆ์ และให้สอดคล้องกับเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมปัจจุบัน โดยบูรณาการให้สอดคล้องกับภารกิจ ๖ ด้าน ของคณะสงฆ์^{๑๖๖} ดังนี้

ก. การปกครอง

การปกครอง คือ การบริหาร วางระเบียบกฎเกณฑ์ให้สมาชิกของสังคมได้อยู่ร่วมกันทำหน้าที่ย่างปกติสุข รวมทั้งหน่วยงานของรัฐที่มีหน้าที่ในการให้บริการแก่ประชาชน ให้เกิดการอยู่ร่วมกันและปฏิบัติตามแนวนโยบายของรัฐอย่างถูกต้อง ตลอดถึงการพยายามสร้างรูปแบบ การปกครองที่จะกำจัดคนเลวให้น้อยที่สุด โดยพยายามให้เกิดจิตสำนึกในการอยู่ร่วมกันในสังคมโดยไม่มีการใช้อำนาจหรือการลงโทษมาบังคับให้ทำหรือปฏิบัติตาม^{๑๖๗} การปกครองเป็นการจัดทำและบังคับใช้กฎหมาย และการตัดสินใจขัดแย้งเกี่ยวกับการตีความหมายและการใช้กฎหมาย ซึ่งทุกคนในสังคมจะต้องยอมรับและปฏิบัติตาม หากมีใครขัดขึ้นไม่ยอมรับหรือทำการ บางอย่างในลักษณะที่จะนำความเดือดร้อนมาสู่คนอื่น ย่อมจะได้รับ โทษทัณฑ์บางประการตามควรแก่กรณี ทั้งนี้เพื่อการปกป้องมิให้มีใครมาทำความเดือดร้อนวุ่นวายให้เกิดขึ้นแก่สังคม^{๑๖๘}

การปกครองจึงเป็นการสอดส่องดูแลเพื่อให้การปกครองคณะสงฆ์เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎ ข้อบังคับ คำสั่ง ประกาศของมหาเถรสมาคมหรือพระบัญชาของสมเด็จพระสังฆราช ในสมัยพุทธกาล การปกครองสงฆ์ไม่ได้มีระเบียบแบบแผนอะไรมากนักและคณะสงฆ์ยังไม่ได้ดำรงสถานะการเป็นศูนย์รวมทางจิตใจของประชาชนเช่นปัจจุบัน เพราะพุทธศาสนาเพิ่งเริ่มตั้งและท้าทายต่อความเชื่อในจารีตเดิมของศาสนาพราหมณ์ เจตจำนงในการออกบวชเกิดจากความเบื่อหน่ายและมุ่งหาจุดหลุดพ้นทางโลก แต่โดยเนื้อแท้การปกครองสงฆ์ในสมัยพุทธกาลมีลักษณะความเป็นประชาธิปไตย และเป็นสังคมที่เสมอภาค พระสงฆ์ทุกรูปมีหน้าที่ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย พระเถระผู้เป็นอุปัชฌาย์ อาจารย์มีหน้าที่ปกครองสาธุศิษย์ของตน แต่ในสังฆกรรมทั้งปวง สงฆ์ยอมเป็นใหญ่ไม่เลือกที่จะเป็นอาจารย์หรือสาธุศิษย์ เมื่อมีกิจสงฆ์เกิดขึ้นจะต้องมีการประชุมสงฆ์และถือมติเอกฉันท์เป็นหลัก เนื่องจากพระสงฆ์สาวกยังไม่มากนักความเสื่อมอันเกิดจากข้อวัตรปฏิบัติของพระสงฆ์จึงมีน้อย

^{๑๖๖} กองพุทธศาสนสถาน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, วัดพัฒนา'๕๒, หน้า ๘๐.

^{๑๖๗} คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, การปกครองคณะสงฆ์ไทย, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๖.

^{๑๖๘} แสวง อุดมศรี, การปกครองคณะสงฆ์ไทย, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๒.

จากการปรากฏหลักฐานในพระไตรปิฎกที่พระสงฆ์ที่ล่วงละเมิดสิกขาบทอยู่เนื่อง ๆ มีเพียงกลุ่มพระสงฆ์ฉัพพัคคีย์ หลักที่ใช้ในการปกครองมีเพียงพระธรรมวินัย ไม่จำเป็นต้องอาศัยพระราชอำนาจจากพระเจ้าแผ่นดิน หรือผู้ปกครองรัฐให้ออกกฎหมายบังคับสั่งสมณฑล ฝ่ายอาณาจักรมีหน้าที่ถวายศาสนูปถัมภ์แต่ด้านเดียว^{๑๖๙}

การปกครองคณะสงฆ์มีการพัฒนาเป็นลำดับจากการได้มีการตราพระราชบัญญัติการปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ ในรัชกาลที่ ๕ และในรัชกาลที่ ๘ มีตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับ พ.ศ. ๒๔๘๔ กำหนดรูปแบบการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตย จนมาถึงสมัยรัชกาลที่ ๙ ปัจจุบันมีการตราพระบัญญัติคณะสงฆ์อีกสองฉบับ คือ ฉบับ พ.ศ. ๒๕๐๕ และฉบับแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ การปกครองคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน ถือว่าเป็นการปกครองในระบอบประชาธิปไตย โดยมีสมเด็จพระสังฆราชเป็นประธาน มีการบังคับบัญชากันลงไปตามลำดับชั้น นับตั้งแต่ระดับมหาเถรสมาคมลงไปจนถึงเจ้าอาวาส^{๑๗๐} นอกจากนี้ยังรวมถึงการที่ภิกษุทำหน้าที่พระกรรมวาจาจารย์เป็นพระอุปัชฌาย์ในการอุปสมบทกุลบุตร หรือการจัดระบบการเป็นอยู่ในสังคมสงฆ์เน้นการบำบัดทุกข์บำรุงสุขเป็นหลักภายใต้วิธีการ ๓ วิธี คือ

๑. นิคคหวิธี คือ การข่มคนที่ควรข่มหรือตำหนิคนที่ควรตำหนิ
๒. ปัคคหวิธี คือ การยกย่องคนที่ควรยกย่อง
๓. ปวารณวิธี คือ เปิดโอกาสให้ผู้อื่นว่ากล่าวตักเตือนสั่งสอนตนได้คือให้ตักเตือนซึ่งกันและกัน ทั้งนี้โดยอาศัยเครื่องมือ ๓ ประการ
 - พระธรรมวินัยที่พระพุทธรองค์ทรงแสดงไว้และบัญญัติไว้แล้ว
 - กฎหมายบ้านเมือง ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดให้ใช้อำนาจทางรัฐสภาให้ตราขึ้นไว้ตามกระบวนการนิติบัญญัติเพื่อจัดระเบียบและบังคับการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย
 - ขนบธรรมเนียมจารีตประเพณีอันดีงามที่บรรพบุรุษบูรพาจารย์ยอมรับและนำไปปฏิบัติสืบ ๆ กันมา^{๑๗๑}

พระพุทธานุศาสน์ถือว่าสูงสุด ซึ่งอยู่ในสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์และนโยบายคณะสงฆ์และขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของบ้านเมือง เพื่อดำรงสมณธรรม ปฏิบัติสมณกิจให้เกิดการพัฒนาการมั่นคงถาวรและเรียบร้อยดีงามแห่งพระพุทธศาสนา ทั้งเพื่ออำนวยประโยชน์สุขแก่ประชาชนและสังคมสืบต่อไป ตลอดจนถึงสถาบันสงฆ์และประเทศชาติ

^{๑๖๙} คณินันท์ และสุบรรณ จันทบุตร, **ความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจของวัด: ศึกษาเฉพาะกรณีวัดหนองป่าพง จังหวัดอุบลราชธานี**, (กรุงเทพมหานคร: พริกหวานกราฟฟิค, ๒๕๔๕), หน้า ๑๗.

^{๑๗๐} พระเมธีธรรมมหารณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **การปกครองคณะสงฆ์ไทย**, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙), หน้า ๗๕.

^{๑๗๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๖.

ทั้งนี้ ได้ให้พระอุปฌาย์และเจ้าคณะพระสังฆาธิการผู้ปกครองคณะสงฆ์ทุกชั้นมีจิตสำนึก รับผิดชอบควบคุมสอดส่องดูแล และส่งเสริม โดยถือหลักเป้าหมายหลัก คือ เพื่อเสริมสร้างสัมพันธภาพ เพื่อรับทราบปัญหาข้อขัดแย้ง เพื่อขอร้องให้ช่วยกันทำงานตามอำนาจหน้าที่ เพื่อติดตามมาชี้แจง เพิ่มเติมและดูงานตามที่สั่ง และเพื่อรับฟังข้อเสนอแนะนำไปแก้ไขปรับปรุงกิจการคณะสงฆ์ให้ดีขึ้น^{๑๗๒}

ข. การศาสนศึกษา

การศาสนศึกษา หมายถึง การเล่าเรียน ฝึกฝน และอบรม โดยที่การศึกษาในทาง พระพุทธศาสนาเป็นการศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรม ทั้งแผนกธรรม และแผนกบาลี นอกจากจะเป็น การศึกษาหลักธรรมคำสอนแล้ว ยังได้ชื่อว่าเป็นการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาไว้อีกด้วย โดยเฉพาะการศึกษาภาษาบาลี เพราะถ้าไม่รู้ภาษาบาลีแล้ว ก็จะมีผู้ใดสามารถรู้และเข้าใจพระพุท ธวงนะในพระไตรปิฎก ถ้าขาดความรู้เรื่องพระไตรปิฎกแล้ว พระพุทธศาสนาก็ต้องเสื่อมสูญไปด้วย เหตุนี้พระมหากษัตริย์ผู้เป็นศาสนูปถัมภกตั้งแต่โบราณมา จึงทรงทำการทำนุบำรุงสนับสนุนการ เล่าเรียนพระปริยัติธรรม และทรงยกย่องพระภิกษุสามเณรที่เรียนรู้พระพุทธวงนะให้มีฐานันดร พระราชทานราชูปการต่าง ๆ มีนิตยภัต เป็นต้น^{๑๗๓}

การศาสนศึกษาเป็นการจัดการศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนาของ บรรพชิตและคฤหัสถ์ เป็นกิจการของคณะสงฆ์ประการหนึ่งที่สำคัญยิ่งในอำนาจหน้าที่ของมหาเถร สมาคม มาตรา ๑๕ ตรี มีความตอนหนึ่งว่า ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษาของคณะสงฆ์ และใน ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง ของมหาเถรสมาคม ได้กำหนดวิธีดำเนิน การควบคุมและ ส่งเสริมศาสนศึกษาว่า ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษาให้ดำเนินไปด้วยดี ตามที่ คณะสงฆ์ได้ กำหนดวัตถุประสงค์การศาสนศึกษาไว้โดยชัดเจน แต่โดยหลักสูตรและเนื้อหาวิชาแล้ว คงอนุมานได้ว่า มีวัตถุประสงค์ ๔ ประการ คือ เพื่อพระสงฆ์รักษาตนเองและหมู่คณะ เพื่อใช้อบรมสั่งสอนพระธรรม วินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ เพื่อใช้พัฒนาชาติบ้านเมืองด้วยคุณธรรมของศาสนา เพื่อใช้ในกิจการ คณะสงฆ์และการศาสนา เพื่อรักษาหลักพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา เพื่อสร้างศาสนทายาทสืบ อายุพระพุทธศาสนา เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม และเพื่อ ความมั่นคงของประเทศชาติอันเป็นส่วนรวม^{๑๗๔}

การศาสนศึกษา ครอบคลุมการศึกษาพระปริยัติธรรมและการศึกษาอื่น ๆ อันสมควรแก่ สมณะ การศึกษาของสงฆ์แต่เดิมนั้นเริ่มต้นมาแต่สมัยพุทธกาลและบุคคลที่เข้ามาสู่สังฆมณฑลในครั้ง พุทธกาลตามประวัติความเป็นมาส่วนมาก มักจะได้รับการศึกษาทั้งคฤหัสถ์และคฤหัสถ์มา เป็นอย่างดี ตามลัทธิศาสนาในสมัยนั้น เป็นต้นว่าเรียนจบไตรเพทมาก่อน

^{๑๗๒} พระธรรมวรนายก (โอภาส นิรุติเมธี), “การพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน” ใน **ธรรม ปริทัศน์ ๔๖**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖): ๕๙.

^{๑๗๓} กองพุทธศาสนสถาน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, **วัดพัฒนา’๕๒**, หน้า ๘๒.

^{๑๗๔} พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปณโณ), **เอกสารประกอบการบรรยายเรื่องการคณะสงฆ์และการ พระศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๔๑.

การศึกษาของสงฆ์ในสมัยพุทธองค์ยังทรงพระชนม์อยู่มี ๒ ประการ คือ^{๑๗๕}

๑. คันถะธูระ คือ ธูระฝ่ายคัมภีร์ กิจด้านการเรียน

๒. วิปัสสนาธูระ คือ ธูระฝ่ายเจริญวิปัสสนา กิจด้านการบำเพ็ญภาวนาหรือเจริญพระกรรมฐาน ซึ่งรวมทั้งสมณะด้วยเรียกรวมเข้าในวิปัสสนาโดยฐานเป็นส่วนคลุมยอด

กระทั่งปัจจุบัน การศึกษาของภิกษุสงฆ์มีพัฒนาการมาตามลำดับ และได้จำแนกออกเป็น ๔ ประเภท^{๑๗๖} คือ

๑. การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม มีหลักสูตร คือ นักธรรม จัดสำหรับพระสงฆ์ สามเณรและธรรมศึกษาจัดสำหรับคฤหัสถ์ สำหรับหลักสูตรนักธรรมแบ่งเป็น นักธรรมชั้นตรี นักธรรมชั้นโทและนักธรรมชั้นเอก ส่วนหลักสูตรธรรมศึกษา แบ่งเป็น ธรรมศึกษาชั้นตรี ธรรมศึกษาชั้นโทและ ธรรมศึกษาชั้นเอก

๒. การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี เรียนบาลีไวยากรณ์แล้วเรียนแปลภาษาบาลีเป็นภาษาไทยและแปลภาษาไทยเป็นภาษาบาลี เพราะว่าภาษาบาลี เป็นภาษาที่รักษาลักษณะพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนาเหตุที่พระปริยัติธรรมคือ พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกาและอื่นๆบรรจุอยู่ในคัมภีร์ ซึ่งเป็นภาษาบาลีทั้งสิ้น แม้จะแปลเป็นภาษาไทยแล้วก็แปลแบบไทยบาลี ประสงค์จะรู้อย่างถูกต้องชัดเจนทั้งภาษาบาลีไม่ได้ ชั้นเรียนแผนกบาลีใช้นักธรรมเป็นองค์จำกัดสิทธิ โดยแบ่งเป็น ๙ ชั้น คือ บาลีไวยากรณ์ ชั้นประโยค ๑-๒ ชั้นประโยค ป.ธ.๒,๓,๔,๕,๖,๗,๘ และ ๙ ผู้สอบได้ประโยค ป.ธ. ๓ ได้รับการแต่งตั้งคือเปรียญคือ ทรงตั้งเป็น พระมหา สามเณรเปรียญ ชั้นประโยค ๑-๒ ได้รับวุฒิปัตร์ ชั้นประโยค ป.ธ. ๓-๘ ได้รับประกาศนียบัตรและพัดยศ ชั้นประโยค ป.ธ. ๙ ได้รับปริญญาบัตรและพัดยศ และถ้าสามารถสอบชั้นประโยค ๙ ได้ในขณะที่เป็นสามเณรทรงพระกรุณาโปรดให้การอุปสมบทเนรूपนั้น อยู่ในพระบรมราชูปถัมภ์ เรียกว่า บวชนาคหลวง ผู้สอบได้เปรียญธรรม ๙ ประโยคถ้าอยู่ในสมณเพศได้รับนิยัตย์เท่ากับพระราชาคณะชั้นสามัญ

๓. การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา เป็นโรงเรียนที่วัดจัดตั้งขึ้นในวัดหรือธรณีสงฆ์หรือที่ดินของมูลนิธิทางพระพุทธศาสนา โดยกรมการศาสนาให้การอุปถัมภ์ จัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อให้การศึกษาแก่พระสงฆ์ สามเณร ทั้งวิชาสามัญและการศึกษาพระปริยัติธรรมควบคู่กันไป เพื่อที่ว่าหากพระสงฆ์ สามเณรเหล่านี้มีความประสงค์จะลาสิกขาก็สามารถนำวุฒิการศึกษาที่ได้รับไปใช้เพื่อการศึกษาต่อในสถานศึกษาของรัฐหรือใช้สมัครงานประกอบอาชีพได้

^{๑๗๕} พระเมธีธรรมมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), การปกครองคณะสงฆ์ไทย, หน้า ๗๗.

^{๑๗๖} กรมการศาสนา, ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐), หน้า ๑๓-๑๔.

๔. การศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์ เป็นการจัดการศึกษาในระดับอุดมศึกษาของคณะสงฆ์ไทย ดำเนินการใน ๒ สถาบัน คือมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์ โดยนัยนี้ การจัดการศึกษามีหน้าที่พัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ นั่นคือการศึกษที่ต้องสร้างสังคมฐานความรู้ (Knowledge-Based Society) หรือสังคมแห่งการเรียนรู้ (Learning Society) ขึ้นมาให้จงได้ มนุษย์ที่พัฒนาแล้วจะเป็นฐานสำหรับการพัฒนาทุกส่วนของประเทศ ซึ่งรวมทั้งเศรษฐกิจฐานความรู้ และเศรษฐกิจแบบพหุมีพอกิน มนุษย์ที่พัฒนาแล้วหมายถึงคนที่มีภาวนา ๔ ได้แก่ กายภาวนา สีลภาวนา จิตภาวนา และปัญญาภาวนา เทียบได้กับจตุสดมภ์ของยูเนสโก การจัดการศึกษาที่จะพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ต้องยึดหลักอริยฐานธรรม ๔ ประการ คือ ปัญญา สัจจะ จาคะ และสันติ^{๑๗๗}

ง. การเผยแผ่

การเผยแผ่ หมายถึง ทำให้ขยายออกไป ทำให้ขยาย กว้างขวางออกไป การเผยแผ่เป็นการทำให้แพร่หลายในลักษณะติดแน่น ชีบซาบ กระจายไป เช่น เผยแผ่ศาสนา เผยแผ่ธรรม องค์การเผยแผ่ ส่วนคำว่า เผยแพร่ ใช้ในความหมายว่า ประกาศ โฆษณา ทำให้แพร่หลาย ในลักษณะกระจายให้เป็นรูปธรรม หรือให้สัมผัสได้ทางตา หู เป็นต้น^{๑๗๘} การเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือ การดำเนินการประกาศพระพุทธศาสนาให้ศาสนทายาทและประชาชนได้รับทราบในทุก ๆ วิธีที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย โดยมุ่งเน้นให้ประชาชนได้มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมแล้วน้อมนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ได้แก่ การเทศนา การปาฐกถาในโอกาสและสถานที่ต่างๆ ทั้งในวัดและนอกวัด การบรรยายธรรมทางวิทยุและโทรทัศน์ การเผยแผ่ธรรมด้วยสื่อต่าง ๆ เช่น หนังสือ หนังสือพิมพ์หรือวีดิทัศน์ ภารกิจด้านนี้ครอบคลุมถึงการที่วัดหรือพระสงฆ์จัดกิจกรรมต่างๆ ขึ้นในวัดโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการเผยแผ่ธรรมหรือต้องการให้ประชาชนได้เข้าวัดปฏิบัติธรรมหรือมุ่งเน้นสืบสานวัฒนธรรมไทยที่ได้รับอิทธิพลมาจากหลักพระพุทธศาสนา การดำเนินการใด ๆ ของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาที่เป็นไปเพื่อการเผยแผ่ธรรมทางพระพุทธศาสนาทั้งในวัดและนอกวัด ชื่อว่าภารกิจด้านการเผยแผ่ทั้งสิ้น^{๑๗๙} การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์และคณะสงฆ์ถือเป็นกิจการพระศาสนาที่สำคัญที่สุด จุดหมายของการศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมประการหนึ่งคือความรู้ความสามารถในการที่จะนำพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าไปสู่ประชาชนหรือการเผยแผ่เอง คณะสงฆ์ไทยเคยจัดให้มีโรงเรียนพระธรรมกถึก ภิคุษสงฆ์ที่เทศน์ดีจะได้รับยกย่องมาก ปัจจุบันมีบางวัดสอนวาทศิลป์ ในหลักสูตรการศึกษาภิคุษสงฆ์สามเณรก็เป็นการส่งเสริมให้มีความสามารถในการเผยแผ่ประเพณี^{๑๘๐} ในยุคปัจจุบัน การเผยแผ่ธรรมของพระสงฆ์ มีดังนี้

^{๑๗๗} พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **ทิศทางการศึกษาไทย**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๔๕.

^{๑๗๘} กองพุทธศาสนสถาน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, **วัดพัฒนา'๕๒**, หน้า ๘๓.

^{๑๗๙} กรมการศาสนา, **ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน**, หน้า ๑๓-๑๔.

^{๑๘๐} สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, **การกลับมาของพระพุทธศาสนา “พระเอก” ของการศึกษาใหม่**, (กรุงเทพมหานคร: ลายสือ, ๒๕๔๔), หน้า ๑๒.

๑. การเทศนาธรรม คือ การแสดงธรรมสั่งสอนตามหลักพระพุทธศาสนา เพื่อให้ผู้ฟังสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ ซึ่งวิธีนี้พระภิกษุสงฆ์ใช้อยู่เป็นประจำ

๒. ปาฐกถาธรรม คือ การบรรยายธรรมะให้ผู้อื่นฟัง โดยทั่วไปจะยืนและผู้พูดจะต้องมีลีลาในการพูด เพื่อโน้มน้าวจิตใจผู้ฟังเป็นพิเศษ เป็นวิธีการที่น่าสนใจ

๓. อภิปรายธรรม คือ การชี้แจง หรือแสดงความเห็นในธรรมข้อใดข้อหนึ่งให้ผู้อื่นเข้าใจ

๔. สันทนาธรรม คือ การพูดจาหรือในหลักธรรม เพื่อนำไปใช้ในการแก้ปัญหาชีวิต โดยยึดหลักทางสายกลาง

๕. การสอนสมถกรรมฐาน หรือวิปัสสนากรรมฐาน คือ การสอนให้นั่งภาวนาเพื่อให้ใจเป็นสมาธิและเข้าใจสภาวะตามความเป็นจริงของสังขารตามหลักไตรลักษณ์

๖. การใช้สื่อและอุปกรณ์ประกอบการสอนธรรมะ เช่น การใช้หนังสือธรรมะ การใช้วีดิทัศน์ คอมพิวเตอร์ อินเทอร์เน็ต ม้วนเทป เป็นอุปกรณ์ในการเผยแผ่ศาสนาธรรม โดยอาจจำหน่ายแจกไปในกลุ่มที่ไม่มีเวลาจะได้ศึกษาธรรมะด้วยตนเอง

ความหมายของการเผยแผ่เป็นการสื่อสารเพื่อการพัฒนาบุคคลทางด้านจิตใจให้มีความเคารพเลื่อมใส ยำเกรง ในพระรัตนตรัย น้อมนำเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติ เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติตามสมควรแห่งการปฏิบัติ นั้น เพราะพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มุ่งเพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลก เป็นศาสนาแห่งสันติภาพของโลกและสันติภาพแห่งโลกสากล สมดังพระดำริที่จะส่งพระอรหันต์สาวก ๖๐ รูป ออกไปเผยแผ่พุทธธรรมให้ชาวโลกได้รับรู้ จึงได้ตรัสกับภิกษุทั้งหลายว่า ภิกษุทั้งหลายพวกเธอจงเที่ยวไป เพื่อประโยชน์ และความสุข แก่ชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูล และความสุขแก่เหล่าทวยเทพและมนุษย์ และให้เกิดประโยชน์สูงสุดตามที่พระองค์ทรงประสงค์ว่า ๓ ประการ ได้แก่ ทิฏฐธรรมมิกัตถะ คือ ประโยชน์ปัจจุบัน ประโยชน์โลกนี้ ประโยชน์ขั้นต้น สัมปรายิกัตถะ คือ ประโยชน์เบื้องหน้าหรือในภพหน้า ประโยชน์สูงขึ้น และปรมัตถะ คือ ประโยชน์สูงสุด จุดหมายสูงสุด คือ พระนิพพาน^{๑๘๑}

จ. การสาธารณูปการ

การสาธารณูปการ หมายถึง การก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนสถานภายในวัด การดูแลศาสนสมบัติวัด โดยรวม หมายถึง การพัฒนาวัดในด้านวัตถุทุกอย่าง ไม่เฉพาะแต่ศาสนสถานเท่านั้น หากรวมไปถึงการทำวัดให้สะอาด ร่มรื่น สะดวกสบาย การทำถนนทางเดินในวัด และการตกแต่งวัดให้ดูสวยงามให้สบายตาแก่ผู้พบเห็น นอกจากนี้ การสาธารณูปการเป็นงานประจำของเจ้าอาวาสอย่างหนึ่ง ซึ่งถือว่าเป็นหน้าที่ที่จะต้องทำ ทั้งนี้ เพื่อสร้างสิ่งที่จำเป็น รักษาสิ่งที่มียอยู่แล้วไว้ และซ่อมแซมสิ่งที่ชำรุดทรุดโทรมให้คงสภาพไว้ เพื่อประโยชน์แก่ชุมชนและพระสงฆ์ภายในวัด ในการนี้ให้รวมถึงการดูแลรักษาศาสนสมบัติพระพุทธศาสนาที่เป็นสมบัติส่วนรวมของสงฆ์

^{๑๘๑} พระพิพิธธรรมสุนทร (สุนทร ญาณสุนทรโร), คม ชัด ลึก เล่ม ๒, (กรุงเทพมหานคร: เลียงเชียง, ๒๕๔๗),

ดังมีพระพุทธานุญาตให้สงฆ์ช่วยกันดูแลรักษาสมบัติของวัด เช่น ให้ตั้งพระภิกษุทำหน้าที่ดูแลรักษาวัสดุสิ่งของของสงฆ์ ซึ่งเรียกว่า ภัณฑาคาริก โดยเฉพาะ^{๑๘๒} สาธารณูปการที่จัดเป็นระเบียบบริหารการคณะสงฆ์ส่วนกลางและระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง เรียกว่า การสาธารณูปการ^{๑๘๓} นั้น หมายถึง

๑. การก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ ศาสนวัตถุ และศาสนสถาน

๒. กิจการอันเกี่ยวกับวัด คือ การสร้าง การตั้ง การรวม การย้าย การยุบเลิก การขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมา การยกวัดร้างเป็นวัดมีพระภิกษุจำพรรษาและยกวัดราษฎร์เป็นพระอารามหลวง

๓. กิจการของวัดอื่นๆ เช่น การจัดงานวัด การเรียไร

๔. การศาสนสมบัติของวัด

สาธารณูปการเป็นกระบวนการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ เน้นกิจกรรมการพัฒนาภายในวัดเป็นงานหลัก ถื่องานอื่นเป็นงานรองภายใต้หลักการ ๒ ประการ คือ

๑. ดูแลรักษาของเก่าไว้ให้ได้

๒. สร้างสรรค์พัฒนาของใหม่ให้งอกเงย โดยเลือกใช้วิธีการ ๓ วิธี

- แนวแน่แก้ไขในสิ่งผิด
- เต็มใจสนับสนุนในสิ่งถูกให้ดียิ่งขึ้น
- ตั้งใจสร้างพัฒนาในสิ่งที่ยังไม่มีให้มีขึ้น

ความมุ่งหมายของสาธารณูปการก็เพื่อบำรุงรักษาวัดและส่งเสริมสร้างวัดให้เป็นที่น่าอวยประโยชน์แก่ประชาชนหรือสังคมผู้เป็นเจ้าของวัดนั้นให้วัฒนาสถาพรสืบไป การบริหารกิจการคณะสงฆ์และพระศาสนา ในด้านสาธารณูปการของวัดในปัจจุบัน แบ่งได้ ๓ เรื่อง คือ การบูรณะและพัฒนาวัด การก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะ และการดูแลรักษาจัดการ ศาสนสมบัติของวัด โดยที่การบริหารงานสาธารณูปการของเจ้าอาวาสหรือวัดตามพระธรรมวินัยควรให้เกิดความสุข (สปปายะ) ๔ อย่าง คือ

๑. อาวาสสปปายะ ที่อยู่เป็นที่สบาย คือ ทำให้วัดเป็นอารามเป็นที่ร่มรื่นรื่นรมย์เป็นรมณีสถานเจริญตาสบายใจแก่ผู้พบเห็น เป็นศูนย์กลางของชุมชนทั้งทางด้านวัตถุ และจิตใจ

๒. อาหารสปปายะ อาหารเป็นที่สบายตามปกติเมื่อมีที่อยู่แล้วต้องคำนึงถึงการกินอาหารการจัดสวัสดิการเรื่องอาหาร

^{๑๘๒} กองพุทธศาสนสถาน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, วัดพัฒนา'๕๒, หน้า ๘๕.

^{๑๘๓} พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญฺโญ), เอกสารประกอบการบรรยายเรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา, หน้า ๕๔-๕๕.

๓. บุคคลสัปปายะ บุคคลเป็นที่สบายบางแห่งไม่คำนึงถึงเรื่องบุคคลภายในวัด หรือบุคคลที่เกี่ยวข้องกับวัด คนวัดแบ่งออกเป็น ๔ ประเภท คือ ภิกษุสงฆ์ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา และเด็กวัด วัดใดดี หรือไม่ดี ดูได้จากบุคคล ๔ ประเภทนี้ สาธารณูปการจึงควรคำนึงถึงบุคคล ๔ ประเภทนี้ โดยการจัดที่อยู่อาศัยของบุคคลแต่ละประเภทให้เหมาะสมตามสถานภาพของแต่ละบุคคลไม่ให้ปนกัน

๔. ธรรมสัปปายะ ธรรมเป็นที่สบายจุดมุ่งหมาย คือเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรม

การจัดการสาธารณูปการ มีวิธีปฏิบัติแตกต่างกันตามลักษณะของงาน การก่อสร้างและ การบูรณปฏิสังขรณ์ ได้แก่ การก่อสร้างศาสนวัตถุขึ้นใหม่ การซ่อมแซมของเก่า และการปรับปรุงตกแต่งศาสนวัตถุและศาสนสถานที่มียุคเดิมหรือที่เพิ่มเติมขึ้นใหม่ เพื่อให้เหมาะสมยิ่งขึ้น^{๑๘๔}

การควบคุมดูแลวัดนั้น เจ้าคณะจะเพิกเฉยมิได้ ถ้าเพิกเฉยจะเป็นการละเว้นการปฏิบัติ สอดส่อง ดูแล ชี้แจง แนะนำให้การสาธารณูปการของเจ้าอาวาส ดังนี้

๑. ควบคุมการทำแผนผังวัดให้สอดคล้องกับยุคพัฒนา

๒. ควบคุมแบบแปลนเสนาสนะแต่ละวัดให้อยู่ในหลักประหยัดและพอเหมาะพอสมควร แก่สภาพท้องถิ่นและก่อสร้างตามแบบแปลน

๓. ควบคุมให้แต่ละวัดที่สร้างถาวรวัตถุให้เป็นทรงไทยหรือให้รักษาศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น

๔. การควบคุมการเงินและบัญชี รายรับ-รายจ่าย ของแต่ละวัดให้เป็นไปตามหลักบัญชี

๕. ควบคุมดูแลเอกสารต่าง ๆ ของเจ้าอาวาส เช่น รายงานขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมา ให้เป็นไปโดยถูกต้อง

๖. ควบคุมการจัดการศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปตามกฎกระทรวง^{๑๘๕}

งานสาธารณูปการนั้นสืบเนื่องมาจากหน่วยย่อยที่สำคัญที่สุดของสถาบันพระพุทธศาสนา ในสังคมไทย คือ วัด คนไทยไปตั้งถิ่นฐานอยู่ ณ ที่ใด เมื่อรวมกันขึ้นเป็นชุมชนก็เกิดความต้องการมีวัด มีพระสงฆ์ไว้สำหรับเป็นที่ทำบุญบำเพ็ญกุศลตามประเพณี และเป็นที่บวชเรียนศึกษาของกุลบุตร จึงได้ช่วยกันสร้างวัดของตนหรือของชุมชนนั้นขึ้น เมื่อสร้างเสร็จแล้วก็จะอาราธนาพระสงฆ์มาอยู่ประจำ เป็นผู้นำทางศาสนาของชุมชน เป็นผู้ดูแลรักษาและจัดการวัดของประชาชน เกิดเป็นกิจการของวัด และของคณะสงฆ์ขึ้น การที่พระสงฆ์รับหน้าที่เป็นผู้ดูแลรักษาและจัดการวัดนี้ถือเป็นการช่วยเหลือประชาชน และกิจการอื่น ๆ ของวัดล้วนเป็นกิจการที่เป็นการช่วยเหลือ อุดหนุนหรือเกื้อกูลประชาชน ผู้เป็นเจ้าของวัดนั้นหรือประชาชนทั่วไป จึงได้เรียกกิจการเกี่ยวกับการดูแลรักษาและจัดการวัดว่าการสาธารณูปการ^{๑๘๖}

^{๑๘๔} พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญฺโญ), เอกสารประกอบการบรรยายเรื่องการคณะสงฆ์และการ พระศาสนา, หน้า ๕๖-๕๗.

^{๑๘๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๘.

^{๑๘๖} มาณพ พลไพรัตน์, คู่มือบริหารกิจการคณะสงฆ์, (กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา, ๒๕๔๑), หน้า ๒๙๔.

ฉ. การศึกษาสงเคราะห์

การศึกษาสงเคราะห์หมายถึง การฝึกฝน อบรมแก่ประชาชน เป็นการจัดการศึกษาที่วัดและคณะสงฆ์ดำเนินการขึ้นเพื่อสนองงานต่อนโยบายของภาครัฐ ในอันที่จะส่งเสริมให้ประชาชนเยาวชนได้รับการศึกษา^{๑๘๗} การศึกษาสงเคราะห์ คือ การจัดการศึกษาเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล การช่วยเหลือเกื้อกูลการศึกษาหรือสถาบันการศึกษาอื่นนอกจากการศาสนาศึกษา หรือบุคคลผู้กำลังศึกษาหรือกระบวนการศึกษาสงเคราะห์ปวงชน ทั้งก่อนวัยเรียน ในวัยเรียนให้ได้รับการศึกษาเล่าเรียนอย่างต่อเนื่องในเรื่องต่าง ๆ ตามสมควร เป็นการจัดการศึกษาที่มุ่งเน้นการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมแก่เด็กและเยาวชนให้มีความรู้ ความเข้าใจหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา และการจัดการศึกษาในการเตรียมความพร้อม แก่เด็กปฐมวัย โดยงานด้านการศึกษาสงเคราะห์ ที่พระสงฆ์ได้ดำเนินการในปัจจุบัน มีอยู่ ๔ ลักษณะ คือ

๑. โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา วัด หรือมูลนิธิในวัดจัดตั้งขึ้นเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลเด็กและเยาวชนที่ยากจนบางแห่งมีนักเรียนเฉพาะชาย-หญิง เรียนร่วมกับภิกษุสามเณร ปัจจุบันโรงเรียนประเภทนี้สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน

๒. โรงเรียนสงเคราะห์เด็กยากจนตามพระราชประสงค์ ตั้งตามพระราชประสงค์และอยู่ในพระบรมราชานุเคราะห์ และอยู่ในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน ปัจจุบัน มีจำนวน ๓ แห่ง คือ โรงเรียนวัดศรีจันทร์ จังหวัดสมุทรปราการ โรงเรียนวัดบึงเหล็ก จังหวัดนครพนม และโรงเรียนนันทบุรีวิทยา จังหวัดน่าน

๓. ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เป็นศูนย์ที่จัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นแหล่งให้การศึกษาบรมปลูกฝังศีลธรรม วัฒนธรรม และประเพณีอันดีงามแก่เด็กและเยาวชน สอนเฉพาะวันอาทิตย์ ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ จัดตั้งขึ้นตามความคิดและการนำของมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่ง เพื่อให้แก่นักเรียนนักศึกษาได้มาเรียนพระพุทธศาสนาในวันที่ทางสถานศึกษาของฝ่ายราชอาณาจักรหยุดเรียนตามแบบสากล นอกจากจะสอนธรรมะแก่เด็ก ศูนย์นี้ยังได้ทบทวนวิชาสามัญที่เรียนตามหลักสูตรการศึกษาปกติของตนที่โรงเรียน เป็นการชักจูงให้นักเรียนได้มาเรียนพุทธศาสนา

๔. ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด เป็นศูนย์ที่จัดตั้งขึ้นเพื่อฝึกอบรมกิจกรรม ปลูกฝังเรื่องคุณธรรม จริยธรรม วัฒนธรรม และประเพณีอันดีงามแก่เด็ก ส่งเสริมให้ภิกษุได้บำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมเพิ่มมากขึ้น และเป็นศูนย์ประสานความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชาวบ้าน ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด ดำเนินการมาตั้งแต่ พ.ศ.๒๕๑๗ เป็นต้นมา ดำเนินการรับเด็กที่อายุยังไม่ครบเกณฑ์เข้าเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา มาช่วยเลี้ยงฝึกหัดมารยาทให้คุ้นเคยกับวัด กับพระตั้งแต่เด็ก สอนหนังสือง่าย ๆ เบื้องต้น ที่ไม่เกณกำลังของสมองของเด็กจะเรียนได้ และให้รู้จักสวดมนต์ ไหว้พระ เป็นต้น^{๑๘๘}

^{๑๘๗} กองพุทธศาสนสถาน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, วัดพัฒนา'๕๒, หน้า ๘๖.

^{๑๘๘} พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญฺโญ), เอกสารประกอบการบรรยายเรื่องการศึกษาและการพระศาสนา, หน้า ๔๘-๔๙.

ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ภายในวัดนี้ เป็นศูนย์ที่จัดตั้งขึ้นเพื่อฝึกอบรมปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม วัฒนธรรมและประเพณีอันดีงามให้แก่เด็กตลอดจนเตรียมความพร้อมด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา ส่งเสริมให้พระภิกษุได้บำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมเพิ่มขึ้นและเป็นศูนย์ประสานความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชาวบ้าน โดยรับเด็กวัย ๓-๔ ขวบ งบประมาณดำเนินการโดยกรมศาสนา และเงินอุดหนุนจากโรงเรียนที่ตั้งศูนย์^{๑๘๙}

ฉ. การสาธารณสงเคราะห์

การสาธารณสงเคราะห์ หมายถึง การช่วยเหลือเพื่อประชาชนทั่วไป สาธารณสงเคราะห์นี้ นอกจากเป็นการให้ความช่วยเหลือประชาชนผู้ยากไร้และประสบภัยแล้วยังหมายรวมถึงการเผยแพร่ ข้อมูลข่าวสารทางราชการ เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ การฝึกอาชีพแก่ประชาชน การให้ใช้สถานที่วัดสำหรับ ดำเนินกิจกรรมเพื่อประโยชน์ส่วนรวมด้วย^{๑๙๐} การสาธารณสงเคราะห์เป็นการดำเนินการช่วยเหลือ สังคมทางวัตถุในรูปแบบต่าง ๆ ที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย ได้แก่ โครงการอุปสมบทและบรรพชาพระสงฆ์ สามเณรภาคฤดูร้อน โครงการสงเคราะห์พระสงฆ์ สามเณรที่วัดประสบภัยขาดแคลน วัดและเจ้าอาวาส พระสงฆ์เป็นผู้นำในการพัฒนาชุมชนและสังคม เช่น ให้สถานที่เป็นที่จัดประชุมอบรมเยาวชนและ ประชาชนด้านอาชีพต่าง ๆ การสร้างถนนเข้าหมู่บ้าน การออมทรัพย์ ให้สถานที่เป็นแหล่งประปา หมู่บ้าน การช่วยเหลือผู้ยากไร้ เป็นต้น ดังนั้น การสาธารณสงเคราะห์ จึงหมายถึง การดำเนินกิจการ ต่าง ๆ เพื่อให้เป็นสาธารณ ประโยชน์ของหน่วยงานหรือของบุคคลหรือคณะบุคคล หรือช่วยเหลือ เกื้อกูลหรือการอุดหนุนจนเจือสถานที่ซึ่งเป็นสาธารณสมบัติหรือประชาชนทั่วไป ซึ่งบทบาทของ พระสงฆ์ในการสงเคราะห์ประชาชนในสภาพสังคมไทยปัจจุบัน มีดังนี้

๑. ให้ที่พักอาศัย ตลอดจนอาหาร เครื่องนุ่งห่ม และทุนการศึกษาแก่เด็ก จากครอบครัวที่ ยากจน

๒. ให้สถานศึกษาของรัฐและท้องถิ่นใช้ที่ดินของวัดเป็นที่ตั้งและใช้เป็นอาคารเรียน

๓. ให้วัดตั้งและดำเนินการโรงเรียนราษฎร์เองตามกฎหมาย โรงเรียนราษฎร์เป็นโรงเรียน สำหรับนักเรียนยากจน ให้ศึกษาเล่าเรียนโดยไม่เสียค่าเล่าเรียน บางแห่งจัดเก็บค่าเล่าเรียนแต่ในอัตรา ต่ำ บางวัดจัดให้มีการศึกษาผู้ใหญ่สำหรับพระภิกษุสามเณร ตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษา

๔. จัดการสอนศีลธรรม จริยธรรมในโรงเรียน โดยคณะสงฆ์เป็นผู้เสียค่าใช้จ่ายในการส่ง พระภิกษุไปช่วยสอนศีลธรรม จริยธรรม ไปตามโรงเรียนต่างๆ มีการสอนรายชั่วโมงตามหลักสูตร หรือ ไปสอนในรูปแบบการประชุม สัมมนา ให้สถานศึกษาเป็นครั้งคราว ทั้งในระดับประถม มัธยม และ อุดมศึกษา ทั่วราชอาณาจักร ตลอดจนจัดสอนธรรมศึกษาแก่นักเรียนตามสำนักของสงฆ์

^{๑๘๙} ไพบูลย์ เสียงก้อง, "หลักการบริหารงานในวัด", ใน อบรมบาลีก่อนสอบภาค ๔ ปีที่ ๓, รวบรวม และจัดพิมพ์โดยคณะกรรมการฝ่ายเลขานุการ โครงการอบรมบาลีก่อนสอบ, (ปทุมธานี: บริษัทสื่อตะวันออกจำกัด, ๒๕๔๗): ๑๙๓.

^{๑๙๐} กองพุทธศาสนสถาน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, วัดพัฒนา'๕๒, หน้า ๘๘.

๕. จัดตั้งโรงเรียนสอนเด็กก่อนเกณฑ์ เป็นการสงเคราะห์ด้านการศึกษาที่กรมการศาสนา ร่วมกับเจ้าอาวาสวัดต่างๆ จัดขึ้น เพื่อวางรากฐานการศึกษาแก่เด็กก่อนวัยเรียนในท้องถิ่น เป็นการปลูกฝังให้เด็กใกล้ชิดพระพุทธศาสนา ทั้งนี้ ให้พระภิกษุ สามเณร ผู้มีความรู้ความสามารถได้ทำคุณประโยชน์ให้แก่ท้องถิ่นและชุมชนที่อาศัย

๖. การสงเคราะห์ด้านอื่นๆ ได้แก่

- บริการด้านให้ความรู้ทางศีลธรรมและบำเพ็ญประโยชน์แก่นักเรียนและประชาชน
- จัดตั้งทุนสงเคราะห์และให้ความช่วยเหลือด้านอุปกรณ์การเรียนแก่นักเรียนยากจน
- การบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน
- จัดตั้งศูนย์อบรมสัมมนาอาชีพแก่ประชาชน

๗. การสาธารณสงเคราะห์ ได้แก่

- สงเคราะห์ปกติ
- ให้สถานที่ในวัด หรือของวัด จัดตั้งกุศลสาธารณสถาน เช่น โรงเรียน สุขศาลา ศาลาประชาชน เป็นต้น

- อนุญาตให้ทางราชการหรือคณะบุคคลใช้อาคารของวัด ลานวัด จัดงานการกุศล งานรื่นเริงตามเทศกาลในประเพณีนิยม

๘. สงเคราะห์ตามเหตุการณ์

- อนุญาตให้ประชาชนที่ประสบสาธารณภัยเข้าพักพิงในสถานที่ของวัด
- รวบรวมปัจจัยเครื่องอุปโภคบริโภคส่งไปให้แก่ผู้ประสบสาธารณภัย^{๑๙๑}

งานสาธารณสงเคราะห์จึงเป็นงานเกี่ยวกับการสงเคราะห์ชุมชนและสังคม โดยมีวัดและพระภิกษุสามเณรเป็นแกนนำ ได้แก่ โครงการอุปสมบท และบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน โครงการสงเคราะห์พระภิกษุสามเณร และวัดที่ประสบภัยขาดแคลน วัดเจ้าอาวาส พระภิกษุ เป็นผู้ดำเนินการพัฒนาชุมชนและสังคม เช่น ให้สถานที่เป็นที่จัดประชุม อบรมเยาวชน และประชาชนด้านอาชีพต่าง ๆ การสร้างถนนเข้าหมู่บ้าน การออมทรัพย์ให้สถานที่ที่เป็นแหล่งประปาหมู่บ้าน การสนับสนุนทุนการศึกษาแก่เด็กนักเรียนการช่วยเหลือผู้ป่วยยากไร้^{๑๙๒}

^{๑๙๑} กรมการศาสนา, ข้อมูลพื้นฐานด้านการศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๒), หน้า ๒๔.

^{๑๙๒} ไพบุลย์ เสียงก้อง, วัดพัฒนา ๔๔, (กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, ๒๕๔๔), หน้า ๒๖.

การสาธารณสงเคราะห์ เป็นงานในส่วนไม่ว่าจะเป็นการก่อสร้างถนนทำสะพาน ศาลาพักผ่อนงานนี้จะมี อ.บ.ต. เข้ามาทำหน้าที่ ส่วนที่คณะสงฆ์จะช่วยสังคมได้ เช่นการช่วยเหลือผู้ยากไร้ เพราะถูกไฟไหม้บ้าน การจัดหน่วยบรรเทาสาธารณภัยหรือการบริหารให้ฟรีในพิธังงานศพ ไม่เก็บค่าน้ำค่าไฟไม่เก็บค่าเจ้าพนักงาน หากเขามีศรัทธาก็จะทำบุญ ส่วนนี้จะช่วยบรรเทาทุกข์ให้กับพุทธศาสนิกชนได้ ตลอดทั้งให้การช่วยเหลือสังคมทั้งภายในวัดและนอกวัด ภายในวัด เช่น อำนวยความสะดวกแก่ผู้มาพึ่งมาทำบุญที่วัดให้เหมาะสมและวัดต้องสะอาด สะดวก สบาย ภายในนอกวัด เช่น สงเคราะห์ช่วยเหลือชาวบ้านที่มีทุกข์เท่าที่จะทำได้อย่างนิจนิตย์^{๑๔๓}

สรุปได้ว่า การพัฒนาวัดที่สมบูรณ์ครบถ้วนจะต้องพัฒนาวัดแบบบูรณาการ โดยการเชื่อมโยงกิจกรรมของวัดให้สอดคล้องกับการบริหารงานคณะสงฆ์ และให้สอดคล้องกับเศรษฐกิจสังคม และสิ่งแวดล้อมปัจจุบัน โดยบูรณาการให้สอดคล้องกับการกิจ ๖ ด้าน ของคณะสงฆ์ ดังนี้ (๑) การปกครอง ได้แก่ การดำเนินการเพื่อให้พระภิกษุสามเณร ทั้งสังฆมณฑลปฏิบัติตามพระธรรมวินัยอย่างบริสุทธิ์ถูกต้อง เพื่อเป็นตัวอย่างและจะได้อบรมสั่งสอนประชาชนให้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบตามหลักธรรมแห่งพระพุทธศาสนาอย่างทั่วถึงทั้งประเทศ (๒) การศาสนศึกษา ได้แก่ การดำเนินการให้พระภิกษุสามเณรและคฤหัสถ์ได้ศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย จนมีความรู้ความเข้าใจและสามารถปฏิบัติได้ตามสมควรแก่ฐานานุรูป อย่างเที่ยงแท้ได้ (๓) การเผยแผ่พระพุทธศาสนา ได้แก่ การดำเนินการประกาศพระพุทธศาสนาให้ประชาชนได้ทราบ เข้าใจ และน้อมนำไปปฏิบัติ เพื่อลวงพ้นความทุกข์และประสบความสุขตามอุปนิสัยและผลของการปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนาของแต่ละคน อันจะยังสังคมตลอดจนประเทศชาติให้มีความผาสุก สันติสุข และเจริญก้าวหน้า (๔) การสาธารณูปการ ได้แก่ การดำเนินการให้วัดทั่วประเทศเป็นวัดโดยสมบูรณ์ เป็นที่พำนักอาศัย ศึกษาเล่าเรียน และปฏิบัติตามพระธรรมวินัยของพระภิกษุสามเณร เป็นที่บำเพ็ญบุญเพื่อบุญกุศล ฟังเทศน์ปฏิบัติธรรม และกระทำกิจกรรมของสังคมของประชาชนในท้องถิ่นที่ตั้งแห่งวัดนั้น ตลอดจนการรักษาวัฒนธรรม และอนุรักษ์ศิลปะโบราณวัตถุสถานของสังคมนั้น ๆ ด้วย (๕) การศึกษาสงเคราะห์ ได้แก่ การดำเนินการสงเคราะห์ช่วยเหลือให้เด็กและประชาชนได้ศึกษาเล่าเรียนทั้งในและนอกระบบการศึกษาของรัฐ เพื่อสามารถดำรงตนและดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุขและเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพของประเทศและ (๖) การสาธารณสงเคราะห์ ได้แก่ การดำเนินการสงเคราะห์ประชาชนทางด้านจิตใจและทางวัตถุที่ไม่ขัดพระธรรมวินัยและสมณวิสัย เพื่อประโยชน์และความสุขของประชาชนแห่งวัดนั้นและทั่ว ๆ ไปนั่นเอง

^{๑๔๓} พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ มุสสธมโม), สารภาค ๑๕, (กาญจนบุรี: สำนักพิมพ์ธรรมเมธี, ๒๕๔๘),

๒.๔.๔ การปรับปรุงและพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนา

จากการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับ การปรับปรุงและพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนา ผู้วิจัยได้ประมวลเนื้อหาสาระสำคัญไว้ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

การปรับปรุงวัดให้เป็นวัดพัฒนานี้คือ การทำวัดให้ประชาชนทุกอาชีพทุกระดับการศึกษา เลื่อมใสศรัทธา ดึงดูดใจคนให้เข้าวัด เข้ามาใช้ประโยชน์ในวัด เข้ามาศึกษาหาความรู้ และเข้ามาขัดเกลาจิตใจสัณยัตินั้น นอกเหนือจากการริเริ่มวัดให้มีกิจกรรมต่าง ๆ ในวัดตามความเหมาะสม ดังนี้

๑. ด้านพระสงฆ์

วัดที่จะเป็นวัดพัฒนา พระสงฆ์ในวัดจะต้องประพฤติปฏิบัติเหมาะสม บางวัดอาจมีพระสงฆ์ คณฤชระ บางวัดมีพระสงฆ์วิปัสสนาธุระ หรือมีพระสงฆ์ทั้งสองลักษณะ เป็นผู้นำท้องถิ่นทุกด้าน เป็นที่พึ่งของประชาชน และสามารถสอนประชาชน โดยให้นำหลักธรรมมาใช้ในชีวิตประจำวันได้ หรือสอนให้ประชาชนมีศรัทธาปฏิบัติธรรมตามคำสอนของพระพุทธองค์ได้ ทำให้ชีวิตเขามีความสุขจิตใจสงบ มีสมาธิในการประกอบสัมมาชีพ เรามีพระสงฆ์อย่างนี้มากมายทั่วไป^{๑๔๔} บุคลากรพระสงฆ์สามเณรต้องหมั่นทำกิจ ศึกษา และปฏิบัติธรรมอย่างสม่ำเสมอ เช่น ทำวัตรเช้า-วัตรเย็น ลงอุโบสถสังฆกรรม เพื่อขัดเกลาจิตใจให้โปร่งเบาสบาย ร่วมทำกิจกรรมหมู่คณะและป้องกันความเสียหายอันจะเกิดขึ้น (สาราณียธรรม)^{๑๔๕} วัดโดยพระภิกษุผู้เป็นเจ้าอาวาส หรือเจ้าคณะปกครองต้องดำเนินการสอดส่อง ดูแล รักษาความเรียบร้อยดีงาม เพื่อให้พระภิกษุสามเณรที่อยู่ในวัด หรือในปกครองปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎ ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง ประกาศของมหาเถรสมาคม หรือพระบัญชาของสมเด็จพระสังฆราช ภารกิจด้านนี้ครอบคลุมถึงการที่พระภิกษุผู้ทำหน้าที่เป็นเจ้าคณะปกครองทุกระดับนับตั้งแต่ผู้ช่วยเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส เจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะภาค เจ้าคณะใหญ่ (หน)

๒. ด้านความสงบ

วัดที่จะเป็นวัดพัฒนา ต้องปรับปรุงให้เป็นสถานที่สงบร่มรื่น มีต้นไม้สำหรับนกกาอาศัยได้ คนได้อาศัยร่มเงา ไปวัดแล้วทำให้เกิดความสงบ ทำให้คนมีความสุขเป็นเบื้องต้น^{๑๔๖} สภาพสังคมในปัจจุบัน จากปัญหาสิ่งแวดล้อม การเมืองและเศรษฐกิจ ล้วนสร้างความวุ่นวายให้กับสังคมเป็นอย่างยิ่ง เพราะประชาชนส่วนใหญ่มีปัญหาความยากจนและการว่างงาน การแข่งขันทางด้านเศรษฐกิจในประเทศและต่างประเทศมีมากขึ้น การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กันในสังคมมีลดน้อยลงอย่างเห็นได้ชัด ผู้คนส่วนใหญ่เมื่อมีปัญหาต่าง ๆ เกิดขึ้น มักจะเข้าวัดเพื่อหาความสงบสุขทางใจ

^{๑๔๔} กองพุทธศาสนสถาน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, วัดพัฒนา'๕๒, หน้า ๖๙.

^{๑๔๕} กองพุทธศาสนสถาน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, วัดพัฒนา'๕๑, (กรุงเทพมหานคร: กองพุทธศาสนสถาน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๑), หน้า ๓๘.

^{๑๔๖} กองพุทธศาสนสถาน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, คู่มือการพัฒนาวัดสู่ความเป็นมาตรฐาน, หน้า ๕.

^{๑๔๗} กองพุทธศาสนสถาน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, วัดพัฒนา'๕๒, หน้า ๗๐.

วัดจึงถือว่าเป็นจุดศูนย์กลางของการพัฒนาจิตใจของประชาชนได้เป็นอย่างดี วัดจึงต้องมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องเพื่อให้ผู้ที่เข้าไปในวัดเกิดความสุขใจ ความอิ่มเอิบใจเมื่อได้เข้ามาในวัด ถือว่าเป็นการสร้างพลังให้กับประชาชนทั้งพลังใจและพลังกาย เป็นแนวทางในการสร้างคนในสังคมและชุมชนให้เป็นคนที่มีคุณธรรม กิจกรรมที่จะทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมกันในการพัฒนา ก็ถือว่าเป็นการสร้างเสริมความสามัคคีให้กับชุมชน หมู่บ้าน ทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง^{๑๙๘}

๓. ด้านความสวยงาม

วัดที่จะเป็นวัดพัฒนาต้องปรับปรุงสิ่งก่อสร้างให้เหมาะสมกับท้องถิ่น เศรษฐกิจของประชาชน มีศิลปวัฒนธรรมไทย เข้ากับบรรยากาศวัดในพระพุทธศาสนา สิ่งก่อสร้างสวยงาม ไม่รกรุงรัง ไม่มีร่องรอยความเสื่อมโทรม ไม่ขาดการบำรุงดูแลรักษา^{๑๙๙} การทำนุบำรุงวัดวาอารามนั้น ต้องอยู่ในกรอบของวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล ต้องมีความเป็นผู้นำที่กล้าหาญ คือ ต้องทำให้ดีขึ้นเรื่อย ๆ มิใช่ปล่อยให้ด้อยลง หรือทำให้ทรุดโทรมไปตามกาลเวลาโดยไม่ดูแลรักษา เพราะเมื่อสร้างขึ้นมาได้แล้ว ก็ต้องรักษาคุ้มครองป้องกันอย่างถูกวิธี เนื่องเพราะการสร้างกับการรักษานั้น “ยากพอกัน” ต้องมีความกล้าหาญอดทนในการดูแล และต้องคิดอ่านตลอดเวลาว่าควรจะมีสิ่งใดให้ดีขึ้นตามยุคสมัย ต้องก้าวให้ทันโลกก้าวให้ทันเทคโนโลยี ฉะนั้น จึงต้องมีการเอาใจใส่ดูแลอย่างจริงจัง ต้องปลูกฝังให้ญาติโยมพุทธศาสนิกชนรวมทั้งพระสงฆ์ที่อาศัยจำวัดอยู่ในพระอารามต้องช่วยกันดูแล ซ่อมแซม บูรณะตามวาระโอกาสอันควร^{๒๐๐}

๔. ด้านความสะอาด

วัดที่จะเป็นวัดพัฒนา ต้องปรับปรุงให้มีความสะอาด มีผู้ปัดกวาดและดูแลในการเก็บขยะมูลฝอย วัดดังกล่าวจะไม่มีกองขยะเศษกระดาษและถุงพลาสติก ถูกเก็บและทำลาย ไม่ว่าจะเป็นที่สนามหญ้า หรือบริเวณวัดโดยทั่วไปจะมองไม่เห็นสิ่งปฏิกูล ถ้ามีสระน้ำ บ่อน้ำ สระบัว ก็มีการเก็บขยะที่ลอยน้ำ ทำให้มองดูสะอาด^{๒๐๑} วัดควรดำเนินการบริหารงานตามแนวทางเพื่อการพัฒนาวัดให้เกิดความรู้สึกแก่ชุมชนในท้องถิ่นว่า วัดนั้นเป็นของตน และมีความรู้สึกหวงแหน รักและช่วยกันดูแลรักษา มีการสร้างสภาพแวดล้อมภายในวัดให้สามารถที่จะเป็นที่พักอาศัยของพระภิกษุสามเณร เป็นที่บวชเรียนศึกษาปฏิบัติธรรม เป็นที่ทำบุญบำเพ็ญกุศลของชาวบ้าน เป็นที่ที่ชาวบ้านได้เข้ามาหาความสงบทางกายและใจเป็นศูนย์กลางสำหรับทำกิจกรรมทางสังคมร่วมกันของชาวบ้าน สร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างวัดกับชุมชนในท้องถิ่นมีการปรับปรุง และรักษาความสะอาดซึ่งภายในวัดนั้นมีความสะอาดร่มรื่น^{๒๐๒}

^{๑๙๘} กองพุทธศาสนสถาน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, วัดพัฒนา'๕๑, หน้า ๔๙-๕๐.

^{๑๙๙} กองพุทธศาสนสถาน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, วัดพัฒนา'๕๒, หน้า ๗๐.

^{๒๐๐} กองพุทธศาสนสถาน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, วัดพัฒนา'๕๑, หน้า ๙๗.

^{๒๐๑} กองพุทธศาสนสถาน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, วัดพัฒนา'๕๒, หน้า ๗๐.

^{๒๐๒} กองพุทธศาสนสถาน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, วัดพัฒนา'๕๑, หน้า ๒๒.

ทั้งนี้ การพัฒนาวัดในด้านวัตถุทุกอย่าง ไม่เฉพาะแต่ศาสนสถานเท่านั้น หากรวมไปถึงการทำวัดให้สะอาดร่มรื่นด้วย^{๒๐๓}

๕. ด้านเสนาสนะ

วัดที่จะเป็นวัดพัฒนา ต้องปรับปรุงการก่อสร้างเสนาสนะ ไม่ปลูกสร้างเสนาสนะ อาคารต่าง ๆ จนรกรุงรังไปหมด มีแผนผังและแบบแปลนวัดที่ดี อย่างไรก็ตาม เสนาสนะอาคารที่สร้างไว้แล้วแต่เดิมก็ไม่ควรรื้อสิ่งปลูกสร้างจนไม่สามารถที่จะสร้างขึ้นใหม่ได้ แม้ว่าแผนผังจะไม่มีระเบียบมาแต่เดิม แต่ถ้าวัดรักษาความสะอาดบริเวณอาคาร กุฏิ ศาลาการเปรียญ ซึ่งแม้ว่าอาคารสิ่งปลูกสร้างจะเก่าทรุดโทรมไปบ้างก็ยังถือว่าใช้ได้^{๒๐๔} พัฒนาซ่อมแซมเสนาสนะ ภายในวัดให้เป็นระเบียบเรียบร้อย จัดเป็นหมวดหมู่สวยงาม รักษาสถานภาพเดิมให้คงไว้ ริเริ่มตั้งกองทุนต่าง ๆ ไว้ เช่น กองทุนบูรณะอุโบสถ กองทุนซื้อที่ดิน กองทุนบำรุงรักษาเสนาสนะ ฯลฯ สำหรับใช้เป็นทุนในการซ่อมแซมเสนาสนะให้อยู่คงสภาพให้เรียบร้อย เป็นที่พำนักอาศัยของพระภิกษุสามเณรอุบาสกอุบาสิกา เป็นที่บำเพ็ญบุญกุศลของชาวบ้านรอบวัด และเป็นที่ยอบรมศีลธรรมแก่ชาวบ้านรอบวัดได้เป็นอย่างดี^{๒๐๕} วัดหรือพระภิกษุดำเนินการเกี่ยวกับการพัฒนาวัด ด้านอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม การบูรณปฏิสังขรณ์ในเขตพุทธาวาส และเขตสังฆาวาส หรือกล่าวง่าย ๆ ก็คือ การกิจด้านการก่อสร้าง การซ่อมแซม การจัดให้มีการบำรุงดูแลรักษาถาวรวัตถุหรือสาธารณสมบัติของวัด เช่น การสร้างอุโบสถ วิหาร อาคารเรียน ศาลาการเปรียญ หอธรรม กุฏิ เมรุ การจัดการศาสนสมบัติให้เป็นไปด้วยดี การจัดทำบัญชีเสนาสนะและศาสนสมบัติของวัด เป็นต้น^{๒๐๖}

๖. ด้านสุขลักษณะ

วัดที่จะเป็นวัดพัฒนา จะต้องปรับปรุงให้ถูกสุขลักษณะ มีระบบการเก็บขยะและเศษอาหาร และมีที่กำจัดขยะมูลฝอย มีที่ระบายน้ำ ลักษณะอาคาร กุฏิ ศาลาการเปรียญไม่มีดทับ มีอากาศถ่ายเทสะดวก และห้องน้ำห้องส้วมสะอาด ถ้ามีครัวประจำวัดครัวก็สะอาด^{๒๐๗} บุคลากรในวัดมีความรู้และแสวงหาความรู้ในการดูแลสุขภาพตนเอง บุคลากรภายในวัดได้รับการตรวจสุขภาพปีละ ๑-๒ ครั้ง มีพฤติกรรมบริโภคที่ถูกต้องเหมาะสมตามโภชนบัญญัติ โดยการล้างมือก่อนและหลังรับประทานอาหารและใช้ช้อนกลาง มีห้องปฐมพยาบาล มียาสามัญประจำบ้านไว้สำหรับการปฐมพยาบาลเบื้องต้น และมีการส่งต่อเมื่อมีการเจ็บป่วยต้องรักษาในสถานพยาบาลโดยมีการส่งต่อไปยังสถานอนามัยหรือโรงพยาบาล^{๒๐๘}

^{๒๐๓} กองพุทธศาสนสถาน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, คู่มือการพัฒนาวัดสู่ความเป็นมาตรฐาน, หน้า ๖.

^{๒๐๔} กองพุทธศาสนสถาน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, วัดพัฒนา'๕๒, หน้า ๗๑.

^{๒๐๕} กองพุทธศาสนสถาน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, วัดพัฒนา'๕๑, หน้า ๑๑๖.

^{๒๐๖} กองพุทธศาสนสถาน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, คู่มือการพัฒนาวัดสู่ความเป็นมาตรฐาน, หน้า ๗.

^{๒๐๗} กองพุทธศาสนสถาน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, วัดพัฒนา'๕๒, หน้า ๗๑.

^{๒๐๘} กองพุทธศาสนสถาน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, วัดพัฒนา'๕๑, หน้า ๔๑-๔๒.

๗. ด้านสิ่งแวดล้อม

วัดที่จะเป็นวัดพัฒนา จะต้องปรับปรุงให้มีสิ่งแวดล้อมดี สงบ ร่มรื่น สวยงาม ให้ผู้ที่เหยียบย่างเข้าไปในวัดเกิดความรู้สึกเย็นใจ สบายใจ ไม่ปล่อยบ้านเรือนราษฎรรุกล้ำเข้ามาอยู่ในบริเวณพุทธาวาส และสังฆาวาส ไม่ถูกปิดบังด้วยตลาด โรงแรม และ ดึกแถว โดยเฉพาะโรงแรมไม่ควรสร้างในที่วัดสูงค่าโบสถ์วิหาร^{๒๐๙}

สิ่งแวดล้อมภายในวัดต้องรองรับการจัดกิจกรรมที่เหมาะสมกับทุกเพศทุกวัย เอื้ออำนวยในการดูแล และรักษาสุขภาพจิต โดยมีกิจกรรม ลานธรรม ลานใจ ลานกีฬา ภายในบริเวณที่ทางวัดกำหนดไว้ เป็นต้น^{๒๑๐}

๘. ด้านความสะดวก

วัดที่จะเป็นวัดพัฒนา จะต้องปรับปรุงให้ความสะดวกแก่ประชาชนที่จะเข้าวัด เช่น สะพานข้ามคลอง สะพานข้ามทุ่ง ถนนเข้าวัด สะพานทำน้ำ ตลอดจนความสะดวกอื่น ๆ เช่น สระน้ำ บ่อน้ำ สำหรับชาวบ้านได้ตกน้ำใช้สอย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง วัดในชนบท แต่วัดในเขตนครหลวงซึ่งมีประชาชนหนาแน่นพลุกพล่าน ควรมีเวลากำหนดปิดเปิดประตูให้แน่นอน เพื่อควบคุมความปลอดภัยและอื่น ๆ^{๒๑๑} การพัฒนาวัดอาจเริ่มจากการพัฒนาภายในวัดและชาวบ้านที่อยู่ในชุมชนรอบวัด โดยอาศัยหลักปฏิรูปเทศ ๔ คือ อาวาสเป็นที่สบาย อาหารเป็นที่สบาย บุคคลเป็นที่สบาย ธรรมะเป็นที่สบาย ซึ่งหลักธรรมทั้ง ๔ ข้อดังกล่าวข้างต้น สามารถนำมาเป็นหลักในการบริหารจัดการพัฒนาวัดได้โดยตลอด^{๒๑๒}

๙. ด้านการสร้างเสริมศรัทธา

วัดที่จะเป็นวัดพัฒนา จะต้องปรับปรุงสร้างเสริมศรัทธาของประชาชนที่มีอยู่ต่อวัด จูงคนเข้าวัดโดยการวัดกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ที่ประชาชนหันมาพึ่งพระสงฆ์ได้ หลักสำคัญคือการจัดกิจกรรมทางศาสนาให้ประชาชนได้มีโอกาสปฏิบัติธรรม จูงใจประชาชนให้เข้าวัดโดยการสอนธรรมะอย่างจริงจัง ให้ชาวบ้านเกิดความเลื่อมใสศรัทธาด้วยการจัดกิจกรรมที่เป็นมงคล ให้เกิดมีที่พึ่งทางใจ^{๒๑๓} ดังที่ เราชาวไทยจะเข้าใจกันว่า วัดมีประโยชน์อยู่ ๓ ประการ คือ (๑) ประโยชน์ส่วนบุคคล เป็นประโยชน์ทั้งด้านปริยัติและการปฏิบัติของแต่ละบุคคล (๒) ประโยชน์ส่วนรวม เป็นประโยชน์ซึ่งเกิดขึ้นเพื่อพัฒนาคุณภาพของประเทศชาติและสังคม และ (๓) ประโยชน์สูงสุด กล่าวคือ เป็นสถานที่นำความสะอาด ความสว่าง ความสงบ ทางจิตใจมาสู่ประชาชน^{๒๑๔}

^{๒๐๙} กองพุทธศาสนสถาน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, วัดพัฒนา'๕๒, หน้า ๗๒.

^{๒๑๐} กองพุทธศาสนสถาน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, วัดพัฒนา'๕๑, หน้า ๔๑.

^{๒๑๑} กองพุทธศาสนสถาน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, วัดพัฒนา'๕๒, หน้า ๗๒.

^{๒๑๒} กองพุทธศาสนสถาน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, วัดพัฒนา'๕๑, หน้า ๔๑.

^{๒๑๓} กองพุทธศาสนสถาน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, วัดพัฒนา'๕๒, หน้า ๗๒-๗๓.

^{๒๑๔} กองพุทธศาสนสถาน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, วัดพัฒนา'๕๑, หน้า ๕๑.

๑๐. ด้านการส่งเสริมการศึกษา

วัดที่จะเป็นวัดพัฒนา ต้องส่งเสริมการศึกษาทั้งทางตรงและทางอ้อมทุกรูปแบบเท่าที่สามารถจะทำได้ ส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรในวัด ตลอดจนคฤหัสถ์ได้มีโอกาสศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย และหลักคำสอน เช่น มีสำนักเรียนพระปริยัติธรรม โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ หรือวันหยุด^{๒๑๕} การดำเนินงานส่งเสริมการศึกษา มีแนวทางการดำเนินการ ดังนี้

การจัดการ/จัดให้มี เพื่อการศาสนศึกษา

- จัดการศึกษาพระปริยัติธรรมในวัด
- จัดสอนธรรมศึกษาให้แก่นักเรียน นักศึกษา ประชาชน ภายในวัด
- จัดพระภิกษุไปสอนธรรมศึกษาในสถานศึกษา
- จัดให้มีโครงการปฏิบัติธรรมแก่พระภิกษุสามเณรและบุคลากรภายในวัด
- จัดห้องสมุดทางพระพุทธศาสนาในวัด

การส่งเสริมการศาสนศึกษา

- ส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรศึกษาพระปริยัติธรรม
- ส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรและบุคลากรในวัดศึกษาต่อระดับอุดม ศึกษา
- ส่งเสริมให้ศิษย์วัดได้รับการศึกษาอย่างต่อเนื่อง

การจัดตั้งโรงเรียน ศูนย์อบรม ชมรมต่าง ๆ ในวัด

- จัดตั้งโรงเรียนหรือศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์
- จัดตั้งศูนย์เรียนรู้ศีลธรรม
- จัดตั้งศูนย์ฝึกอาชีพ
- จัดตั้งชมรมต่าง ๆ เพื่อรวมกลุ่มดำเนินกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ด้านการศึกษาต่อชุมชน

การส่งเสริมหรือสนับสนุนการศึกษาสงเคราะห์

- ส่งเสริม/สนับสนุน ด้านการศึกษาให้กับโรงเรียนหรือหน่วยงานราชการต่าง ๆ
- ส่งเสริม/สนับสนุนประชาชนในการส่งเสริมอาชีพต่าง ๆ

^{๒๑๕} กองพุทธศาสนสถาน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, วัดพัฒนา'๕๒, หน้า ๗๓.

- ส่งเสริม/สนับสนุนกองทุนการศึกษาต่าง ๆ ให้แก่เด็กยากจนหรือผู้ด้อยโอกาส^{๒๑๖}

๑๑. ด้านส่งเสริมกิจกรรมทางศาสนา

วัดที่จะเป็นวัดพัฒนา จะต้องสนับสนุนวัดให้มีกิจกรรมวัฒนธรรมเกี่ยวกับพระศาสนา ตามแนวทางการวัดกิจกรรมในวัด วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา จะมีการเวียนเทียนและสวดมนต์ทำวัตร และเทศนาสั่งสอนในโอกาสนั้น กิจกรรมที่สนับสนุนก็มีหลายอย่าง เช่น การหล่อเทียนเข้าพรรษา อาจมีการประกวดกันพองาม วันสงกรานต์ก็วัดพิธีสงฆ์น้ำพระ นอกนั้น การแห่พระก็ดี การแห่พระธาตุ การแห่พระบาทจำลอง พิธีโยนบัว ขนทรายเข้าวัด ก่อเจดีย์ทรายเหล่านี้ย่อมเป็นกิจกรรมส่งเสริมศรัทธาในพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น แต่ต้องให้ประชาชนทราบประวัติความเป็นมา รวมทั้งต้องเชื่อมโยงให้ทราบหลักธรรมคำสั่งสอนด้วย บางวัดก็สนับสนุนกิจกรรมของพุทธสมาคม หรือของยุวพุทธิกสมาคม การบรรพชาสามเณร การอนุเคราะห์กลุ่มพุทธศาสนาและประเพณี และกิจกรรมของอุบาสกอุบาสิกาต่าง ๆ เหล่านี้ย่อมเป็นสิ่งที่ดีที่จะเชื่อมโยงให้เด็กและเยาวชนเข้าหาวัดได้ทั้งสิ้น^{๒๑๗} โดยการดำเนินงานจัดกิจกรรมของวัดมีแนวทางการดำเนินการ ดังนี้

การจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา เนื่องในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่น วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา วันเข้าพรรษา เป็นต้น ดังนี้

- การทำบุญตักบาตร
- การแสดงธรรมเทศนา
- การจัดปฏิบัติธรรม
- การเวียนเทียน
- การจัดนิทรรศการที่เกี่ยวข้องกับวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

การจัดกิจกรรมเนื่องในวันสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์

- การทำบุญตักบาตร
- การแสดงธรรมเทศนา
- การจัดปฏิบัติธรรม
- การเวียนเทียน
- การจัดนิทรรศการที่เกี่ยวกับพระราชกรณียกิจ

^{๒๑๖} กองพุทธศาสนสถาน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, คู่มือการพัฒนาวัดสู่ความเป็นมาตรฐาน, หน้า ๑๑-๑๒.

^{๒๑๗} กองพุทธศาสนสถาน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, วัดพัฒนา'๕๒, หน้า ๗๓-๗๔.

การจัดกิจกรรมเนื่องในวันสำคัญตามประเพณี/ท้องถิ่น

- ทำบุญตักบาตร
- การแสดงธรรมเทศนา
- ปฏิบัติธรรม
- กิจกรรมส่งเสริมวัฒนธรรม/ประเพณี
- การจัดนิทรรศการเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับวันสำคัญทางประเพณีท้องถิ่น^{๒๑๘}

การพัฒนาวัดอยู่อย่างต่อเนื่องไม่ว่าจะเป็นด้านใดก็ตาม ทางวัดควรนำรูปแบบการมีส่วนร่วมเข้ามาใช้ในการพัฒนาวัดอีกด้วยโดยใช้หลักการ ๔ หลัก คือ (๑) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ โดยมีการเปิดโอกาสให้พระภิกษุสามเณรหรือคฤหัสถ์ ตลอดจนประชาชนในท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมในการศึกษาวิเคราะห์ปัญหาและความต้องการของชุมชน คิดหารูปแบบวิธีการพัฒนาวัดให้ดียิ่งขึ้น (๒) การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ (ดำเนินการ) การที่พระภิกษุสามเณรหรือคฤหัสถ์ ตลอดจนประชาชนในท้องถิ่นได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการประสานหรือวางแผนในการแก้ไขปัญหาในการพัฒนาซึ่งเกิดขึ้นแล้ว หรือยังไม่เกิดขึ้นก็ตาม (๓) การมีส่วนร่วมในประโยชน์ที่ท้องถิ่นจะได้รับ การมีส่วนร่วมในการสร้างผลงานให้ชุมชนได้รับประโยชน์อย่างสูงสุดต่อการร่วมกันในการพัฒนาวัดและรักษาสิ่งแวดล้อมภายในวัดให้อยู่ในสภาพดี และ (๔) การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล การที่พระภิกษุสามเณรหรือคฤหัสถ์ ตลอดจนประชาชนในท้องถิ่นได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการติดตาม ตรวจสอบผลที่ตนเองและคนในชุมชนได้จัดการในด้านพัฒนาขึ้นว่ามีทิศทางไปในด้านใดบ้าง เช่น มีทิศทางไปในด้านที่ดีขึ้น และมีประสิทธิภาพมากขึ้นในการพัฒนาวัดดังกล่าว^{๒๑๙}

สรุปได้ว่า การปรับปรุงและพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนา ตามที่ กองพุทธศาสนสถาน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ กำหนดไว้ นั้น ครอบคลุมภารกิจอย่างน้อย ๑๑ ด้าน ประกอบด้วย ด้านพระสงฆ์ ด้านความสงบ ด้านความสวยงาม ด้านความสะอาด ด้านเสนาสนะ ด้านสุขลักษณะ ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านความสะอาด ด้านการสร้างเสริมศรัทธา ด้านการส่งเสริมการศึกษา และด้านส่งเสริมกิจกรรมทางศาสนา ทั้งนี้การปรับปรุงและพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนามุ่งหมายทำให้ประชาชนทุกอาชีพทุกระดับการศึกษา เลื่อมใสศรัทธา ดึงดูดใจคนให้เข้าวัด เข้ามาใช้ประโยชน์ในวัด เข้ามาศึกษาหาความรู้ และเข้ามาขัดเกลาจิตใจนิสัยนั้น นอกเหนือจากการริเริ่มวัดให้มีกิจกรรมต่าง ๆ ในวัดตามความเหมาะสม

^{๒๑๘} กองพุทธศาสนสถาน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, คู่มือการพัฒนาวัดสู่ความเป็นมาตรฐาน, หน้า ๑๒.

^{๒๑๙} กองพุทธศาสนสถาน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, วัดพัฒนา'๕๑, หน้า ๒๗-๒๘.

๒.๕ พื้นที่ที่ใช้ในการวิจัย

พื้นที่ที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ เขตการปกครองคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี มีพระครูศรีธรรมนาท ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอ ปกครอง ๑๑ ตำบล ได้แก่ ตำบลกรับใหญ่, ตำบลเขาขลุ้ง เขต ๑, ตำบลเขาขลุ้ง เขต ๒, ตำบลคุ่มพะยอม, ตำบลท่าผา, ตำบลนครชุมน์-บ้านม่วง, ตำบลบ้านโป่ง, ตำบลเบิกไพร-ลาดบัวขาว, ตำบลหนองกบ, ตำบลหนองปลาหมอ และตำบลหนองอ้อ-สวนกล้วย

ตารางที่ ๒.๑ วัดและเจ้าอาวาสในเขตปกครองคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี^{๒๒๐}

ที่	วัด	เจ้าอาวาส
๑	วัดบ้านโป่ง	พระครูสุธีปริยัติวิธาน
๒	วัดท่าผา	พระครูศรีธรรมนาท
๓	วัดหุบกระเทียม	พระครูวิจิตรธรรมธาดา
๔	วัดอ้ออีเขียว	พระครูสันติธรรมภาสิตร, ดร.
๕	วัดเขาแจ่ง	พระครูอุปัฏมภ์ศึกษากร
๖	วัดสระสี่มุม	พระครูวิหารการโกวิท
๗	วัดตาลปากลัด	พระครูวิลาศวรรณธรรม
๘	วัดหนองอ้อตะวันออก	พระครูพิศิษฐ์ศาสนการ
๙	วัดหนองปลาตึก	พระครูวรพรตธาดา
๑๐	วัดอุทุมพรทาราม	พระครูประสิทธิ์สุตกิจ
๑๑	วัดชมพูพล	พระครูสุพัฒน์วรกิจ
๑๒	วัดหนองเสือ	พระครูพิพิธกิตติคุณ
๑๓	วัดโกสินารายณ์	พระครูเกษมปัญญาคม
๑๔	วัดไผ่สามเกาะ	พระครูปัญญาวิภูษิต
๑๕	วัดบ้านฆ้องน้อย	พระครูชินวรานุวัตร
๑๖	วัดหนองกลางดำน	พระครูอุปัฏมภ์บุญญากร
๑๗	วัดนครชุมน์	พระครูนครเขมกิจ
๑๘	วัดรางวาลย์	พระครูพิบูลธรรมโกศล
๑๙	วัดบัวงาม	พระครูปฐมธรรมกิจ
๒๐	วัดโคกหม้อ	พระครูพัฒนสารคุณ

^{๒๒๐} สำนักงานเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง, สถิติภิกษุ สามเณร และศิษย์วัด อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ภาค ๑๕ พุทธศักราช ๒๕๖๑, (ราชบุรี: สำนักงานเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง, ๒๕๖๑), หน้า ๑-๔. (เอกสารอัดสำเนา).

ตารางที่ ๒.๑ (ต่อ)

ที่	วัด	เจ้าอาวาส
๒๑	วัดจันทาราม	พระครูพิศาลธรรมาภรณ์
๒๒	วัดประชารังสรรค์	พระครูไพศาลพัฒนาภรณ์
๒๓	วัดบางพัง	พระครูโสภณธีรธรรม
๒๔	วัดรับน้ำ	พระครูสิริรัตนวงศ์
๒๕	วัดสัมมาราม	พระครูปัญญาภิญโญ
๒๖	วัดเจริญธรรม	พระครูกิตติพัฒน์วงศ์
๒๗	วัดลาดบัวขาว	พระปลัดอนันต์ อนุบาลโย
๒๘	วัดหนองหิน	พระครูมงคลคามเขต
๒๙	วัดม่วง	พระครูภัททสิริธรรม
๓๐	วัดมาบแค	พระครูวิสุทธิวิธานโยค
๓๑	วัดหนองไผ่ขัน	พระครูธีรธรรมโสภณ
๓๒	วัดหัวหิน	พระวิมลสรกิจ
๓๓	วัดโพธิ์ไสมาราม	พระครูศรีเมตตานุศาสตร์
๓๔	วัดบึงกระจับ	พระครูวาปีวรากร
๓๕	วัดอัมพวันาราม	พระครูอัมพวันวิธาน
๓๖	วัดหนองปลาหมอ	พระครูประภัสสรธรรม
๓๗	วัดโป่งยอ	พระครูอุทัยศิริรักษ์
๓๘	วัดหัวโป่ง	พระครูวรพรตธาดา (รก.)
๓๙	วัดโพธิ์ปลั่ง	พระครูวิสุทธิโพธิธรรม
๔๐	วัดเขาขลุ่ย	พระครูวิธานอรัญวัตร
๔๑	วัดหนองอ้อตะวันตก	พระครูสุธรรมพิจิตร
๔๒	วัดตาผา	พระครูธีรญาณประยุต
๔๓	วัดดอนเสลา	พระปลัดสังเวียน สิริภทโท
๔๔	วัดปลักแรด	พระครูเกษมปัญญาพิสุทธิ
๔๕	วัดมะขาม	พระครูสังฆรักษ์สังคม จิตติภาณ
๔๖	วัดดอนตูม	พระครูวินัยธรรมพร จตตภโย
๔๗	วัดยางหัก	พระครูสมุห์พิเชษฐ ชยานนโท
๔๘	วัดโพธิ์รัตนาราม	พระครูโพธิ์รัตนาร
๔๙	วัดหนองหูช้าง	พระใบฎีการุ่งวินัย ตนติปาโล
๕๐	วัดหนองกบ	พระครูปิตริตโนภาส

ตารางที่ ๒.๑ (ต่อ)

ที่	วัด	เจ้าอาวาส
๕๑	วัดหนองปรุ	พระครูใบฎีกาสุรพล อาสโ
๕๒	วัดลำพยอม	พระอธิการสวน กนต์สีโล
๕๓	วัดหนองหญ้าปล้อง	พระครูสมุห์สมหมาย ชยธมโม
๕๔	วัดสระตะโก	พระอธิการประดิษฐ์ สุภโท
๕๕	วัดห้วยเจริญผล	พระครูสมุห์สมชาย ฌานานนโท
๕๖	วัดป่าสันติพุทธาราม	พระมหาวิโรจน์ วีระวิโส

ปัจจุบัน (พ.ศ. ๒๕๖๑) อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี มีวัดที่ได้รับการคัดเลือกให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่าง จำนวน ๔ วัด (จากจำนวนทั้งสิ้น ๕๖ วัด คิดเป็นร้อยละ ๐.๗๑)^{๒๒๑} ได้แก่ วัดบ้านโป่ง หมู่ที่ ๑ ตำบลบ้านโป่ง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี^{๒๒๒} วัดชมภูพล หมู่ที่ ๖ ตำบลหนองปลาหมอ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี^{๒๒๓} วัดบ้านฆ้องน้อย หมู่ที่ ๑๒ ตำบลท่าผา อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี^{๒๒๔} วัดอ้ออีเขียว หมู่ที่ ๒ ตำบลกรับใหญ่ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี^{๒๒๕} เท่านั้น

สรุปได้ว่า พื้นที่ที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ เขตการปกครองคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี มีพระครูศรีธรรมนาถ ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอ ปกครอง ๑๑ ตำบล ได้แก่ ตำบลกรับใหญ่, ตำบลเขาหลวง เขต ๑, ตำบลเขาหลวง เขต ๒, ตำบลคุ้มพะยอม, ตำบลท่าผา, ตำบลนครชุมน์-บ้านม่วง, ตำบลบ้านโป่ง, ตำบลเบิกไพร-ลาดบัวขาว, ตำบลหนองกบ, ตำบลหนองปลาหมอ และตำบลหนองอ้อ-สวนกล้วย ปัจจุบัน (พ.ศ. ๒๕๖๑) อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี มีวัดที่ได้รับการคัดเลือกให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่าง จำนวน ๔ วัด (จากจำนวนทั้งสิ้น ๕๖ วัด คิดเป็นร้อยละ ๐.๗๑) เท่านั้น

^{๒๒๑}วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี, รายชื่อวัดในจังหวัดราชบุรี, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.wikipedia.org/wiki/รายชื่อวัดในจังหวัดราชบุรี> [๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐].

^{๒๒๒}วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี, วัดบ้านโป่ง, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://th.wikipedia.org/wiki/วัดบ้านโป่ง> [๒๗ สิงหาคม ๒๕๖๑].

^{๒๒๓}วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี, วัดชมภูพล, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://th.wikipedia.org/wiki/วัดชมภูพล> [๒๗ สิงหาคม ๒๕๖๑].

^{๒๒๔}วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี, วัดบ้านฆ้องน้อย, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://th.wikipedia.org/wiki/วัดบ้านฆ้องน้อย> [๒๗ สิงหาคม ๒๕๖๑].

^{๒๒๕}วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี, วัดอ้ออีเขียว, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://th.wikipedia.org/wiki/วัดอ้ออีเขียว> [๒๗ สิงหาคม ๒๕๖๑].

๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้า งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากผลงานวิจัยต่าง ๆ ในประเทศ จึงได้ประมวลสาระสำคัญไว้ตามลำดับ ดังนี้

๒.๖.๑ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาวัด

ผู้วิจัยได้ค้นคว้า งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาวัด จากงานวิจัยต่าง ๆ ที่หลากหลาย โดยได้ประมวลไว้ ดังนี้

พระครูสุนันทกิจโกศล (สุวัฒน์ สุวฑฺฒโน) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “บทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชน ในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี” จากผลการวิจัยพบว่า ระดับบทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชน ในเขตอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ย ๓.๙๗ ตามลำดับ ค่าเฉลี่ย คือ ด้านศาสนบุคคล/บุคลากร ๔.๐๗ ด้านศาสนพิธี/กิจกรรม ๔.๐๔ ด้านศาสนวัตถุ/สถานที่ ๓.๘๐ ส่วนผลการเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นต่อบทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนในเขตอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล พบว่า ประชาชนที่มี เพศ อายุ วุฒิการศึกษา ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชน สถานภาพ อาชีพ ต่างกันมีความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี ในภาพรวมไม่แตกต่างกัน ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้^{๒๒๖}

พระอธิการสมชาย สมชาติ ได้ทำการวิจัยเรื่อง “บทบาทพระสังฆาธิการที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี” จากผลการวิจัยพบว่า บทบาทพระสังฆาธิการที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๒ และผลการเปรียบเทียบระดับบทบาทพระสังฆาธิการที่มีต่อการบริหารจัดการ ศาสนสมบัติของวัดในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี โดยจำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล ทดสอบสมมติฐานโดยการวิเคราะห์ความแตกต่างระหว่างตัวแปร ได้แก่ อายุ พรรษา วุฒิการศึกษาสามัญ วุฒิการศึกษานักธรรม และวุฒิการศึกษาเปรียญธรรม พบว่า สถานภาพส่วนบุคคล ด้านวุฒิการศึกษาสามัญ วุฒิการศึกษานักธรรม และวุฒิการศึกษาเปรียญธรรม มีผลทำให้ความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อบทบาทพระสังฆาธิการที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี ไม่แตกต่างกัน ส่วนสถานภาพด้านอายุ พรรษา มีผลทำให้เกิดความคิดเห็นที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕^{๒๒๗}

^{๒๒๖} พระครูสุนันทกิจโกศล (สุวัฒน์ สุวฑฺฒโน), “บทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชน ในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ก.

^{๒๒๗} พระอธิการสมชาย สมชาติ, “บทบาทพระสังฆาธิการที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ข.

พระครูวิสุทธาณันทคุณ (สุรศักดิ์ วสุทธาจาโร) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการวัดเขาช่องพราน จังหวัดราชบุรี” จากผลการวิจัยพบว่า ประชาชน มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการวัดเขาช่องพราน จังหวัดราชบุรี โดยรวมอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๗ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ประชาชน มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการวัดเขาช่องพราน อยู่ในระดับมากทุกด้าน สำหรับการเปรียบเทียบความคิดเห็นของประชาชนต่อการบริหารจัดการวัดเขาช่องพราน จังหวัดราชบุรี จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล พบว่าประชาชนที่มีเพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และประสบการณ์ในการเข้าวัดที่ต่างกัน มีความคิดเห็นไม่ต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ และปัญหาในการบริหารจัดการวัดได้แก่ ปัญหาเรื่องการขาดทรัพยากรของวัดหรือบุคลากรหรือทีมงานในการทำปฏิบัติหน้าที่ด้านต่างๆ ในงานทั้ง ๖ ด้าน นั้นมีข้อจำกัด เพราะวัดพื้นที่กว้างขวางมาก ตลอดจนการบริหารจัดการวัดยังผูกขาดอยู่กับเจ้าอาวาสเพียงรูปเดียว ทำให้การควบคุมดูแลไม่ทั่วถึง ข้อเสนอแนะควรมีการเพิ่มทรัพยากรหรือบุคลากรที่สำคัญ และมีคุณภาพ ตลอดจนทั้งสร้างทีมงานในการทำหน้าที่ในงานด้านต่าง ๆ ควรจัดระบบระเบียบกระจายงานกระจายอำนาจหน้าที่ให้แก่บุคลากรที่มีคุณภาพอย่างครอบคลุมและเหมาะสม การบริหารจัดการวัดเขาช่องพรานก็จะมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น^{๒๒๘}

พระสมุห์อนุรักษ์ ธีรสกุลโก ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธในจังหวัดสมุทรสาคร” จากผลการวิจัยพบว่า (๑) ระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธในจังหวัดสมุทรสาคร พบว่า ประชาชนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธในจังหวัดสมุทรสาคร โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน (๒) การวิเคราะห์เปรียบเทียบความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธในจังหวัดสมุทรสาคร โดยจำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล โดยภาพรวม ประชาชนที่มีเพศและจำนวนครั้งในการมาท่องเที่ยววัดที่ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธในจังหวัดสมุทรสาคร ไม่แตกต่างกัน ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ ส่วนประชาชนที่มีอายุ วุฒิการศึกษา อาชีพและรายได้ ที่ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธในจังหวัดสมุทรสาคร แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ ซึ่งยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ และ (๓) ปัญหาส่วนใหญ่ในการพัฒนาวัด คือ ปัญหาเกี่ยวกับความสะอาด ขยะมูลฝอย มูลสุนัข มูลนก ห้องน้ำห้องสุขาไม่ค่อยสะอาด มีต้นไม้ยืนต้นไม่ค่อยร่มรื่น เจ้าหน้าที่ของทางวัดที่ทำความสะอาด หรือทำงานในจุดต่าง ๆ มีน้อย ทั้งยังแต่งกายไม่ค่อยสุภาพ และปัญหาในเรื่องของกิจกรรมในวัดซึ่งมีการประชาสัมพันธ์น้อย จัดไม่ตรงกับวันหยุด จึงทำให้ไม่ทราบเรื่องและไม่สะดวกในการมาร่วมกิจกรรม^{๒๒๙}

^{๒๒๘} พระครูวิสุทธาณันทคุณ (สุรศักดิ์ วสุทธาจาโร), “การบริหารจัดการวัดเขาช่องพราน จังหวัดราชบุรี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ก-ข.

^{๒๒๙} พระสมุห์อนุรักษ์ ธีรสกุลโก, “การพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธในจังหวัดสมุทรสาคร”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ก-ข.

พระครูโสภณปริยัติคุณ (เสรี คุณวโร) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดของพระสังฆาธิการในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี” จากผลการวิจัยพบว่า (๑) ประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดของพระสังฆาธิการในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๖๔ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน (๒) ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของประชาชนต่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดของพระสังฆาธิการในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล พบว่า สถานภาพส่วนบุคคลด้านอาชีพ มีผลทำให้ความเห็นของประชาชนที่มีต่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดของพระสังฆาธิการในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี แตกต่างกัน ซึ่งเป็นการยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ ส่วนสถานภาพด้านเพศ อายุ วุฒิการศึกษา และรายได้เฉลี่ยต่อเดือน ประชาชนมีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน และ (๓) ข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดของพระสังฆาธิการ ในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี พบว่า พระสังฆาธิการควรดำเนินการก่อสร้างเสนาสนะเฉพาะที่จำเป็น เน้นการบูรณปฏิสังขรณ์ที่มุ่งรักษาศิลปะ วัฒนธรรม ที่อยู่ในโบราณสถานของวัด อันถือเป็นมรดกที่แสดงถึงเอกลักษณ์ของท้องถิ่น, พระสังฆาธิการควรสนับสนุนการศึกษาแก่พระภิกษุ สามเณร ผู้บวชใหม่ ให้ได้รับความรู้ทางพระธรรมวินัย ข้อวัตรปฏิบัติ และเมื่อมีการประพาศิทธิคุณพระธรรมวินัยหรือละเมิดกฎของวัด พึงใช้มาตรการลงโทษพระภิกษุ สามเณรที่ประพาศิทธิคุณผิด ตามสมควรแก่โทษนั้น, พระสังฆาธิการควรจัดตั้งกองทุน เพิ่มทุน และแจกทุนการศึกษาเพื่อสนับสนุนการศึกษาแก่พระภิกษุ-สามเณร ตลอดจนเยาวชนในชุมชนอันเป็นที่ตั้งของวัดอย่างต่อเนื่อง โดยจัดสรรจากงบประมาณที่นำไปก่อสร้างเสนาสนะที่ไม่มีความจำเป็นใช้งาน และพระสังฆาธิการควรจัดบุคลากรฝ่ายคฤหัสถ์เข้ามาดูแลรับผิดชอบคลังพัสดุ โดยมีหน้าที่เป็นผู้ช่วยพระภิกษุที่คณะสงฆ์แต่งตั้งให้เป็นใหญ่ในการคลัง^{๒๓๐}

สรุปได้ว่า การพัฒนาวัดเป็นกระบวนการพัฒนาทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ และมุ่งผลสำเร็จทั้งทางรูปธรรมและนามธรรม กล่าวคือ ทางรูปธรรมเป็นลักษณะของถาวรวัตถุ เสนาสนะ ศาสนสมบัติต่าง ๆ ของวัด ส่วนในทางนามธรรมเป็นลักษณะของการพัฒนาจิตใจของพุทธศาสนิกชน และประชาชนทั่วไป ทั้งนี้ การพัฒนาวัดเป็นภาระหน้าที่ของเจ้าอาวาสโดยตรง โดยฐานะเป็นผู้ปกครองดูแลวัดนั้น ๆ โดยตำแหน่งที่เป็นพระสังฆาธิการระดับวัด และมีรองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส คอยสนับสนุน และมีพุทธศาสนิกชนในพื้นที่ ได้แก่ ไวยาวัจกร กรรมการวัด คอยให้ความช่วยเหลือ โดยภารกิจในการพัฒนาวัดนั้น ครอบคลุมภาระหน้าที่ รวม ๖ ประการ หรือ ๖ งาน ตามที่คณะสงฆ์กำหนด ประกอบด้วย การรักษาความเรียบร้อยตามหรือการปกครอง การศาสนศึกษา การศึกษา สงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ โดยการใช้ปฏิบัติหน้าที่หรือการปฏิบัติงานของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่าย ต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานความถูกต้องดีงามตามหลักพระธรรมวินัยและกฎหมายของฝ่ายบ้านเมืองด้วย

^{๒๓๐} พระครูโสภณปริยัติคุณ (เสรี คุณวโร), “ประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดของพระสังฆาธิการในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ก-ข.

๒.๖.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวัดพัฒนาตัวอย่าง

ผู้วิจัยได้ค้นคว้า งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวัดพัฒนาตัวอย่าง จากงานวิจัยต่าง ๆ ที่หลากหลาย โดยได้ประมวลไว้ ดังนี้

วรพงษ์ แสนเมือง ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาการดำเนินงานของวัดพัฒนาตัวอย่างในเขตการศึกษา ๑๑” จากผลการวิจัยพบว่า สภาพการดำเนินงานของวัดพัฒนาตัวอย่าง ในเขตการศึกษา ๑๑ พบว่า (๑) สภาพการดำเนินงานของวัดพัฒนาตัวอย่าง ในเขตการศึกษา ๑๑ มีสภาพการดำเนินงาน อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า มีการดำเนินงานในระดับมาก ๔ ด้าน ระดับปานกลาง ๑ ด้าน โดยมีสภาพการดำเนินงานด้านการจัดและดูแลศาสนสมบัติมากที่สุด ส่วนด้านที่มีการดำเนินงานน้อยที่สุดได้แก่ ด้านสาธารณสงเคราะห์ (๒) สภาพการดำเนินงานของวัดพัฒนาตัวอย่าง ในเขตการศึกษา ๑๑ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านบริเวณวัด เสนาสนะ ถาวรวัตถุ วัดพัฒนาตัวอย่างมี รั้ววัด มั่นคง สวยงาม แข็งแรง และแสงสว่างไฟฟ้าพอเพียง น้ำดื่ม น้ำใช้ สะอาดพอเพียงมากที่สุด และมีป้ายบอกชื่อต้นไม้ครบทุกชนิดน้อยที่สุด ด้านการบริหารและการปกครอง วัดพัฒนาตัวอย่างกำหนดให้พระภิกษุ สามเณรทำวัตรเช้า เย็นอย่างสม่ำเสมอมากที่สุด และประชุมอบรมศิษย์วัดสม่ำเสมอที่สุด ด้านการจัดและดูแลศาสนสมบัติ วัดพัฒนาตัวอย่างดูแลการใช้จ่ายเงินเป็นไปตามวัตถุประสงค์มากที่สุด และไวยวัจกร กรรมการวัดได้เข้ารับการอบรมทุกปี น้อยที่สุด ด้านการศึกษา อบรม เผยแผ่ วัดพัฒนาตัวอย่าง ส่งเสริมการเรียนพระธรรมวินัยพระภิกษุ สามเณร มากที่สุด และจัดให้มีเจ้าหน้าที่ดูแลห้องสมุดและที่อ่านหนังสือน้อยที่สุดในด้านสาธารณสงเคราะห์ วัดพัฒนาตัวอย่างให้การสงเคราะห์ด้านสาธารณูปโภคแก่ประชาชน เช่น การให้ยืมของใช้เมื่อคราวจำเป็นมากที่สุด และบริการด้านกฎหมายแก่ประชาชนน้อยที่สุด (๓) สภาพการดำเนินงานของวัดที่ได้รับการคัดเลือกจากกรมการศาสนาให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่าง ในเขตการศึกษา ๑๑ ระหว่างช่วงปี พ.ศ.๒๕๐๗-๒๕๒๔ กับช่วงปี พ.ศ. ๒๕๒๕-๒๕๔๔ แตกต่างกันอย่างน้อยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ ๐.๐๕ ทุกด้าน โดยวัดที่ได้รับการคัดเลือกจากกรมการศาสนา ให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่าง ในเขตการศึกษา ๑๑ ช่วงปีพ.ศ. ๒๕๒๕-๒๕๔๔ มีสภาพการดำเนินงานสูงมากกว่า วัดที่ได้รับการคัดเลือกจากกรมการศาสนา ให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่าง ในเขตการศึกษา ๑๑ ช่วงปี พ.ศ. ๒๕๐๗-๒๕๒๔ ทุกด้าน และ (๔) สภาพปัญหาและข้อเสนอแนะเพิ่มเติม เจ้าอาวาส พระภิกษุ ไวยวัจกร และประธานคณะกรรมการวัด ซึ่งเป็นผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นว่า สภาพการดำเนินงานของวัดพัฒนาตัวอย่าง ในเขตการศึกษา ๑๑ มีปัญหาในด้านงบประมาณ ปัญหาการขาดแคลนบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถ ปัญหาจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและประชาชนทั่วไป โดยมีข้อเสนอแนะในการจัดสรรงบประมาณ จัดซื้ออุปกรณ์ในการศึกษาของพระภิกษุ สามเณร การจัดอบรมให้ความรู้แก่บุคลากรตลอดถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาวัด^{๒๓๑}

^{๒๓๑} วรพงษ์ แสนเมือง, “การศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาการดำเนินงานของวัดพัฒนาตัวอย่างในเขตการศึกษา ๑๑”, วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา, ๒๕๔๖), หน้า ๘.

บุญสม ยอดมาลี ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การดำเนินงานตามเกณฑ์มาตรฐานวัดในพุทธศาสนา: ศึกษาเฉพาะกรณีวัดพึงพลานชัย อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด” จากผลการวิจัยพบว่า วัดพึงพลานชัยอำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด ได้ดำเนินการตามเกณฑ์มาตรฐานวัดในพระพุทธศาสนาตามระเบียบของเถรสมาคม กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ พุทธศักราช ๒๕๐๗ เพื่อพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่าง และได้แบ่งกิจกรรมของการพัฒนาวัดพัฒนาตัวอย่างออกเป็น ๕ ด้าน คือ (๑) บริเวณวัด เสนาสนะและถาวรวัตถุ ทางวัดได้ดำเนินการปฏิบัติด้วยความวิริยะอุตสาหะ มีกฎวิหาร เสนาสนะ ตลอดจนสิ่งปลูกสร้างภายในที่มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย สะอาด สวยงาม มั่นคง และแข็งแรงดี (๒) การบริหารวัดและการปกครอง ได้ดำเนินการตามระบอบประชาธิปไตย และได้เป็นวิทยากรไปอบรมผู้บริหารของหน่วยงานต่าง ๆ เป็นประจำ (๓) การดูแลและการจัดศาสนสมบัติ ทางวัดได้ยึดเกณฑ์ดำเนินการตามเกณฑ์มาตรฐานวัดพัฒนาตัวอย่าง คือ การจัดทำทะเบียนอสังหาริมทรัพย์ ทะเบียนครุภัณฑ์ จัดเก็บดูแลรักษาหนังสือสำคัญเกี่ยวกับกรรมสิทธิ์ที่ดินของวัด (๔) การศึกษาอบรมและเผยแพร่ ส่งเสริมให้มีการปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา เช่น การละความชั่ว การทำความดี และการทำจิตใจให้บริสุทธิ์ (๕) การสาธารณสงเคราะห์ ทางวัดได้จัดให้มีการมอบทุนการศึกษาทุก ๆ ปี และได้สร้างศาสนสมบัติที่ทำให้เกิดประโยชน์ต่อพุทธศาสนา เช่น หอพระไตรปิฎกเมืองได้ปฏิบัติตามเกณฑ์มาตรฐานวัดในพระพุทธศาสนาทุกด้านได้ในระดับมาก^{๒๓๒}

สายนต์ โพธิ์สิงห์ ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ปัจจัยและกระบวนการบริหารที่มีความสัมพันธ์ต่อความสำเร็จในการเป็นวัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่นในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดขอนแก่น” จากผลการวิจัยพบว่า (๑) ในภาพรวมปัจจัยและกระบวนการบริหารจัดการวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่น ในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดขอนแก่น อยู่ในระดับมาก และภาวะผู้นำด้านความฉลาด อยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยสูงสุดเท่ากับ ๓.๓๐ (๒) ในภาพรวมปัจจัยความสำเร็จในการเป็นวัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่น ในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดขอนแก่น อยู่ในระดับมากที่สุด ส่วนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกนักธรรมหรือแผนกธรรมศึกษา อยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๓๘ (๓) เมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ของปัจจัยและกระบวนการบริหารกับลักษณะความสำเร็จในการเป็นวัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่น ในเขตการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดขอนแก่น พบว่า ภาวะผู้นำ บทบาทของชุมชน บทบาทขององค์กรอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง การวางแผน การจัดการ การประสานงาน และการบริหารแบบมีส่วนร่วม มีความสัมพันธ์กับลักษณะความสำเร็จในการเป็นวัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่น ในทิศทางบวกในระดับปานกลาง มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ และ (๔) ปัญหาการบริหารจัดการวัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่น พบว่า ขาดการกระตุ้นความสนใจจากชุมชน การให้ องค์การอื่น ๆ ที่เป็นหน่วยงานภาครัฐและเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาวัด^{๒๓๓}

^{๒๓๒} บุญสม ยอดมาลี, “การดำเนินงานตามเกณฑ์มาตรฐานวัดในพุทธศาสนา: ศึกษาเฉพาะกรณีวัดพึงพลานชัย อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด”, วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๓), หน้า ๕.

^{๒๓๓} สายนต์ โพธิ์สิงห์, “ปัจจัยและกระบวนการบริหารที่มีความสัมพันธ์ต่อความสำเร็จในการเป็นวัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่นในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดขอนแก่น”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๘), หน้า ๕.

พระมหาทองศักดิ์ ประไพหลง ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทวัดในการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง: กรณีศึกษาวัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่นในจังหวัดชลบุรี” จากผลการวิจัยพบว่า วัดมีบทบาท ๖ ด้าน คือ ด้านการปกครอง ด้านการศาสนศึกษา ด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม ด้านการศึกษา สงเคราะห์ ด้านการสาธารณูปการ และด้านการสาธารณสงเคราะห์ ซึ่งส่งผลกระทบต่อชุมชนเข้มแข็งใน ๔ ด้าน คือ การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน การเชื่อมโยงการพัฒนา การบริหารจัดการที่ดี การมีส่วนร่วม โดยวัดอบรมจริยธรรมยังไม่เป็นไปในทิศทางเดียวกันแก่ชุมชนเพื่อการประกอบสัมมาอาชีพ วัดให้บริการอาคารสถานที่เพื่อประกอบกิจกรรมส่งเสริมอาชีพแก่ชุมชน วัดสนับสนุนกิจกรรมส่งเสริมอาชีพแต่ขาดความต่อเนื่อง วัดมีการวางแผนระยะสั้นในการใช้สอยอาคาร สถานที่ บุคลากรของวัดที่ดูแลรับผิดชอบคลังพัสดุยังขาดความเอาใจใส่ต่อหน้าที่ วัดจัดสรรงบประมาณเพื่อกิจกรรมส่งเสริมอาชีพของชุมชน วัดระบุแหล่งข้อมูลไม่ชัดเจนในการจัดทำเอกสารรายงานการบริหารงานของวัด วัดมีส่วนร่วมในบางกิจกรรมของชุมชน วัดควรปรับตนเองให้สอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจชุมชน วัดควรมีความรู้ทุกด้าน ขยายขอบข่ายงาน เป็นผู้ประสานความร่วมมือ จัดฝึกอบรมการบริหารจัดการแก่บุคลากรของวัด และชุมชน ริเริ่มสร้างสรรค์จัดทำแผนงาน และโครงการเพื่อชุมชน^{๒๓๔}

พระครูวิธานกิจโกศล (โสภณ สารโท) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารงานวัดพัฒนาตัวอย่างในเขตการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี” จากผลการวิจัยพบว่า (๑) บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารงานวัดพัฒนาตัวอย่างในเขตการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรีทั้ง ๒ ด้าน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๐ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า อยู่ในระดับมาก (๒) กลุ่มตัวอย่างที่มี วุฒิการศึกษาเปรียญธรรมต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทในการบริหารงานวัดพัฒนาตัวอย่างในเขตการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรีแตกต่างกัน ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ และกลุ่มตัวอย่างที่มีสถานภาพ อายุ จำนวนพรรษา วุฒิการศึกษาสายสามัญ วุฒิการศึกษานักธรรมต่างกัน ไม่พบความแตกต่าง (๓) ปัญหาส่วนใหญ่ของพระสังฆาธิการในการบริหารงานวัดพัฒนาตัวอย่างในเขตการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี คือ เจ้าอาวาสรุ่นใหม่มองขาดประสบการณ์ในการพัฒนาวัด และขาดบุคลากรที่มีความสามารถในการพัฒนาวัด ตลอดจนไม่มีหน่วยงานที่รองรับการทำงานอย่างเป็นรูปธรรม ดังนั้น ควรมีการเพิ่มบุคลากรให้เพียงพอและส่งเสริมปรับปรุงและเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติหน้าที่ให้มากยิ่งขึ้น และควรมีการกระจายอำนาจหน้าที่ การปฏิบัติงานอย่างเหมาะสม ประกอบกับควรทำงานอย่างมีระบบเป็นแนวทางเดียวกัน และมีหน่วยงานที่รองรับอย่างเป็นรูปธรรม โดยการใช้ความรู้ความสามารถของบุคลากรให้เต็มศักยภาพ ตลอดจนมีความประพฤติดีงามด้วยศีลาจารวัตรตามหลักพระธรรมวินัยเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนาต่อไป^{๒๓๕}

^{๒๓๔} พระมหาทองศักดิ์ ประไพหลง, “บทบาทวัดในการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง: กรณีศึกษาวัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่นในจังหวัดชลบุรี”, วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๔๗), หน้า ๘.

^{๒๓๕} พระครูวิธานกิจโกศล (โสภณ สารโท), “บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารงานวัดพัฒนาตัวอย่างในเขตการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ก-ข.

พระครูโสภณกิจวิบูล (สุรพล สุรพล) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมของวัดพัฒนาตัวอย่างในจังหวัดนครปฐม” จากผลการวิจัยพบว่า (๑) สถานที่ที่พำนักของพระพุทธรเจ้าและพระสาวก คือ ป่า ภูเขา โคนไม้ ถ้ำ ป่าช้า และยังมีข้อปฏิบัติสำหรับอยู่ป่าให้เหมาะสมอีก เมื่อการดำเนินชีวิตมีความเกี่ยวข้องกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างแยกจากกันไม่ได้ พระองค์ทรงมองเห็นประโยชน์และความสำคัญของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จึงได้ทรงวางรูปแบบการปฏิบัติตามพระธรรมวินัยให้พระสงฆ์สาวกศึกษาและปฏิบัติให้สอดคล้องกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (๒) บทบาทที่สำคัญของพระสงฆ์คือการสืบทอดพระพุทธศาสนา มีหน้าที่อบรมสั่งสอนประชาชน โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ให้เข้ากับวิถีการดำเนินชีวิต ดังจะ เห็นได้จากการพัฒนาความเจริญต่าง ๆ ของท้องถิ่น มักจะมีพระสงฆ์เป็นแกนนำ เพราะวิถีชีวิตของพระสงฆ์มีความเป็นอยู่เรียบง่าย สามารถปรับตัวให้เข้ากับธรรมชาติและอยู่กับธรรมชาติได้อย่างกลมกลืนเป็นอย่างดี และ (๓) ในมุมมองของเจ้าคณะจังหวัดและเจ้าอาวาสที่ให้สัมภาษณ์ ท่านใช้วิธีการบริหารจัดการตามหลักการของอดีตเจ้าอาวาส และประสบการณ์ที่ได้ประสบมา เป็นวิธีการในการบริหารจัดการ คือ การดูแลซ่อมแซม รักษาสิ่งที่มีอยู่ให้คงสภาพที่จะใช้งานได้ หรือสร้างใหม่เพื่อทดแทนของเก่าที่หมดสภาพไปตามกาลเวลา แต่ยังคงไว้ซึ่งรูปแบบและสถาปัตยกรรมที่มีอยู่เก่าก่อน หรืออาจเป็นแบบไทยประยุกต์ เพื่อเป็นการอนุรักษ์รักษาสถาปัตยกรรมประเพณีที่มีคุณค่า เพื่อเป็นมรดกสู่ชนรุ่นหลัง^{๒๓๖}

พระครูปทุมเขตวิกรม (สมพงษ์ รวิวัฒน์) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการบริหารงานของวัดพัฒนาตัวอย่างในอำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี” จากผลการวิจัยพบว่า (๑) พระสงฆ์และประชาชน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการบริหารงานของวัดพัฒนาตัวอย่างในอำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี อยู่ในระดับมากทุกด้าน (๒) ผลการหาค่าความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลกับประสิทธิภาพการบริหารงานของวัดพัฒนาตัวอย่างในอำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี ไม่มีความสัมพันธ์กันซึ่งปฏิเสธสมมติฐานการวิจัยที่ตั้งไว้ (๓) ปัญหาอุปสรรคเกี่ยวกับประสิทธิภาพการบริหารงานของวัดพัฒนาตัวอย่างในอำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี ทั้งพระสงฆ์และประชาชนสามารถสรุปได้ดังนี้ พระสังฆาธิการส่วนมากไม่มีการวางแผนระยะยาวที่แน่นอนสำหรับการปฏิบัติของผู้ที่อยู่ในปกครอง, พระสังฆาธิการไม่มีมาตรการรองรับความผิดในเรื่องบทธงโทษ ขาดการวางแผนในเรื่องแผนปฏิบัติงานประจำปี ขาดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพในเรื่องตัวบุคลากรผู้สอน ผู้ถ่ายทอดความรู้, บุคลากรที่มีความรู้ความสามารถในการสอนธรรมและบาลียังใช้หลักการสอนแบบเดิมๆ, ยังขาดการสร้างแรงจูงใจ สำหรับทั้งผู้ที่เรียน และผู้ที่สอบได้เปรียญธรรม และขาดเงินงบประมาณสนับสนุนการเรียนในการศึกษาที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา^{๒๓๗}

^{๒๓๖} พระครูโสภณกิจวิบูล (สุรพล สุรพล), “การบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมของวัดพัฒนาตัวอย่างในจังหวัดนครปฐม”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ก-ข.

^{๒๓๗} พระครูปทุมเขตวิกรม (สมพงษ์ รวิวัฒน์), “ประสิทธิภาพการบริหารงานของวัดพัฒนาตัวอย่างในอำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ก-ข.

พระครูนิทัศน์วรธรรม ปสาโท ได้ทำการวิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาวัดด้วยกิจกรรม ๕๘ ของวัดท่าซุด อำเภอโกรกพระ จังหวัดนครสวรรค์” จากผลการวิจัยพบว่า ผลการวิจัยพบว่า ปัญหาการพัฒนาวัดด้วยกิจกรรม ๕๘ ของวัดท่าซุด อำเภอโกรกพระ จังหวัดนครสวรรค์ ในภาพรวม ทั้ง ๕ ด้าน คือ ด้านเสนาสนะ ด้านสะดวก ด้านสะอาด ด้านสุขลักษณะ ด้านสร้างนิสัย มีปัญหาอยู่ในระดับน้อยทุกด้าน ส่วนผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นที่มีต่อปัญหาการพัฒนาวัดด้วยกิจกรรม ๕๘ ของวัดท่าซุด ในภาพรวมพบว่า ไม่แตกต่างกัน และรูปแบบการพัฒนาวัดด้วยกิจกรรม ๕๘ ของวัดท่าซุด มีขั้นตอน ดังนี้คือ การวางแผนการบริหารงาน ปฏิบัติตามแผนงาน/โครงการ/กิจกรรม ติดตาม ประเมินผลการบริหารงานตามแผนงาน/โครงการ/กิจกรรม นำผลการประเมิน/ไปใช้ในการปรับปรุงการบริหารงานและวางแผน ต่อไป^{๒๓๘}

พระเพ็ญ ชัยคาริยะสกุล ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การดำเนินงานตามเกณฑ์มาตรฐานวัดในพุทธศาสนา: ศึกษาเฉพาะกรณีวัดพึงพลานชัย อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด” จากผลการวิจัยพบว่า วัดพึงพลานชัยอำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด ได้ดำเนินการกิจกรรม ๕ ด้าน คือ (๑) บริเวณวัด เสนาสนะและถาวรวัตถุ ทางวัดได้ดำเนินการปฏิบัติด้วยความวิริยะอุตสาหะ มีกฎวิหาร เสนาสนะตลอดจนสิ่งปลูกสร้างภายในที่มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย สะอาด สวยงาม มั่นคงแข็งแรงดี (๒) การบริหารวัดและการปกครอง ได้ดำเนินการตามระบอบประชาธิปไตย และได้เป็นวิทยากรไปอบรมผู้บริหารของหน่วยงานต่าง ๆ เป็นประจำ (๓) การดูแลและการจัดศาสนสมบัติ ทางวัดได้ยึดเกณฑ์ดำเนินการตามเกณฑ์มาตรฐานวัดพัฒนาตัวอย่าง คือ การจัดทำทะเบียนอสังหาริมทรัพย์ ทะเบียนครุภัณฑ์ จัดเก็บดูแลรักษาหนังสือสำคัญเกี่ยวกับกรรมสิทธิ์ที่ดินของวัด (๔) การศึกษาอบรมและเผยแพร่ส่งเสริมให้มีการปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา เช่น การละความชั่ว การทำความดี และการทำจิตใจให้บริสุทธิ์ และ (๕) การสาธารณสงเคราะห์ ทางวัดได้จัดให้มีการมอบทุนการศึกษาทุก ๆ ปี และได้สร้างศาสนสมบัติที่ทำให้เกิดประโยชน์ต่อพุทธศาสนา เช่น หอพระไตรปิฎกเมืองวัดพึงพลานชัยได้ปฏิบัติตามเกณฑ์มาตรฐานวัดในพระพุทธศาสนาทุกด้านได้ในระดับมาก^{๒๓๙}

สรุปได้ว่า การพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนา จำเป็นต้องอาศัยปัจจัยพื้นฐานที่มีความเกี่ยวข้องกับการบริหารงาน ประกอบด้วย บุคลากร งบประมาณ วัสดุอุปกรณ์และสถานที่ และการจัดการ โดยเป็นปัจจัยนำเข้าสำคัญของกระบวนการบริหารจัดการเพื่อบรรลุการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาในบริบททั้ง ๑๑ ด้าน ประกอบด้วย ด้านพระสงฆ์ ด้านความสงบ ด้านความสวยงาม ด้านความสะอาด ด้านเสนาสนะ ด้านสุขลักษณะ ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านความสะดวก ด้านการสร้างเสริมศรัทธา ด้านการส่งเสริมการศึกษา และด้านส่งเสริมกิจกรรมทางศาสนา

^{๒๓๘} พระครูนิทัศน์วรธรรม ปสาโท, “รูปแบบการพัฒนาวัดด้วยกิจกรรม ๕๘ ของวัดท่าซุด อำเภอโกรกพระ จังหวัดนครสวรรค์”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนการพัฒนาศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์, ๒๕๕๐), หน้า ๘.

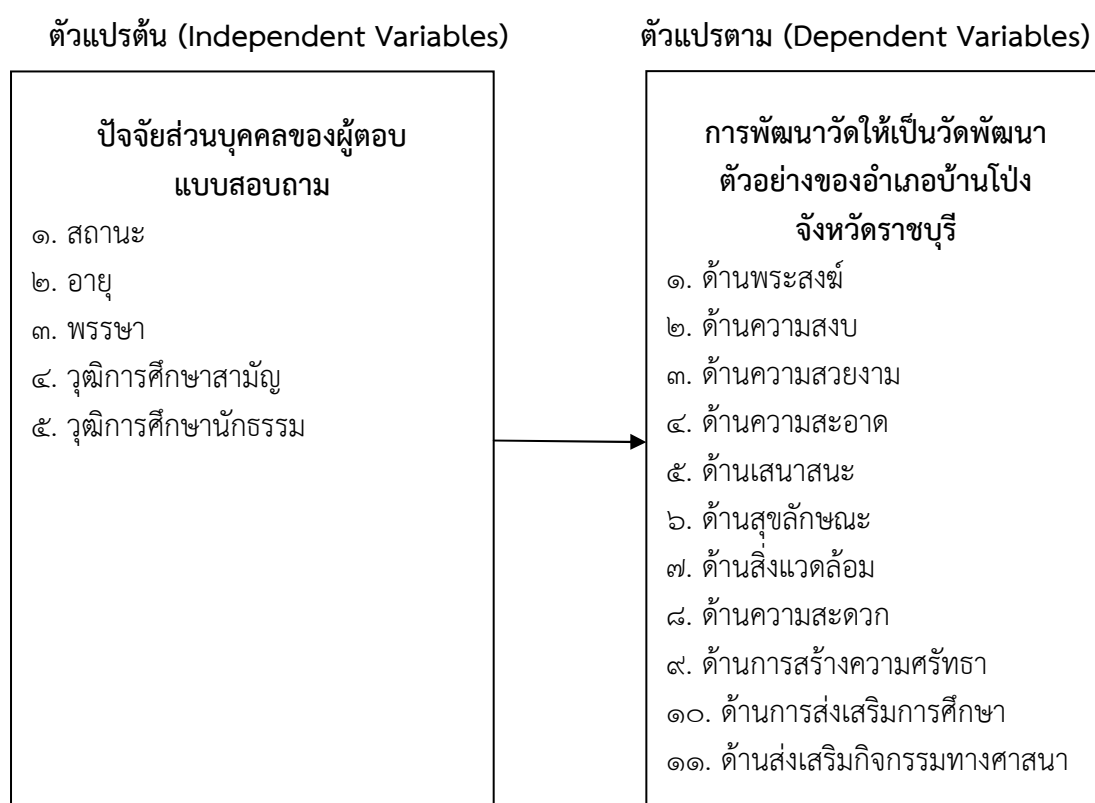
^{๒๓๙} พระเพ็ญ ชัยคาริยะสกุล, “การดำเนินงานตามเกณฑ์มาตรฐานวัดในพุทธศาสนา: ศึกษาเฉพาะกรณีวัดพึงพลานชัย อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด”, วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยสารคาม, ๒๕๕๓), หน้า ๘.

๒.๗ กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ครั้งนี้ ได้กำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual Framework) ที่ประกอบด้วยตัวแปรต้น (Independent Variables) และตัวแปรตาม (Dependent Variables) ดังนี้

ตัวแปรต้น (Independent Variables) คือ ปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ สถานะ อายุ พรรษา วุฒิการศึกษาสามัญ และวุฒิการศึกษานักธรรมของพระภิกษุที่ตอบแบบสอบถาม

ตัวแปรตาม (Dependent Variables) คือ ความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี รวม ๑๑ ด้าน ได้แก่ (๑) ด้านพระสงฆ์ (๒) ด้านความสงบ (๓) ด้านความสวยงาม (๔) ด้านความสะอาด (๕) ด้านเสนาสนะ (๖) ด้านสุขลักษณะ (๗) ด้านสิ่งแวดล้อม (๘) ด้านความสะดวก (๙) ด้านการสร้างเสริมความศรัทธา (๑๐) ด้านการส่งเสริมการศึกษา และ (๑๑) ด้านส่งเสริมกิจกรรมทางศาสนา^{๒๔๐} ดังแสดงใน ภาพที่ ๒.๒

ภาพที่ ๒.๒ กรอบแนวคิดในการวิจัย

^{๒๔๐} กองพุทธศาสนสถาน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, วัดพัฒนา'๕๒, หน้า ๖๕-๗๓.

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี
มีวิธีดำเนินการวิจัยตามลำดับ ดังนี้

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

๓.๒ ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed-Methods Research) ระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้แบบสัมภาษณ์ (Interview) เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล

๓.๒ ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

๓.๒.๑ ประชากร

ประชากร (Population) ได้แก่ พระภิกษุที่สังกัดวัดในอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี
จำนวน ๕๔๗ รูป^๑

๓.๒.๒ กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่าง (Sample) ที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้ทำการสุ่มมาจากระบบ
โดยหาขนาดของกลุ่มตัวอย่างจากการใช้สูตรคำนวณของ ทาโร่ ยามาเน่ (Taro Yamane)^๒ ในกรณีที่
ทราบจำนวนประชากร ที่ระดับความคลาดเคลื่อน ๐.๐๕

^๑สำนักงานเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง, สถิติภิกษุ สามเณร และศิษย์วัด อำเภอมืองราชบุรี จังหวัด
ราชบุรี ภาค ๑๕ พุทธศักราช ๒๕๖๑, (ราชบุรี: สำนักงานเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๕๖๑), หน้า ๑-
๔. (เอกสารอัดสำเนา).

^๒คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, สถิติเบื้องต้นและการวิจัย, พิมพ์ครั้งที่ ๒,
(กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๒๒๘.

$$\text{สูตร} \quad n = \frac{N}{1 + N(e)^2}$$

เมื่อ n คือ ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง

N คือ ขนาดของประชากรที่ใช้ในการวิจัย

e คือ เปอร์เซนต์ความคลาดเคลื่อนจากการสุ่มตัวอย่าง (0.05)

$$\begin{aligned} \text{แทนค่า} \quad n &= \frac{547}{1 + 547(0.05)^2} \\ &= 231 \end{aligned}$$

จากการใช้สูตรคำนวณของ ทาโร่ ยามาเน่ (Taro Yamane) โดยมีประชากรเป็นพระภิกษุจำนวน ๕๔๗ รูป จึงได้ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๒๓๑ รูป จากนั้นจึงทำการสุ่มตัวอย่างด้วยวิธีการสุ่มแบบแบ่งกลุ่ม (Cluster Random Sampling) โดยแบ่งประชากรออกเป็น ๑๑ กลุ่ม ตามสังกัดตำบล (คณะสงฆ์) แล้วจึงแบ่งจำนวนขนาดของกลุ่มตัวอย่างที่กำหนดไว้ตามสัดส่วน โดยหาขนาดของกลุ่มตัวอย่างในแต่ละกลุ่ม ดังนี้^๓

$$\text{สูตร} \quad n_i = \frac{N_i}{N} \times n$$

เมื่อ n_i คือ จำนวนกลุ่มตัวอย่างในแต่ละหน่วย

N_i คือ จำนวนกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย

N คือ จำนวนประชากรที่ใช้ในการวิจัย

n คือ จำนวนประชากรในแต่ละหน่วย

ตัวอย่าง การขนาดกลุ่มตัวอย่างจากพระภิกษุตำบลบ้านโป่ง จำนวน ๑๐๕ รูป ได้แก่

$$\begin{aligned} n_i &= \frac{231}{547} \times 105 \\ &= 44 \end{aligned}$$

ดังนั้น ขนาดของกลุ่มตัวอย่างพระภิกษุตำบลบ้านโป่ง คือ ๔๔ รูป

รายละเอียดจำนวนประชากรและกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยที่ได้จากการคำนวณ แสดงในตารางที่ ๓.๑

^๓กัลยา วานิชย์บัญชา, สถิติสำหรับงานวิจัย, (กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาสถิติ คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๑๙.

ตารางที่ ๓.๑ จำนวนประชากรและกลุ่มตัวอย่างพระภิกษุที่สังกัดวัดในอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี จำแนกตามสังกัดตำบล (คณะสงฆ์)

ที่	สังกัดตำบล	ประชากร (รูป)	กลุ่มตัวอย่าง (รูป)
๑	บ้านโป่ง	๑๐๕	๔๔
๒	ท่าผา	๔๒	๑๘
๓	กรับใหญ่	๓๖	๑๕
๔	เขาขลุ่ยเขต ๑	๔๓	๑๘
๕	เขาขลุ่ยเขต ๒	๔๗	๒๐
๖	หนองกบ	๕๗	๒๔
๗	คู้้งพยอม	๓๘	๑๖
๘	หนองปลาหมอ	๔๒	๑๘
๙	นครชุมน์-บ้านม่วง	๓๖	๑๕
๑๐	เบิกไพร-ลาดบัวขาว	๕๓	๒๒
๑๑	หนองอ้อ-สวนกล้วย	๔๘	๒๐
รวม		๕๔๗	๒๓๑

๓.๒.๓ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ได้แก่ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน ๗ รูป/คน ประกอบด้วย

๑. พระครูศรีธรรมนาท เจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง
๒. พระครูสุธีปริยัติวิธาน รองเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง
๓. พระมหาทวีศักดิ์ คุณธมโม, ดร. เลขานุการเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง
๔. พระครูชินวรานุวัตร, ดร. เจ้าอาวาสวัดบ้านฆ้องน้อย (วัดพัฒนาตัวอย่าง)
๕. นายวิเชียร หล่อเงิน ไวยาวัจกรวัดบ้านฆ้องน้อย (วัดพัฒนาตัวอย่าง)
๖. นายวิเชียร มูลจันทะ ไวยาวัจกรวัดชมพูพล (วัดพัฒนาตัวอย่าง)

๗. นางดวงธิดา เอี่ยมหนู นักวิชาการศาสนาชำนาญการ สำนักงานพระพุทธศาสนา จังหวัดราชบุรี

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ แบบสอบถาม (Questionnaire) และแบบสัมภาษณ์ (Interview) ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นจากแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี

๓.๓.๑ ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ

การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

๑. ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี

๒. กำหนดกรอบแนวคิด ในการสร้างเครื่องมือการวิจัย

๓. กำหนดวัตถุประสงค์ในการสร้างเครื่องมือการวิจัยโดยขอคำปรึกษาจากอาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์

๔. สร้างเครื่องมือ

๕. นำเสนอร่างเครื่องมือการวิจัยต่ออาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์ และผู้เชี่ยวชาญ เพื่อตรวจสอบและปรับปรุงแก้ไข

๖. นำเครื่องมือการวิจัยไปทดลองใช้กับประชากรที่มีลักษณะคล้ายกับกลุ่มตัวอย่างประชากรที่จะดำเนินการวิจัยเพื่อหาสัมประสิทธิ์ความเที่ยงตรงของเครื่องมือ

๗. ปรับปรุงแก้ไข

๘. จัดพิมพ์แบบสอบถามฉบับสมบูรณ์ และนำไปใช้จริงเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่าง

๓.๓.๒ การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

ในการหาคุณภาพของเครื่องมือ ผู้วิจัยได้ดำเนินการ ดังนี้

๑. ขอคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์

๒. หาความเที่ยงตรง (Validity) โดยการนำแบบสอบถามที่สร้างเสร็จ เสนอประธานและกรรมการที่ปรึกษาสารนิพนธ์เพื่อขอความเห็นชอบ และนำเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ แล้วนำมาปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสม ซึ่งผู้เชี่ยวชาญทั้ง ๕ รูป/คน ประกอบด้วย

พระสมุทรชิริโสภณ, ดร.

อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

พระครูวิสุทธาันทคุณ, ดร.

อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

พระครูวาทีวรวัฒน์, ดร.	อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี
พระมหากังวาล อธิธมฺโม, ดร.	อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี
ดร.ปณณธร เจริญชัยพฤกษ์	อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

เพื่อพิจารณาตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ เมื่อหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ได้ค่าดัชนีความสอดคล้อง ๐.๘๐-๑.๐๐

๓. หาความเชื่อมั่นของเครื่องมือ (Reliability) โดยนำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแก้ไขแล้วไปทดลองใช้ (Try-Out) กับพระภิกษุที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย (การวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ พระภิกษุในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี) จำนวน ๓๐ รูป เพื่อหาความเชื่อมั่นด้วยวิธีการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha coefficient) ของครอนบาค (Cronbach) ได้ค่าความเชื่อมั่น เท่ากับ ๐.๙๔๔๒

๔. นำแบบสอบถามที่ผ่านการหาหาความเชื่อมั่นของเครื่องมือเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์ เพื่อขอความเห็นชอบและจัดพิมพ์แบบสอบถามเป็นฉบับสมบูรณ์เพื่อใช้ในการวิจัย

๓.๓.๓ ลักษณะของเครื่องมือ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ แบบสอบถาม (Questionnaire) และแบบสัมภาษณ์ (Interview) โดยมีรายละเอียด ดังนี้

แบบสอบถาม (Questionnaire) แบ่งออกเป็น ๓ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ สถานะ อายุ พรรษา วุฒิการศึกษาสามัญ และวุฒิการศึกษานักธรรมของพระภิกษุที่ตอบแบบสอบถาม ซึ่งเป็นแบบสอบถามแบบเลือกตอบ (Check List)

ตอนที่ ๒ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับความคิดเห็นที่มีต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง ซึ่งเป็นแบบมาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale) แบ่งออกเป็น ดังนี้

ด้านพระสงฆ์ มีคำถามจำนวน ๕ ข้อ

ด้านความสงบ มีคำถามจำนวน ๕ ข้อ

ด้านความสวยงาม มีคำถามจำนวน ๕ ข้อ

ด้านความสะอาด มีคำถามจำนวน ๕ ข้อ

ด้านเสนาสนะ มีคำถามจำนวน ๕ ข้อ

ด้านสุขลักษณะ มีคำถามจำนวน ๕ ข้อ

ด้านสิ่งแวดล้อม มีคำถามจำนวน ๕ ข้อ

ด้านความสะดวก มีคำถามจำนวน ๕ ข้อ

ด้านการสร้างความศรัทธา มีคำถามจำนวน ๕ ข้อ

ด้านการส่งเสริมการศึกษา มีคำถามจำนวน ๕ ข้อ

ด้านส่งเสริมกิจกรรมทางศาสนา มีคำถามจำนวน ๕ ข้อ

มีเกณฑ์การให้คะแนน ดังนี้

๕ หมายถึง มีระดับความคิดเห็น อยู่ในระดับ มากที่สุด

๔ หมายถึง มีระดับความคิดเห็น อยู่ในระดับ มาก

๓ หมายถึง มีระดับความคิดเห็น อยู่ในระดับ ปานกลาง

๒ หมายถึง มีระดับความคิดเห็น อยู่ในระดับ น้อย

๑ หมายถึง มีระดับความคิดเห็น อยู่ในระดับ น้อยที่สุด

สำหรับในตอนที่ ๒ นี้มี การแปลความหมายของค่าเฉลี่ยโดยยึดเกณฑ์^๔ ดังนี้

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๔.๕๐-๕.๐๐ หมายความว่า ระดับความคิดเห็น มากที่สุด

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๓.๕๐-๔.๔๙ หมายความว่า ระดับความคิดเห็น มาก

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๒.๕๐-๓.๔๙ หมายความว่า ระดับความคิดเห็น ปานกลาง

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๑.๕๐-๒.๔๙ หมายความว่า ระดับความคิดเห็น น้อย

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๑.๐๐-๑.๔๙ หมายความว่า ระดับความคิดเห็น น้อยที่สุด

ตอนที่ ๓ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะในการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของ
อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ซึ่งเป็นคำถามแบบปลายเปิด (Open Ended Question)

^๔ประกอบ กรรณสูตร, สถิติเพื่อการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร:
ด้านสุทธาการพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๑๐๘.

แบบสัมภาษณ์ (Interview) สำหรับเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ (Key Informants) ตามลักษณะการเป็นตัวแทนของกลุ่มตัวอย่างที่เหมาะสม จากวิธีการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยมีขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ ดังนี้

๑. ศึกษาวิธีการสร้างแบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูลจากเอกสาร ตำราและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดกรอบความคิดในการสร้างแบบสัมภาษณ์

๒. ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและเอกสารการวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยพิจารณาถึงรายละเอียดต่าง ๆ เพื่อให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่กำหนดไว้

๓. ขอคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อใช้เป็นแนวทางในการสร้างแบบสัมภาษณ์

๔. สร้างแบบสัมภาษณ์ให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) เพื่อนำมาวิเคราะห์

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยมีขั้นตอน ดังนี้

๓.๔.๑ การเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถาม (Questionnaire)

๑. ขอหนังสือจากหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการแจกแบบสอบถามในพื้นที่เป้าหมาย

๒. นำแบบสอบถามฉบับสมบูรณ์ไปเก็บข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด และเก็บรวบรวมแบบสอบถามคืนด้วยตนเอง แล้วนำมาตรวจสอบความถูกต้อง เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ทั้งหมดร้อยละ ๑๐๐ ของจำนวนแบบสอบถามทั้งหมด

๓. นำข้อมูลที่ได้ไปวิเคราะห์และประมวลผลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ต่อไป

๓.๔.๑ การเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์ (Interview)

๑. ขอหนังสือจากหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี ถึงผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการให้สัมภาษณ์

๒. ทำการนัดวัน เวลา และสถานที่กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) เพื่อสัมภาษณ์ตามที่กำหนดไว้

๓. ดำเนินการสัมภาษณ์ตามวัน เวลา และสถานที่ที่กำหนดนัดไว้ จนครบทุกประเด็น โดยขออนุญาตใช้วิธีการจดบันทึกและการบันทึกเสียงประกอบการสัมภาษณ์

๔. นำข้อมูลดิบที่ได้มารวบรวมเพื่อวิเคราะห์โดยวิธีการที่เหมาะสมและนำเสนอต่อไป

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลโดยมีขั้นตอน ดังนี้

๓.๕.๑ การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม

ข้อมูลจากแบบสอบถามโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ โดยใช้สถิติ ดังนี้

๑. สถิติพรรณนา (Descriptive Statistics) สำหรับอธิบายลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง และพรรณนาปัจจัยส่วนบุคคล สถิติที่ใช้ คือ ค่าความถี่ (Frequency), ค่าร้อยละ (Percentage), ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

๒. สถิติอนุมาน (Inferential Statistics) ใช้สำหรับทดสอบสมมติฐาน โดยการทดสอบค่าที (t-test) ในกรณีตัวแปรต้นสองกลุ่ม และการทดสอบค่าเอฟ (F-Test) ด้วยวิธีการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) ในกรณีตัวแปรต้นตั้งแต่สามกลุ่มขึ้นไป

๓. การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามปลายเปิด (Open ended Question) วิเคราะห์โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis Technique) ประกอบบริบท นำเสนอเป็นความเรียงประกอบตาราง โดยการแจกแจงความถี่ของผู้ตอบแบบสอบถามแบบปลายเปิด

๓.๕.๒ การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์

ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์โดยวิธีการดังนี้

๑. นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาถอดเสียงและบันทึกเป็นข้อความ

๒. นำข้อความจากการสัมภาษณ์และการจดบันทึกมาจำแนกเป็นประเด็นและเรียบเรียงเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย

๓. วิเคราะห์คำให้สัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลสำคัญตามวัตถุประสงค์การวิจัย โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis Technique) ประกอบบริบท (Context)

๔. สังเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์การวิจัยและนำเสนอต่อไป

บทที่ ๔

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี นี้ กำหนดสัญลักษณ์ที่ใช้ในนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

$\bar{X}$	แทน	ค่าเฉลี่ย
S.D.	แทน	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน
n	แทน	จำนวนกลุ่มตัวอย่าง
t	แทน	ค่าสถิติที่พิจารณาความมีนัยสำคัญจากการแจกแจงแบบ t (t- distribution)
F	แทน	ค่าสถิติที่พิจารณาความมีนัยสำคัญจากการแจกแจงแบบ F (F- distribution)
SS	แทน	ผลโดยรวมกำลังสอง (Sum of Square)
df	แทน	ชั้นแห่งความเป็นอิสระ (Degree of Freedom)
MS	แทน	ค่าเฉลี่ยผลรวมกำลังสอง (Mean Square)
Sig	แทน	ระดับนัยสำคัญทางสถิติ (Significances)
*	แทน	นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามของพระสงฆ์ จำนวน ๒๓๑ รูป และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน ๗ รูป/คน มี ดังนี้

๔.๑ ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

๔.๒ การพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี

๔.๓ ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

๔.๔ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะในการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี

๔.๕ สรุปผลการสัมภาษณ์เกี่ยวกับการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี

๔.๖ สรุปองค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย

๔.๑ ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตารางที่ ๔.๑ จำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

(n = ๒๓๑)		
ปัจจัยส่วนบุคคล	จำนวน (รูป)	ร้อยละ
๑. สถานะ		
พระสังฆาธิการ (ทุกระดับ)	๕	๒.๑๖
พระภิกษุทั่วไป (ไม่ได้ดำรงตำแหน่ง ทางการปกครอง)	๒๒๖	๙๗.๘๔
รวม	๒๓๑	๑๐๐.๐๐
๒. อายุ		
๒๐-๓๐ ปี	๗๙	๓๔.๒๐
๓๑-๔๐ ปี	๓๖	๑๕.๕๘
๔๑-๕๐ ปี	๘๑	๓๕.๐๖
๕๑-๖๐ ปี	๒๗	๑๑.๖๙
มากกว่า ๖๐ ปีขึ้นไป	๘	๓.๔๖
รวม	๒๓๑	๑๐๐.๐๐
๓. พรรษา		
ต่ำกว่า ๕ พรรษา	๑๒๙	๕๕.๘๔
๕-๑๐ พรรษา	๔๕	๑๙.๔๘
๑๑-๑๕ พรรษา	๒๕	๑๐.๘๒
๑๖-๒๐ พรรษา	๒๗	๑๑.๖๙
มากกว่า ๒๐ พรรษาขึ้นไป	๕	๒.๑๖
รวม	๒๓๑	๑๐๐.๐๐
๔. วุฒิการศึกษาสามัญ		
ต่ำกว่าปริญญาตรี	๑๙๐	๘๒.๒๕
ปริญญาตรี	๓๓	๑๔.๒๙
สูงกว่าปริญญาตรี	๘	๓.๔๖
รวม	๒๓๑	๑๐๐.๐๐
๕. วุฒิการศึกษานักธรรม		
ไม่มีวุฒินักธรรม	๑๑๔	๔๙.๓๕
นักธรรมชั้นตรี	๔๓	๑๘.๖๑
นักธรรมชั้นโท	๔๐	๑๗.๓๒
นักธรรมชั้นเอก	๓๔	๑๔.๗๒
รวม	๒๓๑	๑๐๐.๐๐

จากตารางที่ ๔.๑ พบว่า ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่า พระภิกษุที่ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นพระภิกษุทั่วไป (ไม่ได้ดำรงตำแหน่งทางการปกครอง) จำนวน ๒๒๖ รูป คิดเป็นร้อยละ ๙๗.๘๔ มีอายุ ๔๑-๕๐ ปี จำนวน ๘๑ รูป คิดเป็นร้อยละ ๓๕.๐๖ มีพรรษาต่ำกว่า ๕ พรรษา จำนวน ๑๒๙ รูป คิดเป็นร้อยละ ๕๕.๘๔ มีวุฒิการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรี จำนวน ๑๙๐ รูป คิดเป็นร้อยละ ๘๒.๒๕ และไม่มีวุฒินักธรรม จำนวน ๑๑๔ รูป คิดเป็นร้อยละ ๔๙.๓๕

๔.๒ การพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี

ผลการวิเคราะห์การพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวมและรายด้าน มีรายละเอียด ดังนี้

ตารางที่ ๔.๒ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม

(n = ๒๓๑)

ที่	การพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี	ระดับความคิดเห็น		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑	ด้านพระสงฆ์	๔.๒๐	๐.๕๖๔	มาก
๒	ด้านความสงบ	๔.๑๕	๐.๕๖๑	มาก
๓	ด้านความสวยงาม	๔.๒๙	๐.๕๗๐	มาก
๔	ด้านความสะอาด	๔.๒๗	๐.๕๖๔	มาก
๕	ด้านเสนาสนะ	๔.๒๘	๐.๕๙๗	มาก
๖	ด้านสัญลักษณ์	๔.๒๗	๐.๖๒๘	มาก
๗	ด้านสิ่งแวดล้อม	๔.๒๖	๐.๖๔๙	มาก
๘	ด้านความสะดวก	๔.๒๓	๐.๖๕๔	มาก
๙	ด้านการสร้างความศรัทธา	๔.๐๙	๐.๗๓๑	มาก
๑๐	ด้านการส่งเสริมการศึกษา	๔.๑๒	๐.๗๒๑	มาก
๑๑	ด้านส่งเสริมกิจกรรมทางศาสนา	๔.๑๕	๐.๗๐๒	มาก
ภาพรวม		๔.๒๑	๐.๕๒๗	มาก

จากตารางที่ ๔.๒ พบว่า ความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๒๑ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ๓ อันดับแรก ได้แก่ ด้านความสวยงาม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๒๙ อันดับสอง ได้แก่ ด้านเสนาสนะ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๒๘ และอันดับสาม ได้แก่ ด้านความสะอาด และด้านสัญลักษณ์ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๒๗

ตารางที่ ๔.๓ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านพระสงฆ์

(n = ๒๓๑)

ข้อ	ด้านพระสงฆ์	ระดับความคิดเห็น		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑	พระสงฆ์ในวัดประพฤติปฏิบัติเหมาะสมทั้งในส่วน ของคณฤชและวิปัสสนาธุระ	๔.๒๔	๐.๖๑๘	มาก
๒	พระสงฆ์ในวัดมีลักษณะเป็นผู้นำทางจิตใจได้	๔.๑๓	๐.๗๐๔	มาก
๓	พระสงฆ์ในวัดมีลักษณะเป็นที่พึ่งของประชาชนได้	๔.๑๘	๐.๗๐๓	มาก
๔	พระสงฆ์ในวัดสามารถสั่งสอนประชาชนให้นำ หลักธรรมมาใช้ในชีวิตประจำวันได้	๔.๑๙	๐.๗๒๓	มาก
๕	พระสงฆ์ในวัดสอนให้ประชาชนประกอบสัมมาชีพ	๔.๒๗	๐.๗๔๐	มาก
รวม		๔.๒๐	๐.๕๖๔	มาก

จากตารางที่ ๔.๓ พบว่า ความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านพระสงฆ์ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๒๐ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อโดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ๓ อันดับแรก ได้แก่ ข้อ ๕ พระสงฆ์ในวัดสอนให้ประชาชนประกอบสัมมาชีพ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๒๗ อันดับสอง ได้แก่ ข้อ ๑ พระสงฆ์ในวัดประพฤติปฏิบัติเหมาะสมทั้งในส่วนของคณฤชและวิปัสสนาธุระ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๒๔ และอันดับสาม ได้แก่ ข้อ ๔ พระสงฆ์ในวัดสามารถสั่งสอนประชาชนให้นำหลักธรรมมาใช้ในชีวิตประจำวันได้ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๙

ตารางที่ ๔.๔ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านความสงบ

(n = ๒๓๑)

ข้อ	ด้านความสงบ	ระดับความคิดเห็น		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑	การปรับปรุงวัดให้เป็นสถานที่สงบ	๔.๑๙	๐.๖๙๙	มาก
๒	การปรับปรุงวัดให้มีความร่มรื่น	๔.๒๓	๐.๗๑๓	มาก
๓	การปรับปรุงวัดมีต้นไม้สำหรับคนและสัตว์ได้อาศัยร่มเงา	๔.๑๒	๐.๗๓๔	มาก
๔	การปรับปรุงวัดเพื่อให้ผู้เข้ามาเยือนเกิดความสงบใจ	๓.๘๘	๐.๙๗๘	มาก
๕	การปรับปรุงวัดเพื่อให้ผู้เข้ามาเยือนมีความสุขเป็นเบื้องต้น	๔.๓๔	๐.๗๒๑	มาก
รวม		๔.๑๕	๐.๕๖๑	มาก

จากตารางที่ ๔.๔ พบว่า ความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านความสงบ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๕ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อโดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ๓ อันดับแรก ได้แก่ ข้อ ๕ การพัฒนาวัดเพื่อให้ผู้เข้ามาเยือนมีความสุขเป็นเบื้องต้น มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๓๔ อันดับสอง ได้แก่ ข้อ ๒ การพัฒนาวัดให้มีความร่มรื่น มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๒๓ และอันดับสาม ได้แก่ ข้อ ๑ การพัฒนาวัดให้เป็นสถานที่สงบ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๙

ตารางที่ ๔.๕ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านความสวยงาม

(n = ๒๓๑)

ข้อ	ด้านความสวยงาม	ระดับความคิดเห็น		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑	การปรับปรุงสิ่งก่อสร้างให้เหมาะสมกับท้องถิ่น	๔.๒๗	๐.๗๑๖	มาก
๒	การดำเนินการก่อสร้างโดยคำนึงถึงเศรษฐกิจของประชาชน	๔.๒๓	๐.๗๖๒	มาก
๓	การก่อสร้างเสนาสนะโดยคำนึงถึงศิลปวัฒนธรรมไทย	๔.๓๕	๐.๗๔๒	มาก
๔	การปรับปรุงสิ่งปลูกสร้างให้ไม่รกรุงรัง ไม่มีร่องรอยความเสื่อมโทรม	๔.๒๔	๐.๗๕๙	มาก
๕	การทํานุบำรุงดูแลรักษาเสนาสนะให้อยู่ในสภาพดี	๔.๓๕	๐.๗๐๖	มาก
รวม		๔.๒๙	๐.๕๗๐	มาก

จากตารางที่ ๔.๕ พบว่า ความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านความสวยงาม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๒๙ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อโดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ๓ อันดับแรก ได้แก่ ข้อ ๓ การก่อสร้างเสนาสนะโดยคำนึงถึงศิลปวัฒนธรรมไทย และข้อ ๕ การทํานุบำรุงดูแลรักษาเสนาสนะให้อยู่ในสภาพดี มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๓๕ อันดับสอง ได้แก่ ข้อ ๑ การปรับปรุงสิ่งก่อสร้างให้เหมาะสมกับท้องถิ่น มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๒๗ และอันดับสาม ได้แก่ ข้อ ๔ การปรับปรุงสิ่งปลูกสร้างให้ไม่รกรุงรัง ไม่มีร่องรอยความเสื่อมโทรม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๒๔

ตารางที่ ๔.๖ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านความสะอาด

(n = ๒๓๑)

ข้อ	ด้านความสะอาด	ระดับความคิดเห็น		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑	การรักษาความสะอาดภายในเขตพุทธาวาส	๔.๒๕	๐.๗๖๖	มาก
๒	การรักษาความสะอาดภายในเขตสังฆาวาส	๔.๓๖	๐.๖๕๗	มาก
๓	การปิดกวาดและดูแลในการเก็บขยะมูลฝอยในบริเวณวัดโดยทั่วไป	๔.๑๖	๐.๗๔๓	มาก
๔	การดูแลสนามหรือสนามหญ้าให้ปราศจากสิ่งปฏิกูล	๔.๓๓	๐.๗๒๖	มาก
๕	การดูแลสระน้ำ บ่อน้ำ สระบัว ให้ปราศจากขยะที่ลอยน้ำ	๔.๒๕	๐.๗๑๙	มาก
รวม		๔.๒๗	๐.๕๖๔	มาก

จากตารางที่ ๔.๖ พบว่า ความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านความสะอาด อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๒๗ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อโดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ๓ อันดับแรก ได้แก่ ข้อ ๒ การรักษาความสะอาดภายในเขตสังฆาวาส มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๓๖ อันดับสอง ได้แก่ ข้อ ๔ การดูแลสนามหรือสนามหญ้าให้ปราศจากสิ่งปฏิกูล มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๓๓ และอันดับสาม ได้แก่ ข้อ ๑ การรักษาความสะอาดภายในเขตพุทธาวาส และข้อ ๕ การดูแลสระน้ำ บ่อน้ำ สระบัว ให้ปราศจากขยะที่ลอยน้ำ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๒๕

ตารางที่ ๔.๗ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านเสนาสนะ

(n = ๒๓๑)

ข้อ	ด้านเสนาสนะ	ระดับความคิดเห็น		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑	การกำหนดแผนผังและแบบแปลนวัดที่ดี	๔.๒๓	๐.๗๖๒	มาก
๒	ก่อสร้างเสนาสนะโดยไม่ปลูกสร้างอาคารต่าง ๆ จนรกรุงรัง	๔.๒๘	๐.๗๒๙	มาก
๓	เสนาสนะอาคารที่สร้างไว้แล้วแต่เดิมไม่มีการล้อม ไม่สามารถที่จะสร้างขึ้นใหม่ได้	๔.๒๘	๐.๗๕๘	มาก
๔	อาคารสิ่งปลูกสร้างอยู่ในสภาพที่สามารถใช้งานได้ ดี	๔.๓๐	๐.๘๐๓	มาก
๕	แม้แผนผังไม่มีระเบียบมาแต่เดิม แต่ยังคงรักษา ความสะอาดบริเวณอาคาร กุฎ ศาลาการเปรียญได้ เป็นอย่างดี	๔.๓๓	๐.๗๒๕	มาก
รวม		๔.๒๘	๐.๕๙๗	มาก

จากตารางที่ ๔.๗ พบว่า ความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านเสนาสนะ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๒๘ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อโดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ๓ อันดับแรก ได้แก่ ข้อ ๕ แม้แผนผังไม่มีระเบียบมาแต่เดิม แต่ยังคงรักษาความสะอาดบริเวณอาคาร กุฎ ศาลาการเปรียญได้เป็นอย่างดี มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๓๓ อันดับสอง ได้แก่ ข้อ ๔ อาคารสิ่งปลูกสร้างอยู่ในสภาพที่สามารถใช้งานได้ดี มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๓๐ และอันดับสาม ได้แก่ ข้อ ๒ ก่อสร้างเสนาสนะโดยไม่ปลูกสร้างอาคารต่าง ๆ จนรกรุงรัง และข้อ ๓ เสนาสนะอาคารที่สร้างไว้แล้วแต่เดิมไม่มีการล้อมไม่สามารถที่จะสร้างขึ้นใหม่ได้ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๒๘

ตารางที่ ๔.๘ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านสุขลักษณะ

(n = ๒๓๑)

ข้อ	ด้านสุขลักษณะ	ระดับความคิดเห็น		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑	มีระบบการเก็บขยะและเศษอาหารที่ดี	๔.๓๗	๐.๗๕๒	มาก
๒	มีระบบกำจัดขยะมูลฝอยที่ดี	๔.๒๖	๐.๗๖๓	มาก
๓	มีระบบระบายน้ำที่ดี	๔.๒๘	๐.๗๕๓	มาก
๔	ลักษณะอาคาร กุฏิ ศาลาการเปรียญไม่มีดทับ มี อากาศถ่ายเทสะดวก	๔.๒๓	๐.๘๐๐	มาก
๕	ห้องน้ำห้องส้วมสะอาดปราศจากกลิ่นไม่พึง ประสงค์	๔.๒๓	๐.๘๑๔	มาก
รวม		๔.๒๗	๐.๖๒๘	มาก

จากตารางที่ ๔.๘ พบว่า ความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านสุขลักษณะ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๒๗ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อโดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ๓ อันดับแรก ได้แก่ ข้อ ๑ มีระบบการเก็บขยะและเศษอาหารที่ดี มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๓๗ อันดับสอง ได้แก่ ข้อ ๓ มีระบบระบายน้ำที่ดี มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๒๘ และอันดับสาม ได้แก่ ข้อ ๒ มีระบบกำจัดขยะมูลฝอยที่ดี มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๒๖

ตารางที่ ๔.๙ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านสิ่งแวดล้อม

(n = ๒๓๑)

ข้อ	ด้านสิ่งแวดล้อม	ระดับความคิดเห็น		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑	การดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมภายในวัดให้มีความสงบร่มรื่น	๔.๒๗	๐.๗๙๑	มาก
๒	การดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมภายในวัดให้มีความสวยงาม	๔.๒๘	๐.๗๕๘	มาก
๓	ไม่ก่อสร้างเสนาสนะอื่นสูงค่าโบสถ์วิหาร	๔.๒๘	๐.๗๘๑	มาก
๔	ไม่ปล่อยบ้านเรือนราษฎรรุกล้ำเข้ามาอยู่ในบริเวณพุทธาวาสและสังฆาวาส	๔.๑๖	๐.๘๔๙	มาก
๕	การดูแลสิ่งแวดล้อมที่ส่งผลให้ผู้มาเยือนเกิดความรู้สึกเย็นใจสบายใจ	๔.๓๑	๐.๘๑๖	มาก
รวม		๔.๒๖	๐.๖๔๙	มาก

จากตารางที่ ๔.๙ พบว่า ความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านสิ่งแวดล้อม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๒๖ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อโดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ๓ อันดับแรก ได้แก่ ข้อ ๕ การดูแลสิ่งแวดล้อมที่ส่งผลให้ผู้มาเยือนเกิดความรู้สึกเย็นใจสบายใจ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๓๑ อันดับสอง ได้แก่ ข้อ ๒ การดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมภายในวัดให้มีความสวยงาม และข้อ ๓ ไม่ก่อสร้างเสนาสนะอื่นสูงค่าโบสถ์วิหาร มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๒๘ และอันดับสาม ได้แก่ ข้อ ๑ การดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมภายในวัดให้มีความสงบร่มรื่น มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๒๗

ตารางที่ ๔.๑๐ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านความสะอาด

(n = ๒๓๑)

ข้อ	ด้านความสะอาด	ระดับความคิดเห็น		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑	ปรับปรุงถนนเพื่ออำนวยความสะดวกแก่ประชาชนที่จะเข้าวัด	๔.๒๖	๐.๗๗๐	มาก
๒	ปรับปรุงสะพานข้ามคลอง สะพานข้ามทุ่ง สะพานทำน้ำ เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ประชาชนที่จะเข้าวัด	๔.๒๕	๐.๘๑๕	มาก
๓	ปรับปรุงส้วน้ำหรือบ่อน้ำสำหรับชาวบ้านได้ดื่อกินใช้สอย	๔.๑๘	๐.๗๙๒	มาก
๔	ปรับปรุงระบบไฟฟ้าแสงสว่างเพื่ออำนวยความสะดวกแก่ประชาชนที่จะเข้าวัด	๔.๑๙	๐.๘๑๙	มาก
๕	มีเวลากำหนดปิดเปิดประตูให้แน่นอนเพื่อควบคุมความปลอดภัย	๔.๒๖	๐.๗๙๗	มาก
รวม		๔.๒๓	๐.๖๕๔	มาก

จากตารางที่ ๔.๑๐ พบว่า ความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านความสะอาด อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๒๓ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อโดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ๓ อันดับแรก ได้แก่ ข้อ ๑ ปรับปรุงถนนเพื่ออำนวยความสะดวกแก่ประชาชนที่จะเข้าวัด และข้อ ๕ มีเวลากำหนดปิดเปิดประตูให้แน่นอนเพื่อควบคุมความปลอดภัย มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๒๖ อันดับสอง ได้แก่ ข้อ ๒ ปรับปรุงสะพานข้ามคลอง สะพานข้ามทุ่ง สะพานทำน้ำ เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ประชาชนที่จะเข้าวัด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๒๕ และอันดับสาม ได้แก่ ข้อ ๔ ปรับปรุงระบบไฟฟ้าแสงสว่างเพื่ออำนวยความสะดวกแก่ประชาชนที่จะเข้าวัด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๙

ตารางที่ ๔.๑๑ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านการสร้าง ความศรัทธา

(n = ๒๓๑)

ข้อ	ด้านการสร้างความศรัทธา	ระดับความคิดเห็น		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑	จงใจให้คนเข้าวัดโดยการวัดกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อประชาชน	๔.๑๑	๐.๘๕๐	มาก
๒	จงใจประชาชนให้เข้าวัดโดยการสอนธรรมะอย่างจริงจัง	๔.๐๑	๐.๘๕๗	มาก
๓	จงใจประชาชนเกิดความเลื่อมใสศรัทธาด้วยการจัดกิจกรรมที่เป็นมงคลให้เกิดมีที่พึงพอใจ	๔.๑๐	๐.๘๕๓	มาก
๔	การปรับปรุงวัดเพื่อมุ่งสร้างเสริมศรัทธาของประชาชนที่มีอยู่ต่อวัด	๔.๑๔	๐.๘๗๙	มาก
๕	การจัดกิจกรรมทางศาสนาให้ประชาชนได้มีโอกาสปฏิบัติธรรม	๔.๑๐	๐.๘๒๕	มาก
รวม		๔.๐๙	๐.๗๓๑	มาก

จากตารางที่ ๔.๑๑ พบว่า ความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านการสร้าง ความศรัทธา อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๙ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อโดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ๓ อันดับแรก ได้แก่ ข้อ ๔ การปรับปรุงวัดเพื่อมุ่งสร้างเสริมศรัทธาของประชาชนที่มีอยู่ต่อวัด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๔ อันดับสอง ได้แก่ ข้อ ๑ จงใจให้คนเข้าวัดโดยการวัดกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อประชาชน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๑ และอันดับสาม ได้แก่ ข้อ ๓ จงใจประชาชนเกิดความเลื่อมใสศรัทธาด้วยการจัดกิจกรรมที่เป็นมงคลให้เกิดมีที่พึงพอใจ และข้อ ๕ การจัดกิจกรรมทางศาสนาให้ประชาชนได้มีโอกาสปฏิบัติธรรม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๐

ตารางที่ ๔.๑๒ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านการส่งเสริมการศึกษา

(n = ๒๓๑)

ข้อ	ด้านการส่งเสริมการศึกษา	ระดับความคิดเห็น		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑	ส่งเสริมการศึกษาทั้งทางตรงและทางอ้อมทุกรูปแบบเท่าที่สามารถจะทำได้	๔.๑๓	๐.๘๔๗	มาก
๒	ส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรในวัดให้ได้ศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย	๔.๑๔	๐.๗๙๘	มาก
๓	ส่งเสริมให้เยาวชนในสถานศึกษาที่ตั้งอยู่ใกล้วัดได้มีโอกาสศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย	๔.๑๓	๐.๘๕๕	มาก
๔	ส่งเสริมให้ประชาชนทั่วไปได้มีโอกาสศึกษาพระธรรมวินัย	๔.๐๔	๐.๙๓๖	มาก
๕	ส่งเสริมให้คฤหัสถ์ที่พำนักอาศัยอยู่ภายในวัดได้มีโอกาสศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย	๔.๑๓	๐.๘๐๐	มาก
รวม		๔.๑๒	๐.๗๒๑	มาก

จากตารางที่ ๔.๑๒ พบว่า ความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านการส่งเสริมการศึกษา อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๒ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อโดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ๓ อันดับแรก ได้แก่ ข้อ ๒ ส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรในวัดให้ได้ศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๔ อันดับสอง ได้แก่ ข้อ ๑ ส่งเสริมการศึกษาทั้งทางตรงและทางอ้อมทุกรูปแบบเท่าที่สามารถจะทำได้ และข้อ ๓ ส่งเสริมให้เยาวชนในสถานศึกษาที่ตั้งอยู่ใกล้วัดได้มีโอกาสศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย และข้อ ๕ ส่งเสริมให้คฤหัสถ์ที่พำนักอาศัยอยู่ภายในวัดได้มีโอกาสศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๓ และอันดับสาม ได้แก่ ข้อ ๔ ส่งเสริมให้ประชาชนทั่วไปได้มีโอกาสศึกษาพระธรรมวินัย มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๔

ตารางที่ ๔.๑๓ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านส่งเสริมกิจกรรมทางศาสนา

(n = ๒๓๑)

ข้อ	ด้านส่งเสริมกิจกรรมทางศาสนา	ระดับความคิดเห็น		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑	สนับสนุนการจัดกิจกรรมเนื่องในวัดสำคัญทางพระพุทธศาสนา	๔.๒๓	๐.๗๕๓	มาก
๒	สนับสนุนการจัดกิจกรรมในวัดร่วมกับหน่วยงานภาครัฐและเอกชน	๔.๐๗	๐.๘๔๔	มาก
๓	สนับสนุนการจัดกิจกรรมวัฒนธรรมเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา	๔.๑๓	๐.๘๕๓	มาก
๔	สนับสนุนการจัดกิจกรรมที่เชื่อมโยงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา	๔.๑๒	๐.๘๒๓	มาก
๕	สนับสนุนการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมศรัทธาของประชาชนที่มีต่อพระพุทธศาสนา	๔.๒๑	๐.๘๐๒	มาก
รวม		๔.๑๕	๐.๗๐๒	มาก

จากตารางที่ ๔.๑๓ พบว่า ความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านส่งเสริมกิจกรรมทางศาสนา อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๕ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อโดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ๓ อันดับแรก ได้แก่ ข้อ ๑ สนับสนุนการจัดกิจกรรมเนื่องในวัดสำคัญทางพระพุทธศาสนา มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๒๓ อันดับสอง ได้แก่ ข้อ ๕ สนับสนุนการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมศรัทธาของประชาชนที่มีต่อพระพุทธศาสนา มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๒๑ และอันดับสาม ได้แก่ ข้อ ๓ สนับสนุนการจัดกิจกรรมวัฒนธรรมเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๓

๔.๓ ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ สถานะ อายุ พรรษา วุฒิการศึกษาสามัญ และวุฒิการศึกษานักธรรม ตามสมมติฐานการวิจัย ดังนี้

สมมติฐานที่ ๑ พระภิกษุที่มีสถานะต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม แตกต่างกัน

สมมติฐานที่ ๒ พระภิกษุที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม แตกต่างกัน

สมมติฐานที่ ๓ พระภิกษุที่มีพรรษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม แตกต่างกัน

สมมติฐานที่ ๔ พระภิกษุที่มีวุฒิการศึกษาสามัญต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม แตกต่างกัน

สมมติฐานที่ ๕ พระภิกษุที่มีวุฒิการศึกษานักธรรมต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม แตกต่างกัน

ผู้วิจัยวิเคราะห์โดยการทดสอบค่าที (t-test) ค่าเอฟ (F-test) วิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-Way Analysis of Variance) โดยกำหนดนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ผลการวิจัยมีรายละเอียด ดังนี้

สมมติฐานที่ ๑ พระภิกษุที่มีสถานะต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๑๔ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามสถานะ

สถานะ	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
พระสังฆาธิการ	๕	๓.๙๙	๐.๕๕๓	มาก
พระภิกษุทั่วไป	๒๒๖	๔.๒๒	๐.๔๒๔	มาก
รวม	๒๓๑	๔.๒๑	๐.๔๒๗	มาก

จากตารางที่ ๔.๑๔ แสดงให้เห็นว่า พระภิกษุมีความคิดเห็นต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามสถานะ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๒๑

ตารางที่ ๔.๑๕ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามสถานะ

สถานะ	n	$\bar{X}$	S.D.	t	Sig.
พระสังฆาธิการ	๕	๓.๙๙	๐.๕๕๓	-๑.๑๙๓	๐.๒๓๔
พระภิกษุทั่วไป	๒๒๖	๔.๒๒	๐.๔๒๔		

จากตารางที่ ๔.๑๕ แสดงให้เห็นว่า พระภิกษุที่มีสถานะต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม ไม่แตกต่างกัน

สมมติฐานที่ ๒ พระภิกษุที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๑๖ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามอายุ

อายุ	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๒๐-๓๐ ปี	๗๙	๔.๒๙	๐.๔๒๔	มาก
๓๑-๔๐ ปี	๓๖	๔.๑๘	๐.๔๕๑	มาก
๔๑-๕๐ ปี	๘๑	๔.๒๑	๐.๓๘๒	มาก
๕๑-๖๐ ปี	๒๗	๔.๑๔	๐.๔๑๗	มาก
มากกว่า ๖๐ ปีขึ้นไป	๘	๓.๗๙	๐.๕๙๖	มาก
รวม	๒๓๑	๔.๒๑	๐.๔๒๗	มาก

จากตารางที่ ๔.๑๖ แสดงให้เห็นว่า พระภิกษุมีความคิดเห็นต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามอายุ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๒๑

ตารางที่ ๔.๑๗ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามอายุ

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๒.๐๗๔	๔	๐.๕๑๙	๒.๙๔๒*	๐.๐๒๑
ภายในกลุ่ม	๓๙.๘๓๕	๒๒๖	๐.๑๗๖		
รวม	๔๑.๙๐๙	๒๓๐			

*นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๗ แสดงให้เห็นว่า พระภิกษุที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ดังนั้น จึงทำการวิเคราะห์เปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD)

ตารางที่ ๔.๑๘ การวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามอายุ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD)

อายุ	$\bar{X}$	อายุ				มากกว่า ๖๐ ปีขึ้นไป
		๒๐-๓๐ ปี	๓๑-๔๐ ปี	๔๑-๕๐ ปี	๕๑-๖๐ ปี	
		๔.๒๙	๔.๑๘	๔.๒๑	๔.๑๔	
๒๐-๓๐ ปี	๔.๒๙		๐.๑๑	๐.๐๘	๐.๑๕	๐.๕๐*
๓๑-๔๐ ปี	๔.๑๘			-๐.๐๓	๐.๐๔	๐.๓๙*
๔๑-๕๐ ปี	๔.๒๑				๐.๐๗	๐.๔๒*
๕๑-๖๐ ปี	๔.๑๔					๐.๓๕*
มากกว่า ๖๐ ปีขึ้นไป	๓.๗๙					

*นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๘ แสดงให้เห็นว่า พระภิกษุที่มีอายุ ๒๐-๓๐ ปี มีความคิดเห็นต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม ในระดับมากกว่าพระภิกษุที่มีอายุมากกว่า ๖๐ ปีขึ้นไป อย่างนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

ในขณะเดียวกัน พระภิกษุที่มีอายุ ๓๑-๔๐ ปี มีความคิดเห็นต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม ในระดับมากกว่าพระภิกษุที่มีอายุมากกว่า ๖๐ ปีขึ้นไป อย่างนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

ในขณะเดียวกัน พระภิกษุที่มีอายุ ๔๑-๕๐ ปี มีความคิดเห็นต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม ในระดับมากกว่าพระภิกษุที่มีอายุมากกว่า ๖๐ ปีขึ้นไป อย่างนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

ในขณะเดียวกัน พระภิกษุที่มีอายุ ๕๑-๖๐ ปี มีความคิดเห็นต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม ในระดับมากกว่าพระภิกษุที่มีอายุมากกว่า ๖๐ ปีขึ้นไป อย่างนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

สมมติฐานที่ ๓ พระภิกษุที่มีพรรษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๑๙ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามพรรษา

พรรษา	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ต่ำกว่า ๕ พรรษา	๑๒๙	๔.๒๗	๐.๔๑๕	มาก
๕-๑๐ พรรษา	๔๕	๔.๑๖	๐.๔๒๙	มาก
๑๑-๑๕ พรรษา	๒๕	๔.๑๘	๐.๓๒๓	มาก
๑๖-๒๐ พรรษา	๒๗	๔.๐๙	๐.๔๙๖	มาก
มากกว่า ๒๐ พรรษาขึ้นไป	๕	๓.๗๘	๐.๔๗๗	มาก
รวม	๒๓๑	๔.๒๑	๐.๔๒๗	มาก

จากตารางที่ ๔.๑๙ แสดงให้เห็นว่า พระภิกษุมีความคิดเห็นต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามพรรษา อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๒๑

ตารางที่ ๔.๒๐ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามพรรษา

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๒.๐๐๙	๔	๐.๕๐๒	๒.๘๔๔*	๐.๐๒๕
ภายในกลุ่ม	๓๙.๙๐๐	๒๒๖	๐.๑๗๗		
รวม	๔๑.๙๐๙	๒๓๐			

*นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๒๐ แสดงให้เห็นว่า พระภิกษุที่มีพรรษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ดังนั้น จึงทำการวิเคราะห์เปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD)

ตารางที่ ๔.๒๑ การวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามพรรษา ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD)

พรรษา	$\bar{X}$	พรรษา				
		ต่ำกว่า ๕	๕-๑๐	๑๑-๑๕	๑๖-๒๐	มากกว่า ๒๐
		พรรษา	พรรษา	พรรษา	พรรษา	พรรษาขึ้นไป
		๔.๒๗	๔.๑๖	๔.๑๘	๔.๐๙	๓.๗๘
ต่ำกว่า ๕ พรรษา	๔.๒๗		๐.๑๑	๐.๐๙	๐.๑๘*	๐.๔๙*
๕-๑๐ พรรษา	๔.๑๖			-๐.๐๒	๐.๐๗	๐.๓๘
๑๑-๑๕ พรรษา	๔.๑๘				๐.๐๙	๐.๔๐*
๑๖-๒๐ พรรษา	๔.๐๙					๐.๓๑
มากกว่า ๒๐ พรรษาขึ้นไป	๓.๗๘					

*นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๒๑ แสดงให้เห็นว่า พระภิกษุที่มีพรรษات่ำกว่า ๕ พรรษา มีความคิดเห็นต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม ในระดับมากกว่า พระภิกษุที่มีพรรษา ๑๖-๒๐ พรรษา และมากกว่า ๒๐ พรรษาขึ้นไป อย่างนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

ในขณะเดียวกัน พระภิกษุที่มีพรรษา ๑๑-๑๕ พรรษา มีความคิดเห็นต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม ในระดับมากกว่า พระภิกษุที่มีพรรษามากกว่า ๒๐ พรรษาขึ้นไป อย่างนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

สมมติฐานที่ ๔ พระภิกษุที่มีวุฒิการศึกษาสามัญต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๒๒ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ

วุฒิการศึกษาสามัญ	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ต่ำกว่าปริญญาตรี	๑๙๐	๔.๒๑	๐.๔๓๐	มาก
ปริญญาตรี	๓๓	๔.๑๙	๐.๔๔๗	มาก
สูงกว่าปริญญาตรี	๘	๔.๒๔	๐.๒๙๖	มาก
รวม	๒๓๑	๔.๒๑	๐.๔๒๗	มาก

จากตารางที่ ๔.๒๒ แสดงให้เห็นว่า พระภิกษุมีความคิดเห็นต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๒๑

ตารางที่ ๔.๒๓ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๐.๐๒๐	๒	๐.๐๑๐	๐.๐๕๕	๐.๙๔๖
ภายในกลุ่ม	๔๑.๘๘๙	๒๒๘	๐.๑๘๔		
รวม	๔๑.๙๐๙	๒๓๐			

จากตารางที่ ๔.๒๓ แสดงให้เห็นว่า พระภิกษุที่มีพรรษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม ไม่แตกต่างกัน

สมมติฐานที่ ๕ พระภิกษุที่มีวุฒิการศึกษานักธรรมต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๒๔ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามวุฒิการศึกษานักธรรม

วุฒิการศึกษานักธรรม	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ไม่มีวุฒินักธรรม	๑๑๔	๔.๒๖	๐.๔๑๓	มาก
นักธรรมชั้นตรี	๔๓	๔.๒๓	๐.๔๕๔	มาก
นักธรรมชั้นโท	๔๐	๔.๑๑	๐.๔๕๑	มาก
นักธรรมชั้นเอก	๓๔	๔.๑๓	๐.๓๙๕	มาก
รวม	๒๓๑	๔.๒๑	๐.๔๒๗	มาก

จากตารางที่ ๔.๒๔ แสดงให้เห็นว่า พระภิกษุมีความคิดเห็นต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามวุฒิการศึกษานักธรรม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๒๑

ตารางที่ ๔.๒๕ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามวุฒิการศึกษานักธรรม

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๐.๙๐๙	๓	๐.๓๐๓	๑.๖๗๘	๐.๑๗๒
ภายในกลุ่ม	๔๑.๐๐๐	๒๒๗	๐.๑๘๑		
รวม	๔๑.๙๐๙	๒๓๐			

จากตารางที่ ๔.๒๕ แสดงให้เห็นว่า พระภิกษุที่มีวุฒิการศึกษานักธรรมต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม ไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๒๖ ผลการทดสอบสมมติฐานการวิจัย

สมมติฐาน	t	F	Sig.	ผลการทดสอบ	
				ยอมรับ	ปฏิเสธ
๑. พระภิกษุที่มีสถานะต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม แตกต่างกัน	-๑.๑๙๓	-	๐.๒๓๔	-	✓
๒. พระภิกษุที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม แตกต่างกัน		๒.๙๔๒*	๐.๐๒๑	✓	-
๓. พระภิกษุที่มีพรรษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม แตกต่างกัน		๒.๘๔๔*	๐.๐๒๕	✓	-
๔. พระภิกษุที่มีวุฒิการศึกษาสามัญต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม แตกต่างกัน		๐.๐๕๕	๐.๙๔๖	-	✓
๕. พระภิกษุที่มีวุฒิการศึกษานักธรรมต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม แตกต่างกัน		๑.๖๗๘	๐.๑๗๒	-	✓

*นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๒๖ พบว่า ปัจจัยส่วนบุคคลของพระภิกษุ ได้แก่ อายุ และพรรษา มีผลให้ความคิดเห็นที่มีต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ แต่ปัจจัยส่วนบุคคลของพระภิกษุ ได้แก่ สถานะ วุฒิการศึกษาสามัญ และวุฒิการศึกษานักธรรม มีผลให้ความคิดเห็นที่มีต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม ไม่แตกต่างกัน

๔.๔ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะในการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี

ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะในการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี เป็นข้อมูลที่ได้จากคำถามปลายเปิด (Open-Ended) มีรายละเอียด ดังนี้

ตารางที่ ๔.๒๗ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะในการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของ
อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี

ด้าน	ปัญหา อุปสรรค	ข้อเสนอแนะ
ด้านพระสงฆ์	พระภิกษุผู้บวชใหม่บางรูปไม่มี ความรู้ทางธรรมจึงไม่สามารถให้ คำแนะนำชาวบ้านที่มีทุกข์ได้	พระสงฆ์ผู้บวชใหม่ควรพัฒนา ตนเองให้มีรู้ความสามารถ ให้คำแนะนำแก่ชาวบ้านที่มี ความทุกข์ทางจิตใจได้
ด้านความสงบ	วัดบางวัดมีต้นไม้ยืนต้นน้อย	วัดควรเน้นการปลูกต้นไม้ยืนต้น เพื่อให้ร่มเงา
ด้านความสวยงาม	วัดบางวัดขาดเงินสนับสนุนการ ก่อสร้าง ส่งผลให้การก่อสร้าง เสนาสนะบางอย่างไม่แล้วเสร็จ ตามกำหนดการที่วางไว้	วัดควรวางแผนการก่อสร้างโดย คำนึงถึงความเสี่ยงทางเศรษฐกิจ ที่ถดถอยอยู่ในปัจจุบัน
ด้านความสะอาด	พระภิกษุบางรูปทำความสะอาด แต่เพียงกุฏิของตนเองเท่านั้น	วัดควรกำหนดการรับผิดชอบ ในการรักษาความสะอาดแก่ พระภิกษุในสังกัดโดยให้แบ่ง พื้นที่รับผิดชอบอย่างชัดเจน
ด้านเสนาสนะ	วัดบางวัดก่อสร้างเสนาสนะไม่ เป็นสัดส่วน ไม่มีการวางแผน	วัดควรกำหนดแบบแปลนหรือ แผนผังเสนาสนะให้เป็นสัดส่วน
ด้านสุขลักษณะ	วัดบางวัดไม่รักษาความสะอาด ของห้องน้ำห้องส้วม ปล่อยปละ ละเลย	วัดควรให้ความสำคัญกับความ สะอาดและสุขอนามัยของห้อง ส้วม

ตารางที่ ๔.๒๗ (ต่อ)

ด้าน	ปัญหา อุปสรรค	ข้อเสนอแนะ
ด้านสิ่งแวดล้อม	วัดบางวัดปล่อยให้ชาวบ้านรูก กล้าเข้ามาในที่ดินของวัด อาจ เพราะความเกรงใจ หรืออาจ เกรงกลัวอิทธิพล	วัดควรจัดทำรั้วถาวรเพื่อป้องกัน การรูกกล้าที่ดินของวัด
ด้านความสะดวก	วัดบางวัดปิดแสงไฟฟ้าบริเวณ หน้าวัดในเวลากลางคืนเพราะ ต้องการประหยัดค่าไฟฟ้า แต่ ส่งผลต่อการสรรจของชาวบ้าน และการรักษาความปลอดภัย	วัดควรติดตั้งหลอดไฟหรือให้ แสงสว่างบริเวณหน้าวัดในเวลา กลางคืน
ด้านการสร้างความศรัทธา	วัดบางวัดเน้นการจำหน่ายวัตถุมงคล หรือพุทธพานิช	วัดควรเน้นการสร้างศรัทธาแก่ ประชาชนด้วยการให้ธรรมะ สำหรับการดำเนินชีวิต
ด้านการส่งเสริมการศึกษา	ครูในโรงเรียนไม่มีวุฒิธรรมศึกษา ไม่สามารถช่วยสอนธรรมศึกษา ได้	วัดควรส่งเสริมให้ครูในโรงเรียน ต่างๆ ได้เรียนและสอบธรรม ศึกษา
ด้านส่งเสริมกิจกรรมทางศาสนา	วัดบางวัดทำงานลำพัง	วัดควรร่วมมือกับหน่วยงาน ภาครัฐหรือเอกชนในการจัด กิจกรรมต่าง ๆ โดยมุ่งประโยชน์ ของชุมชนเป็นที่ตั้ง

๔.๕ สรุปผลการสัมภาษณ์เกี่ยวกับการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี

ผู้วิจัยได้นำแบบสัมภาษณ์ (Interview) เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ (Key Informants) ตามลักษณะการเป็นตัวแทนของกลุ่มตัวอย่างที่เหมาะสม จากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน ๗ รูป/คน ดังนี้

๑. พระครูศรีธรรมนาท

ตำแหน่ง เจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง วัดท่าผา อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี

๒. พระครูสุธีปริยัติวิธาน

ตำแหน่ง รองเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง วัดบ้านโป่ง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี

๓. พระมหาทวีศักดิ์ คุณธมโม, ดร.

ตำแหน่ง เลขานุการเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง วัดบ้านโป่ง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี

๔. พระครูชินวรานุวัตร, ดร.

ตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดบ้านฆ้องน้อย (วัดพัฒนาตัวอย่าง) อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี

๕. นายวิเชียร หล่อเงิน

ตำแหน่ง ไวยาวัจกรวัดบ้านฆ้องน้อย (วัดพัฒนาตัวอย่าง) อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี

๖. นายวิเชียร มุลจันทะ

ตำแหน่ง ไวยาวัจกรวัดชมพูพล (วัดพัฒนาตัวอย่าง) อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี

๗. นางดวงธิดา เอี่ยมหนู

ตำแหน่ง นักวิชาการศาสนาชำนาญการ สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี

ผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ (Key Informants) จากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน ๗ รูป/คน เป็นข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เกี่ยวกับการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

๔.๕.๑ ด้านพระสงฆ์

ผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านพระสงฆ์ พบว่า

พระสงฆ์ในอำเภอบ้านโป่ง รวม ๆ แล้ว มีความประพฤติดีงาม ปฏิบัติตนตามหลักพระวินัยอย่างเคร่งครัด^๑ มีความรู้ทางธรรมที่เกิดจากการศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย เพราะผ่านการศึกษาปริยัติธรรมแผนกธรรม หรือนักธรรม และบางรูปก็ชวนขวายเป็นบาสีด้วย^๒

เจ้าอาวาสทุกวัดทำหน้าที่ในการปกครองดูแลพระสงฆ์ในวัด อบรมศีลาจารวัตรของพระภิกษุสามเณรตลอดจนศิษย์วัดให้อยู่ในระเบียบ มีการทำวัตรเช้าทำวัตรเย็นเป็นประจำทุกวัน^๓ การประพฤติปฏิบัติของพระภิกษุสามเณรของวัดในอำเภอบ้านโป่ง ถือว่า ระเบียบเรียบร้อยดีงาม ไม่มีอธิกรณ์ร้ายแรง ถ้าเทียบกับอำเภออื่น ๆ ของราชบุรี ถือว่าดีมาก^๔

พระสงฆ์ในวัด ประพฤติตัวดี เป็นที่ศรัทธา เคารพบูชาของญาติโยม เทศน์สอนให้นำธรรมะไปใช้ในชีวิตรประจำวัน หลาย ๆ รูป ก็ขยันพัฒนาตัวเอง ศึกษาเล่าเรียนในระดับสูง ๆ ปริญญาตรี ปริญญาโท ญาติโยมก็เห็นดีด้วย^๕

พระสงฆ์มีศีล อยู่ในกฎระเบียบของสงฆ์ แล้วยังเสียสละเวลาไปช่วยสอนเด็ก ๆ ที่โรงเรียนสอนธรรมะให้เด็กนักเรียน วันพระเล็กพระใหญ่ก็เทศน์สอนโยม วันธรรมดาก็ไปสอนนักเรียน^๖ พระสงฆ์เป็นแบบอย่างที่ดี และสั่งสอนประชาชนให้ทำแต่ความดี ประกอบอาชีพสุจริต ไม่เบียดเบียนกัน^๗

สรุปได้ว่า การพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านพระสงฆ์ คือ มีการพัฒนาตัวเองโดยการศึกษาเล่าเรียนในระดับสูง มีการอบรมศีลาจารวัตรของพระภิกษุสามเณรตลอดจนศิษย์วัดให้อยู่ในระเบียบ มีการทำวัตรเช้าทำวัตรเย็นเป็นประจำทุกวัน มีการเทศน์สอนให้ประชาชนนำธรรมะไปใช้ในชีวิตรประจำวัน

^๑สัมภาษณ์ พระครูศรีธรรมนาท, เจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง วัดท่าผา อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^๒สัมภาษณ์ พระครูสุธีปริยัติวิธาน, รองเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง วัดบ้านโป่ง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^๓สัมภาษณ์ พระมหาทวีศักดิ์ คุณธมโม, ดร., เลขานุการเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง วัดบ้านโป่ง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^๔สัมภาษณ์ พระครูชินวรานุวัตร, ดร., เจ้าอาวาสวัดบ้านฆ้องน้อย (วัดพัฒนาตัวอย่าง) อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๔ มกราคม ๒๕๖๒.

^๕สัมภาษณ์ นายวิเชียร หล่อเงิน, ไวยาวัจกรวัดบ้านฆ้องน้อย (วัดพัฒนาตัวอย่าง) อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๔ มกราคม ๒๕๖๒.

^๖สัมภาษณ์ นายวิเชียร มูลจันทะ, ไวยาวัจกรวัดชมพูพล (วัดพัฒนาตัวอย่าง) อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๕ ธันวาคม ๒๕๖๑.

^๗สัมภาษณ์ นางดวงจิตา เอี่ยมหนู, นักวิชาการศาสนาชำนาญการ สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี, ๘ มกราคม ๒๕๖๒.

๔.๕.๒ ด้านความสงบ

ผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านความสงบ พบว่า

วัดในอำเภอบ้านโป่ง มีความสงบ แม้วัดที่อยู่ในตัวอำเภอหรืออยู่ใกล้ตลาดซึ่งน่าจะวุ่นวาย แต่ถ้าเข้าไปสัมผัสก็จะเห็นว่าไม่ได้วุ่นวายอย่างที่คิด มีบรรยากาศดี^{๘๘} ทุก ๆ วัด มีพื้นที่กว้างขวาง แบ่งพื้นที่เป็นเขตพุทธาวาส สังฆาวาส หลาย ๆ วัดมีแผนผังแบ่งแยกชัดเจน เพื่อความเรียบร้อย^{๘๙}

ปกติ วัดทุกวัดก็จัดอาณานิคมให้ร่มรื่น มีพื้นที่ที่ปลูกต้นไม้ใหญ่ แม้ในบริเวณใกล้อาคาร เสนาสนะของวัดที่ไม่สามารถปลูกไม้ใหญ่ ๆ ได้ ก็จะมีไม้ดอกและไม้ประดับปลูกไว้ เพื่อต้องการให้คนที่มาวัดรู้สึกสบายใจ มาวัดแล้วเกิดความสงบใจ^{๙๐}

วัดส่วนใหญ่ปลูกต้นไม้ให้ร่มเงา เพื่อให้ดูสงบ ร่มรื่น เป็นเครื่องสร้างความสงบสุขทางจิตใจของคนที่เข้ามาที่วัดเป็นด่านแรก ในทางรูปธรรม ก่อนที่จะได้พูดคุยกับพระ แล้วมีโอกาสดำเนินการดี ๆ เป็นเครื่องหล่อเลี้ยงจิตใจอีกทีหนึ่ง^{๙๑} วัดมีต้นไม้เยอะ ร่มรื่น แล้วก็ยังมีการติดป้ายคติธรรม สุภาษิตธรรมะไว้ที่ต้นไม้ด้วย คือ นอกจากให้ความสงบทางใจแล้ว ยังให้ความรู้ทางปัญญาอีกด้วย^{๙๒}

บรรยากาศของวัดร่มรื่น มีที่ให้นั่งพักผ่อนได้ร่มเงา มีต้นไม้ใหญ่ มีไม้ดอกไม้ประดับสวยงาม ดูแล้วสงบ^{๙๓} นอกจากช่วงเวลาที่มิงานประเพณีใหญ่ ๆ ประชาชนมาวัดเป็นจำนวนมาก ซึ่งอาจดูพลุกพล่าน วุ่นวาย เพราะแออัด แต่ในช่วงเวลาปกติ วัดจะมีความเงียบสงบ^{๙๔}

สรุปได้ว่า การพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านความสงบ คือ มีการจัดอาณานิคมให้ร่มรื่น มีการปลูกต้นไม้ให้ร่มเงาเพื่อให้ดูสงบร่มรื่นและเป็นเครื่องสร้างความสงบสุขทางจิตใจของคนที่เข้ามาที่วัด มีบรรยากาศดี มีการติดป้ายคติธรรมหรือสุภาษิตธรรมะไว้ที่ต้นไม้

^{๘๘}สัมภาษณ์ พระครูศรีธรรมนาท, เจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง วัดท่าผา อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๘๙}สัมภาษณ์ พระครูสุธีปริยัติวิธาน, รองเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง วัดบ้านโป่ง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๙๐}สัมภาษณ์ พระมหาวิศศักดิ์ คุณธมโม, ดร., เลขาธิการเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง วัดบ้านโป่ง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๙๑}สัมภาษณ์ พระครูชินวรานุวัตร, ดร., เจ้าอาวาสวัดบ้านฆ้องน้อย (วัดพัฒนาตัวอย่าง) อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๔ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๙๒}สัมภาษณ์ นายวิเชียร หล่อเงิน, ไวยาวัจกรวัดบ้านฆ้องน้อย (วัดพัฒนาตัวอย่าง) อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๔ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๙๓}สัมภาษณ์ นายวิเชียร มูลจันทะ, ไวยาวัจกรวัดชมพูพล (วัดพัฒนาตัวอย่าง) อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๕ ธันวาคม ๒๕๖๑.

^{๙๔}สัมภาษณ์ นางดวงธิดา เอี่ยมหนู, นักวิชาการศาสนาชำนาญการ สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี, ๘ มกราคม ๒๕๖๒.

๔.๕.๓ ด้านความสวยงาม

ผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านความสวยงาม พบว่า

เรื่องความสวยงามนี้ เห็นได้ทุกวัด โบสถ์ กุฏิ หอกลอง หอระฆัง มีความวิจิตร งดงาม มีลวดลายสวยงาม^{๑๕} วัดในอำเภอบ้านโป่งยังรักษาเอกลักษณ์ความเป็นไทย ไม่ค่อยมีตึกสูงเหมือนในกรุงเทพฯ มีความสวยงามตามแบบของวัดในชนบท^{๑๖} อาคารเสนาสนะภายในวัดเป็นระเบียบเรียบร้อยก่อสร้างตามแบบทรงไทยเป็นส่วนใหญ่ แบบสมัยใหม่ก็มีบ้าง แต่ก็ยังรักษาลวดลาย อนุรักษ์ศิลปะไว้^{๑๗}

โดยรวม ๆ แล้ว มีความสวยงาม มีบางส่วนที่ประยุกต์เป็นสมัยใหม่ แต่ก็เพราะในส่วนของกุฏิหรือเขตสังฆาวาส ที่ใช้กระจกแทนบานหน้าต่าง เพราะมีราคาถูก ติดตั้งง่าย แต่ในส่วนของเขตพุทธาวาส โบสถ์ วิหาร ยังเป็นงานปูนปั้นประดับลวดลาย รักษารูปแบบของสถาปัตยกรรมไทยไว้ทั้งหมด^{๑๘} ทุก ๆ วัดมีความสวยงาม^{๑๙}

เรื่องความสวยงามนี้ สำคัญมาก จะก่อสร้างหรือซ่อมแซมของเก่า หลวงพ่อกับกรรมการวัดจะปรึกษากันเรื่องแบบแปลน ต่างก็มีความเห็นเป็นเสียงเดียวกันว่าต้องให้มีลวดลายสวยงาม ซ่อฟ้าใบระกา ต้องสวย แต่ก็ต้องใช้เงินมาก^{๒๐} ด้านความสวยงามนี้ ชัดเจนว่าเน้นการรักษาศิลปะงานฝีมือที่แสดงเอกลักษณ์ของความเป็นไทย โบสถ์ที่ก่อสร้างไม่ว่าจะมีขนาดเล็กหรือใหญ่ เมื่อขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมา จะมีเกณฑ์ข้อหนึ่งที่กำหนดให้รักษารูปแบบของศิลปกรรมแบบไทย^{๒๑}

สรุปได้ว่า การพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านความสวยงาม คือ มีรักษาเอกลักษณ์ความเป็นไทยโดยรักษาลวดลายและอนุรักษ์ศิลปะไว้ อาคารเสนาสนะภายในวัดเป็นระเบียบเรียบร้อย เน้นการรักษาศิลปะงานฝีมือที่แสดงเอกลักษณ์ท้องถิ่น

^{๑๕}สัมภาษณ์ พระครูศรีธรรมนาท, เจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง วัดท่าผา อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๖}สัมภาษณ์ พระครูสุธีปริยัติวิธาน, รองเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง วัดบ้านโป่ง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๗}สัมภาษณ์ พระมหาวิศศักดิ์ คุณธมโม, ดร., เลขานุการเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง วัดบ้านโป่ง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๘}สัมภาษณ์ พระครูชินวรานุวัตร, ดร., เจ้าอาวาสวัดบ้านฆ้องน้อย (วัดพัฒนาตัวอย่าง) อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๔ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๑๙}สัมภาษณ์ นายวิเชียร หล่อเงิน, ไวยาวัจกรวัดบ้านฆ้องน้อย (วัดพัฒนาตัวอย่าง) อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๔ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๒๐}สัมภาษณ์ นายวิเชียร มูลจันทะ, ไวยาวัจกรวัดชมพูพล (วัดพัฒนาตัวอย่าง) อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๕ ธันวาคม ๒๕๖๑.

^{๒๑}สัมภาษณ์ นางดวงธิดา เอี่ยมหนู, นักวิชาการศาสนาชำนาญการ สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี, ๘ มกราคม ๒๕๖๒.

๔.๕.๔ ด้านความสะอาด

ผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านความสะอาด พบว่า

ด้านความสะอาด รวม ๆ ก็พูดได้ว่าดี ทุก ๆ วัดก็รักษาความสะอาดกันอย่างเต็มที่ ถ้าไม่สะอาด โยมไม่กล้าเข้าวัด ถ้าเข้ามาแล้วไม่สะอาด เจ้าอาวาสรับคนแรก ดิถีเจ้าอาวาส ไม่สะอาดก็เจ้าอาวาส^{๒๒} วัดรักษาความสะอาดอยู่เป็นปกติ พระในวัดช่วยกันปัดกวาดเช็ดถูอยู่ทุกวัน^{๒๓}

เรื่องความสะอาดทุกวัดให้ความสำคัญ นี่ก็เพิ่งประชุมเรื่องวัด ๕๕. ซึ่งนอกจากสะอาดแล้ว ต้องถูกสุขลักษณะด้วย^{๒๔} การดูแลความสะอาดของโบสถ์ วิหาร ลานเจดีย์ พระเณรในวัดช่วยกันดูแลอยู่เป็นปกติ วัดบางวัดมีญาติโยมมาช่วยกันอีกแรงด้วย^{๒๕}

ศาลา กุฏิ สะอาด บริเวณวัดสะอาด ไม่มีขยะ ไม่มีถุงพลาสติกปูลงให้เห็น แต่ในส่วนของห้องน้ำห้องสุขาถ่ายทุกข์ ถ้าในช่วงงานบุญสำคัญ ๆ ของวัด มีคนใช้เยอะ แต่มีคนช่วยทำความสะอาดบ่อย ถ้าจะให้พระเณรมาคอยทำความสะอาดที่ญาติโยมทำเลอะไว้ ก็ดูจะไม่เหมาะสม ใครใช้ก็ต้องช่วยกันรักษาให้สะอาด^{๒๖} ห้องน้ำสำคัญ บางทีคนมาวัด ยังไม่ไปที่กุฏิเจ้าอาวาส ยังไม่ได้ที่ศาลาหรือโบสถ์ เขาไปเข้าห้องน้ำก่อน^{๒๗}

ความสะอาดของวัดในบ้านโป่ง ถือว่าใช้ได้ มีความสะอาดทั้งในเขตพุทธาวาส เขตสังฆาวาส และพื้นที่อื่น ๆ ในบริเวณโดยรอบ สะอาดเรียบร้อยดี พระภิกษุสามเณรท่านช่วยดูแลรับผิดชอบปัดกวาดทำความสะอาดกันเป็นประจำ ช่วงเวลาเช้าและเย็นท่านช่วยกันกวาดวัด^{๒๘}

สรุปได้ว่า การพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านความสะอาด คือ มีการรักษาความสะอาดกันอย่างเต็มที่ มีการรักษาสุขลักษณะ มีการรักษาความสะอาดทั้งในเขตพุทธาวาส เขตสังฆาวาส และพื้นที่อื่น ๆ ในบริเวณโดยรอบ

^{๒๒} สัมภาษณ์ พระครูศรีธรรมนาท, เจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง วัดท่าผา อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๒๓} สัมภาษณ์ พระครูสุธีปริยัติวิธาน, รองเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง วัดบ้านโป่ง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๒๔} สัมภาษณ์ พระมหาวิศักดิ์ คุณธมโม, ดร., เลขานุการเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง วัดบ้านโป่ง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๒๕} สัมภาษณ์ พระครูชินวรานุวัตร, ดร., เจ้าอาวาสวัดบ้านฆ้องน้อย (วัดพัฒนาตัวอย่าง) อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๔ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๒๖} สัมภาษณ์ นายวิเชียร หล่อเงิน, ไวยาวัจกรวัดบ้านฆ้องน้อย (วัดพัฒนาตัวอย่าง) อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๔ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๒๗} สัมภาษณ์ นายวิเชียร มูลจันทะ, ไวยาวัจกรวัดชมพูพล (วัดพัฒนาตัวอย่าง) อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๕ ธันวาคม ๒๕๖๑.

^{๒๘} สัมภาษณ์ นางดวงธิดา เอี่ยมหนู, นักวิชาการศาสนาชำนาญการ สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี, ๘ มกราคม ๒๕๖๒.

๔.๕.๕ ด้านเสนาสนะ

ผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านเสนาสนะ พบว่า

วัดในอำเภอบ้านโป่ง มีเสนาสนะมั่นคงแข็งแรง กุฏิ ศาลาการเปรียญ ได้รับการดูแล ที่ชำรุดก็ซ่อมแซมตามความเหมาะสม^{๒๙} อาคารเสนาสนะเดิมที่สร้างไว้ตั้งแต่สมัยเจ้าอาวาสองค์ที่แล้ว ก็ได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์ให้อยู่ในสภาพที่ดี ทาสีใหม่ สวยงาม ส่วนที่ก่อสร้างขึ้นใหม่ตามความจำเป็น ก็พยายามไม่ให้งดงาม^{๓๐} เสนาสนะสิ่งปลูกสร้างอยู่ในสภาพดี ใช้งานได้ ทุกวัดรักษาความสะอาด บริเวณอาคารเสนาสนะ กุฏิ ศาลาการเปรียญได้เป็นอย่างดี^{๓๑}

บางวัด การก่อสร้างชะงัก เพราะเศรษฐกิจไม่ค่อยดี แต่จะให้ปรับเปลี่ยนแบบแปลนที่กำหนดไว้เดิมคงทำได้ยาก เพราะวางฐาน ตั้งเสาไว้แล้ว บางวัดขึ้นหลังคาแล้วก็ไปต่อไม่ได้ ช่างก็หวังดีจะเร่งให้เสร็จตามกำหนด แต่เงินมันผืด^{๓๒} เสนาสนะเดิมก็ช่วยกันดูแลรักษาให้อยู่ในสภาพดีที่สุดเท่าที่จะทำได้ ส่วนการก่อสร้างเสนาสนะใหม่ ช่วงนี้ ทั้งเจ้าอาวาสและกรรมการวัดเห็นเป็นเสี่ยงเดียวกันว่า อาจต้องระงับ เพราะยอดเงินกุศล ฝ่าป่า ลดลง ไม่มากเหมือนปีที่ผ่านมา^{๓๓} เสนาสนะของวัดอยู่ในสภาพดีเป็นส่วนใหญ่ มีต้องซ่อมแซมบ้างตามอายุ^{๓๔}

วัดส่วนใหญ่ในอำเภอบ้านโป่ง เป็นวัดที่สร้างมานานแล้ว หลายวัดเก่าแก่ มีประวัติศาสตร์แต่ไม่ค่อยได้กำหนดวางแผนผังไว้ตั้งแต่แรก สมัยก่อนสร้างตามความจำเป็น สร้างตามที่คนศรัทธา มาสมัยปัจจุบัน สำนักพุทธก็รณรงค์ให้ทุกวัดวางแผนผังกำหนดแปลนวัด^{๓๕}

สรุปได้ว่า การพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านเสนาสนะ คือ มีเสนาสนะมั่นคงแข็งแรง มีการบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะต่าง ๆ ให้อยู่ในสภาพที่ดี และมีการรณรงค์ให้ทุกวัดวางแผนผังกำหนดแปลนวัด

^{๒๙} สัมภาษณ์ พระครูศรีธรรมนาท, เจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง วัดท่าผา อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๓๐} สัมภาษณ์ พระครูสุธีปริยัติวิธาน, รองเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง วัดบ้านโป่ง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๓๑} สัมภาษณ์ พระมหาวิศักดิ์ คุณธมโม, ดร., เลขานุการเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง วัดบ้านโป่ง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๓๒} สัมภาษณ์ พระครูชินวรานุวัตร, ดร., เจ้าอาวาสวัดบ้านฆ้องน้อย (วัดพัฒนาตัวอย่าง) อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๔ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๓๓} สัมภาษณ์ นายวิเชียร หล่อเงิน, ไวยาวัจกรวัดบ้านฆ้องน้อย (วัดพัฒนาตัวอย่าง) อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๔ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๓๔} สัมภาษณ์ นายวิเชียร มูลจันทะ, ไวยาวัจกรวัดชมพูพล (วัดพัฒนาตัวอย่าง) อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๕ ธันวาคม ๒๕๖๑.

^{๓๕} สัมภาษณ์ นางดวงธิดา เอี่ยมหนู, นักวิชาการศาสนาชำนาญการ สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี, ๘ มกราคม ๒๕๖๒.

๔.๕.๖ ด้านสุขลักษณะ

ผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านสุขลักษณะ พบว่า

ด้านสุขลักษณะนี้ ถือว่า ใช้ได้ ยิ่งปัจจุบัน มีเจ้าหน้าที่ของเทศบาลเข้ามาช่วยเก็บขยะ แล้วนำไปทำลาย ช่วยได้เยอะ^{๓๖} วัดมีความสะอาด สุขลักษณะดี เศษอาหารก็มีที่ให้ทิ้งเป็นสัดส่วน^{๓๗} วัดอำเภอบ้านโป่ง ส่วนใหญ่ก็รักษาความสะอาด ถูกสุขลักษณะ ไม่สกปรก พระภิกษุสามเณรภายในวัดช่วยกันดูแล เป็นกำลังสำคัญ^{๓๘}

นี้ตามแบบ วัด ๕ส. ที่เพิ่งไปประชุมมา คือ สะอาดอย่างเดียวไม่ได้ ต้องถูกสุขลักษณะด้วย อากาศถ่ายเทได้สะดวก ถ้าเป็นวัดใหม่ ๆ ที่เพิ่งสร้าง ไม่ค่อยมีปัญหา แต่วัดเก่า ๆ ที่สร้างไว้นาน ๆ ถ้าอดีตเจ้าอาวาสไม่ได้วางแผนที่ตั้งอาคารเสนาสนะไว้ดี ๆ จะลำบาก^{๓๙}

ศาลาเมรุสะอาด โรงครัวสะอาดถูกสุขลักษณะ ห้องน้ำห้องส้วมสะอาด ถ้าไม่ใช่ช่วงที่เป็นเทศกาลหรือประเพณีสำคัญ ๆ ของปี^{๔๐} สุขลักษณะดี^{๔๑} การเก็บขยะ เศษอาหารที่เหลือฉัน สิ่งปฏิกูลได้รับการสนับสนุนจากองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น มีจุดทิ้งถังขยะภายในวัด หลาย ๆ วัดแยกประเภทของถังขยะไว้ชัดเจนด้วย^{๔๒}

สรุปได้ว่า การพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านสุขลักษณะ คือ มีความสะอาด สุขลักษณะดี มีที่ให้ทิ้งเศษอาหารเป็นสัดส่วน พระภิกษุสามเณรภายในวัดช่วยกันดูแลรักษาความสะอาดและสุขลักษณะ มีการแยกประเภทของถังขยะ มีการรณรงค์เกี่ยวกับ วัด ๕ส. และมีหน่วยงานของภาครัฐเข้ามาให้การสนับสนุนในการกำจัดขยะ เช่น เทศบาล เป็นต้น

^{๓๖} สัมภาษณ์ พระครูศรีธรรมนาท, เจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง วัดท่าผา อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๓๗} สัมภาษณ์ พระครูสุธีปริยัติวิธาน, รองเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง วัดบ้านโป่ง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๓๘} สัมภาษณ์ พระมหาวิศศักดิ์ คุณธมโม, ดร., เลขานุการเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง วัดบ้านโป่ง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๓๙} สัมภาษณ์ พระครูชินวรานุวัตร, ดร., เจ้าอาวาสวัดบ้านฆ้องน้อย (วัดพัฒนาตัวอย่าง) อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๔ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๔๐} สัมภาษณ์ นายวิเชียร หล่อเงิน, ไวยาวัจกรวัดบ้านฆ้องน้อย (วัดพัฒนาตัวอย่าง) อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๔ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๔๑} สัมภาษณ์ นายวิเชียร มูลจันทะ, ไวยาวัจกรวัดชมพูพล (วัดพัฒนาตัวอย่าง) อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๕ ธันวาคม ๒๕๖๑.

^{๔๒} สัมภาษณ์ นางดวงธิดา เอี่ยมหนู, นักวิชาการศาสนาชำนาญการ สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี, ๘ มกราคม ๒๕๖๒.

๔.๕.๗ ด้านสิ่งแวดล้อม

ผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านสิ่งแวดล้อม พบว่า

สิ่งแวดล้อมภายในวัดเป็นมิตรต่อสภาพจิตใจ มีความสงบ ร่มรื่น^{๔๓} การเผาทำลายขยะไม่มี ปัจจุบันทางเทศบาลเข้ามาเอาขยะไปทำลายให้ วัดไม่เผาขยะแล้ว มีบางเล็กน้อยที่พระทำกัน แต่ก็ไม่มีควันฟุ้งกระจาย ยังไม่มีชาวบ้านมาร้องเรียนเลย^{๔๔} สิ่งแวดล้อมภายในและภายนอกวัดดี สบายตา แม้จะเป็นวัดที่อยู่ในตัวอำเภอ ก็ไม่รกรุงรัง ไม่มีตึก อาคารสูง ๆ มาปิดบังทัศนียภาพ เหมือนวัดในกรุงเทพ^{๔๕}

รวม ๆ แล้ว ไม่มีปัญหา ส่วนใหญ่จัดบริเวณวัดได้สะอาด สิ่งแวดล้อมก็ดีตามมา ต้นไม้ให้ร่มเงาก็มีมาก แต่ก็มากตามพื้นที่ที่วัดจะเอื้ออำนวย วัดส่วนใหญ่จะไม่ล้มต้นไม้ใหญ่ ถ้ามีมาแต่เดิมจะรักษาไว้ ยิ่งถ้าเป็นต้นโพธิ์แล้วด้วย จะไม่ค่อยตัดทิ้ง เว้นแต่ที่ใหญ่ แล้วอยู่ติดกับโบสถ์ กุฏิ ศาลา จนเกินไป พวกนี้มียากที่ทำปูนล้นได้ ถ้าจำเป็นก็ต้องล้ม รักษาเสนาสนะไว้ก่อน^{๔๖}

วัดมีสิ่งแวดล้อมดี ร่มรื่น^{๔๗} มีต้นไม้เยอะ หายใจโล่ง สิ่งแวดล้อมดี^{๔๘} โดยส่วนใหญ่ วัดจะมีสิ่งแวดล้อมดี ไม่มีมลพิษ เพราะปลูกต้นไม้ให้ร่มเงา ชาวบ้านชอบใช้ที่ของวัดเพราะร่มรื่น แต่ก็มีอยู่บ้าง แต่น้อยมาก ที่ชาวบ้านและวัดขัดกัน นี่เป็นปัญหาเกี่ยวกับการรื้อถอนที่ดินวัด แต่ก็ไม่มาก ถ้าเทียบกับการรื้อถอนในพื้นที่อำเภออื่น ๆ ในจังหวัดราชบุรี^{๔๙}

สรุปได้ว่า การพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านสิ่งแวดล้อม คือ สิ่งแวดล้อมภายในวัดเป็นมิตรต่อสภาพจิตใจ มีความสงบร่มรื่น หลีกเลี่ยงการเผาทำลายขยะ จัดบริเวณวัดได้สะอาด และต้นไม้ให้ร่มเงา ในขณะที่บางวัดมีปัญหาเกี่ยวกับการรื้อถอนที่ดินวัดของชาวบ้านในพื้นที่

^{๔๓}สัมภาษณ์ พระครูศรีธรรมนาท, เจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง วัดท่าผา อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๔๔}สัมภาษณ์ พระครูสุธีปริยัติวิธาน, รองเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง วัดบ้านโป่ง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๔๕}สัมภาษณ์ พระมหาวิศศักดิ์ คุณธมโม, ดร., เลขานุการเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง วัดบ้านโป่ง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๔๖}สัมภาษณ์ พระครูชินวรานุวัตร, ดร., เจ้าอาวาสวัดบ้านฆ้องน้อย (วัดพัฒนาตัวอย่าง) อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๔ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๔๗}สัมภาษณ์ นายวิเชียร หล่อเงิน, ไวยาวัจกรวัดบ้านฆ้องน้อย (วัดพัฒนาตัวอย่าง) อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๔ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๔๘}สัมภาษณ์ นายวิเชียร มูลจันทะ, ไวยาวัจกรวัดชมพูพล (วัดพัฒนาตัวอย่าง) อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๕ ธันวาคม ๒๕๖๑.

^{๔๙}สัมภาษณ์ นางดวงธิดา เอี่ยมหนู, นักวิชาการศาสนาชำนาญการ สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี, ๘ มกราคม ๒๕๖๒.

๔.๕.๘ ด้านความสะดวก

ผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านความสะดวก พบว่า

ถนนหนทางสะดวก เดิมนั้นเจริญ ทางเทศบาลดูแล ไม่เหมือนในสมัยก่อน ถนนเข้าวัดก็เป็นหลุมเป็นบ่อ ช่วงหน้าฝนไม่ต้องพูดถึง แทบจะเป็นปลัก^{๕๐} ด้านความสะดวกนี้ ทุกวัดไม่มีปัญหา เพราะน้ำไฟเข้าถึงแล้วทั้งหมด ทุกพื้นที่ในเขตอำเภอบ้านโป่ง^{๕๑}

ทุกวัดมีความเจริญ สะดวก และหลาย ๆ วัดก็มีรั้วรอบขอบชิด มีกำแพงล้อมรอบ และยังมีการติดตั้งกล้องวงจรปิดเพื่อรักษาความปลอดภัยด้วย แต่ก็ไม่ใช้ทุกวัด เพราะติดตั้งกล้องวงจรปิดนี้ต้องใช้เงินงบประมาณพอสมควร^{๕๒}

วัดอำนวยการความสะดวกแก่ญาติโยมที่จะเข้ามาวัด ทั้งในเวลากลางวันซึ่งเป็นปกติอยู่แล้ว และแม้จะในเวลากลางคืนของบางโอกาส เช่น วันเวียนเทียน ก็มีไฟสว่างทั่วทั้งวัด สะดวกมากถ้าเทียบกับสมัยก่อน^{๕๓}

ถ้าพูดถึงความสะดวกในการเดินทางมาวัด ปัจจุบันใช้ทางบกกันทั้งนั้น ไม่ค่อยมีใครใช้เรือกันแล้ว มีความสะดวกมาก ถนนดี เดินทางสะดวก^{๕๔} สะดวก มีน้ำ มีไฟ ไม่ลำบาก^{๕๕} วัดในปัจจุบันมีสิ่งอำนวยความสะดวกครบ ซึ่งได้มาจากการบริจาคของพุทธศาสนิกชนในพื้นที่และต่างพื้นที่ ถนนหรือเส้นทางการเดินทางเข้าออกมีความสะดวกมาก^{๕๖}

สรุปได้ว่า การพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านความสะดวก คือ ถนนและทางสัญจรเข้า-ออกวัดมีความสะดวก มีไฟฟ้าและประปาเข้าถึง มีการรักษาความปลอดภัยโดยติดตั้งกล้องวงจรปิด และมีสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐานแก่พุทธศาสนิกชนที่เข้ามาที่วัด

^{๕๐} สัมภาษณ์ พระครูศรีธรรมนาท, เจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง วัดท่าผา อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๕๑} สัมภาษณ์ พระครูสุธีปริยัติวิธาน, รองเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง วัดบ้านโป่ง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๕๒} สัมภาษณ์ พระมหาวิศักดิ์ คุณธมโม, ดร., เลขานุการเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง วัดบ้านโป่ง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๕๓} สัมภาษณ์ พระครูชินวรานุวัตร, ดร., เจ้าอาวาสวัดบ้านฆ้องน้อย (วัดพัฒนาตัวอย่าง) อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๔ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๕๔} สัมภาษณ์ นายวิเชียร หล่อเงิน, ไวยาวัจกรวัดบ้านฆ้องน้อย (วัดพัฒนาตัวอย่าง) อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๔ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๕๕} สัมภาษณ์ นายวิเชียร มูลจันทะ, ไวยาวัจกรวัดชมพูพล (วัดพัฒนาตัวอย่าง) อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๕ ธันวาคม ๒๕๖๑.

^{๕๖} สัมภาษณ์ นางดวงธิดา เอี่ยมหนู, นักวิชาการศาสนาชำนาญการ สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี, ๘ มกราคม ๒๕๖๒.

๔.๕.๙ ด้านการสร้างความศรัทธา

ผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านการสร้างความศรัทธา พบว่า

วัดในอำเภอบ้านโป่ง จัดกิจกรรมต่าง ๆ บนพื้นฐานการดำรงศรัทธาไทยไม่ให้เกิดถ้อยพระภิกษุสามเณรเรียนนักธรรมทั้งหมด^{๕๗} อำเภอบ้านโป่งเป็นสังคมชนบท ญาติโยมเข้าวัดฟังธรรม เพราะมีพื้นฐานความศรัทธาอยู่เป็นทุน ทุกวัดก็จัดให้มีการทำบุญทุกวันพระเป็นปกติอยู่แล้ว^{๕๘}

ด้านการสร้างศรัทธา ทุก ๆ วัด มุ่งชักจูงให้คนเข้าวัดโดยจัดกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน^{๕๙} เจ้าอาวาสทุก ๆ วัด ควบคุมดูแลพระเณรในปกครองของตนเอง ให้มีความประพฤติเรียบร้อย เหมาะสมกับสมณสาธิต สมณเพศ รักษาความศรัทธาญาติโยมพุทธศาสนิกชนไว้ไม่ให้เสื่อมถอย มีบ้างที่มีการกระทำไม่เหมาะสม ก็มีการตักเตือน และดำเนินการตามหลักพระวินัยตามระเบียบปฏิบัติของคณะสงฆ์ เพราะเราต้องรักษาศรัทธาของญาติโยมส่วนร่วมเป็นสำคัญ ถ้าเนื้อร้ายรักษาได้ ก็รักษากัน ถ้ารักษาไม่ได้ ต้องตัดทิ้ง เพราะรักษาชีวิต คือ รักษาไม่ให้โยมเขาสิ้นศรัทธากับพระ^{๖๐}

ส่วนใหญ่ก็ดี แต่มีบางวัดเป็นพุทธพาณิชย์ เน้นวัดถ่มมรดกเงินไป^{๖๑} พระเณรประพฤติตัวดีคนศรัทธา ยังนับถือพุทธอยู่กันเป็นส่วนใหญ่เหมือนเดิม^{๖๒} ทุก ๆ วัดในอำเภอบ้านโป่งทำได้ดี มีการจัดกิจกรรมในวันสำคัญต่าง ๆ ให้ประชาชนมีโอกาสปฏิบัติธรรม ทั้งในส่วนที่วัดจัดดำเนินการเอง และในส่วนที่ร่วมกับหน่วยงานรัฐด้วย^{๖๓}

สรุปได้ว่า การพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านการสร้างศรัทธา คือ มีการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน มีการควบคุมดูแลความประพฤติของพระภิกษุสามเณรภายในวัด และมีการมีการจัดกิจกรรมในวันสำคัญต่าง ๆ ด้วย

^{๕๗} สัมภาษณ์ พระครูศรีธรรมนาท, เจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง วัดท่าผา อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๕๘} สัมภาษณ์ พระครูสุธีปริยัติวิธาน, รองเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง วัดบ้านโป่ง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๕๙} สัมภาษณ์ พระมหาวิศักดิ์ คุณธมโม, ดร., เลขาธิการเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง วัดบ้านโป่ง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๖๐} สัมภาษณ์ พระครูชินวรานุวัตร, ดร., เจ้าอาวาสวัดบ้านฆ้องน้อย (วัดพัฒนาตัวอย่าง) อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๔ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๖๑} สัมภาษณ์ นายวิเชียร หล่อเงิน, ไวยาวัจกรวัดบ้านฆ้องน้อย (วัดพัฒนาตัวอย่าง) อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๔ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๖๒} สัมภาษณ์ นายวิเชียร มูลจันทะ, ไวยาวัจกรวัดชมพูพล (วัดพัฒนาตัวอย่าง) อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๕ ธันวาคม ๒๕๖๑.

^{๖๓} สัมภาษณ์ นางดวงธิดา เอี่ยมหนู, นักวิชาการศาสนาชำนาญการ สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี, ๘ มกราคม ๒๕๖๒.

๔.๕.๑๐ ด้านการส่งเสริมการศึกษา

ผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านการส่งเสริมการศึกษา พบว่า

ทุกวัดส่งเสริมการศึกษาของพระภิกษุและสามเณรเป็นอย่างดี ส่งสอมนักธรรมสนามหลวงทั้งหมด ทั้งหมดคือที่เป็นพระใหม่ ส่วนที่มีความมุ่งมั่นศึกษาเพิ่มเติมในระดับสูง ๆ ขึ้นไปก็สนับสนุนและส่งเสริม^{๖๔} คณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง ส่งเสริมการศึกษาทั้งศาสนศึกษา นักธรรม บาลี แล้วก็มีประเพณีปริยัติสามัญ ดังที่ โรงเรียนวัดบ้านโป่งสามัคคีคุณูปกัมภทำอยู่ทุกวันนี้^{๖๕}

ด้านการส่งเสริมศึกษานั้น ทุก ๆ วัด ได้ส่งเสริมให้มีการศึกษาพระปริยัติธรรมตามมติมหาเถรสมาคม ทั้งทางตรงและทางอ้อม และทุก ๆ รูปแบบเท่าที่สามารถจะทำได้^{๖๖} การศึกษาของพระเณรในวัด มีการส่งเสริมตามปกติอยู่แล้ว แต่ที่เน้น ๆ กันทุกวันนี้ คือ การศึกษาธรรมะของเด็กและเยาวชน มีการจัดส่งพระภิกษุที่มีความรู้ความสามารถไปเป็นพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนต่าง ๆ ทุกโรงเรียน ทุกระดับ ทั้งทั้งอำเภอ^{๖๗}

เจ้าอาวาสจัดการสอนนักธรรมในช่วงเข้าพรรษา^{๖๘} มีการจัดส่งพระเณรไปสอมนักธรรมที่ตัวอำเภอ ส่วนนักธรรมโท นักธรรมเอก ก็ส่งไปสอมนที่ตัวจังหวัดด้วย^{๖๙} ปัจจุบัน พระสงฆ์เฝ้าศึกษาในระดับสูง ๆ มีการเรียนระดับมหาวิทยาลัย ปริญญาตรี ปริญญาโท ปริญญาเอก ที่จบดอกเตอร์มาแล้วก็มี ทั้งหมดเป็นกำลังสำคัญของศาสนา^{๗๐}

สรุปได้ว่า การพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านการส่งเสริมการศึกษา คือ มีการส่งเสริมการศึกษาของพระภิกษุและสามเณร ทั้งศาสนศึกษา นักธรรม บาลี และปริยัติสามัญ โดยส่งเสริมให้มีการศึกษาพระปริยัติธรรมตามมติมหาเถรสมาคม ทั้งทางตรงและทางอ้อม และทุก ๆ รูปแบบเท่าที่สามารถจะทำได้ หรือตามศักยภาพของแต่ละวัด

^{๖๔}สัมภาษณ์ พระครูศรีธรรมนาท, เจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง วัดท่าผา อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๖๕}สัมภาษณ์ พระครูสุธีปริยัติวิธาน, รองเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง วัดบ้านโป่ง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๖๖}สัมภาษณ์ พระมหาวิศศักดิ์ คุณธมโม, ดร., เลขานุการเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง วัดบ้านโป่ง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๖๗}สัมภาษณ์ พระครูชินวรานุวัตร, ดร., เจ้าอาวาสวัดบ้านฆ้องน้อย (วัดพัฒนาตัวอย่าง) อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๔ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๖๘}สัมภาษณ์ นายวิเชียร หล่อเงิน, ไวยาวัจกรวัดบ้านฆ้องน้อย (วัดพัฒนาตัวอย่าง) อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๔ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๖๙}สัมภาษณ์ นายวิเชียร มูลจันทะ, ไวยาวัจกรวัดชมพูพล (วัดพัฒนาตัวอย่าง) อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๕ ธันวาคม ๒๕๖๑.

^{๗๐}สัมภาษณ์ นางดวงธิดา เอี่ยมหนู, นักวิชาการศาสนาชำนาญการ สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี, ๘ มกราคม ๒๕๖๒.

๔.๕.๑๑ ด้านส่งเสริมกิจกรรมทางศาสนา

ผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านส่งเสริมกิจกรรมทางศาสนา พบว่า

กิจกรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนา ทุก ๆ วัดจัดให้มีการทำบุญ ตักบาตร ฟังเทศน์ฟังธรรมกันทุก ๆ วันพระ ทั้งในพรรษาและนอกพรรษา^{๗๑} นอกจากการทำบุญกันในวันพระ ๘ ค่ำ ๑๕ ค่ำแล้ว ในวันสำคัญต่าง ๆ ก็จัดให้มีกิจกรรมทางศาสนาด้วย เช่น ช่วงวันปีใหม่ มีการสวดมนต์ข้ามปี ช่วงวันสงกรานต์ที่งานบุญประจำปี^{๗๒} ทุกวัดจัดกิจกรรมเนื่องในวันสำคัญพระพุทธศาสนา และมีกิจกรรมที่สืบเนื่องมาจากประเพณีวัฒนธรรมประจำท้องถิ่นด้วย และในปัจจุบันคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่งยังจัดให้มีการเจริญพระพุทธมนต์เพื่อถวายเป็นพระราชกุศล ในทุก ๆ วันที่ ๒๘ ของทุก ๆ เดือน^{๗๓}

ด้านส่งเสริมกิจกรรมทางศาสนา เราทำกันทั้งปี ถ้าดูในปฏิทินกิจกรรมจะเห็นว่า มีทุกเดือน ทั้งในส่วนของกิจกรรมที่เป็นวัฒนธรรมของชาวพุทธ และกิจกรรมเสริมที่ทำร่วมกับราชการ เช่น ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียง เป็นต้น คือ ทุก ๆ กิจกรรมจะมีการสอดแทรกธรรมะเป็นสำคัญ^{๗๔}

มีทำบุญปีใหม่ มีทำบุญสงกรานต์ มีทำบุญเข้าพรรษาออกพรรษา^{๗๕} มีทั้งกิจกรรมที่เป็นปกติที่วัดทำอยู่แล้ว คือ ทำบุญวันพระ และเดี๋ยวนี้มีสวดมนต์ข้ามปีเพิ่มเข้ามาด้วย^{๗๖} ทุก ๆ วัดในอำเภอบ้านโป่ง ได้ส่งเสริมและสนับสนุนให้มีกิจกรรมทางศาสนา เชื่อมโยงให้ผู้ที่มิบำเพ็ญกุศลได้ทราบหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า^{๗๗}

สรุปได้ว่า การพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านส่งเสริมกิจกรรมทางศาสนา คือ จัดให้มีการทำบุญ ตักบาตร ฟังเทศน์ฟังธรรมกันทุก ๆ วันพระ ทั้งในพรรษา นอกพรรษา และในวันสำคัญต่าง ๆ ตามประเพณีนิยม มีการเจริญพระพุทธมนต์เพื่อถวายเป็นพระราชกุศลเป็นประจำทุกเดือน

^{๗๑}สัมภาษณ์ พระครูศรีธรรมนาท, เจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง วัดท่าผา อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๗๒}สัมภาษณ์ พระครูสุธีปริยัติวิธาน, รองเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง วัดบ้านโป่ง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๗๓}สัมภาษณ์ พระมหาวิศศักดิ์ คุณธมโม, ดร., เลขาธิการเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง วัดบ้านโป่ง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๗๔}สัมภาษณ์ พระครูชินวรานุวัตร, ดร., เจ้าอาวาสวัดบ้านฆ้องน้อย (วัดพัฒนาตัวอย่าง) อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๔ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๗๕}สัมภาษณ์ นายวิเชียร หล่อเงิน, ไวยาวัจกรวัดบ้านฆ้องน้อย (วัดพัฒนาตัวอย่าง) อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๔ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๗๖}สัมภาษณ์ นายวิเชียร มูลจันทะ, ไวยาวัจกรวัดชมพูพล (วัดพัฒนาตัวอย่าง) อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๕ ธันวาคม ๒๕๖๑.

^{๗๗}สัมภาษณ์ นางดวงธิดา เอี่ยมหนู, นักวิชาการศาสนาชำนาญการ สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี, ๘ มกราคม ๒๕๖๒.

๔.๖ สรุปองค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย

จากการวิจัย เรื่อง การพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ผู้วิจัยสามารถสรุปองค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย ดังนี้

การพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ทั้ง ๑๑ ด้าน คือ ด้านพระสงฆ์ ด้านความสงบ ด้านความสวยงาม ด้านความสะอาด ด้านเสนาสนะ ด้านสัญลักษณ์ ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านความสะดวก ด้านการสร้างเสริมความศรัทธา ด้านการส่งเสริมการศึกษา และด้านส่งเสริมกิจกรรมทางศาสนา ได้แก่

๑. การพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านพระสงฆ์ ประกอบด้วย ศักยภาพในการสอนให้ประชาชนประกอบสัมมาชีพ และศักยภาพในการประพฤติปฏิบัติเหมาะสมทั้งในส่วนของคณฤชและวิปัสสนาธุระ

๒. การพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านความสงบ ประกอบด้วย การปรับปรุงวัดเพื่อให้ผู้เข้ามาเยือนมีความสุขเป็นเบื้องต้น และการปรับปรุงวัดให้มีความร่มรื่น

๓. การพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านความสวยงาม ประกอบด้วย การทำนุบำรุงดูแลรักษาเสนาสนะให้อยู่ในสภาพดี และการปรับปรุงสิ่งก่อสร้างให้เหมาะสมกับศิลปวัฒนธรรมประจำท้องถิ่น

๔. การพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านความสะอาด ประกอบด้วย การรักษาความสะอาดภายในเขตพุทธาวาสและสังฆาวาส และการดูแลอาณาบริเวณวัดให้ปราศจากสิ่งปฏิกูล

๕. การพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านเสนาสนะ ประกอบด้วย การรักษาความสะอาดบริเวณอาคารเสนาสนะได้เป็นอย่างดีแม้ไม่มีแผนผังมาแต่เดิม และอาคารสิ่งปลูกสร้างอยู่ในสภาพที่สามารถใช้งานได้ดี

๖. การพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านสัญลักษณ์ ประกอบด้วย ระบบการเก็บขยะและเศษอาหารที่ดี และระบบระบายน้ำที่ดี

๗. การพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านสิ่งแวดล้อม ประกอบด้วย การดูแลสิ่งแวดล้อมที่ส่งผลให้ผู้มาเยือนเกิดความรู้สึกเย็นใจสบายใจ และการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมภายในวัดให้มีความสวยงาม

๘. การพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านความสะดวก ประกอบด้วย การปรับปรุงถนนเพื่ออำนวยความสะดวกแก่ประชาชนที่จะเข้าวัด และการกำหนดเวลาปิดเปิดประตูให้แน่นอนเพื่อควบคุมความปลอดภัย

๙. การพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านการสร้างเสริมศรัทธา ประกอบด้วย การปรับปรุงวัดเพื่อมุ่งสร้างเสริมศรัทธาของประชาชนที่มีอยู่ต่อวัด และการจูงใจให้คนเข้าวัดโดยการวัดกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อประชาชน

๑๐. การพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านการส่งเสริมการศึกษา ประกอบด้วย การส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรในวัดให้ได้ศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย และการส่งเสริมการศึกษาทั้งทางตรงและทางอ้อมทุกรูปแบบเท่าที่สามารถจะทำได้

๑๑. การพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านส่งเสริมกิจกรรมทางศาสนา ประกอบด้วย การสนับสนุนการจัดกิจกรรมเนื่องในวัดสำคัญทางพระพุทธศาสนา และการสนับสนุนการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมศรัทธาของประชาชนที่มีต่อพระพุทธศาสนา

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี มีวัตถุประสงค์เพื่อ (๑) ศึกษาการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี (๒) ศึกษาเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล และ (๓) ศึกษาปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะในการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยการวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed-Methods Research) ระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณ เก็บข้อมูลภาคสนามจากพระภิกษุที่สังกัดวัดในอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี จำนวน ๒๓๑ รูป โดยใช้แบบสอบถาม เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ลักษณะของแบบสอบถามเป็นทั้งปลายปิดและปลายเปิด วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้ โดยหาค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation: S.D.) ทดสอบสมมติฐานโดยการทดสอบค่าที (t-test) และค่าเอฟ (F-test) วิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-Way Analysis of Variance) โดยกำหนดนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ และในส่วนของการวิจัยเชิงคุณภาพ วิเคราะห์เอกสารและสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน ๗ รูป/คน โดยมีรายละเอียด ดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี สรุปได้ดังนี้

๕.๑.๑ ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่า พระภิกษุที่ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นพระภิกษุทั่วไป (ไม่ได้ดำรงตำแหน่งทางการปกครอง) จำนวน ๒๒๖ รูป คิดเป็นร้อยละ ๙๗.๘๔ มีอายุ ๔๑-๕๐ ปี จำนวน ๘๑ รูป คิดเป็นร้อยละ ๓๕.๐๖ มีพรรษาต่ำกว่า ๕ พรรษา จำนวน ๑๒๙ รูป คิดเป็นร้อยละ ๕๕.๘๔ มีวุฒิการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรี จำนวน ๑๙๐ รูป คิดเป็นร้อยละ ๘๒.๒๕ และไม่มีวุฒินักธรรม จำนวน ๑๑๔ รูป คิดเป็นร้อยละ ๔๙.๓๕

๕.๑.๒ การพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี

การพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๒๑ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า

๑. การพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านพระสงฆ์ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๒๐ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อโดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ๓ อันดับแรก ได้แก่ ข้อ ๕ พระสงฆ์ในวัดสอนให้ประชาชนประกอบสัมมาชีพ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๒๗ อันดับสอง ได้แก่ ข้อ ๑ พระสงฆ์ในวัดประพฤติปฏิบัติเหมาะสมทั้งในส่วนของคันถธุระและวิปัสสนาธุระ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๒๔ และอันดับสาม ได้แก่ ข้อ ๔ พระสงฆ์ในวัดสามารถสั่งสอนประชาชนให้นำหลักธรรมมาใช้ในชีวิตประจำวันได้ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๙

๒. การพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านความสงบ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๕ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ๓ อันดับแรก ได้แก่ ข้อ ๕ การพัฒนาวัดเพื่อให้ผู้เข้ามาเยือนมีความสุขเป็นเบื้องต้น มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๓๔ อันดับสอง ได้แก่ ข้อ ๒ การพัฒนาวัดให้มีความร่มรื่น มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๒๓ และอันดับสาม ได้แก่ ข้อ ๑ การพัฒนาวัดให้เป็นสถานที่สงบ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๙

๓. การพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านความสวยงาม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๒๙ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อโดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ๓ อันดับแรก ได้แก่ ข้อ ๓ การก่อสร้างเสนาสนะโดยคำนึงถึงศิลปวัฒนธรรมไทย และข้อ ๕ การทำนุบำรุงดูแลรักษาเสนาสนะให้อยู่ในสภาพดี มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๓๕ อันดับสอง ได้แก่ ข้อ ๑ การปรับปรุงสิ่งก่อสร้างให้เหมาะสมกับท้องถิ่น มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๒๗ และอันดับสาม ได้แก่ ข้อ ๔ การปรับปรุงสิ่งปลูกสร้างให้ไม่รกรุงรัง ไม่มีร่องรอยความเสื่อมโทรม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๒๔

๔. การพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านความสะอาด อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๒๗ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อโดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ๓ อันดับแรก ได้แก่ ข้อ ๒ การรักษาความสะอาดภายในเขตสังฆาวาส มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๓๖ อันดับสอง ได้แก่ ข้อ ๔ การดูแลสนามหรือสนามหญ้าให้ปราศจากสิ่งปฏิกูล มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๓๓ และอันดับสาม ได้แก่ ข้อ ๑ การรักษาความสะอาดภายในเขตพุทธาวาส และข้อ ๕ การดูแลสระน้ำ บ่อน้ำ สระบัว ให้ปราศจากขยะที่ลอยน้ำ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๒๕

๕. การพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านเสนาสนะ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๒๘ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อโดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ๓ อันดับแรก ได้แก่ ข้อ ๕ แม้แผนผังไม่มีระเบียบมาแต่เดิม แต่ยังคงรักษาความสะอาดบริเวณอาคาร กุฎ ศาลาการเปรียญได้เป็นอย่างดี มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๓๓ อันดับสอง ได้แก่ ข้อ ๔ อาคารสิ่งปลูกสร้างอยู่ในสภาพที่สามารถใช้งานได้ดี มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๓๐ และอันดับสาม ได้แก่ ข้อ ๒ ก่อสร้างเสนาสนะโดยไม่ปลูกสร้างอาคารต่าง ๆ จนรกรุงรัง และข้อ ๓ เสนาสนะอาคารที่สร้างไว้แล้วแต่เดิมไม่มีการลื้อจนไม่สามารถที่จะสร้างขึ้นใหม่ได้ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๒๘

๖. การพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้าน
 สุขลักษณะ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๒๗ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมาก
 ทุกข้อโดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ๓ อันดับแรก ได้แก่ ข้อ ๑ มีระบบการเก็บขยะและเศษอาหารที่ดี มี
 ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๓๗ อันดับสอง ได้แก่ ข้อ ๓ มีระบบระบายน้ำที่ดี มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๒๘ และ
 อันดับสาม ได้แก่ ข้อ ๒ มีระบบกำจัดขยะมูลฝอยที่ดี มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๒๖

๗. การพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้าน
 สิ่งแวดล้อม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๒๖ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมาก
 ทุกข้อโดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ๓ อันดับแรก ได้แก่ ข้อ ๕ การดูแลสิ่งแวดล้อมที่ส่งผลให้ผู้มาเยือน
 เกิดความรู้สึกสนใจสบายใจ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๓๑ อันดับสอง ได้แก่ ข้อ ๒ การดูแลรักษา
 สิ่งแวดล้อมภายในวัดให้มีความสวยงาม และข้อ ๓ ไม่ก่อสร้างเสนาสนะอื่นสูงล้ำโบสถ์วิหาร มีค่าเฉลี่ย
 เท่ากับ ๔.๒๘ และอันดับสาม ได้แก่ ข้อ ๑ การดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมภายในวัดให้มีความสงบร่มรื่น มี
 ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๒๗

๘. การพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านความ
 สะดวก อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๒๓ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุก
 ข้อโดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ๓ อันดับแรก ได้แก่ ข้อ ๑ ปรับปรุงถนนเพื่ออำนวยความสะดวกแก่
 ประชาชนที่จะเข้าวัด และข้อ ๕ มีเวলাกำหนดปิดเปิดประตูให้แน่นอนเพื่อควบคุมความปลอดภัย มี
 ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๒๖ อันดับสอง ได้แก่ ข้อ ๒ ปรับปรุงสะพานข้ามคลอง สะพานข้ามทุ่ง สะพานท่า
 น้ำ เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ประชาชนที่จะเข้าวัด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๒๕ และอันดับสาม ได้แก่
 ข้อ ๔ ปรับปรุงระบบไฟฟ้าแสงสว่างเพื่ออำนวยความสะดวกแก่ประชาชนที่จะเข้าวัด มีค่าเฉลี่ย
 เท่ากับ ๔.๑๙

๙. การพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านการ
 สร้างความศรัทธา อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๙ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ใน
 ระดับมากทุกข้อโดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ๓ อันดับแรก ได้แก่ ข้อ ๔ การปรับปรุงวัดเพื่อมุ่งสร้าง
 เสริมศรัทธาของประชาชนที่มีอยู่ต่อวัด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๔ อันดับสอง ได้แก่ ข้อ ๑ จูงใจให้คน
 เข้าวัดโดยการวัดกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อประชาชน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๑ และอันดับสาม ได้แก่
 ข้อ ๓ จูงใจประชาชนเกิดความเลื่อมใสศรัทธาด้วยการจัดกิจกรรมที่เป็นมงคลให้เกิดขึ้นที่พึงพอใจ และ
 ข้อ ๕ การจัดกิจกรรมทางศาสนาให้ประชาชนได้มีโอกาสปฏิบัติธรรม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๐

๑๐. การพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านการ
 ส่งเสริมการศึกษา อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๒ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ใน
 ระดับมากทุกข้อโดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ๓ อันดับแรก ได้แก่ ข้อ ๒ ส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรใน
 วัดให้ได้ศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๔ อันดับสอง ได้แก่ ข้อ ๑ ส่งเสริม
 การศึกษาทั้งทางตรงและทางอ้อมทุกรูปแบบเท่าที่สามารถจะทำได้ และข้อ ๓ ส่งเสริมให้เยาวชนใน
 สถานศึกษาที่ตั้งอยู่ใกล้วัดได้มีโอกาสศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย และข้อ ๕ ส่งเสริมให้คฤหัสถ์ที่
 พานักอาศัยอยู่ภายในวัดได้มีโอกาสศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๓ และอันดับ
 สาม ได้แก่ ข้อ ๔ ส่งเสริมให้ประชาชนทั่วไปได้มีโอกาสศึกษาพระธรรมวินัย มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๔

๑๑. การพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้านส่งเสริมกิจกรรมทางศาสนา อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๕ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่าอยู่ในระดับมากทุกข้อโดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ๓ อันดับแรก ได้แก่ ข้อ ๑ สนับสนุนการจัดกิจกรรมเนื่องในวัดสำคัญทางพระพุทธศาสนา มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๒๓ อันดับสอง ได้แก่ ข้อ ๕ สนับสนุนการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมศรัทธาของประชาชนที่มีต่อพระพุทธศาสนา มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๒๑ และอันดับสาม ได้แก่ ข้อ ๓ สนับสนุนการจัดกิจกรรมวัฒนธรรมเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๓

๕.๑.๓ ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ตามสมมติฐานการวิจัยพบว่า

๑. พระภิกษุที่มีสถานะต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม ไม่แตกต่างกัน

๒. พระภิกษุที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

๓. พระภิกษุที่มีพรรษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

๔. พระภิกษุที่มีวุฒิการศึกษาสามัญต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม ไม่แตกต่างกัน

๕. พระภิกษุที่มีวุฒิการศึกษานักธรรมต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม ไม่แตกต่างกัน

กล่าวคือ ปัจจัยส่วนบุคคลของพระภิกษุ ได้แก่ อายุ และพรรษา มีผลให้ความคิดเห็นที่มีต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ แต่ปัจจัยส่วนบุคคลของพระภิกษุ ได้แก่ สถานะ วุฒิการศึกษาสามัญ และวุฒิการศึกษานักธรรม มีผลให้ความคิดเห็นที่มีต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม ไม่แตกต่างกัน

๕.๑.๔ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะในการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี

ปัญหา อุปสรรค

๑. พระภิกษุผู้บวชใหม่บางรูปไม่มีความรู้ทางธรรมจึงไม่สามารถให้คำแนะนำชาวบ้านที่มีทุกข์ได้

๒. วัดบางวัดมีต้นไม้ยืนต้นน้อย

๓. วัดบางวัดขาดเงินสนับสนุนการก่อสร้าง ส่งผลให้การก่อสร้างเสนาสนะบางอย่างไม่แล้วเสร็จตามกำหนดการที่วางไว้

๔. พระภิกษุบางรูปทำความสะอาดแต่เพียงกุฏิของตนเองเท่านั้น

๕. วัดบางวัดก่อสร้างเสนาสนะไม่เป็นสัดส่วน ไม่มีการวางแผน

๖. วัดบางวัดไม่รักษาความสะอาดของห้องน้ำห้องสุขา ปล่อยปละละเลย

๗. วัดบางวัดปล่อยให้ชาวบ้านรูกูล้ำเข้ามาในที่ดินของวัด อาจเพราะความเกรงใจ หรืออาจเกรงกลัวอิทธิพล

๘. วัดบางวัดปิดแสงไฟฟ้าบริเวณหน้าวัดในเวลากลางคืนเพราะต้องการประหยัดค่าไฟฟ้า แต่ส่งผลต่อการสัญจรของชาวบ้านและการรักษาความปลอดภัย

๙. วัดบางวัดเน้นการจำหน่ายวัตถุมงคล หรือพุทธพานิช

๑๐. ครูในโรงเรียนไม่มีวุฒิธรรมศึกษาไม่สามารถช่วยสอนธรรมศึกษาได้

๑๑. วัดบางวัดทำงานลำพัง

ข้อเสนอแนะ

๑. พระสงฆ์ผู้บวชใหม่ควรพัฒนาตนเองให้มีความรู้ความสามารถให้คำแนะนำแก่ชาวบ้านที่มีความทุกข์ทางจิตใจได้

๒. วัดควรเน้นการปลูกต้นไม้ยืนต้นเพื่อให้ร่มเงา

๓. วัดควรวางแผนการก่อสร้างโดยคำนึงถึงความเสี่ยงทางเศรษฐกิจที่ถดถอยอยู่ในปัจจุบัน

๔. วัดควรกำหนดการะับผิดชอบในการรักษาความสะอาดแก่พระภิกษุในสังกัดโดยให้แบ่งพื้นที่รับผิดชอบอย่างชัดเจน

๕. วัดควรกำหนดแบบแปลนหรือแผนผังเสนาสนะให้เป็นสัดส่วน

๖. วัดควรให้ความสำคัญกับความสะอาดและสุขอนามัยของห้องสุขา

๗. วัดควรจัดทำรั้วถาวรเพื่อป้องกันการรูกูล้ำที่ดินของวัด

๘. วัดควรติดตั้งหลอดไฟหรือให้แสงสว่างบริเวณหน้าวัดในเวลากลางคืน

๙. วัดควรเน้นการสร้างศรัทธาแก่ประชาชนด้วยการให้ธรรมะสำหรับการดำเนินชีวิต

๑๐. วัดควรส่งเสริมให้ครูในโรงเรียนต่างๆ ได้เรียนและสอบธรรมศึกษา

๑๑. วัดควรร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐหรือเอกชนในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ โดยมุ่งประโยชน์ของชุมชนเป็นที่ตั้ง

๕.๒ อภิปรายผล

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี มีประเด็นอภิปรายผล ดังนี้

๕.๒.๑ การพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี

จากผลการวิจัย พบว่า ความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน ดังกล่าวนี้นี้ แสดงให้เห็นว่า วัดในอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี มีศักยภาพในการพัฒนาไปสู่การเป็นวัดพัฒนาตัวอย่างตามเกณฑ์ที่สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ได้ร่วมกับเจ้าคณะจังหวัด และผู้ว่าราชการจังหวัดทุกจังหวัด คัดเลือกวัดที่มีความพร้อมและเหมาะสม ในด้านความสะอาด ร่มรื่น สวยงาม และจัดกิจกรรมที่เอื้อประโยชน์ต่อชุมชน เพื่อประกาศให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่าง ทั้งนี้ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ซึ่งเป็นหน่วยงานที่มีหน้าที่ในการสนองงาน คณะสงฆ์และรัฐได้มีนโยบายในการอุปถัมภ์ ค้ำครอง และทำนุบำรุงศาสนา ส่งเสริมการปรีบงค์กร และกลไกที่รับผิดชอบด้านศาสนา เพื่อให้การบริหารจัดการ ส่งเสริมทำนุบำรุงศาสนา มีความเป็น เอกภาพและประสิทธิภาพ รวมทั้งส่งเสริมความเข้าใจอันดีและสมานฉันท์ระหว่างศาสนิกชนของทุก ศาสนาเพื่อนำหลักธรรมของศาสนาใช้ในการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม และสร้างแรงจูงใจให้ ประชาชนใช้หลักธรรมในการดำรงชีวิตมากขึ้น ดังนั้น จึงมุ่งส่งเสริมให้วัดได้รับการพัฒนาทั้งในด้าน การบูรณปฏิสังขรณ์ให้มีความมั่นคงแข็งแรง ปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์ให้เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ เพื่อ สามารถใช้ประโยชน์ในการดำเนินกิจกรรมได้อย่างสมบูรณ์แบบ ให้วัดมีสภาพสะอาด สงบ และสว่าง สร้างความสุขทางด้านจิตใจให้กับประชาชน โดยสอดคล้องกับภารกิจของคณะสงฆ์ ทั้งนี้ จึงได้มีการ ระดมการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน ทั้งในส่วนของชุมชนรอบวัด องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ส่วน ราชการและสถานศึกษาต่าง ๆ ในพื้นที่ที่ตั้งวัดนั้น ๆ เพื่อร่วมกันปรับปรุงวัดมีสภาพความเป็นศูนย์กลาง ชุมชนอย่างยั่งยืน ดังกล่าวนี้นี้ สอดคล้องกับที่ พระครูโสภณกิจวิบูล (สุรพล สุรพล) ได้ทำการวิจัย เรื่อง “การบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมของวัดพัฒนาตัวอย่างในจังหวัดนครปฐม” จากผลการวิจัยพบว่า บทบาทที่สำคัญของพระสงฆ์คือการสืบทอดพระพุทธศาสนา มีหน้าที่อบรมสั่งสอนประชาชน โดยใช้ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ให้เข้ากับวิถีการดำเนินชีวิต ดังจะ เห็นได้จากการพัฒนา ความเจริญต่าง ๆ ของท้องถิ่น มักจะมีพระสงฆ์เป็นแกนนำ เพราะวิถีชีวิตของพระสงฆ์มีความเป็นอยู่ เรียบง่าย สามารถปรับตัวให้เข้ากับธรรมชาติและอยู่กับธรรมชาติได้อย่างกลมกลืนเป็นอย่างดี โดยเจ้า อาวาสใช้วิธีการบริหารจัดการตามประสบการณ์ที่ได้ประสบมา คือ การดูแล ซ่อมแซม รักษาสิ่งที่มีอยู่ ให้คงสภาพที่จะใช้งานได้ หรือสร้างใหม่เพื่อทดแทนของเก่าที่หมดสภาพไปตามกาลเวลา แต่ยังคงไว้ ซึ่งรูปแบบและสถาปัตยกรรมที่มีอยู่เก่าก่อน หรืออาจเป็นแบบไทยประยุกต์เพื่อเป็นการอนุรักษ์รักษา ขนบธรรมเนียมประเพณีที่มีคุณค่า เพื่อเป็นมรดกสู่ชนรุ่นหลัง^๑ และผลการวิจัยดังกล่าวนี้ ยังสอดคล้อง

^๑พระครูโสภณกิจวิบูล (สุรพล สุรพล), “การบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมของวัดพัฒนาตัวอย่างในจังหวัด นครปฐม”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ก-ข.

กับที่ **พระครูนิทัศน์วรธรรม ปสาโท** ได้ทำการวิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาวัดด้วยกิจกรรม ๕ส ของวัดท่าซุด อำเภอโกรกพระ จังหวัดนครสวรรค์” จากผลการวิจัยพบว่า ผลการวิจัยพบว่า ในภาพรวมทั้ง ๕ ด้าน คือ ด้านสละสลวย ด้านสะดวก ด้านสะอาด ด้านสุขลักษณะ ด้านสร้างนิสัย มีปัญหาอุปสรรคในระดับน้อยทุกด้าน และรูปแบบการพัฒนาวัดด้วยกิจกรรม ๕ส ของวัดท่าซุด มีขั้นตอน ดังนี้คือ การวางแผนการบริหารงาน ปฏิบัติตามแผนงาน/โครงการ/กิจกรรม ติดตามประเมินผลการบริหารงานตามแผนงาน/โครงการ/กิจกรรม นำผลการประเมินไปใช้ในการปรับปรุงการบริหารงานและวางแผนต่อไป^๒ และผลการวิจัยดังกล่าวนี้ ยังสอดคล้องกับที่ **วรพงษ์ แสนเมือง** ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาการดำเนินงานของวัดพัฒนาตัวอย่างในเขตการศึกษา ๑๑” จากผลการวิจัยพบว่า สภาพการดำเนินงานของวัดพัฒนาตัวอย่าง ในเขตการศึกษา ๑๑ มีสภาพการดำเนินงาน อยู่ในระดับมาก เสนาสนะ ถาวรวัตถุ มีความมั่นคง สวยงาม แข็งแรง และแสงสว่างไฟฟ้าพอเพียง น้ำดื่ม น้ำใช้ สะอาดพอเพียงมากที่สุด และมีป้ายบอกชื่อต้นไม้ครบทุกชนิดน้อยที่สุด วัดพัฒนาตัวอย่างได้กำหนดให้พระภิกษุสามเณรทำวัตรเช้า เย็นอย่างสม่ำเสมอ และมีการประชุมอบรมศิษย์วัดสม่ำเสมอ การจัดและดูแลศาสนสมบัติมีการใช้จ่ายเงินเป็นไปตามวัตถุประสงค์มากที่สุด และไวยาวัจกรกรรมการวัด ได้เข้ารับการอบรมทุกปี มีการส่งเสริมการเรียนรู้พระธรรมวินัยพระภิกษุ สามเณร และจัดให้มีเจ้าหน้าที่ดูแลห้องสมุดและที่อ่านหนังสือ พร้อมทั้งให้การสงเคราะห์ด้านสาธารณูปโภคแก่ประชาชน เช่น การให้ยืมของใช้เมื่อคราวจำเป็นมากที่สุด และบริการด้านการให้น้ำแนะนำเกี่ยวกับข้อกฎหมายแก่ประชาชน เป็นต้น^๓ และผลการวิจัยดังกล่าวนี้ ยังสอดคล้องกับที่ **พรเพ็ญ ชัยคาริยะสกุล** ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การดำเนินงานตามเกณฑ์มาตรฐานวัดในพุทธศาสนา: ศึกษาเฉพาะกรณีวัดพึงพลานชัย อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด” จากผลการวิจัยพบว่า วัดบึงพระลานชัยอำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด เสนาสนะและถาวรวัตถุมั่นคง ทางวัดได้ดำเนินการปฏิบัติด้วยความวิริยะอุตสาหะ มีกุฏิวิหาร เสนาสนะ ตลอดจนสิ่งปลูกสร้างภายในที่มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย มีบริเวณวัด สะอาด สวยงาม มั่นคงแข็งแรงดี ทั้งนี้ ทางวัดได้ยึดเกณฑ์ดำเนินการตามเกณฑ์มาตรฐานวัดพัฒนาตัวอย่าง คือ การจัดทำทะเบียนอสังหาริมทรัพย์ ทะเบียนครุภัณฑ์ จัดเก็บดูแลรักษาหนังสือสำคัญเกี่ยวกับกรรมสิทธิ์ที่ดินของวัด^๔

^๒พระครูนิทัศน์วรธรรม ปสาโท, “รูปแบบการพัฒนาวัดด้วยกิจกรรม ๕ส ของวัดท่าซุด อำเภอโกรกพระ จังหวัดนครสวรรค์”, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสตร์การพัฒนา**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์, ๒๕๕๐), หน้า ๘.

^๓วรพงษ์ แสนเมือง, “การศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาการดำเนินงานของวัดพัฒนาตัวอย่างในเขตการศึกษา ๑๑”, **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา, ๒๕๔๖), หน้า ๘.

^๔พรเพ็ญ ชัยคาริยะสกุล, “การดำเนินงานตามเกณฑ์มาตรฐานวัดในพุทธศาสนา: ศึกษาเฉพาะกรณีวัดพึงพลานชัย อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด”, **วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยสารคาม, ๒๕๔๓), หน้า ๘.

๕.๒.๒ ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ตามสมมติฐานการวิจัยสามารถอภิปรายผลได้ ดังนี้

๑. สถานะ

จากผลการวิจัยพบว่า พระภิกษุที่มีสถานะต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม ไม่แตกต่างกัน เนื่องจาก พระภิกษุทุกรูปล้วนมีส่วนร่วมในการพัฒนาวัด ทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม ทั้งในส่วนของผู้ที่มีความรู้ทางธรรมและทางโลกซึ่งมีบทบาทสำคัญในเชิงวิชาการ และในส่วนของผู้ที่ยังไม่มีความรู้ในทางธรรมซึ่งมีบทบาทในการสนับสนุนกำลังร่างกาย ดังนั้น สถานะที่แตกต่างกัน จึงทำให้เกิดความเห็นที่ไม่แตกต่างกัน นั่นเอง ซึ่งผลการวิจัยดังกล่าวนี้ สอดคล้องผลการวิจัยของ **พระครูวิธานกิจโกศล (โสภณ สารโท)** ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ในการบริหารงานวัดพัฒนาตัวอย่างในเขตการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี” จากผลการวิจัยพบว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีสถานภาพต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการบริหารงานวัดพัฒนาตัวอย่างในเขตการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี ไม่แตกต่างกัน^๕

๒. อายุ

จากผลการวิจัยพบว่า พระภิกษุที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ เนื่องจาก พระภิกษุผู้มีประสบการณ์ในการดำเนินชีวิตย่อมมีโอกาสสัมผัสหรือมีส่วนร่วมกับการะบวนการในการพัฒนาต่าง ๆ ร่วมกับผู้อื่น มากกว่าผู้ที่ขาดประสบการณ์ในการดำเนินชีวิต ดังนั้น อายุที่แตกต่างกัน จึงทำให้เกิดความเห็นที่แตกต่างกันได้ นั่นเอง ซึ่งผลการวิจัยดังกล่าวนี้ สอดคล้องผลการวิจัยของ **พระสมุห์อนุรักษ์ ธีรสโกโก** ที่ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธในจังหวัดสมุทรสาคร” จากผลการวิจัยพบว่า ประชาชนที่มีอายุที่ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธในจังหวัดสมุทรสาคร แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ ซึ่งยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้^๖

^๕พระครูวิธานกิจโกศล (โสภณ สารโท), “บทบาทของพระสงฆ์ในการบริหารงานวัดพัฒนาตัวอย่างในเขตการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ก-ข.

^๖พระสมุห์อนุรักษ์ ธีรสโกโก, “การพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธในจังหวัดสมุทรสาคร”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ก-ข.

๓. พรรษา

จากผลการวิจัยพบว่า พระภิกษุที่มีพรรษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ เนื่องจาก พระภิกษุผู้มีประสบการณ์ในการดำรงเพศสมณยอมเข้าใจบริบทของวัดในพระพุทธศาสนา และมีโอกาสสัมผัสหรือมีส่วนร่วมกับการบวชในการพัฒนาวัดร่วมกับผู้อื่นมากกว่าผู้ที่ดำรงสมณเพศมาเป็นเวลาไม่นาน ดังนั้น พรรษาที่แตกต่างกัน จึงทำให้เกิดความเห็นที่แตกต่างกันได้ นั่นเอง ซึ่งผลการวิจัยดังกล่าวนี้ สอดคล้องผลการวิจัยของ **พระอธิการสมชาย สมชาโต** ที่ได้ทำการวิจัยเรื่อง “บทบาทพระสังฆาธิการที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี” จากผลการวิจัยพบว่า ผลการเปรียบเทียบระดับบทบาทพระสังฆาธิการที่มีต่อการบริหารจัดการ ศาสนสมบัติของวัดในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี โดยจำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล ทดสอบสมมติฐานโดยการวิเคราะห์ความแตกต่างระหว่างตัวแปร พบว่า สถานภาพด้านพรรษา มีผลทำให้ความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อบทบาทพระสังฆาธิการที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕^๗

๔. วุฒิการศึกษาสามัญ

จากผลการวิจัยพบว่า พระภิกษุที่มีวุฒิการศึกษาสามัญต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม ไม่แตกต่างกัน เนื่องจาก พระภิกษุทุกรูปล้วนมีส่วนร่วมในการพัฒนาวัด ทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม ทั้งในส่วนของผู้ที่มีความรู้ทางธรรมและทางโลกซึ่งมีบทบาทสำคัญในเชิงวิชาการ และในส่วนของผู้ที่ยังไม่มีความรู้ในทางธรรมซึ่งมีบทบาทในการสนับสนุนกำลังแรงงาน ดังนั้น สถานะที่แตกต่างกัน จึงทำให้เกิดความเห็นที่ไม่แตกต่างกัน นั่นเอง ซึ่งผลการวิจัยดังกล่าวนี้ สอดคล้องผลการวิจัยของ **พระครูสุนันทกิจโกศล (สุวัฒน์ สุวฑฒโน)** ได้ทำการวิจัยเรื่อง “บทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชน ในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี” จากผลการวิจัยพบว่า ผลการเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นต่อบทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนในเขตอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล พบว่า ประชาชนที่มีวุฒิการศึกษาต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี ในภาพรวมไม่แตกต่างกัน ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้^๘

^๗พระอธิการสมชาย สมชาโต, “บทบาทพระสังฆาธิการที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ข.

^๘พระครูสุนันทกิจโกศล (สุวัฒน์ สุวฑฒโน), “บทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชน ในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ก.

๕. วุฒิการศึกษานักธรรม

จากผลการวิจัยพบว่า พระภิกษุที่มีวุฒิการศึกษานักธรรมต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม ไม่แตกต่างกัน เนื่องจาก พระภิกษุทุกรูปล้วนมีส่วนร่วมในการพัฒนาวัด ทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม ทั้งในส่วนของผู้ที่มีความรู้ทางธรรมและทางโลกซึ่งมีบทบาทสำคัญในเชิงวิชาการ และในส่วนของผู้ที่ยังไม่มีความรู้ในทางธรรมซึ่งมีบทบาทในการสนับสนุนกำลังร่างกาย ดังนั้น สถานะที่แตกต่างกัน จึงทำให้เกิดความเห็นที่ไม่แตกต่างกัน นั่นเอง ซึ่งผลการวิจัยดังกล่าวนี้ สอดคล้องผลการวิจัยของ **พระอธิการสมชาย สมชาโต** ที่ได้ทำการวิจัยเรื่อง “บทบาทพระสังฆาธิการที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี” จากผลการวิจัยพบว่า ผลการเปรียบเทียบระดับบทบาทพระสังฆาธิการที่มีต่อการบริหารจัดการ ศาสนสมบัติของวัดในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี โดยจำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล ทดสอบสมมติฐานโดยการวิเคราะห์ความแตกต่างระหว่างตัวแปร พบว่า สถานภาพส่วนบุคคลด้านวุฒิการศึกษามีผลต่อความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อบทบาทพระสังฆาธิการที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี ไม่แตกต่างกัน^๔

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี มีข้อเสนอแนะ ดังนี้

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะทั่วไป

๑. ด้านพระสงฆ์ ได้แก่ พระสงฆ์ผู้บวชใหม่ควรพัฒนาตนเองให้มีความรู้ความสามารถในทางธรรม
๒. ด้านความสงบ ได้แก่ วัดควรเน้นการปลูกต้นไม้ยืนต้นเพื่อให้ร่มเงาแก่คนและสัตว์
๓. ด้านความสวยงาม ได้แก่ วัดควรวางแผนการก่อสร้างโดยคำนึงถึงความเสี่ยงทางเศรษฐกิจ
๔. ด้านความสะอาด ได้แก่ วัดควรกำหนดภาระรับผิดชอบในการรักษาความสะอาดแก่พระภิกษุในสังกัดโดยให้แบ่งพื้นที่รับผิดชอบอย่างชัดเจน
๕. ด้านเสนาสนะ ได้แก่ วัดควรกำหนดแบบแปลนหรือแผนผังเสนาสนะให้เป็นสัดส่วน
๖. ด้านสุขลักษณะ ได้แก่ วัดควรให้ความสำคัญกับความสะอาดและสุขอนามัยของห้องสุขา

^๔พระอธิการสมชาย สมชาโต, “บทบาทพระสังฆาธิการที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ข.

๗. ด้านสิ่งแวดล้อม ได้แก่ วัดควรจัดทำรั้วถาวรเพื่อป้องกันการรुकล้ำที่ดินของวัด

๘. ด้านความสะดวก ได้แก่ วัดควรติดตั้งหลอดไฟหรือให้แสงสว่างบริเวณหน้าวัดในเวลา
กลางคืน

๙. ด้านการสร้างเสริมศรัทธา ได้แก่ วัดควรเน้นการสร้างศรัทธาแก่ประชาชนด้วยการให้
ธรรมะสำหรับการดำเนินชีวิต

๑๐. ด้านการส่งเสริมการศึกษา ได้แก่ วัดควรส่งเสริมให้ครูในโรงเรียนต่างๆ ได้เรียนและ
สอบธรรมศึกษา

๑๑. ด้านส่งเสริมกิจกรรมทางศาสนา ได้แก่ วัดควรร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐหรือ
เอกชนในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ โดยมุ่งประโยชน์ของชุมชนเป็นที่ตั้ง

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไป

๑. ในการวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาวัดตามหลักสุขภาวะแนวพุทธ

๒. ในการวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาวัดโดยใช้นวัตกรรมการจัดการใน
ยุคไทยแลนด์ ๔.๐

๓. ในการวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบการส่งเสริมกิจกรรมทางศาสนาของวัด
พัฒนาตัวอย่าง

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ:

กนก แสนประเสริฐ. ประมวลพระราชบัญญัติคณะสงฆ์. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๙.

กรมการศาสนา. ข้อมูลพื้นฐานด้านการศาสนา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๒.

_____. คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยพระราชบัญญัติ กฎ ระเบียบ และคำสั่งของคณะสงฆ์. กรุงเทพมหานคร: กองแผนงาน กรมการศาสนา, ๒๕๔๓.

_____. ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐.

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. ชุดฝึกอบรมวิทยากรที่มำนำการจัดการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔ ชุดที่ ๗. กรุงเทพมหานคร: กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๔.

กองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. บททำวัตรสวดมนต์ (แปล). กรุงเทพมหานคร: ฝ่ายเผยแผ่พระพุทธศาสนา กองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๓.

_____. คู่มือการพัฒนาวัดสู่ความเป็นมาตรฐาน. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๔.

_____. วัดพัฒนา'๕๑. กรุงเทพมหานคร: กองพุทธศาสนสถาน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๑.

_____. วัดพัฒนา'๕๒. กรุงเทพมหานคร: กองพุทธศาสนสถาน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๓.

_____. วัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่น วัดพัฒนาตัวอย่าง และอุทยานการศึกษาในวัดประจำปีพุทธศักราช ๒๕๕๑. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๒.

กัลยา วาณิชย์บัญชา. สถิติสำหรับงานวิจัย. กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาสถิติ คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

โกวิท พวงงาม. การจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่น. กรุงเทพมหานคร: บพิธการพิมพ์, ๒๕๕๓.

บรรณานุกรม (ต่อ)

คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ. **ปฏิรูปการเรียนรู้ผู้เรียนสำคัญที่สุด.**

กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๕๓.

คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **การปกครองคณะสงฆ์ไทย.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙.

_____. **สถิติเบื้องต้นและการวิจัย.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

คณาจารย์เลี้ยงเชียงจางเจริญ. **นวโกวาท ฉบับสมบูรณ์.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เลี้ยงเชียงจางเจริญ, ๒๕๔๒.

คณินนิตย์ และสุพรรณ จันทบุตร. **ความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจของวัด: ศึกษาเฉพาะกรณีวัดหนองป่าพง จังหวัดอุบลราชธานี.** กรุงเทพมหานคร: พริกหวานกราฟฟิค, ๒๕๕๕.

โครงการพัฒนาดัชนีชี้วัดการพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศไทย. **รายงานการศึกษาระดับสมบูรณ์.** กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๕๗.

บรรจบ บรรณรุจิ. **อัสติมหาสาวก.** พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

บุญร่วม เทียมจันทร์. **เจ้าอาวาส เจ้าพนักงาน ใครกำหนด.** กรุงเทพมหานคร: สามดีพรีนติ้งอวิคิปเม้นท์, ๒๕๕๖.

ประกอบ กรรณสูตร. **สถิติเพื่อการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์.** พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: ด่านสุทธาการพิมพ์, ๒๕๕๒.

ประสิทธิ์ ทองอุ่น และคณะ. **พฤติกรรมมนุษย์กับการพัฒนาตนเอง.** กรุงเทพมหานคร: ซีเอ็ดดูเคชั่น, ๒๕๕๒.

พระครูกลายณสิทธีวัฒน์ (สมาน พรหมอยู่/กลายณโม). **เอตทัคคะในพระพุทธศาสนา.** พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๔.

พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญโญ). **เอกสารประกอบการบรรยายเรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **ทิศทางการศึกษาไทย.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). **คำวัด.** พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๕๑.

_____. **พระสงฆ์กับการศึกษาไทยในบทบาทของสถาบันพระพุทธศาสนากับการจัดการศึกษา.** กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๕๖.

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **พุทธวิธีบริหาร.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙.

_____. **พระพุทธศาสนายุคโลกาภิวัตน์.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙.

พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม). **สารภาค ๑๕.** กาญจนบุรี: สำนักพิมพ์ธรรมเมธี, ๒๕๕๘.

บรรณานุกรม (ต่อ)

พระธรรมปริยัติโสภณ (วรวิทย์ คงคปณโณ). การพัฒนาพระสังฆาธิการ ภาค ๒ ภาคปฏิบัติการ.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). การพัฒนาที่ยั่งยืน. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก, ๒๕๔๑.

_____ . การศึกษาเครื่องมือพัฒนาที่ยังต้องพัฒนา. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก, ๒๕๔๑.

_____ . ทศวรรษธรรมทัศน์พระปิฎก หมวดศึกษาศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๔๓.

_____ . พุทธวิธีการสอน. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๔.

_____ . สอนนาคสอนতিต ชีวิตพระ ชีวิตชาวพุทธ. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๒.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). นิติศาสตร์แนวพุทธ. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร: บริษัท พิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๕๐.

_____ . พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๑๘. นนทบุรี: โรงพิมพ์เพิ่มทรัพย์การพิมพ์, ๒๕๕๓.

_____ . พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ ๑๔. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธนรัชการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๓.

_____ . พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย. พิมพ์ครั้งที่ ๓๙. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

_____ . สุขภาวะองค์กรรวมแนวพุทธ ภาวะที่ปลอดภัยและเป็นสุขในระบบชีวิตแห่งธรรมชาติ และสังคมยุคไอที. กรุงเทพมหานคร: สถาบันบันลือธรรม, ๒๕๔๙.

พระพรหมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม). ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร. แปลโดยพระคันธสาราภังค์. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสาส์นไทยการพิมพ์, ๒๕๕๒.

พระพิพัฒนศาสนกิจวิธาน (พิพัฒน์ สุเมธโส). หลักการแนวคิดและวิธีการพัฒนาวัดพัฒนา ๕๑. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๑.

พระพิพิธธรรมสุนทร (สุนทร ญาณสุนทรโร). คม ชัด ลึก เล่ม ๒. กรุงเทพมหานคร: เลียงเชียง, ๒๕๔๗.

พระมหาธรรมวรัต อริยธมโม. การศึกษาเชิงวิเคราะห์หลักปรัชญาธรรมที่มีในพระไตรปิฎก (ที่ระลึกในงานวันคล้ายวันสถาปนามหาวิทยาลัย มหามกุฏราชวิทยาลัย ๑๖ กันยายน ๒๕๕๓).

กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

พระเมธีธรรมมาภรณ์ (ประยูร ธรรมจิตโต). การปกครองคณะสงฆ์ไทย. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙.

พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ จิตถาโณ). ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

พระราชพุทธิญาณวงศ์ (สุชาติ ธรรมรัตน์). คู่มือวิทยากรอบรมพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส. กรุงเทพมหานคร: อาหารการพิมพ์, ๒๕๔๐.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- พระราชวิสุทธิเวที (เที่ยง อคฺคธมฺโม). พระสงฆ์กับงานพัฒนาพระศาสนาและสังคม. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.
- พระวิสุทธิภัทรธาดา (ประสิทธิ์ พรหมรังสี). พระราชบัญญัติคณะสงฆ์และกฎหมายเถรสมาคม. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.
- ไพบูลย์ เสียงก้อง. คน ต้นไม้ และสายน้ำ. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๔.
- _____ . วัดพัฒนา ๔๔. กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, ๒๕๔๔.
- พิน ดอกบัว. วัดและพระสงฆ์ทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร: บริษัท บุรพาสาส์น, ๒๕๕๐.
- มานพ พลไพรินทร์. คู่มือบริหารกิจการคณะสงฆ์. กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา, ๒๕๔๑.
- ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์ จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๖.
- วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม. ตำนานพระอารามและทำเนียบสมณศักดิ์. กรุงเทพมหานคร: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๔๓.
- วิเชียร มีผลกิจ และสุรีย์ มีผลกิจ. พระพุทธรูป ๔๕ พรรษา. กรุงเทพมหานคร: บริษัทคอมฟอร์ม จำกัด, ๒๕๔๓.
- วิรัช วิรัชนิภาวรรณ. การประยุกต์และการพัฒนา. กรุงเทพมหานคร: โพรเพลซ, ๒๕๔๙.
- _____ . ความหมายของการพัฒนา คำที่มีความหมายใกล้เคียง และแนวคิดพื้นฐานของการพัฒนา. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๔.
- วิรัช ศรีเมือง. วินัยสงฆ์. ลำปาง : ลำปางภัณฑ์เพ็ญ, ๒๕๔๕.
- ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ. องค์การและการจัดการ. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธรรมสาร จำกัด, ๒๕๔๕.
- สนธยา พลศรี. ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๗.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. การพัฒนาชุมชนแบบจัดการ. กรุงเทพมหานคร: เอมีเทรดดิ้ง, ๒๕๔๑.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. การกลับมาของพระพุทธศาสนา “พระเอก” ของการศึกษาใหม่. กรุงเทพมหานคร: ลายสือ, ๒๕๔๔.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. การพัฒนาที่ยั่งยืนในบริบทไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๔๖.
- สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์. การบริหารจัดการวัดและศาสนสถาน. ม.ป.ท.: ม.ป.ป.
- สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี. วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และนวัตกรรม เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน. ปทุมธานี: สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ, ๒๕๕๗.

บรรณานุกรม (ต่อ)

สำนักงานเลขาธิการมหาเถรสมาคม. **คู่มือพระสังฆาธิการและพระวิทยากร**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๒.

สุนทร สุภตะโยธิน. **คู่มือสมณศักดิ์สำหรับผู้บริหาร**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: กรังปรีซ์ อินเตอร์เนชั่นแนล, ๒๕๔๐.

เสฐียรพงษ์ วรรณปก. **พุทธศาสนาทรรสนะและวิจารณ์**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ มติชน, ๒๕๔๓.

แสวง อุดมศรี. **การปกครองคณะสงฆ์ไทย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

อนันตชัย ยूरประดม และคณะ. **ไขความหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน**. นนทบุรี: หจก. วนิดาการพิมพ์, ๒๕๕๗.

อำไพ หรคุณารักษ์. **การศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน**. นนทบุรี: สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย, ๒๕๕๐.

(๒) วิทยานิพนธ์/สารนิพนธ์:

บุญสม ยอดมาลี. “การดำเนินงานตามเกณฑ์มาตรฐานวัดในพุทธศาสนา: ศึกษาเฉพาะกรณีวัด พิงพลานชัย อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด”. **วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๓.

พรเพ็ญ ชัยคาริยะสกุล. “การดำเนินงานตามเกณฑ์มาตรฐานวัดในพุทธศาสนา: ศึกษาเฉพาะกรณีวัด พิงพลานชัย อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด”. **วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๓.

พระครูนิทัศน์วรธรรม ปสาโท. “รูปแบบการพัฒนาวัดด้วยกิจกรรม ๕ส ของวัดท่าซุด อำเภอโกรกพระ จังหวัดนครสวรรค์”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสตร์ การพัฒนา**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์, ๒๕๕๐.

พระครูปฐมเขตวิกรม (สมพงษ์ รวิวัฒน์). “ประสิทธิภาพการบริหารงานของวัดพัฒนาตัวอย่างใน อำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

พระครูวิธานกิจโกศล (โสภณ สารโท). “บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารงานวัดพัฒนา ตัวอย่างในเขตการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

พระครูวิสุทธธานันท์คุณ (สุศักดิ์ วุสุทธาจาโร). “การบริหารจัดการวัดเขาช่องพราน จังหวัดราชบุรี”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- พระครูสุนันทกิจโกศล (สุวัฒน์ สุวตฺตโน). “บทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชน ในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.
- พระครูโสภณกัจจิมูล (สุรพล สุรพล). “การบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมของวัดพัฒนาตัวอย่างในจังหวัดนครปฐม”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.
- พระครูโสภณปริยัติคุณ (เสรี คุณวโร). “ประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดของพระสังฆาธิการในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.
- พระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุโท). “การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องสุขภาพแบบองค์รวมในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับแนวคิดตะวันตก”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา**, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.
- พระมหาทนต์ศักดิ์ ประไพหลง. “บทบาทวัดในการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง: กรณีศึกษาวัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่นในจังหวัดชลบุรี”. **วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๔๗.
- พระมหาบุญมี ปุณณวุฑโฒ. “ศึกษาวิเคราะห์พฤติกรรมการบริหารงานวัดของเจ้าอาวาสในเขตการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดเลย”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.
- พระสมุห์อนุรักษ์ อีรสุโก. “การพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธในจังหวัดสมุทรสาคร”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.
- พระอธิการสมชาย สมชาติ. “บทบาทพระสังฆาธิการที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.
- วรพงษ์ แสนเมือง. “การศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาการดำเนินงานของวัดพัฒนาตัวอย่างในเขตการศึกษา ๑๑”. **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา, ๒๕๔๖.
- สายนต์ โพธิ์สิงห์. “ปัจจัยและกระบวนการบริหารที่มีความสัมพันธ์ต่อความสำเร็จในการเป็นวัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่นในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดขอนแก่น”. **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๘.

บรรณานุกรม (ต่อ)

สินชัย วงษ์จำนง. “การศึกษาคติภาพของคฤหัสถ์ผู้เป็นพระอริยบุคคลในพระพุทธศาสนา”. วิทยานิพนธ์
พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

(๓) รายงานวิจัย:

ณดา จันทรสม. “โครงการศึกษาการบริหารการเงินของวัดในประเทศไทย ระยะที่สอง: การบริหาร
การเงินของวัดในประเทศไทย”. รายงานการวิจัย. สำนักวิจัย: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหาร
ศาสตร์, ๒๕๕๔.

(๔) บทความ:

จุไรรัตน์ มีศิริ กองพุทธสารนิเทศ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. “หน้าต่างศาสนา”. ข่าวสด
รายวัน. ปีที่ ๑๙ ฉบับที่ ๖๙๓๓ (๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๕๒): ๘.

พระครูโสภิตปัญญานกร และพระครูโอภาสันทกิตติ. “บทบาทของวัดในฐานะเป็นแหล่งเรียนรู้เชิง
วัฒนธรรม”. วารสาร มจร คุรุศาสตร์ปริทรรศน์. ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๓ (กันยายน-ธันวาคม
๒๕๕๘): ๘๑.

พระธรรมวรนายก (โอภาส นิรุติเมธี). “การพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน”. ใน ธรรมปริทัศน์
๔๖. (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖): ๑๖๕-๑๖๖.

ไพบุลย์ เสี่ยงก้อง. “หลักการบริหารงานในวัด”. ใน อบรมบาลีก่อนสอบภาค ๔ ปีที่ ๓, รวบรวม
และจัดพิมพ์โดยคณะกรรมการฝ่ายเลขานุการ โครงการอบรมบาลีก่อนสอบ. (ปทุมธานี:
บริษัทสื่อตะวันออก จำกัด, ๒๕๔๗): ๑๙๓.

ร็อบบิน แม็คเวล. “ความหวัง ศรัทธาและนื่อนาบุญ”. ใน ผ้าเอเชีย-มรดกร่วมทางวัฒนธรรม.
รวบรวมโดย ทรงศักดิ์ ปรางวัฒนากุล. (กรุงเทพมหานคร: อัมรินทร์พรินต์ติ้งแอนด์พับลิช
ซิง, ๒๕๔๓): ๒๐๗.

สมบุญ ขาวชายโขง และธวัชชัย กุณวงศ์. “คนรุ่นใหม่กับการพัฒนาท้องถิ่นอย่างยั่งยืน”. วารสารวิจัย
เพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร. ปีที่ ๔
ฉบับที่ ๔ (มีนาคม-เมษายน ๒๕๕๕): ๕.

เสฐียรพงษ์ วรรณปก. “สิ่งแรกในพระพุทธศาสนากับวัดแห่งแรกในเมืองสาวัตถี”. มติชนสุดสัปดาห์,
(๒๗ มกราคม - ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐): ๘.

(๕) เอกสารที่ไม่ได้ตีพิมพ์เผยแพร่และเอกสารอื่น ๆ:

สำนักงานเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง. สถิติศึกษา สามเณร และศิษย์วัด อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัด
ราชบุรี ภาค ๑๕ พุทธศักราช ๒๕๖๑. ราชบุรี: สำนักงานเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง
จังหวัดราชบุรี, ๒๕๖๑. (เอกสารอัดสำเนา).

บรรณานุกรม (ต่อ)

(๖) สื่ออิเล็กทรอนิกส์:

- วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. รายชื่อวัดในจังหวัดราชบุรี. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.wikipedia.org/wiki/รายชื่อวัดในจังหวัดราชบุรี> [๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐].
- _____. วัดชมภูพล. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://th.wikipedia.org/wiki/วัดชมภูพล> [๒๗ สิงหาคม ๒๕๖๑].
- _____. วัดบ้านฆ้องน้อย. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://th.wikipedia.org/wiki/วัดบ้านฆ้องน้อย> [๒๗ สิงหาคม ๒๕๖๑].
- _____. วัดบ้านโป่ง. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://th.wikipedia.org/wiki/วัดบ้านโป่ง> [๒๗ สิงหาคม ๒๕๖๑].

(๗) สัมภาษณ์:

- สัมภาษณ์ นางดวงธิดา เอี่ยมหนู. นักวิชาการศาสนาชำนาญการ สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี, ๘ มกราคม ๒๕๖๒.
- สัมภาษณ์ นายวิเชียร มูลจันทร์. ไวยาวัจกรวัดชมภูพล (วัดพัฒนาตัวอย่าง) อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๕ ธันวาคม ๒๕๖๑.
- สัมภาษณ์ นายวิเชียร หล่อเงิน. ไวยาวัจกรวัดบ้านฆ้องน้อย (วัดพัฒนาตัวอย่าง) อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๔ มกราคม ๒๕๖๒.
- สัมภาษณ์ พระครูชินวรานุวัตร, ดร.. เจ้าอาวาสวัดบ้านฆ้องน้อย (วัดพัฒนาตัวอย่าง) อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๔ มกราคม ๒๕๖๒.
- สัมภาษณ์ พระครูศรีธรรมนาท. เจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง วัดท่าผา อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.
- สัมภาษณ์ พระครูสุธีปริยัติวิธาน. รองเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง วัดบ้านโป่ง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.
- สัมภาษณ์ พระมหาวิศักดิ์ คุณธมโม, ดร.. เลขานุการเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง วัดบ้านโป่ง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

รายนามผู้เชี่ยวชาญหรือผู้ทรงคุณวุฒิในการตรวจเครื่องมือวิจัย

๑. พระสมุทรวชิรโสภณ, ดร.

ตำแหน่ง อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

๒. พระครูวิสุทธิธานันทคุณ, ดร.

ตำแหน่ง อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

๓. พระครูวาทีวรวัฒน์, ดร.

ตำแหน่ง อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

๔. พระมหากังवाल ธีรธมฺโม, ผศ. ดร.

ตำแหน่ง อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

๕. พระสุรวุฒิ สิริวิฑฒโก, ดร.

ตำแหน่ง อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน	วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี	โทร. ๐๘๑-๐๑๔-๓๔๔๖
ที่	ศธ.๖๑๖๑/ว.๓๗	วันที่ ๓๐ ตุลาคม ๒๕๖๑
เรื่อง	ขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำสารนิพนธ์	

เรียน พระสมุทรขรรค์โสภณ, ดร.

เนื่องด้วย พระครูสุพัฒน์วรกิจ ฉายา อุตตโม รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๓๐๒๐๕๐๐๗ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาวัดให้เป็นพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ ได้พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอให้ท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำสารนิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(พระปิฎกโกศล, ดร.)

รักษการผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

(พระครูสุพัฒน์วรกิจ)

ผู้ประสานงาน : พระครูสุพัฒน์วรกิจ ฉายา อุตตโม

โทรศัพท์ติดต่อ ๐๘-๗๔๑๔-๖๔๒๘

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน	วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี	โทร. ๐๘๑-๐๑๔-๓๙๔๖
ที่	ศธ.๖๑๖๑/ว.๓๗	วันที่ ๓๐ ตุลาคม ๒๕๖๑
เรื่อง	ขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำสารนิพนธ์	

เรียน พระครูวิสุทธิธรรมาภิชาต, ดร.

เนื่องด้วย พระครูสุพัฒนวรกิจ ฉายา อุตตโม รัชสประจำตวันสิต ๖๐๓๐๒๐๕๐๐๗ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาวัดให้เป็นพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ ได้พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอให้ท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำสารนิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(พระปิฎกโกศล, ดร.)

รักษาการผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

ดร.อ.กฤษณ์
พระครูวิสุทธิธรรมาภิชาต
(พระครูวิสุทธิธรรมาภิชาต)
๒๓.๑๐.๒๕๖๑

ผู้ประสานงาน : พระครูสุพัฒนวรกิจ ฉายา อุตตโม

โทรศัพท์ติดต่อ ๐๘-๗๔๑๔-๖๔๒๘

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน	วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี	โทร. ๐๘๑-๐๑๔-๓๔๕๖
ที่	ศธ.๖๑๖๑/ว.๓๗	วันที่ ๓๐ ตุลาคม ๒๕๖๑
เรื่อง	ขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำสารนิพนธ์	

เรียน พระครูวาทีรวัดณ์, ดร.

เนื่องด้วย พระครูสุพัฒน์วรกิจ ฉายา อุตตโม รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๓๐๒๐๕๐๐๗ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาวัดให้เป็นพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ ได้พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอให้ท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำสารนิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(พระปิฎกโกศล, ดร.)

รักษาการผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

(พระครูวาทีรวัดณ์, ดร.)

รองเจ้าคณะอำเภอเมืองเพชรบุรี
วัดมหาธาตุวรวิหาร จังหวัดเพชรบุรี

๕ ม.ย. ๖๕๖๑

ผู้ประสานงาน : พระครูสุพัฒน์วรกิจ ฉายา อุตตโม

โทรศัพท์ติดต่อ ๐๘-๗๔๑๔-๖๔๒๘

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน	วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี	โทร. ๐๘๑-๐๑๔-๓๕๕๖
ที่	ศธ.๖๑๖๑/ว.๓๗	วันที่ ๓๐ ตุลาคม ๒๕๖๑
เรื่อง	ขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำสารนิพนธ์	

เรียน พระมหากษัตริย์ อธิปไตย, ดร.

เนื่องด้วย พระครูสุพัฒนวรกิจ ฉายา อุตตโม รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๓๐๒๐๕๐๐๗ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาวัดให้เป็นพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ ได้พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอให้ท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำสารนิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

๓๖๑๑๕ + ๓๖๑
๓๖๑๑๕ + ๓๖๑
๓๖๑๑๕ + ๓๖๑

(พระปิฎกโกศล, ดร.)

(พระปิฎกโกศล, ดร.)

รักษาการผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

ผู้ประสานงาน : พระครูสุพัฒนวรกิจ ฉายา อุตตโม

โทรติดต่อกับ ๐๘-๗๕๓๔-๖๕๒๘

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน	วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี	โทร. ๐๘๑-๐๑๔-๓๔๔๖
ที่	ศธ.๖๑๖๑/ว.๓๗	วันที่ ๓๐ ตุลาคม ๒๕๖๑
เรื่อง	ขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำสารนิพนธ์	

เจริญพร **ดร. ปิณณร เอียรชัยพฤกษ์**

เนื่องด้วย พระครูสุพัฒน์วรกิจ ฉายา อุตตโม รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๓๐๒๐๕๐๐๗ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาวัดให้เป็นพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ ได้พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอให้ท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำสารนิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(พระปิฎกโกศล, ดร.)

รักษาการผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

ทรงจำรับทราบดี
ปิณณร เอียรชัยพฤกษ์
๕ พ.ค. ๒๕๖๑

ผู้ประสานงาน : พระครูสุพัฒน์วรกิจ ฉายา อุตตโม

โทรติดต่อกับ ๐๘-๗๔๑๔-๖๔๒๘

ภาคผนวก ข

หนังสือขอความอนุเคราะห์ในการเก็บข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์

๑. พระครูศรีธรรมนาท	เจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง
๒. พระครูสุธีปริยัติวิธาน	รองเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง
๓. พระมหาทวีศักดิ์ คุณธมโม, ดร.	เลขานุการเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง
๔. พระครูชินวรานุวัตร, ดร.	เจ้าอาวาสวัดบ้านฆ้องน้อย (วัดพัฒนาตัวอย่าง)
๕. นายวิเชียร หล่อเงิน	ไวยาวัจกรวัดบ้านฆ้องน้อย (วัดพัฒนาตัวอย่าง)
๖. นายวิเชียร มุลจันทะ	ไวยาวัจกรวัดชมพูพล (วัดพัฒนาตัวอย่าง)
๗. นางดวงธิดา เอี่ยมหนู	นักวิชาการศาสนาชำนาญการ
สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี

ที่ ศธ. ๖๑๖๑/ว.๓๗

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี
วัดหลวงพ้อสถรรณการาม
เลขที่ ๑๐๙ หมู่ที่ ๗ ตำบลแพงพวย
อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
๗๐๑๓๐

๑๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้นิสิตสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลการวิจัย
เรียน พระครูศรีธรรมนาถ เจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูสุพัฒน์วรกิจ ฉายา อุดตโม รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๓๐๒๐๕๐๐๗ นิสิตหลักสูตร
พุทธศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์
ราชบุรี ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัด
ราชบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องสัมภาษณ์เก็บจากพระเดชพระคุณ จึงใคร่ขอความ
อนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณได้โปรดพิจารณาอนุญาต ให้นิสิตได้ดำเนินการสัมภาษณ์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล
ในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป แก่หลักสูตรพุทธศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิง
พุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความ
อนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงมาเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

อธิการบดี/รองอธิการบดี
พระครูสุพัฒน์วรกิจ
๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑

เรียนมาด้วยความเคารพ

พระปิฎกโกศล
(พระปิฎกโกศล, ดร.)

รักษาการผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

ผู้ประสานงาน : พระครูสุพัฒน์วรกิจ ฉายา อุดตโม
โทรศัพท์ติดต่อ ๐๘-๗๔๑๔-๖๔๒๘

ที่ ศธ. ๖๑๖๑/ว.๓๗

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี
วัดหลวงพ่อดุสิตธรรมกายาราม
เลขที่ ๑๐๙ หมู่ที่ ๗ ตำบลแพงพวย
อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
๗๐๑๓๐

๑๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้หนังสือสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลการวิจัย

เรียน พระครูสุธีปริยัติวิธาน รองเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูสุพัฒน์วรกิจ ฉายา อุตตโม รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๓๐๒๐๕๐๐๗ นิสิตหลักสูตร
พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์
ราชบุรี ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัด
ราชบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องสัมภาษณ์เก็บจากพระเดชพระคุณ จึงใคร่ขอความ
อนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณได้โปรดพิจารณาอนุญาต ให้นิสิตได้ดำเนินการสัมภาษณ์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล
ในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป แก่หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิง
พุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความ
อนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงมาเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

เรียนมาด้วยความเคารพ

(พระปิฎกโกศล, ดร.)

รักษาราชการผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

ผู้ประสานงาน : พระครูสุพัฒน์วรกิจ ฉายา อุตตโม

โทรศัพท์ ๐๘-๗๔๑๔-๖๔๒๘

ที่ ศธ. ๖๑๖๑/ว.๓๗

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี
วัดหลวงพ้อสถธรรมาคาราม
เลขที่ ๑๐๙ หมู่ที่ ๗ ตำบลแพงพวย
อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
๗๐๑๓๐

๑๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้หนังสือสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลการวิจัย
เรียน พระมหาวิศักดิ์ คุณธมโม, ดร. เลขานุการเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูสุพัฒน์วรกิจ ฉายา อุตตโม รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๓๐๒๐๕๐๐๗ นิสิตหลักสูตร
พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์
ราชบุรี ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัด
ราชบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีคามจำเป็นต้องสัมภาษณ์เก็บจากพระเดชพระคุณ จึงใคร่ขอความ
อนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณได้โปรดพิจารณาอนุญาต ให้นิสิตได้ดำเนินการสัมภาษณ์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล
ในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป แก่หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิง
พุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความ
อนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงมาเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

เรียนมาด้วยความเคารพ

(พระปิฎกโกศล, ดร.)

รักษาการผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

ผู้ประสานงาน : พระครูสุพัฒน์วรกิจ ฉายา อุตตโม

โทรศัพท์ ๐๘-๗๔๑๔-๖๔๒๘

ที่ ศธ. ๖๑๖๑/ว.๓๗

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี
วัดหลวงพ่อดุสิตธรรมกายาราม
เลขที่ ๑๐๙ หมู่ที่ ๗ ตำบลแพงพวย
อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
๗๐๑๓๐

๑๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้หนังสือสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลการวิจัย

เรียน พระครูชินวรานวัตร เจ้าคณะตำบลท่าผา อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูสุพัฒน์วรกิจ ฉายา อุตตโม รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๓๐๒๐๕๐๐๗ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีคามจำเป็นต้องสัมภาษณ์เก็บจากพระเดชพระคุณ จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณได้โปรดพิจารณาอนุญาต ให้นิสิตได้ดำเนินการสัมภาษณ์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป แก่หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงมาเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

เรียนมาด้วยความเคารพ

(พระปิฎกโกศล, ดร.)

รักษาการผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

ผู้ประสานงาน : พระครูสุพัฒน์วรกิจ ฉายา อุตตโม

โทรศัพท์ติดต่อ ๐๘-๗๔๑๔-๖๔๒๘

ที่ ศธ. ๖๑๖๑/ว.๔๘

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี
วัดหลวงพ่อดุสิตธรรมกายาราม
เลขที่ ๓๐๙ หมู่ที่ ๗ ตำบลแพงพวย
อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
๗๐๑๓๐

๑๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๑

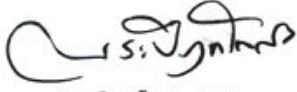
เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลการวิจัย
เจริญพร นายวิเชียร หล่อเงิน ไวยาวัจกรวัดบ้านฆ้องน้อย (วัดพัฒนาตัวอย่าง)
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูสุพัฒน์วรกิจ ฉายา อุดตโม รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๓๐๒๐๕๐๐๗ นิสิตหลักสูตร
พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์
ราชบุรี ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัด
ราชบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีควมจำเป็นต้องสัมภาษณ์เก็บข้อมูลจากท่าน จึงใคร่ขอความ
อนุเคราะห์จากท่านได้พิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะ
เป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป แก่หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความ
อนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

อโณน ใจดีมีภาพ
ศิริทิพย์
กฤษณ์ หล่อเงิน
4 ม.ค. 2562

เจริญพร

(พระปิฎกโกศล, ดร.)
รักษาราชการผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

ผู้ประสานงาน : พระครูสุพัฒน์วรกิจ ฉายา อุดตโม
โทรศัพท์ติดต่อ ๐๘-๗๔๑๔-๖๔๒๘

ที่ ศธ. ๖๑๖๑/ว.๔๘

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี
วัดหลวงพ่อดธรรมกายาราม
เลขที่ ๓๐๔ หมู่ที่ ๗ ตำบลแพงพวย
อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
๗๐๑๓๐

๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลการวิจัย

เจริญพร นายวิเชียร มุลจันทร์ ไวยาวัจกรวัดชมพูพล (วัดพัฒนาตัวอย่าง)

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูสุพัฒน์วรกิจ ฉายา อุดตโม รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๓๐๒๐๕๐๐๗ นิสิตหลักสูตร
พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์
ราชบุรี ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัด
ราชบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องสัมภาษณ์เก็บข้อมูลจากท่าน จึงใคร่ขอความ
อนุเคราะห์จากท่านได้พิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะ
เป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป แก่หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความ
อนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ฉันทิ์ให้สัมภาษณ์
กีชัย มุลจันทร์
๕ ธ.ค. ๖๑

เจริญพร

(พระปิฎกโกศล, ดร.)

รักษาราชการผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

ผู้ประสานงาน : พระครูสุพัฒน์วรกิจ ฉายา อุดตโม

โทรศัพท์ติดต่อ ๐๘-๗๔๑๔-๖๔๒๘

ที่ ศธ. ๖๑๖๑/ว.๔๘

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี
วัดหลวงพ่อดธรรมกายาราม
เลขที่ ๑๐๙ หมู่ที่ ๗ ตำบลแพงพวย
อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
๗๐๑๓๐

๑๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตขอเก็บข้อมูลการวิจัย

เจริญพร นางดวงธิดา เอี่ยมหนู นักวิชาการศาสนาชำนาญการ สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูสุพัฒน์วรกิจ ฉายา อุตตโม รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๓๐๒๐๕๐๐๗ นิสิตหลักสูตร
พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์
ราชบุรี ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัด
ราชบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องสัมภาษณ์เก็บข้อมูลจากท่าน จึงใคร่ขอความ
อนุเคราะห์จากท่านได้พิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะ
เป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป แก่หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความ
อนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

เจริญพร

(พระปิฎกโกศล, ดร.)

รักษาการผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

ผู้ประสานงาน : พระครูสุพัฒน์วรกิจ ฉายา อุตตโม

โทรศัพท์ติดต่อ ๐๘-๗๔๑๔-๖๔๒๘

ภาคผนวก ค

ตัวอย่างเครื่องมือวิจัยทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

เรื่อง

การพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี

คำชี้แจง

๑. แบบสอบถามนี้แบ่งออกเป็น ๓ ตอน คือ

ตอนที่ ๑ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ ๒ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี

ตอนที่ ๓ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะในการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี

๒. โปรดตอบคำถามให้ครบทุกข้อ

๓. ข้อมูลที่ได้จากท่านในครั้งนี้ผู้วิจัยจะเป็นความลับ จึงไม่มีผลกระทบใด ๆ ต่อท่าน โดยผู้วิจัยจะนำผลมาใช้ในการวิจัย เท่านั้น

๔. การตอบแบบสอบถามของท่านเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุด ที่จะทำให้การวิจัยครั้งนี้สำเร็จลงได้

ขอขอบคุณในความร่วมมือตอบแบบสอบถามนี้

พระครูสุพัฒน์วรกิจ (ใหม่ อุตตโม)

นิสิตปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

ตอนที่ ๑: ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

คำชี้แจง: โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงใน ☐ หน้าข้อความที่ตรงกับตัวท่าน

๑. สถานะ

- ☐ พระสังฆาธิการ (ทุกระดับ)
- ☐ พระภิกษุทั่วไป (ไม่ได้ดำรงตำแหน่งทางการปกครอง)

๒. อายุ

- ☐ ๒๐-๓๐ ปี
- ☐ ๓๑-๔๐ ปี
- ☐ ๔๑-๕๐ ปี
- ☐ ๕๑-๖๐ ปี
- ☐ มากกว่า ๖๐ ปีขึ้นไป

๓. พรรษา

- ☐ ต่ำกว่า ๕ พรรษา
- ☐ ๕-๑๐ พรรษา
- ☐ ๑๑-๑๕ พรรษา
- ☐ ๑๖-๒๐ พรรษา
- ☐ มากกว่า ๒๐ พรรษาขึ้นไป

๔. วุฒิการศึกษาสามัญ

- ☐ ต่ำกว่าปริญญาตรี
- ☐ ปริญญาตรี
- ☐ สูงกว่าปริญญาตรี

๕. วุฒิการศึกษานักธรรม

- ☐ ไม่มีวุฒินักธรรม
- ☐ นักธรรมชั้นตรี
- ☐ นักธรรมชั้นโท
- ☐ นักธรรมชั้นเอก

ตอนที่ ๒: แบบสอบถามเกี่ยวกับการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี

คำชี้แจง: โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ในช่องระดับความคิดเห็นของท่านที่มีต่อการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ตามความเป็นจริง โดยกำหนดระดับคะแนน ดังนี้

๕ หมายถึง อยู่ในระดับ มากที่สุด

๔ หมายถึง อยู่ในระดับ มาก

๓ หมายถึง อยู่ในระดับ ปานกลาง

๒ หมายถึง อยู่ในระดับ น้อย

๑ หมายถึง อยู่ในระดับ น้อยที่สุด

ข้อ	การพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี	ระดับความคิดเห็น				
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
		๕	๔	๓	๒	๑
	๑. ด้านพระสงฆ์					
๑	พระสงฆ์ในวัดประพฤติปฏิบัติเหมาะสมทั้งในส่วน ของคันถธุระและวิปัสสนาธุระ					
๒	พระสงฆ์ในวัดมีลักษณะเป็นผู้นำทางจิตใจได้					
๓	พระสงฆ์ในวัดมีลักษณะเป็นที่พึ่งของประชาชนได้					
๔	พระสงฆ์ในวัดสามารถสั่งสอนประชาชนให้นำ หลักธรรมมาใช้ในชีวิตประจำวันได้					
๕	พระสงฆ์ในวัดสอนให้ประชาชนประกอบ สัมมาชีพ					
	๒. ด้านความสงบ					
๑	การปรับปรุงวัดให้เป็นสถานที่สงบ					
๒	การปรับปรุงวัดให้มีความร่มรื่น					
๓	การปรับปรุงวัดมีต้นไม้สำหรับคนและสัตว์ได้ อาศัยร่มเงา					
๔	การปรับปรุงวัดเพื่อให้ผู้เข้ามาเยือนเกิดความสงบ ใจ					
๕	การปรับปรุงวัดเพื่อให้ผู้เข้ามาเยือนมีความสุข เป็นเบื้องต้น					

ข้อ	การพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี	ระดับความคิดเห็น				
		มาก ที่สุด	มาก	ปาน กลาง	น้อย	น้อย ที่สุด
		๕	๔	๓	๒	๑
	๓. ด้านความสวยงาม					
๑	การปรับปรุงสิ่งก่อสร้างให้เหมาะสมกับท้องถิ่น					
๒	การดำเนินการก่อสร้างโดยคำนึงถึงเศรษฐกิจของ ประชาชน					
๓	การก่อสร้างเสนาสนะโดยคำนึงถึงศิลปวัฒนธรรม ไทย					
๔	การปรับปรุงสิ่งปลูกสร้างให้ไม่รกรุงรัง ไม่มี ร่องรอยความเสื่อมโทรม					
๕	การทํานุบำรุงดูแลรักษาเสนาสนะให้อยู่ในสภาพ ดี					
	๔. ด้านความสะอาด					
๑	การรักษาความสะอาดภายในเขตพุทธาวาส					
๒	การรักษาความสะอาดภายในเขตสังฆาวาส					
๓	การปิดกวาดและดูแลในการเก็บขยะมูลฝอยใน บริเวณวัดโดยทั่วไป					
๔	การดูแลสนามหรือสนามหญ้าให้ปราศจากสิ่ง ปฏิกูล					
๕	การดูแลสระน้ำ บ่อน้ำ สระบัว ให้ปราศจากขยะ ที่ลอยน้ำ					
	๕. ด้านเสนาสนะ					
๑	การกำหนดแผนผังและแบบแปลนวัดที่ดี					
๒	ก่อสร้างเสนาสนะโดยไม่ปลูกสร้างอาคารต่าง ๆ จนรกรุงรัง					
๓	เสนาสนะอาคารที่สร้างไว้แล้วแต่เดิมไม่มีการลื้อ จนไม่สามารถที่จะสร้างขึ้นมาใหม่ได้					
๔	อาคารสิ่งปลูกสร้างอยู่ในสภาพที่สามารถใช้งาน ได้ดี					
๕	แม้แผนผังไม่มีระเบียบมาแต่เดิม แต่ยังคงรักษา ความสะอาดบริเวณอาคาร กุฏิ ศาลาการเปรียญ ได้เป็นอย่างดี					

ข้อ	การพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี	ระดับความคิดเห็น				
		มาก ที่สุด	มาก	ปาน กลาง	น้อย	น้อย ที่สุด
		๕	๔	๓	๒	๑
	๖. ด้านสัญลักษณ์					
๑	มีระบบการเก็บขยะและเศษอาหารที่ดี					
๒	มีระบบกำจัดขยะมูลฝอยที่ดี					
๓	มีระบบระบายน้ำที่ดี					
๔	ลักษณะอาคาร กุฎ ศาลาการเปรียญไม่มีดทับ มี อากาศถ่ายเทสะดวก					
๕	ห้องน้ำห้องส้วมสะอาดปราศจากกลิ่นไม่พึง ประสงค์					
	๗. ด้านสิ่งแวดล้อม					
๑	การดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมภายในวัดให้มีความ สงบร่มรื่น					
๒	การดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมภายในวัดให้มีความ สวยงาม					
๓	ไม่ก่อสร้างเสนาสนะอื่นสูงล้ำโบสถ์วิหาร					
๔	ไม่ปล่อยบ้านเรือนราษฎรรกกล้าเข้ามาอยู่ใน บริเวณพุทธาวาสและสังฆาวาส					
๕	การดูแลสิ่งแวดล้อมที่ส่งผลให้ผู้มาเยือนเกิด ความรู้สึกเย็นใจสบายใจ					
	๘. ด้านความสะดวก					
๑	ปรับปรุงถนนเพื่ออำนวยความสะดวกแก่ ประชาชนที่จะเข้าวัด					
๒	ปรับปรุงสะพานข้ามคลอง สะพานข้ามทุ่ง สะพานทำน้ำ เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ ประชาชนที่จะเข้าวัด					
๓	ปรับปรุงสระน้ำหรือบ่อน้ำสำหรับชาวบ้านได้ดื่ก กินใช้สอย					
๔	ปรับปรุงระบบไฟฟ้าแสงสว่างเพื่ออำนวยความสะดวก แก่ประชาชนที่จะเข้าวัด					
๕	มีเวลากำหนดปิดเปิดประตูให้แน่นอนเพื่อควบคุม ความปลอดภัย					

ข้อ	การพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี	ระดับความคิดเห็น				
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
		๕	๔	๓	๒	๑
	๙. ด้านการสร้างเสริมศรัทธา					
๑	จงใจให้คนเข้าวัดโดยการวัดกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อประชาชน					
๒	จงใจประชาชนให้เข้าวัดโดยการสอนธรรมะอย่างจริงจัง					
๓	จงใจประชาชนเกิดความเลื่อมใสศรัทธาด้วยการจัดกิจกรรมที่เป็นมงคลให้เกิดมีที่พึงพอใจ					
๔	การปรับปรุงวัดเพื่่อมุ่งสร้างเสริมศรัทธาของประชาชนที่มีอยู่ต่อวัด					
๕	การจัดกิจกรรมทางศาสนาให้ประชาชนได้มีโอกาสปฏิบัติธรรม					
	๑๐. ด้านการส่งเสริมการศึกษา					
๑	ส่งเสริมการศึกษาทั้งทางตรงและทางอ้อมทุกรูปแบบเท่าที่สามารถจะทำได้					
๒	ส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรในวัดได้ศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย					
๓	ส่งเสริมให้เยาวชนในสถานศึกษาที่ตั้งอยู่ใกล้วัดได้มีโอกาสศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย					
๔	ส่งเสริมให้ประชาชนทั่วไปได้มีโอกาสศึกษาพระธรรมวินัย					
๕	ส่งเสริมให้คฤหัสถ์ที่พำนักอาศัยอยู่ภายในวัดได้มีโอกาสศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย					
	๑๑. ด้านส่งเสริมกิจกรรมทางศาสนา					
๑	สนับสนุนการจัดกิจกรรมเนื่องในวัดสำคัญทางพระพุทธศาสนา					
๒	สนับสนุนการจัดกิจกรรมในวัดร่วมกับหน่วยงานภาครัฐและเอกชน					
๓	สนับสนุนการจัดกิจกรรมวัฒนธรรมเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา					
๔	สนับสนุนการจัดกิจกรรมที่เชื่อมโยงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา					
๕	สนับสนุนการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมศรัทธาของประชาชนที่มีต่อพระพุทธศาสนา					

ตอนที่ ๓: ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะในการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอ
บ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี

๑. ด้านพระสงฆ์

ปัญหา อุปสรรค

.....

.....

ข้อเสนอแนะ

.....

.....

๒. ด้านความสงบ

ปัญหา อุปสรรค

.....

.....

ข้อเสนอแนะ

.....

.....

๓. ด้านความสวยงาม

ปัญหา อุปสรรค

.....

.....

ข้อเสนอแนะ

.....

.....

๔. ด้านความสะอาด

ปัญหา อุปสรรค

.....

.....

ข้อเสนอแนะ

.....

.....

๕. ด้านเสนาสนะ

ปัญหา อุปสรรค

.....

ข้อเสนอแนะ

.....

๖. ด้านสุขลักษณะ

ปัญหา อุปสรรค

.....

ข้อเสนอแนะ

.....

๗. ด้านสิ่งแวดล้อม

ปัญหา อุปสรรค

.....

ข้อเสนอแนะ

.....

๘. ด้านความสะดวก

ปัญหา อุปสรรค

.....

ข้อเสนอแนะ

.....

๙. ด้านการสร้างเสริมศรัทธา

ปัญหา อุปสรรค

.....

ข้อเสนอแนะ

.....

๑๐. ด้านการส่งเสริมการศึกษา

ปัญหา อุปสรรค

.....

.....

ข้อเสนอแนะ

.....

.....

๑๑. ด้านส่งเสริมกิจกรรมทางศาสนา

ปัญหา อุปสรรค

.....

.....

ข้อเสนอแนะ

.....

.....

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย
เรื่อง

การพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี

ข้อคำถาม

๑. ท่านเห็นว่า การพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี เป็นอย่างไร เมื่อพิจารณาในด้านพระสงฆ์
๒. ท่านเห็นว่า การพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี เป็นอย่างไร เมื่อพิจารณาในด้านความสงบ
๓. ท่านเห็นว่า การพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี เป็นอย่างไร เมื่อพิจารณาในด้านความสวยงาม
๔. ท่านเห็นว่า การพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี เป็นอย่างไร เมื่อพิจารณาในด้านความสะอาด
๕. ท่านเห็นว่า การพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี เป็นอย่างไร เมื่อพิจารณาในด้านเสนาสนะ
๖. ท่านเห็นว่า การพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี เป็นอย่างไร เมื่อพิจารณาในด้านสัญลักษณ์
๗. ท่านเห็นว่า การพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี เป็นอย่างไร เมื่อพิจารณาในด้านสิ่งแวดล้อม
๘. ท่านเห็นว่า การพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี เป็นอย่างไร เมื่อพิจารณาในด้านความสะดวก
๙. ท่านเห็นว่า การพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี เป็นอย่างไร เมื่อพิจารณาในด้านการสร้างความศรัทธา
๑๐. ท่านเห็นว่า การพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี เป็นอย่างไร เมื่อพิจารณาในด้านการส่งเสริมการศึกษา

๑๑. ท่านเห็นว่า การพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี เป็นอย่างไร เมื่อพิจารณาในด้านส่งเสริมกิจกรรมทางศาสนา

ขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการ

พระครูสุพัฒน์วรกิจ (ใหม่ อุตตโม)

นิสิตปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

(ผู้สัมภาษณ์)

ภาคผนวก ง
ประมวลภาพจากการสัมภาษณ์

สัมภาษณ์ พระครูศรีธรรมนาท เจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง วัดท่าผา อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี
๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑

สัมภาษณ์ พระครูสุธีปริยัติวิธาน รองเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง วัดบ้านโป่ง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี
๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๑

สัมภาษณ์ พระมหาทวีศักดิ์ คุณธมโม, ดร. เลขานุการเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง
วัดบ้านโป่ง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี
๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๑

สัมภาษณ์ พระครูชินวรานุวัตร, ดร.
เจ้าอาวาสวัดบ้านฆ้องน้อย (วัดพัฒนาตัวอย่าง) อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี
๔ มกราคม ๒๕๖๒

สัมภาษณ์ นายวิเชียร หล่อเงิน
 ไวยาวัจกรวัดบ้านฆ้องน้อย (วัดพัฒนาตัวอย่าง) อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี
 ๔ มกราคม ๒๕๖๒

สัมภาษณ์ นายวิเชียร มูลจันทะ
 ไวยาวัจกรวัดชมพูพล (วัดพัฒนาตัวอย่าง) อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี
 ๕ ธันวาคม ๒๕๖๑

สัมภาษณ์ นางดวงธิดา เอี่ยมหนู
นักวิชาการศาสนาชำนาญการ สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี
๘ มกราคม ๒๕๖๒

ภาคผนวก จ

ผลการวิเคราะห์ค่า IOC และผลการวิเคราะห์ค่า Alpha

๑. ผลการวิเคราะห์ค่า IOC

ข้อ		ค่าคะแนนโดยผู้เชี่ยวชาญ ท่านที่					รวม	ค่า IOC	ผลการ ประเมิน
		๑	๒	๓	๔	๕			
	๑. ด้านพระสงฆ์								
๑	พระสงฆ์ในวัดประพฤติปฏิบัติ เหมาะสมทั้งในส่วนของคน ธรรมาและวิปัสสนาธุระ	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๒	พระสงฆ์ในวัดมีลักษณะเป็น ผู้นำทางจิตใจได้	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๓	พระสงฆ์ในวัดมีลักษณะเป็นที่ พึ่งของประชาชนได้	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๔	พระสงฆ์ในวัดสามารถสั่งสอน ประชาชนให้นำหลักธรรมมาใช้ ในชีวิตประจำวันได้	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๕	พระสงฆ์ในวัดสอนให้ประชาชน ประกอบสัมมาชีพ	๑	๑	๑	๑	๐	๔	๐.๘๐	ใช้ได้
	๒. ด้านความสงบ								
๑	การปรับปรุงวัดให้เป็นสถานที่ สงบ	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๒	การปรับปรุงวัดให้มีความร่มรื่น	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๓	การปรับปรุงวัดมีต้นไม้สำหรับ คนและสัตว์ได้อาศัยร่มเงา	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๔	การปรับปรุงวัดเพื่อให้ผู้เข้ามา เยือนเกิดความสงบใจ	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๕	การปรับปรุงวัดเพื่อให้ผู้เข้ามา เยือนมีความสุขเป็นเบื้องต้น	๑	๑	๑	๑	๐	๔	๐.๘๐	ใช้ได้
	๓. ด้านความสวยงาม								
๑	การปรับปรุงสิ่งก่อสร้างให้ เหมาะสมกับท้องถิ่น	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้

ข้อ		ค่าคะแนนโดยผู้เชี่ยวชาญ ท่านที่					รวม	ค่า IOC	ผลการ ประเมิน
		๑	๒	๓	๔	๕			
๒	การดำเนินการก่อสร้างโดยคำนึงถึงเศรษฐกิจของประชาชน	๑	๑	๑	๑	๐	๔	๐.๘๐	ใช้ได้
๓	การก่อสร้างเสนาสนะโดยคำนึงถึงศิลปวัฒนธรรมไทย	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๔	การปรับปรุงสิ่งปลูกสร้างให้ไม่รกรุงรัง ไม่มีร่องรอยความเสื่อมโทรม	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๕	การทํานุบำรุงดูแลรักษาเสนาสนะให้อยู่ในสภาพดี	๑	๑	๑	๑	๐	๔	๐.๘๐	ใช้ได้
๔. ด้านความสะอาด									
๑	การรักษาความสะอาดภายในเขตพุทธาวาส	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๒	การรักษาความสะอาดภายในเขตสังฆาวาส	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๓	การปิดกวาดและดูแลในการเก็บขยะมูลฝอยในบริเวณวัดโดยทั่วไป	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๔	การดูแลสนามหรือสนามหญ้าให้ปราศจากสิ่งปฏิกูล	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๕	การดูแลสระน้ำ บ่อน้ำ สระบัวให้ปราศจากขยะที่ลอยน้ำ	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๕. ด้านเสนาสนะ									
๑	การกำหนดแผนผังและแบบแปลนวัดที่ดี	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๒	ก่อสร้างเสนาสนะโดยไม่ปลูกสร้างอาคารต่าง ๆ จนรกรุงรัง	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๓	เสนาสนะอาคารที่สร้างไว้แล้วแต่เดิมไม่มีการลื้อจนไม่สามารถที่จะสร้างขึ้นใหม่ได้	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๔	อาคารสิ่งปลูกสร้างอยู่ในสภาพที่สามารถใช้งานได้ดี	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้

ข้อ		ค่าคะแนนโดยผู้เชี่ยวชาญ ท่านที่					รวม	ค่า IOC	ผลการ ประเมิน
		๑	๒	๓	๔	๕			
๕	แม่แผนผังไม่มีระเบียบมาแต่เดิม แต่ยังคงรักษาความสะอาดบริเวณอาคาร ภูมิ ศาลาการเปรียญได้เป็นอย่างดี	๑	๑	๑	๑	๐	๔	๐.๘๐	ใช้ได้
	๖. ด้านสุขลักษณะ								
๑	มีระบบการเก็บขยะและเศษอาหารที่ดี	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๒	มีระบบกำจัดขยะมูลฝอยที่ดี	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๓	มีระบบระบายน้ำที่ดี	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๔	ลักษณะอาคาร ภูมิ ศาลาการเปรียญไม่มีมดทึบ มีอากาศถ่ายเทสะดวก	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๕	ห้องน้ำห้องส้วมสะอาดปราศจากกลิ่นไม่พึงประสงค์	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
	๗. ด้านสิ่งแวดล้อม								
๑	การดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมภายในวัดให้มีความสงบร่มรื่น	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๒	การดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมภายในวัดให้มีความสวยงาม	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๓	ไม่ก่อสร้างเสนาสนะอื่นสูงค่าโบสถ์วิหาร	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๔	ไม่ปล่อยบ้านเรือนราษฎรรुक้าเข้ามาอยู่ในบริเวณพุทธาวาสและสังฆาวาส	๑	๑	๑	๑	๐	๔	๐.๘๐	ใช้ได้
๕	การดูแลสิ่งแวดล้อมที่ส่งผลให้ผู้มาเยือนเกิดความรู้สึกเย็นใจสบายใจ	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
	๘. ด้านความสะอาด								
๑	ปรับปรุงถนนเพื่ออำนวยความสะดวกแก่ประชาชนที่จะเข้าวัด	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้

ข้อ		ค่าคะแนนโดยผู้เชี่ยวชาญ ท่านที่					รวม	ค่า IOC	ผลการ ประเมิน
		๑	๒	๓	๔	๕			
๒	ปรับปรุงสะพานข้ามคลอง สะพานข้ามทุ่ง สะพานทำน้ำ เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ ประชาชนที่จะเข้าวัด	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๓	ปรับปรุงสระน้ำหรือบ่อน้ำ สำหรับชาวบ้านได้ดื่กกินใช้สอย	๑	๑	๑	๑	๐	๔	๐.๘๐	ใช้ได้
๔	ปรับปรุงระบบไฟฟ้าแสงสว่าง เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ ประชาชนที่จะเข้าวัด	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๕	มีเวลากำหนดปิดเปิดประตูให้ แน่นอนเพื่อควบคุมความ ปลอดภัย	๑	๑	๑	๑	๐	๔	๐.๘๐	ใช้ได้
๙. ด้านการสร้างเสริมศรัทธา									
๑	จงใจให้คนเข้าวัดโดยการวัด กิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อ ประชาชน	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๒	จงใจประชาชนให้เข้าวัดโดย การสอนธรรมะอย่างจริงจัง	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๓	จงใจประชาชนเกิดความเลื่อมใส ศรัทธาด้วยการจัดกิจกรรมที่ เป็นมงคลให้เกิดมีที่พึงพอใจ	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๔	การปรับปรุงวัดเพื่อมุ่งสร้าง เสริมศรัทธาของประชาชนที่มี อยู่ต่อวัด	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๕	การจัดกิจกรรมทางศาสนาให้ ประชาชนได้มีโอกาสปฏิบัติ ธรรม	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๑๐. ด้านการส่งเสริม การศึกษา									
๑	ส่งเสริมการศึกษาทั้งทางตรง และทางอ้อมทุกรูปแบบเท่าที่ สามารถจะทำได้	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้

ข้อ		ค่าคะแนนโดยผู้เชี่ยวชาญ ท่านที่					รวม	ค่า IOC	ผลการ ประเมิน
		๑	๒	๓	๔	๕			
๒	ส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรใน วัดให้ได้ศึกษาเล่าเรียนพระ ธรรมวินัย	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๓	ส่งเสริมให้เยาวชนในสถาน ศึกษาที่ตั้งอยู่ใกล้วัดได้มีโอกาส ศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๔	ส่งเสริมให้ประชาชนทั่วไปได้มี โอกาสศึกษาพระธรรมวินัย	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๕	ส่งเสริมให้คฤหัสถ์ที่พำนักอาศัย อยู่ภายในวัดได้มีโอกาสศึกษา เล่าเรียนพระธรรมวินัย	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๑๑. ด้านส่งเสริมกิจกรรมทาง ศาสนา									
๑	สนับสนุนการจัดกิจกรรมเนื่อง ในวัดสำคัญทางพระพุทธ ศาสนา	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๒	สนับสนุนการจัดกิจกรรมในวัด ร่วมกับหน่วยงานภาครัฐและ เอกชน	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๓	สนับสนุนการจัดกิจกรรม วัฒนธรรมเกี่ยวกับพระพุทธ ศาสนา	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๔	สนับสนุนการจัดกิจกรรมที่ เชื่อมโยงหลักธรรมทาง พระพุทธศาสนา	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๕	สนับสนุนการจัดกิจกรรมที่ ส่งเสริมศรัทธาของประชาชนที่ มีต่อพระพุทธศาสนา	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้

๒. ผลการวิเคราะห์ค่า Alpha

	Scale	Scale	Corrected	
	Mean	Variance	Item-	Alpha
	if Item	if Item	Total	if Item
	Deleted	Deleted	Correlation	Deleted
๑.๑	218.1333	465.2230	.7146	.9420
๑.๒	218.3000	464.3552	.6997	.9420
๑.๓	218.2667	471.6506	.4834	.9432
๑.๔	218.1000	461.1276	.6637	.9420
๑.๕	218.3000	464.3552	.6250	.9423
๒.๑	218.1333	477.2230	.3497	.9438
๒.๒	217.9667	475.7575	.4735	.9433
๒.๓	218.0333	469.5506	.5549	.9428
๒.๔	218.4000	458.8690	.5793	.9426
๒.๕	217.9667	463.2747	.7187	.9419
๓.๑	217.8000	476.7172	.4155	.9435
๓.๒	217.9333	463.9264	.6159	.9424
๓.๓	217.6667	477.8851	.2612	.9444
๓.๔	217.9000	477.7483	.3339	.9439
๓.๕	217.7000	472.8379	.4613	.9433
๔.๑	218.2667	458.7540	.7237	.9417
๔.๒	217.8000	473.7517	.4159	.9435
๔.๓	218.2333	464.8747	.6323	.9423
๔.๔	217.9000	464.3000	.5967	.9425
๔.๕	217.8667	470.8092	.5238	.9430
๕.๑	218.1667	472.9713	.4188	.9435
๕.๒	218.1667	464.7644	.7078	.9420
๕.๓	218.1000	460.0931	.7608	.9416
๕.๔	218.0000	460.8966	.7243	.9417
๕.๕	218.0667	478.5471	.2455	.9445
๖.๑	217.8333	481.1782	.2054	.9445
๖.๒	217.8667	484.2575	.0890	.9452
๖.๓	218.0667	481.8575	.1621	.9448
๖.๔	218.0000	481.4483	.1760	.9447
๖.๕	217.9333	477.3057	.3590	.9438
๗.๑	217.9667	471.5506	.5363	.9429
๗.๒	217.8667	469.0161	.5817	.9427
๗.๓	218.0000	460.4828	.7361	.9417

୩.୯	218.2000	460.8552	.6910	.9419
୩.୯	217.8333	475.1092	.4080	.9435
୪.୦	217.7333	475.1678	.4209	.9435
୪.୧	218.0333	469.5506	.5209	.9430
୪.୨	217.9667	483.4126	.1475	.9447
୪.୩	218.2333	473.6333	.5063	.9431
୪.୪	217.8667	484.8782	.0949	.9449
୪.୫	218.1333	473.7747	.3823	.9437
୪.୬	218.1667	471.1782	.4459	.9434
୪.୭	218.2333	465.6333	.5285	.9429
୪.୮	218.1000	466.5759	.4793	.9432
୪.୯	218.1667	463.0402	.5662	.9426
୫.୦	218.1667	468.0747	.4444	.9435
୫.୧	218.1333	468.0506	.5195	.9429
୫.୨	218.2333	471.2195	.4060	.9436
୫.୩	218.5000	480.0517	.1896	.9449
୫.୪	218.1667	471.6609	.4102	.9436
୫.୫	218.1333	471.7057	.4185	.9435
୫.୬	218.2333	466.8747	.5197	.9429
୫.୭	218.2000	465.7517	.4924	.9432
୫.୮	218.2333	478.6678	.2537	.9444
୫.୯	218.0333	471.3437	.4187	.9435

Reliability Coefficients

N of Cases = 30.0

N of Items = 55

Alpha = .9442

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ : พระครูสุพัฒน์วรกิจ
(ใหม่ อุตตโม)
- เกิด : วันอาทิตย์ที่ ๓๐ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๖
- สถานที่เกิด : จังหวัดกาญจนบุรี
- การศึกษา : ประถมศึกษา
โรงเรียนวัดหนองปลาหมอ จังหวัดราชบุรี
: นครธรรมชั้นเอก สำนักเรียนคณะจังหวัดราชบุรี
พ.ศ. ๒๕๑๐
: หลักสูตรประกาศนียบัตรบริหารกิจการคณะสงฆ์ (ป.บส.)
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๕๗
: พุทธศาสตรบัณฑิต (การจัดการเชิงพุทธ)
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๖๑
- ตำแหน่ง/หน้าที่ : เจ้าคณะตำบลหนองปลาหมอ
: เจ้าอาวาสวัดชมภูพล
: พระอุปัชฌาย์
: ครูสอนพระปริยัติธรรมประจำจังหวัดราชบุรี
- ที่อยู่ปัจจุบัน : วัดหนองปลาหมอ
ตำบลหนองปลาหมอ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ๗๐๑๑๐
โทร. ๐๘๗-๔๑๔-๖๔๒๘